

Murawski Magdolna

Csend

II.rész

Fridél Lajos illusztrációival

Murawski Magdolna

Csend

II.rész

Fridél Lajos illusztrációival

Eger, 2017

Copyright © 2017 Murawski Magdolna

Copyright © 2017 Fridél Lajos

A kiadványt szerkesztette: Tumbász István

ISBN 978-963-7283-24-6

A kiadvány megjelenését támogatta:
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
az Új Hevesi Napló Kulturális Alapítvány
és a Phoenix Aureus Alapítvány

Felelős kiadó: Tózsér Istvánné
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
3300 Eger, Kossuth Lajos u. 16.
www.brody.iif.hu

ELŐSZÓ

Murawski Magdolna sajátos, múltat – jelent ötvöző műve, a Csend naplóregény-trilógia második része került most a XXI. századi olvasó számítógép-monitorjára. A csend, amely az alkotás, a kreativitás, az isteni rend világa, egyfajta megmagyarázhatatlan kommunikáció Isten és ember között. Memoár, napi tünődések sajátos elegye, a filozófia szigorával megkomponált mű, egy alkotó ember confessiója.

Szükség-e ez a ketrec, ahol látszólag magánügyekről van szó, amelyek ugyan történelmi magánügyek, hiszen köztes Közép-Európában vagyunk, ahol a tapasztalás mégis a függöny előtt zajlik, de tulajdonképpen magunk vagyunk a függöny mögött?

Panelnapló-e ez realiztikus háttérben, mindenféle ellen-impreszionista hatások fókuszában csupán a memóriára támaszkodva?

Hiszen például Szerző nem szakosítja magát természetlátásban valamely divatosnak hitt véleményre, ő eleve a természet gyermeke, a natura ősi tejtestvére, enfant terrible egész látásmódjával ezt igazolva.

A jelen panel-léte ellenére azt érezzük, hogy a Csend-et egy szellemi világpolgár írta.

A trilógia második része is munkanapló, kommentgyűjtemény, blogregény és szabadon kezelt biográfia, ahol szerzőnk folyamatosan az irodalom és a történelmi közélet határmezsgyéjén lavíroz.

S ami még lépten-nyomon előhívódik a szövegek olvasásakor, az az intelligencia, az européerség. Miközben törzsi írónak is mondhatnánk Murawski Magdolnát, amennyiben a törzsi szervezet még hordozza a hagyományokat, a nemzeti sajátosságokat.

S lám a vérvalóság ma már fontosabb és érdekesebb a fikciónál. Szeretjük az akciót, a cselekményt a művekben, de a gondolatok erejét még inkább. A cél: mívesen látni a világot, s ezt közvetíteni úgy, hogy a lélek tapasztaltsága és a felmenők által begyűjtött ismeretek lerakódva a génekben hatni tudjanak.

S akkor a szerzőről:

- sehol nem válik modorossá, prózájának közvetlensége testközeli. Az olvasó megszólítva érzi magát: neki, hozzá szólnak
- nem ejti ki a gyeplőt a kezéből. Nem ontja: mondja a szavakat.
- tudatosan kifejlesztett alázat jellemzi a természetes becsvágyban
- tevékenységén-mesterségén keresztül elhiteheti velünk, hogy fontos élnünk akár itt, így és most

Romlékony alapanyag a nyelv, talán az irodalomban a legrövidebb a halhatatlanság. De talán még sincs vége a könyvnek, mint ahogy a történelemnek se, s bár következhet az internet-világ nagy szemétkerakodó telepének térfoglalása, valami kis közös érték, egy-egy olvasható mű, elgondolkodtató matéria megmarad édes mindnyájunknak.

KALÓ BÉLA

I.

Az alkotás a nyolcadik szentség. De meglehet, hogy az első. Az ihletett órák csendjében Isten magához ölel és részesít a teremtésnek egy olyan titkában, ami a kívülálló előtt ismeretlen. Talán ennek tudható be, hogy a tehetségtelen ember akkora erőket mozgat meg az istenáldotta tehetségek leverésére. Mindaz, amit nem ért, hatalmas kihívás számára, a lelkében támadó félelem agresszióvá válik a földi boszorkánykonyha bűzös bugyraiban és sebesen rotyogni kezd. Kettőjük világa összeférhetetlen, mert az előbbi az isteni megérintettség által a szereteten és őstudáson alapul, míg a szerencsétlen irigykedőt a nagyon is vulgáris gyűlölet hajtja. Ez nem más, mint a Fényvivő, azaz Lucifer kitaszítottságának leképezése, a kizuhanás az isteni gondoskodás tökéletes világából, tehát szembesülés önmaga tökéletlen voltával. A tudatot azonban nem tudja elviselni, így teóriákat kezd gyártani a maga számára önigazolás gyanánt. Minden más, ami ez után következik, konzekvens folytatása valaminek, ami jobb lett volna, ha be se következik.

A gyűlölködés ragacsja természetes módon pereg le a beavatott lélekről, mert hiszen kevésbé földi anyagból alkotott lényről van szó. Az ő „anyaga” legfeljebb jelképesen mondható anyagnak, mert az éter alkotóelemeiből áll. Túlságosan szubtilis ahhoz, hogy kemény fizikai vasmarkok szorongathassák. Ha mégis ennek van huzamosan kitéve, fizikai lénye könnyen megroppan, földi léte hamar véget ér. Sok művész múlik el nagy gyorsaságban, ha túl sok emberi megpróbáltatásnak teszik ki értetlen kortársai. A szemforgató utókor persze hamar megleli a maga önigazolását. Utólag már mindent ért, mindent szeret, mindent elfogad, amit azelőtt tagadott, amit gyűlölt, és amivel szemben értetlenkedett. Szokványos vulgáris kis történet ez, mely nemzedékről nemzedékre, korszakról korszakra, egyik helyszínről a másikra ismétlődik, ahogyan az elpattintott pingponglabda pattog az asztal két térfelén. De ez mindig csak a földi történések színtere, mert az alkotásnak rendre más „helyen” kell játszódnia, elzárva a kíváncsi szemektől. A gyenge, alulfejlett lélek imád temetni és újratemetni. A gyászszertartáson legelől tülekszik és szónokol. Irományai és szónoklatai a szélben szállongó pernyénél is könnyebb fajsúlyúak, természetes módon foszlanak semmivé pillanatok alatt az éonokkal mérhető valós térben és időben.

Az utáztatok mindig alulfejlett lényektől származnak. Ők előszeretettel öltik magukra mindazon külsőségeket, amelyek – felfogásuk szerint – jellemzik az általuk felülmúlni kívánt műalkotást és a sokat támadott riválist. Valójában nem lehetnek vetélytársak, mert a magasrendű lélek soha nem kel birokra nálánál gyengébbekkel. Az alantas eszközöket nem ismeri és nem használja, még akkor sem, ha földi kortársai efféle párharcra próbálják kényszeríteni. Él a neki adott és Isten által rendelt téridőben, mely egyfajta burokként védi. Ha megtartja annak tudatát, hogy ennek a buroknak védelmében konzekvensen leélheti az életét, szinte töretlen lendülettel futja, sőt szállja végig pályáját, mert tisztában van azzal, hogy Istennel senki nem kelhet birokra. Támadói mindig lemaradnak mögötte és alatta, bár ők a földi érvényesülés illúziójában épp fordítva látják a helyzetet. Ezeknek a pitiáner stílusú támadásoknak és alantas harci kísérleteknek a történetét feljegyzik valahol a kollektív tudatnak is nevezett égi „adatbázisban”, avagy örök történelemkönyvben. De mivel mindez oly unalmasan ismétlődő történet, talán csak egy-egy dettójel jelzi ezeket a történeteket és alakokat, akiknek nevéhez fűződik. Ami viszont fényes betűkkel írva mindvégig fennmarad, az az isteni törvényhez mindvégig ragaszkodó alkotók műalkotásai, valamint a hétköznapi történetek hőseinek nevei, mivel nem hagyták lerángatni magukat a gyűlölet sarába, hanem egy-egy fényes

cselekedetükkel egészen magasba szárnyalni hívták embertársaikat, életükkel pedig olyasmit tanítottak, hogy nekik is sikerülhet ugyanez a történet, ha elég bátrak, jók és elszántak hozzá.

Az alkotás titka azért is marad elzárva a be nem avatottak elől, nehogy visszaélve az elorzott tudással torzszülötteket hozzanak létre és borzadásra késztessenek másokat, akik valójában gyönyörködni vágnak a távoli üzenetek által középük érkeztetett mennyei ajándékban. A lopott, másolt, külsőségekben hasonlóknak vélt kópiák persze mindig ott követik levakarhatatlan árnyékként a szárnyaló lelkeket, mert nagy úr a féltékeny irigység. Ez a könyv azonban nem róluk szól, a másolatokért legmagasabb kitüntetések elnyerő földi hivalkodókról, tehát a továbbiakban ne essék róluk több említés.

II.

Mikor a csendre vágyunk, voltaképpen nem valami süket csendre gondolunk, a vihart, a háborút vagy a földrengést megelőző tompa, megsüketült némaságra. Az igazi csendben benne muzsikál a szférák zenéje, mely áldott, hangszeres aláfestést ad minden máshoz. A finom rezgések egyre terjednek az éteren át, előidézve azt az ihletett állapotot, amelyről csak annak van fogalma, aki képes annyira lecsendesedni, hogy ne zavarja ezeket az égi jeleket. Szeretne hasonlókat létrehozni, csakhogy ezeket nem lehet lemásolni. Vannak áldott pillanatok, amikor egészen közel kerülünk a szférák hangjaihoz, ezekben születnek a remekművek. Ám kell az emberi elem, mivel a műalkotás maga az emberi lélek szűrőjén keresztül száll le a földi világba. A földi test visszhangozza elemi erővel, ha az alkotás jól sikerül. A zene is így keletkezik, az ihlet révén földi rezdülésekké válva, majd a hangszerek testén megpendülve, visszaindulva az Örök Alkotó felé, megmagyarázhatatlan kommunikáció gyanánt Isten és ember között. Ettől van az, hogy a zene gyógyító erővel bír. Akit Isten ujjá megérint, annak a lelkében rend lesz, és ettől megszűnik minden rossz rezgés, mely a betegségeket kiváltotta. Mondhatjuk úgy is, hogy az ember Isten hangszere, melyet megpendít és értő módon megszólaltat, mikor zenélni támad kedve.

Alkotni, teremteni, műalkotást létrehozni vagy gyógyítani egyazon kategóriába tartozik. Ezek mindegyike újjáformázza, új életre kelti a neki rendelt anyagot. Valaha, mikor még normális rend uralkodott a Földön, mindez természetes volt. Azt nem tudjuk, mennyi ideje élnek értelmes lények a kék bolygón, s hogy mennyi időbe telt elsajátítani a művészet és a gyógyerő titkos tudományát. Azt is túlzás lenne állítani, hogy harmonikus rend lett volna a dinoszauruszok kora, amikor hatalmas testű lények vívtak ádáz, vad, kegyetlen csatákat egymással. Egy olyan korban, amikor az ember még csak kezdetleges lény lehetett, félelemben élt vagy türelmes kitartással várt a sorára. Netán még semminek nem volt a tudatában, csak élte az evolúció valamelyik fokozatán az életét, ahogyan tudta. S hogy szelíden vagy vadul, azt ekkora távlatból már nem állíthatjuk biztonsággal, mert emberi emlékezetünk nem őrzött meg semmit abból a korból. Legfeljebb a titánok harcának mondott őstörténeti pillanatokot vagy a sárkánynak nevezett ősgyíkok emlékét, mely annyi nép emlékezetében megmaradt.

Fennmaradt persze az özönvíz emléke is, még hozzá eléggé egységes formában, mondhatni, a maga homogeneitásában. S hogy ez annak tudható be, hogy igen kevés ember élte túl, ők pedig mind páni félelemben szembesültek a víz döbbenetes erejével, vagy hogy szájról-szájra terjedt az egykori história, azt ki tudja ma már? Mint ahogy az sem sejthető, hogy ez az Atlantisz történeteként fennmaradt rettegéstörténet vagy az örök mementóként ránk hagyományozott, esetleg az úrből figyelt események emléke. Ki tudja megmagyarázni, hogy az Andok nevezetes fennsíkján megrajzolt Nazca-vonalak miért kellettek valójában? Leszállópályaként az elárasztott Földön, ahol azelőtt olyan dús vegetáció élhetett, mint a hatalmas őslények honában, Amerika északi vidékein, ahonnan óriási lények csontvázai, fossziliái kerülnek elő? És ahol máig vannak olyan madarak, melyek jóval nagyobbak európai társaiknál, holott minden egyébben teljesen azonosak velük. Rigók, vörösbegyek, melyek a számunkra hatalmasnak tűnő harangvirágok tövében szedegetnek az északi parkokban, kertekben.

Azt se tudhatjuk, hogy a most ismert magas hegységek akkor is kimagasodtak-e kisebb testvéreik közül vagy csak később gyűrődtek fel most ismert hótízta csúcsaikkal. Sokuk lehetett tartósan víz

alatt, mert hiszen úgy az Alpokban, mint az Appenineken fellelhetők őslény-maradványok. Meg nálunk Nógrádban, Hevesben, ahol sokáig hullámozhattak a Pannon-tenger tajtékos vizei. A mélytengeri, hatalmas hegységekben rekedt lények maradványairól meg semmit nem tudunk, mert a tudomány mai állása ezt nem teszi lehetővé. De attól még magyarázatot és megoldást nyújthatnának Atlantisz rejtélyére. Ha ugyan lennének eléggé értelmes lények, akik nemcsak szenzációhajhászokra akarnák felhasználni a megszerzett ismereteket. Ma már vannak rá módszerek, hogy kielemezzék, mivel táplálkozhattak a különböző korok emberei. Tudósok vizsgálják mocsarakban mumifikálódott emberek gyomor- és béltartalmát. De azt ki mondja meg, honnan került a Földre a népnyelvben csak életnek nevezett búza és gabonatársai? S hogy miért ez az alapja minden táplálkozásnak? Lehet, hogy mi is csak egy genetikai kísérlet eredményei vagyunk? De hogy a kétféle embertípus, a szelíd és a vadul harcias vajon szándékoltan került egyazon helyre, vagy már akkor is működtek az Istennel opponáló, szemtelen elemek, amelyek dafke az ellenkezőjét akarták elérni és alkotás-utánzatokkal a maguk igazát diadalra vinni, azt ki tudhatná földi ésszel felérni?

Alkotni, teremteni, vagy csak rögeszmésen szaporodni? S vajon az általunk nagyra értékelt műalkotások nem csak olyan értelemben jelentenek igazi kulórt és valórt, mint ahogyan a szegények tömegének verejtékén emelt katedrálisok, ahová gyakran csak formálisan térnek be és gőgjüket csak ideiglenesen fojtják vissza a büszke emberszabásúak? Mindig bennünk rezeg a bizonytalanságnak egy húrja, mely ezt pengi: most valóban nagy és értékes, amit létrehoztál, vagy te is csak lopod az isteni lángot, Prométheusz módjára? A művészet mindig a két ellentétes pólus között egymás ellen feszülő erők hatására születik meg. S hogy ezt az alaprengést az ellentétes természetű szülőpár adja meg, a hozzájuk hasonlatosan egymásnak feszülő két család, a család és társadalom közötti ellentét vagy az istentelen közegből a mennyei szárnyalásra vágyó lélek, melynek megadatik az alkotás különleges tehetsége, erre nincs általános recept. Talán egyik vagy másik, talán ezek mindegyike. A műalkotást pedig, ahogyan az emberi kapcsolatokat is, valószínűleg az ember szándéka határozza meg, hányadik szférába kerülhet besorolásra a mennyei bírák szerint. Ahogyan nem mindegy, az ember valódi nemes szándékkal nyújt segítő kezet embertársának vagy csak hátsó szándékkal, alantas, számító, érdek-vezérelt indokkal, ugyanúgy nem mindegy, hogy a műalkotás létrehozója a hírnév formális hajszolása miatt vagy úgymond a maga gyönyörűségére vagy embertársai, netán Isten gyönyörködtetésére pendíti meg a húrokat olyan szépséges mozdulattal és erővel, hogy egy pillanatra szinte még a Föld forgása is megáll. Mindenki lélegzetvisszafojtva hallgat és fülel, a természet minden apró zaja elnémul, mert ezekben a rezgésekben Isten üzen, és azt illik megilletődve hallgatni.

Talán az utánzatok is ezeket a pillanatokat hajhásszák, amikor mások figyelmére vágnak. Igaz, a pillanatnyi figyelem után bekövetkezik az unott elfordulás, a legyintés, a hát mögötti gúnykacaj és a lekicsinylő kritika kiábrándult fordulatai. Ám a lefülelt imitátor ilyenkor nem gyakorol önkritikát, hanem vadultan támad másokra. A közönség többnyire felismeri a repedt fazék hangjára hajazó hangokat. A fülemüle vagy a tengelice énekét soha nem tévesztik össze a károgó varjúéval. Ám Néró húrtpedesése és ittas gajdolása akkor is elhangzott, a környezete pedig levizsgázott széptani ismeretei hiányából. Vagy csak etikai érzékük sántított? Gyávák voltak vagy a zsarnokot utánozva ők is félresikerült ember-utánzatok lehettek? A lényegen nem változtatott semmit. Maradt a lesüllyedt kor, annak minden hitvány hozadékával és szellemi termék-imitációjával. S vajon a mi korunk hová sorolódik majd be, ha a kevésbé engedékeny utókor vagy a kíméletlenül nyomában törtető jelenkor egykor a fejére olvassa mulasztásai bűnét? Azt, hogy az évezredek óta bevált dráma értő műélvezetét

nem adta tovább az ifjabb nemzedékeknek, hanem helyette sokféle műfajpótlékot hagyott benyomulni Thália templomába. Hogy beszélgetés helyett a gyermeke kezébe nyomta a távkapcsolót, a joystick otromba karját, a számítógép billentyűzetét, az viszont soha nem érdekelte, hogy a rábízott lélek mit gondol minderről, sem az, hogy az értelmes életre született utóda hogyan korcsosul el az ő mulasztásai miatt s végül törődik bele ebbe a formális életbe. Számonkérés természetesen mindig van és lesz. A nagy csatazaj ugyan elnyomhatja a figyelmeztetést egy időre, de aztán annál nagyobb erővel szólal majd meg, túlordíthatatlanul.

III.

A művésszé válás soha nem azonos a sztár csinálás gyenge kísérleteivel. Ha azok, akikben olthatatlan vágyakozást keltenek mesterséges eszközökkel a filmvilág és a „kiválasztottak” művies világa iránt, már jó előre tudhatnák, mi vár a mindig „friss húsrá” vágyakozó producerek szereposztó kanapéin, majd a premerek utáni felébredés első kiábrándult hajnalán, valószínűleg visszalépnének, és másfajta dicsőséget keresnének a maguk számára. Ha tudnák, hogy akár másnap elhajíthatják őket, mert a kutyát nem érdeklik az ő belső értékeik (ha vannak egyáltalán), nem biztos, hogy bohócot csinálnának magukból a világ nyilvánossága előtt. Ha felfognák, hogy semmi más, mint az új, a más lehetősége egyedüli vonzerejük, s hogy azon túl minden eldobható, lecserélhető bennük és körülöttük, talán meggondolnák. Talán...

Hogyan lehet megmagyarázni a hangyalétét oly nagyra tartó szerencsétlennek, hogy kozmikus, univerzális értelemben mennyire törpe és nevetséges minden nagyravágyó kísérlete? Mikor művészeti elveimről kérdeznek, soha nem tudok mást mondani, mint hogy az egész kérdést, a világot és benne a saját életemet nem tudom másként, mint kozmikus valójában látni. Hogy a valódi műalkotások grandiózusak, ám ugyanakkor magukban foglalják a világegyetem különös szerkezetét. Kicsinységükben is leképezik mindazt, amit a Legnagyobb Alkotó egykor megteremtett vagy folyamatosan teremteni látszik. S talán, ha tisztán és jól hallunk az ihlet pillanataiban, akkor műveink egy-egy kisbolygó vagy távoli naprendszer elliptikus pályájából, annak egyedi világából, máskor a világűr csendjéből tükröznek egy-egy szeletkét, mert mindnyájan csupán egy törött tükör vagy prizma egyetlen darabkája vagyunk, amelyen szerencsés pillanatokban szépen és jól törhet meg és tükröződhet vissza róla az a fény, amelyet a Mindenható jókedvében adományozott nekünk. S hogy a Fény és a negatív fény, mely nem más, mint a sötétség, egyaránt bennünk rejlik, ám nem külsőségeinkben, hanem legtutkosabb, rejtett, belső valónkban adhatunk csak vissza teljes értékűen.

A szándékosan diszharmonikusra komponált zeneművek és a direkt eltorzított formák, színek, alakzatok létrehozóinak hiába is magyaráznánk, hogy féligazság, miszerint nekik csakis az őket körülvevő, harmóniáját vesztett világot kellene leképezniük és megörökíteniük az utókor számára. Ha valaha, akkor éppen a mostani korban van arra nagy szükség, hogy a művészek megmutassák, mennyivel másabb az a világ, amely minden ember lelkében ott rejlik. A lélek, mely a Teremtés titkát hordozza, Isten szent lelkének egy darabkája (tükörcserepe), melyet nekünk adományozott, hogy azt szépre és jóra fordítsuk földi pályafutásunk során. Ha tehát befelé tekintünk, meg kell látnunk ennek a varázstükörnek a szépségét, éppen ezért nem torzíthatjuk el, még reflexióiban sem, ezt a csodálatos ajándékot, csak mert a sötétségre vágyakozó és abban élő sátán lépten-nyomon ezt sugallja minden földi lénynek. A Föld fölött, az Isteni Mű fölött akkor se veheti át az uralmat, ha újabb kataklizmák során kell kipusztulnia mindazoknak a teremtményeknek, akik szembeszegültek a modern kifejezéssel élve beléjük kódolt, eredeti programnak, az isteni parancsnak.

A torz világot tükröző, félresikerült cserepek olyanok, mint a tolószékbe kényszerült tudós, aki Istent akar játszani, miközben embertársai életét veszélyeztetni hiábavaló kísérleteivel. Álszent család és szemforgató társadalom veszi körül, mely ehhez asszisztál neki. Megdicsérik azért, amiért korholás járna neki, elhiszik eszement elméleteit, mert úgy vélik, hogy az is alkotás, amikor hagyja eluralkodni magán a gyűlölet és harag vagy az irigység indulatos hullámain. Szörnyű vonásain a lelki feketelyukba süllyedés előtti állapotot láthatjuk. Nem másért, csak mert a szeretet törvénye helyett annak

ellenkezőjével élő emberszabású ellenszegült az ősi parancsnak. Jólehet tudjuk, hogy az édeni állapottól igen távolra kerültünk (az emberi faj teremtéstörténete ez), de még nem késő tanulni a távoli világok lényeitől, melyek a legnagyobb ősbizalommal fordulnak az ember felé, miközben az nem érdemli meg a jácint árak, a delfinek vagy a viharmadarak, orangutánok kedves közeledését. Ugyanezt a velünk született ősbizalmat tapasztalhatjuk meg a társadalom által még el nem rontott kisgyermek tekintetében, felénk közelítő mozdulatában, vagy ahogyan megkóstol egy falat ételt. Mennyire messzire kerültünk mi mindentől, mikor kapkodva, türelmetlenül eszünk, a nagyvárosok izgága, egymáson tipró és szolidaritást nem ismerő tömegéről már nem is beszélve! Hogyan is hallhatnának meg ők bármit a szférák zenéjéből, az Univerzum üzeneteiből, Isten parancsaiból, a saját őseredeti, benső világuk rezgéseiből, mikor folyton zajonganak, rohannak, taposnak, verekednek és marakodnak, nem szűnnek meg egymásra viczorogni?! Egy tavaszi séta a természet harsány fűződjének özőnében, a lombok smaragdjának védelmében, a virágba borult fák, bokrok, kiskertek csodálatos színvarázsában és illatözönében mit mondhat a hiperaktív teremtményeknek, akik rohanásaik közepett semmi mást nem látnak, mint a célállomás füstös, szmogos közegét és lepukkant épületét?! Előbb-utóbb be kell látniuk, hogy a gazdag szókincsű, szépséges nyelvek arra is szolgálnak, hogy általuk visszavezethessük a lassan már értelmesen beszélni is elfelejtett nemzedékeket a valódi kommunikáció világába. Az elszíntelenített stíluspótlék nem lehet azonos az értelmes beszéddel, mint ahogyan a repedt fazekak kongatása sem azonos a legmagasabb szinten művelt és előadott zene, költészet világával. Amíg ezt meg nem érti az emberiség, addig felkészülhet más fajok hatalomátvételére. A műalkotás mint társadalmi produktum erre is szolgál, a mélyebb megismerésre és a lényeg felismerésére.

IV.

Életünk nagy részét, sőt gyakran egészét úgy éljük le, hogy semmit nem értünk a másik nem lényéből, valódi világából. Mi, nők nem érthetjük meg a férfiak poligám természetét, hogy férfiatlannak tartják, ha valamelyik társuk kihagy egy kínálkozó alkalmat. Csalásként, hátba döfésként éljük meg, amikor belemennek egy-egy jelentéktelen kalandba, csak mert lehet, és mert férfitársaik lenéznek, lekezelik azt, aki kihagyja azt a lehetőséget, hogy össze lehet kacintani, a maguk módján kibeszélni a történeteket a haverokkal. A férfiak viszont rabsággént élik meg az állandó kapcsolat kötöttségeit, nyűgnek, tehernek, szekatúrának veszik, ha számon kérik rajtuk félrelépéseiket, lazaságaikat. Mindemellett tudni kell, hogy vannak férfiak is, akik erősen kötődnek a kiválasztott nőhöz, és nagy csapásként élik meg csalódásaikat. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy mai világunk állandó változásban pörög és forog, valósággal bevadultan önmagától és tempójától, akár a törzsi táncosok. Szinte semmi nem áll meg, ami tegnap még egy szilárd rendszer eleme volt. Úgy erkölcsi, mint strukturális szempontból benne élünk az egyre gyorsabban változó világban, mely csak a percemberkének felel meg, a linkség-kultusz művelőinek, az örök erkölcsteléneknek. Talán az is meglehet, hogy mindez csupán ismétlés, ugyanúgy, ahogyan az ikszedik atomkor az emberiség történetében, az egymásnak rendelt párok találkozása különböző korokban, a legújabb kori rakétakorszak, melyre azért találunk utalásokat az imént emlegetett Nazca-fennsíkon is. Igen, tudom, már megint ez az univerzális szemlélet... De hogyan is lehetne másként látni a világot, mint kozmikusán, univerzálisan, ha egyszer ez a természete, ha ez a természetem?...

Az analógiákból könnyen következtethetünk a törvényszerűségekre. A törvényszerűségek közelebb hoznak bennünket a megismeréshez és az alaposabb megértéshez. Ha nem értjük a rendszert, mire mehetünk a tudományunkkal? Mindenképpen szükséges az analízis és a szintézis, ha tudni akarunk valamit. Mármost valami értékeset. Vannak persze, akik valósággal elvesznek a részletekben, de erre a szemléletre is szükség lehet. A nyelvész a ragok, toldalékok, igei szerkezetek és szintagmák világában érzi otthonosan magát. Ha átveszünk valamit tőle, mi is ellenirányban, azaz lefelé haladva közelíthetünk a valóság egy másik töredékéhez, és a mikrokozmosz ismerete által juthatunk el egy másfajta felismeréshez, ami mégis egyazon a nagy kozmikus valóságtudattal: a cseppben a tenger igazságával. Mindez nem azonos az előítéletek világával, mely tévítéletek révén kíván rendszereket felépíteni, teljes világgént félreértelmezve kizárólagosságra törekedni. A valóság mindig sokkal összetettebb ennél. Soha ne érzjük be formailag épnek tűnő, mégis a teljességtől a lehető legmesszebb szakadt utánzattal, hamisítványokkal! Hagyatkozzunk szépérzékünkre, az eligazít a labirintusszerűen felépített, hazug rendszerek bonyodalmas, cirkalmas világában is.

Egyszer már lezártam ezt a csend-világot, mert úgy döntöttem, hogy visszavonulok egy zártabb, fegyelmesebb és épebb világba, hogy felkészülhessek a végső visszatérésre. A környezetem viszont valóságos kihívásként fogja ezt fel, s mintha ragaszkodna hozzá, hogy további harcokra hívjon ki, s ne hagyja megnyugodni bennem azt, ami még mobilizálható. Érdekes paradoxon, talán életem végső paradoxona ez. Sem statikusan, sem dinamikusan nem fogadják el tőlem, amit éppen akarok. Weöres Sándor virág – pillangó jelenetét idézi, ami egyúttal visszautalás a férfi – nő ellentétpárra is. A lepke szárnyalni hívja a virágot, ami teljes képtelenség, természeténél és statikus helyzeténél fogva. A virág viszont arra kéri a „szárnyas virágot”, hogy tapadjon mellé az ágra, ami pedig az örökmozgó lepke természetével ellentétes. A több virág igézetéről már ne is beszéljünk... Szóval ez a megoldhatatlan kérdése életünknek. De az is meglehet, hogy ezek az antagonisztikusnak tűnő

ellentétek úgy kellene, mint a mágnes két pólusa a teljes rendszerhez, vagy a világos – sötét párosa a nappali nyüzsgéshez és az éjszakai nyugalomhoz. A közeli és távoli világok elérhetetlensége egymás számára. Az élet és halál kettőssége, melyet az önző halandó tragédiának él meg, míg a sztoikus bölcs a lehető legtermészetesebb konzekvenciának. A túlhajszolt élet utáni megérdemelt pihenésnek.

Nos, kellett valamit lépnem, hogy mégse ragadjak le a köznapi küzdelmekben. Harcolni, időnként harciaskodni, úgy látszik, hogy kell, mert enélkül nem lehet megúszni az életet. Ha a maradás mellett döntöttünk, fel kell vállalnunk annak terheit is, elvégre nem szórakozás céljából „tapadtunk le az ágra” arra a hátralevő időre. Marasztalnak a sajtó alá nem rendezett művekkel kapcsolatos „rendezési tervek”. A meg nem írt dráma, melyet gondolatban színész nő barátnőmnek szántam. Neki nem szóltam erről, mert jól tudom, hogy a mai színház világa is meglehetősen távol áll az én világomtól, s hogy évekkel ezelőtt elhangzott valami lekicsinylő, degradáló ítélet drámaírói tehetségemről. Egy nem túl tehetséges színész szájából, aki azért haragszik azóta is rám, mert merészeltem olyan költészeti válogatást összeállítani, ami meghaladta az ő és társai képességeit. Mert több és más volt, mint amit boldogult úrfi-korukban a főiskolán nekik megtanítottak. Mert lusták vagy képtelenek lettek volna nehezen mondható, régi verseket is életközeli hozni a fiatalabb nemzedékek számára. Így vész el Csokonai, Fazekas Mihály, Berzsenyi Dániel világa, Balassiról már nem is beszélve, élő előadásban, mert a megporosodott művekről időnként le kell takarítani az elmúlt évszázadok feledésének nemtelen és hálátlan porát. Az előadott szavak művészete viszont a színészeké... volna... Helyette mit is tanítanak az immáron egyetemmé avanszált intézetben? Külföldi, nem túl értékes musicaleket, táncos, időnként akrobatikus elemekkel, egymás felizgatását, nyíltszíni szexet, látványelemeket, külsőségeket. És mivel az élet ebben az irányban halad, jobbnak tartottam félrehúzódni, mellékszerepet vállalni, háttérben tevékenykedni tovább, mert nem a siker a lényeg, hanem hogy rendben megalkothassuk mindazt, amit magunk után hátrahagyunk. Mások előítéletei sérthetnének ugyan, ha hagynánk, hogy megérinthessenek bennünket, de akinek van bátorsága túllépni az intrikák és tévítéletek világán, az maga határozhatja meg haladási irányát, nem pedig divatirányzatok és mások kedvteléseinek paprikajancsija gyanánt folytatva és leélve az életét. Ennyi volt a tét, és számomra nem volt kérdés, melyiket válasszam. Mondhatnak öntörvényűnek, makacsnak, bármi egyébnek, ha egyszer születésem óta tisztán érzem és vállalom, mi a helyes irány. Az isteni rend így mutatja meg magát, lehet köröttünk bármekkora zűrzavar, káosz, felfordulás, divatok és trendek félrevezető sikerszerűsége. Ha egyszer nem viselik magukon az isteni ujjnyomokat, egyszerűen nem vonzanak, hanem épp ellenkezőleg, ellenirányban haladásra készítetnek.

Azt nem tudom, hány embert érdekelhet, amit ezzel a palackpostával magamtól útjára bocsátok, ha elkészülök vele. Olcsó vigasz, hogy értelmes, műértő ember mindig kevesebb volt, mint szakbarbár vagy éppenséggel műveletlen tuskó. Hatvány Lajos szigorú szavai hajtanak olykor, ha megpróbálok már a jelenkorral is kommunikálni, ahelyett, hogy beérném az emelkedett szelleműnek mondott (hazudott?) utókor ígéretével. Akár minden is elveszhet ebben a világban, ahol zseniális elődöm szerint színész minden férfi és nő, de a folytatást most még nem tudhatom. S talán nem is kell, hogy tudjam. Annyi viszont bizonyos, hogy miközben úgymond másokat menedzseltem, saját magamról mindig megfeledkeztem. Talán túl komolyan vettem néhai Lupus barátom sugallatát, hogy én még fiatal vagyok és ráérek. Igaz, már akkor is negyvenes voltam, tehát csak hozzá viszonyítva fiatal, mert ő már érezte életkora sürgetését, ugyanúgy, ahogy én érzem évek óta ezt a hívást, mely lehetetlenné teszi számomra a lustálkodást, jóllehet Weöres Sándor módjára én is „döglöm” időnként, amikor valami újabb mű megírása foglalkoztat. Csak piszkálom a papírt, rejtvényt fejtek, sudokuba irkálom be monoton ismétlődéssel ugyanazt a kilenc számot, még csak nem is olvasok olyankor. Arra ott van a boldog visszavonulás hálószobámba, ebbe az alig-szobányi térbe, ahol már csak klasszikusokat vagyok hajlandó olvasni. Az ide való belépést ugyanis ki kell érdemelni, még író társaimnak is. Tudom, többen felszisszennek most ezt olvasva, mint ahogy sokan összesúgtak évtizedeken át, ha voltam bátor különvéleményt nyilvánítani. Most viszont műveltségemről sugdosnak, ami ugyanúgy nem foglalkoztat, mint ahogy az akkori felháborodásuk sem. Ezek a kijelentések, megállapítások ugyanis nem rólam szólnak, hanem arról az értékrendről, amit odahaza tanultam, szigorú erkölcsű szüleim, nagyszüleim házában. Őket nem tagadom meg, amikor kitartok ezek mellett az értékek mellett. Ezért nem tudott más vallásra téríteni egyetlen hittérítő sem, mert velük is csak azt közölhettem, hogy felmenőim tisztelete arra kötelez, hogy a hitüket is megtartsam, s ne változtassak rajta.

Szóval az önmenedzselés kérdése, amiben kortársaim olyan nagyok, de legalább is profik. Ha megint csak a felmenők szokásjogához nyúlok vissza, nem hagyhatom szó nélkül, hogy a mai érvényesülés együtt jár egyrészt az általam csak környalásnak nevezett, nemtelen társadalmi szokással, amit Allen Ginsberg és társai honosítottak meg saját elfogadtatásuk érdekében. Másrészt egyfajta öntömjenezésben, amit egyik versemben a macska fenéktisztítási rituáléjához hasonlítottam. Nálunk ilyen nem volt. Tisztának kell lenni, de megfelelő módon, nem a fent idézettek módszereivel. Azok, akiket valaha publikációs lehetőséghez juttattam (nem pénzért, kapcsolati tőkéért, mint más szerkesztők), lapom szüneteltetésének kezdetekor látványosan elfordultak tőlem, ma pedig már hallani se akarnak róla, hogy akár csak el is olvassák kiadásra szánt könyveimet. Ajánlást kérni csak hozzám hasonló, régimódi emberektől lehet. Könyvbemutatóimra el se jönnek, sőt székértáborokba tömörülve összefognak és igyekeznek lekezelni, mintha valami elfogadhatatlant képviselnék. Mikor mások arra ösztönöznek, hogy magam is társuljak hasonló irodalmi gittegyetekkel, mindig visszautasítom még gondolatban is a lehetőségét. Főlöszleges időpocsékolásnak találok azt, ha nem meggyőződésből, hanem önös érdekből dicsérnek meg valakit, mert „valakinek a valakije”. Én inkább megmaradok a konokul Ady-s, „sem utóda, sem boldog őse” kategóriánál, amiért rendre megkapom a hátam mögött rám ragasztgatott nemtelen jelzőket.

De azt ígértem könyvem elején, hogy nem a negatív elemekről és jelenségekről kívánok szólni. Ehhez még kissé távolodnom kell a mai világtól, mely mégis annyi csápjával nyúl utánam, hogy megtartsom és magához hasonítsom. Csak mert erre módja van, mert millió-egy lehetősége adódik arra, hogy

fizikai kényszerítő eszközökhöz nyúljon, mint pl. amit az elviselhető nyugdíj intézménye jelent. Méltóról már ne is beszéljünk, attól fényévnyi távolságra járunk!

A Csend első részét télen kezdtem el írni, és mire befejeztem, szépen kitavaszkodott. Most rekkenő hőség van, nyár dereka, ideális aratási idő. Valamit nekem is be kell takarítanom, hogy ne nevezhesse senki hiábavalónak ezt a rögs földi küldetést. Írtam ihletetten, máskor nagy elszántsággal, boldogan vagy keservesen, mindig tettem a dolgomat. Egyéb kötelezettségeim mellett is írtam, mintegy mellékesen, ahogyan a szonetteket, etűdök gyanánt. Mert a jó zongoristának, aminek készültem, naponta edzenie kell az ujjait, hogy azok bármikor képesek legyenek a méltó előadásra. Írtam verseket, cikkeket, naplójegyzeteket, drámát, novellát, majd ezt a kétrészes regényt. Ugyanakkor írtam műkritikát, feljegyeztem színházi élményeket, esszét, vezércikket, mindent, ami jött sorra. Gondolom, íróársaim is hasonló iskolát jártak ki, és utólag is egyetértenek velem abban, hogy az irodalmárságra születni kell, jóllehet a magunk kárán dolgozzuk ki saját stílusunk fortélyait, amelyek alapján az értő közönség meg tud különböztetni bennünket bárki mástól. Nem tévesztenek össze, mert nem vagyunk összetéveszthetők. Ennek érdeme pedig egyrészt ezé a földi hányódásé, melyet nagy szavakkal művészsorsnak szoktak nevezni, de mindenekfölött a Legnagyobb Ihletőé, aki kiválasztott bennünket a nekünk való szerepre. Hiába voltam tehetséges zenészpálánta, ha egyszer Ő nem azt szándékozta velem. Ha nem abban egyeztünk meg földi küldetésemet megelőzően.

Azt nem tudom, hány évszak telik el, mire könyvemnek második része is elkészül. Talán kettő, mint az előző írásakor, de az is meglehet, hogy históriám visszakanyarodik a kezdetekhez, megnyugszik egykor a téli táj havas nyugalmaiban. Talán nem is ez a lényeg. Nyughatatlan lelkem megnyugszik, mikor lezárom az újabb kötet utolsó lapjait, de lehet, hogy újabb terveken fogom törni a fejemet addigra. Vagy megint csak úgy fogom érezni, hogy a „maradék” prózám és a soha elő nem adott drámákat is digitalizáljam, későbbi „megemésztésre” felkínáljam az értő utókornak. Most mindenestre tombol a kánikula, folyamatosan árnyékolni kell, mivel nem tartozunk az önös környezetszennyező légkondicionáló-tulajdonosok közé. Emiatt írás közben nem látom a kinti tájat, csak ha időnként kikukkantok az ablakon, vagy ha kimerészkedem az erkélyre. Ezt persze többnyire reggel vagy estefelé teszem, amikor egyébként is öntözni kell a növényeket. Most a békák szezonja van. Ők élvezik ezt a klímát. Persze, hiszen egész nap a patakban hűsölnek. Nagy, komikus áriákat eresztenek meg egymás ellenében, vagy csak a másik nem elcsábítására. A patakpart most úgy néz ki, mint az afrikai szavanna nyáron: kiégett csonkok hevernek szerteszét, ahogy a fűkaszás brigád otthagya. Letarolták a szép mezei és réti virágokat, a pipacsokat, katángokat, réti fűzényeket. Kissé távolabb maradtak a gyalogbodzák és a szösös ökörfarkkóró, hatalmas sárga virágzatával. Reggel cirnos-tarka macska settenkedett és szimatolt a kiégett parton, talán madárfiókák után. De az is meglehet, hogy mezei egerek húzódnak meg a sarjú között, esetleg bogarászik, amivel lassan kicsinálja a gyomrát. Nyáron már csak így szokott lenni. A madarak már nem dalolnak, mert kiröptették a kicsinyeiket. Az egész táj esőre vár, s talán meg is érkezik a napokban. A meteorológia ezt ígéri, mi pedig reménykedünk benne, és addig is bekapcsolva tartjuk a ventilátorokat...

VI.

Érdekes párbeszédre lettem figyelmes tegnap, miközben egy vendéggel társalogtam a nappaliban. Egy nő sétáltatta a bicikliúton a kutyáját, majd megállt beszélgetni egy ismerősével. Odalent a patakban békák kuruttyoltak. A kutya, talán elunva gazdája pletykálkodását, érezhetően értelmes feleletetésbe kezdett az egyik békával. Válaszolgattak egymásnak, és csak annyi volt biztosan tudható, hogy ők ketten értik egymást. A békanyelven és kutyanyelven folytatott párbeszéd ritmusa ugyanolyan ívet, sőt dallamot mutatott, mint az emberi beszéd. Engem, aki évtizedek át oktattam magyarul és idegen nyelveken a helyes kommunikációt, egyszerűen lenyűgözött, amit hallottam. Nem akartam hinni a fülemnek. Az állatok viszont nem nyújtották olyan hosszúra a közlendőjüket, mint a ráérő gazda és barátnője. A vizek, vízpartok vulgáris lakója, aminek közönségesen csak tartják, elmondta a magáét, meghallgatta, amit a kutya válaszolt neki, kicserélték pár gondolatukat, majd egyszerűen lezárták a vitát, ami nem is volt vita valójában. Lehet, hogy csak bemutatkoztak egymásnak, valahogy így: „Szia, Breki vagyok.” „Szervusz, én meg Blöki vagyok.” „Mit csinálsz errefelé?” „Sétálok a gazdasszonyommal.” „Hogy-hogy sétálsz? Hiszen egy helyben állsz.” „Na, igen, mert találkoztunk valakivel, és nekem meg kell várnom, amíg befejezik a beszélgetést.” „Hogyan? Hát te nem mehetsz oda, ahová akarsz?” „Hát persze, hogy nem. Mindig a gazdám mondja meg, mit tehetek, mit nem.” „Érdekes, és te nem bánod?” „Nem, mert jól bánik velem. Mindig ad enni eleget, sétálni is elhoz naponta néhányszor, megsimogat és dicsekszik velem a barátainak. Hát te? Te mindig összevissza mászkálsz?” „Nem összevissza, csak ahová nekem tetszik. Meg ahol van elég szűnyog, légy, szitakötő, meg efféle eleség. Na, meg ilyenkor a szép békalányok. Te nem szoktál a lányok után járni?” „De igen. Azt hiszem, most is oda visznek.” „Hát akkor jó. Szia.” „Viszlát.” A kutya gazdája ugyan még mindig nem végzett a mondókájával, de az állatok mindent megbeszéltek, amit gondoltak, úgyhogy csend lett. Többet nem szóltak egymáshoz. A köztük beállt csend azonban nem hordozott magán semmiféle durvaságot, ellenkezést vagy rossz gondolatot. Nem maradt több közlendőjük egymás számára, tehát nem szaporították a szót. Ki-ki sorára várt. Esetleg emésztették a hallottakat. Hogy van olyan négylábú, aki nem mehet oda, ahová akar, még csak nem is ugrálhat jókedvében. A másik, hogy van olyan négylábú, aki a vízben lakik és bárhová elmehet, ahová csak akar. Élelemről viszont magának kell gondoskodnia. Senki nem ad ennie. Igaz, gazdája sincs, aki séta helyett lecövekel az utcán, és akkor ő se mozoghat jó darabig. De mikor olyan nagy és hatalmas, hogy őt mindenkitől megvédi... Hogy mindezt honnan veszem? Mármost hogy megértettem az állatok beszédét? Közel se állítom, hogy ez tökéletesen így van, de a barátságos ugatásból, brekegésből számomra ez szűrődött le. Aki nem hiszi, cáfoljon meg... De az az érzésem, hogy Salamon király gyűrűjét máig nem kaparintotta meg senki...

Mára megtört a rettenetes hőség. Tegnap délutánra megérkeztek a várva-várt felhők, és jókora zuháré keletkezett belőlük. Vihar nem volt, csak szakadó eső. Mikor elállt, megint bódító hőség lett. Igaz, nem tartott sokáig, mert hamarosan leszállt az este. Éjszaka megint esett szép csendesen, ettől mára lehűlt a levegő. A panelházak viszont szivacsként szívják magukba a hősugarakat, és egy darabig még ontják befelé őket. Ma reggel még mindig 25 °C volt a lakásban. Aztán hűlt egy fokot. Az ég felhős, remélhetőleg esni is fog még, mert a szomjas földnek nagy szüksége volna rá. A patakparton a megsárgult nyesedék alatt máris előbukkannak itt-ott a friss, zöldülő hajtások. Még egy hét, aztán újra kizöldül minden. Igaz, a nyárközépi növényzet zöldje már bágyadtabb, nem olyan üde, mint a tavaszi özőzöldek rengetegje. De akkor is zöld! Nem kiábrándító sárga, barna...

Miközben írok, rádöbbenek, hogy most mennyivel kellemesebb a napi penzumom teljesítése, mert semmi nem zárja el előlem a külvilágot, ahogyan az előző napokban, a nagy befüggönyözések idején. Ha szerencsém van, akár még a vadkacsa családokat is kifigyelhetem, ahogyan tegnap a cirmos macska settenkedését a patakparton. Reggel kevesebbet kellett locsolnom az erkélyen, mert a külső ládász elegendő égi öntözést kapott. Csak az erkély belterületén lévő virágokat kellett gondoznom. Meg a benti szépségeket, a konyhaablakban lévő orchideákat, és a hálószobámban élő társaikat. Ezeket naponta áthordom a fürdőszobába egy kis π -vizes fürdetésre. Velük tart a konyhában élő és rendszeresen megtépdesett rozmaring, ami szintén nagyon élvezi a friss vizes kezelést. Pedig a növények általában nincsenek oda a helyváltoztatástól. De ahogyan a patakparton társalgó kutya és béka is lehet kivétel az általános szabályok alól, ugyanúgy a másfajta bánásmódhoz szoktatott növények is lehetnek másfajta, mint szokványos társaik.

Ráérő időmben a futball világbajnokság meccseit figyelem. Kislánykoromban a Papával sok meccset végignéztünk együtt, de öregségemre nem szeretem pocskólni az időmet, ezért csak a legjobbakra szánok időt. Az idei VB viszont teljesen eldurvult. Korábban inkább csak a szlávokra volt jellemző ez a sok keménykedés, mások gátlástalan letiprása. A brazil sztár, Neymar csigolyasérülése viszont arra figyelmeztet, hogy valahol korlátokat kell szabni ennek a „stílusnak”, amit én stílusnak se neveznék. A támadója büntetést se kapott, szóba se került, hogy kiállítsák, valamilyen módon szankcionálják ezért az égbekiáltó gázságért. A kolumbiai és holland csapatról ez a fiatalos vicc keringett, még a legdurvább meccset megelőzően: „Milyen a barátságos mérkőzés Hollandia és Kolumbia között? A játékosok hasalnak a füvön, és mindannyian lelkesen szippantják fel az oda széthintett kokainport.” Mindez óriási túlzás, de méltán érte kritika épp ezt a két országot, ahol a drogkérdést annyira liberálisan fogják fel az országot vezető politikusok, hogy semmivel nem korlátozzák hathatósan.

Neymarral együtt a brazil csapat gerincét is megtörték, és a németektől elszenvedett megalázó vereség igen erős túlzás volt. Persze a foci stratégiai játék, akár a sakk. A játszma mindig akkor dől el, amikor az egyik csapat meg tudja törni a másik fél akaratát. Mikor az megroppan, onnantól a meccs a támadóké. Máskor is láttunk már példát erre, de a klasszikus magyar futball történetéből én nem emlékszem olyasmire, hogy megalázták volna a másik felet. Egyszerűen azért győztek, mert ők voltak a jobbak. A sokkal jobbak. A németek tegnap csúnyán örültek. Vannak olyan népek, amelyekre igen károsan hat a nacionalizmus feléledése. Nem egyszerűen annak örvendenek, hogy ők nagyszerű teljesítményt nyújtottak, hanem az ellenfél sikeres leigázását élik át benne, és azonnal felszínre tör a „Deutschland über alles!” mindent és mindenkit túlharsogó borzalmas kiáltása. Valami hasonlót láttam felszínre törni a téli olimpia idején Szocsiban, amikor az orosz nacionalizmus kirobbanó kurjantásait lehetett érezni a levegőben. Ezt követte Ukrajna szétzilálása, amiben ugyan elsősorban az amerikaiak ludasak, de az orosz fél is kivette a részét, mikor egyszerűen elcsatolta a Krím-félszigetet a szomszédjától. A magyar nemzeti érzések éledése sokban eltér ezektől a népektől, amelyekről annyit szenvedett már Európa. Mi nem mások ellen, és nem világuralmi törekvésekkel vagyunk büszkék nemzeti hovatartozásunkra, kultúránkra, nagy embereinkre. Számunkra ez a latin abszolút felsőfok grádusa, nincs benne eltiprási szándék. Igaz, a nemzet egysége korántsem valósult meg, a több évszázados megosztási politika átkos folyományaként.

Megint esik az eső. Régi nyarakra gondolok nagyszüleim házában. Nagynéném halála után pár csomag családi fényképet kaptam ajándékba, aminek nagyon örültem. Ezek között volt egy-kettő, ami nagyszüleim udvarán, az egyszerű házuk előtt készült. Nekem mégis olyan kedvesek ezek a

felvételek. Él bennünk egy talán idealizált kép gyermekkorunk színhelyeiről, majd kézbe kapjuk a fotográfia kíméletlensége által mintegy fossziliává rögzített valóság-darabkát, az objektívnek mondott valóságábrázolást. De a valódi kép mégis a szívünkben él. Azokban az emlékfoszlányokban, melyek a művészethez hasonlatosan hűen, de legalább is szépségesen tükrözik vissza a cserepekre törött világtükör rajtuk akkor megcsillant fényeit. Töredékességükben mégis ezek a képek vagy reflexiók a legtökéletesebb fotográfiák, mert nem nélkülözik a szeretetet, amitől a fényképészet megfosztja a gyanútlan szemlélődőt. Sokszor gondolkodtam, hogy neves egri fotósok miért nem tudtak soha egy jó fényképet készíteni rólam. Vajon én csúnyultam meg annyira fiatalkori magamhoz képest, vagy csak rossz a beállítás, hogy a tőlük kapott fényképeket inkább eldugtam valamelyik fiók mélyére, és nem szívesen mutattam meg senkinek? Végül arra a következtetésre jutottam, hogy ezek az emberek egyszerűen nem szeretnek, és semmit nem értenek belőlem. Volt valami durvaság abban, ahogyan „hervadástörténetemet” igyekeztek megörökíteni. Összehasonlítva más fotókkal, igazolva láttam ezt az elképzelésemet, mert fotós barátnóm, Ági viszont nagyon kedvező fényképeket produkált, életem, bármelyik korszakából. Nos hát, mert ő szeret, ismer, és még szakmai megnyilvánulásában sincs semmi durva vagy kíméletlen. Szerintem a fotográfiának nem is kellene hidegnek és kíméletlennek vagy távolságtartónak lennie. Ezt csak úgy ráerőltetik elvárásként, mint ahogy a realista művészetre is a rá jellemző formaságokat. Pedig a valóságnak vannak nagyon szép elemei is. Elég kinézni az ablakon és gyönyörködni a magyar táj szépségében. Utazás közben pedig még több szépség-élményt lehet begyűjteni. Aki csak a rosszat, a csúfat látja benne, az önmagából tükrözi ki a világra a torzát, a nem szépet. Egyszóval az ő lelke beteg, mert nem képes szépen látni a mások által csodált külvilágot.

A madárfotósként elhíresült fiatalember (Máté Bence) fotói például egyáltalán nem távolságtartóak. Ő olyan közelségbe hozza a megörökített szárnyas lényeket, ahonnan rajta kívül senki más nem láthatná őket. Egyrészt életszerűek ezek a mozaikok, másrészt különlegesek, mert a madarak a maguk érzékenységgel reagáltak a lencse közelségére. Hogy mindez beállításszerű? Nem tudom. Csak azt tudom biztosan, hogy művésziek és nagyszerűek, mindannyian büszkék lehetünk rá, erre a mai magyar kiválóságra, aki egy kis tanyasi iskolából indult, ahol egy nagyszerű tanártól nyert inspirációt ehhez a különleges foglalkozáshoz. Szinte a semmiből teremtett egy külön világot, amely mégse zárt, hanem egyedi és lenyűgöző. Egyszóval ő is betekintést kapott az alkotás, a látszólag semmiből teremtés különleges világába. Ócska terepjáróval járta a kiskunági világot, ahol mára saját tanyája van, sokféle modern eszközzel felszerelve. De hogy lélekben melyik az ő világa, azt csak sejteni lehet. A külföld mindig erős csáppokkal akaszkodott rá a tehetséges magyarokra. Ha hagyták magukat máshová csábítani, ezek karjai közé szédülhettek, majd esetleg kétségbeesetten evickéltek, hogy újra megtalálják azokat a kapaszkodókat (gyökereket), amelyek ide kötötték őket. A lényeg mégis a gyökerekben van. Abban az egyszerű mondatban, amit az imént nagyszüleim háza kapcsán lejegyeztem, mármint hogy a lényeg a lelkünkben szeretettel őrzött kép, nem a hideg képi ábrázolás. Vitatkozni lehet rajta, de az érzelmi kapcsok döntik el, melyik kötődésünk az erősebb. Ezért a sok visszatérés-történet a peregrináció vagy külföldi munkavállalás után.

VII.

Az emberi agy szerkezetét sokan kutatták, kutatják. Azt mondják, hogy annyi neuron található benne, mint ahány csillag az Univerzumban. Ha végiggondoljuk, hogy a benti világ a kinti tökéletes leképezése, akkor még csodálatosabb ez az összhang, ami a kettő között fennáll. Valaha szétrobbant csillagok porából állt össze Földünk, mely élőhelyként szolgál számunkra, amíg itt lehetünk. A különféle elemek előállítására az eredetileg csak hidrogént és héliumot tartalmazó központi csillagunkból hőmérséklet- és nyomásfüggő. Ahogyan ezek a körülmények változnak, úgy jön létre a vas, szén, ólom és a többi közismert elem. A vizet, úgy tudjuk, kívülről kaptuk, egy másik bolygóval való ütközés során. Mások azt állítják, hogy a becsapódó üstökösök hozták ide, mint egyszerűbb településeken a vízfordók a háztartásokba vödörként vagy kannákként az élet legfontosabb szükségletét. Mivel olyan tömegű és hatalmas erejű, inkább az előbbi tűnik ésszerűnek, és a sumér eredetmítosz is ezt örökíti meg. Az itt található elemekből áll össze a mi szervezetünk is, melynek megvan a maga csodálatos vegykonyhája, bár a legtöbb ember nincs ennek tudatában. Mikor különféle szerekhez nyúlunk, hogy ennek működését befolyásoljuk, észre se vesszük, hogy ugyanazt elő tudnánk állítani önk magunk is, ha a megfelelő parancsot adnánk ki az agyunknak. Rákból felgyógyult betegek állítják, hogy a nekik nem való táplálékok kiiktatásával könnyűszerrel érték el az egészséges állapotot, melyet azóta is fenn tudnak tartani, ha betartják a játékszabályokat és nem borítják fel ismét a szervezetük egyensúlyát.

Ha még tovább gondoljuk az összefüggéseket, különös látványt tudunk magunk elé képzelni. Az agyunkban található sok-sokmilliárdnyi neuronban az információáramlás gyakran egy-egy elektromos felvillanásként jelentkezik, majd halad tovább a szomszédos idegsejt felé, ahol ugyanolyan felvillanást vált ki, mielőtt onnan is továbbhaladna ez a kapott, majd továbbadott impulzus. Bonyolultnak tűnő adatfeldolgozó rendszerbe kerül, ahol elemzik, szűrik és tárolják a beérkezett információkat. A szükségteleneket egyszerűen kidobják, mint ahogy mi is a kukába dobunk minden számunkra fölösleges holmit a háztartásban. Az agykutatók nagyjából így látják a kérdést és ezen túl nem tekintenek, mert földies szemmel nézve nem is az a feladatuk. Ám ha mi mégis túllépünk az ő felfogásukon és feladatkörükön, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az agy is csak alárendelt szerepet játszik az emberi csoda működtetésében. A valódi „főnök” a lélek, mely nem hagyja magát csak úgy kutatni, mert ezzel már Isten dolgába kotnyeleskedne bele a kutató személyzet. Az anyagtalannal nem kutatható ilyen módszerekkel. A láthatatlan világ nem adja a titkait a kíváncsiskodó földlakóknak, mert ők mindent csak az anyaggal akarnak magyarázni (és gyakran félremagyarázni). A láthatatlan világ pedig jobb, ha homályban marad az indiszkrét alakok számára.

Reggeli közben elnézelődtem a konyhában. Nagy, panorámás ablakunkra soha nem tettem nyílászorút, csak sötétítőt használunk estére, éjszakára. Az ablakon keresztül kitekintve a kinti valóságnak jókora szelete mutatkozik meg előttünk a maga különlegességében. A tegnapi ólmos szürkéség után üdítő élmény volt az ég tiszta kékjében gyönyörködni. Rajta fehér felhőfoszlányok úsztak és kavargtak előbb, majd fokozatosan összeálltak különféle alakzatokká. A minap emlegetett Nazca-vonalak úrhajósnak mondott képe mutatkozott, utána lélek-körvonalaknak vélhető, halvány, kis légörvények. Nem sokkal ezután összetömörödött az egész egy markánsabb, de még mindig hófehér felhő-jelenséggé. Mint mikor tojáshabot verünk fel, csak ez a tiszta nitrogén-kék háttér előtt, mely mindig lenyűgöz. Nagyszüleim tiszta tekintetét idézi, és ez kellemes emlékeket ébreszt bennem. Nos, a tömör fehér felhőréteg átváltozott teknősbékává, aztán kezdett madárféle lényként

mutatkozni, bár nem a legszebb fajtájúnak. Ekkor feltűntek a valódi madarak: molnárfecskek, és egy csapat sarlósfecske. Ez utóbbiak családostul végeztek röpgyakorlatot, és láthatóan szépen megsokasodtak az idén. Nem tudni, mi készíti a madarakat az ék alakban történő repülésre, de elképzelhető, hogy a kicsik először a nagyok által keltett légörvényeket használják fel a gyorsabb haladásra. Egyúttal fedezik is őket az öregebbek, mármint akkor, ha ragadozó madár közelegne. Szóval a kék-fehér háttér előtt tűntek fel feketének látszó kabátjukkal, bár lehet, hogy megtévesztő volt ez a szín, és csak a szíkontraszt miatt hatottak feketének. Tudomásom szerint a sarlósfecskek inkább sötétbarnák, mint feketék.

Ahogy elnéztem őket (nem sokáig, mert mindig hirtelen bukkannak fel és tűnnek gyorsan tova a leggyorsabb röptű madarak az égen), eltűnődtem, hogy ez a látvány már nem sokáig lesz ilyen zavartalan. A jövő héten jönnek az ablakosok kicserélni a konyhaablakot, és mivel billenős változatukat adják olcsóbban, ezt kellett választani. Erre viszont szűnyoghálót kértem, ami azt jelenti, hogy még csak nem is osztott ablak lesz, ahol az egyik szárnyra szoktak védőhálót szerelni, hanem ezentúl az egész ablakot szürkés homály fogja takarni, tehát ezt a tiszta kéket és fehéret már csak akkor láthatom, ha a szabadban leszek. Kint az erkélyen vagy lent az utcán. Hatvanon felül már egyébként is elég sok a búcsúzás, a beletörődés a változtathatatlanba. Valami elmúlik, és nincs többé apelláta. Ez a kis változás, hogy másmilyen nyílászárónk lesz, csekélynek tűnik, de most döbbenek rá, mennyit jelentett nekem ez az ócska ablak, ami mégis jókora darabot hasított ki nekem a kinti világból, hogy olykor költői, máskor prózai észrevételeket tegyek a látottak fölött. Vagy hogy csak szimplán gyönyörködjem a természet változásaiban, évszakok szerint. Hogy kinézzek valamelyik távozó vagy érkező fiam után, elé, hogy egyetlen pillantásban fogjam össze alakjukat és eltöprengjek rajta, mennyiben más vagy még idetartozó az életüknek hozzám kapcsolódó darabkája. Akár ez az ablak. Vagy a csillagos ég. Vagy a neuronok, amelyek ezt az információt is továbbítják. Oda-vissza. Közel és távol. Ebben a világban és az Univerzumban egyaránt.

Ég és föld kapcsolata. Eltűnődöm, hogy a különböző korokban mennyivel többet tudtak vagy talán csak sejtettek, de pontosabban sejtettek a földön kívüli világról a nagy kultúrák csillagásza. A katedrálisokat, stratégiailag fontos várakat alaposan betájolták, és a banga utókor számára nem fontos vagy csak érthetetlen módon igazították valamihez, ami számunkra már felfoghatatlan. Kínában a császári rezidencia csakis az égi jelek, egy csillagkép, a Sárkány mintázata pontos másaként épülhetett fel. Tudomásunk szerint távcsövek és megfelelő eszközök híján jutottak hozzá a döbbenetesen pontos információkhoz. Mennyivel többet tudtak az arabok, perzsák, egyiptomiak, maják, inkák, nazcák minderről, milyen pontosan tájolja és azonosítja magát a Szíriusz csillagképével az ősi magyarság! Stonehenge, Machu Picchu csillagászati csodája, a napfordulók pontos ismerete és építészeti tájolója máig megmagyarázhatatlannak tűnik azok számára, akik csak a konkrét fizikai valóságban, az anyagi világban hisznek. Nem gondolnak arra, hogy minden kiválasztott mögött ott áll a láthatatlan világ a maga sugallataival, s hogy ezek a sugallatok sokkal pontosabb eligazítást adhatnak a rájuk hagyatkozó léleknek, mint a tökéletlen térképek, megközelítőleges leírások, időközben eltorzult legendák és azok előadói. Az inspiráció mindig egyéni és egyszemélyes, másra nem ruházható élmény, sőt voltaképpen tudomány. A sötétnek tűnő „helyeken” is pontosan vezet, eligazít és feltarisznyál egy olyan tudással, amivel nem vetekedhetnek az egzakt tudományok, földi rendszerek, csakis anyagi magyarázattal szolgáló, tudákos tudósfélék, akiket volt szerencsém egyszer dadogászoknak titulálni. Nem másért, mint hogy valódi, művelt nyelv helyett egy olyan mesterségesen kialakított frázisrendszerben élnek és gondolkodnak, ami távol áll a kognitív

megismerés minden normális válfajától. Nekik is fontos a forma, de a valódi formát helyettesíteni próbáló formalitás, amelytől normális ember inkább szabadulni igyekszik. Olyanok ők, mint a művirág az igazi, élő virággal szemben. Nincs illata, gyógyító ereje, valódi haszna, csak utánoz valamit, méghozzá tökéletlenül, esetlenül és értelmetlenül.

A várt eső megérkezett, majd továbbvonult más tájak felé, hogy azokat is felfrissítse. Utána kellemes hűvös maradt és a ragyogó tiszta égbolt, a pormentesített levegő, melyet belélegezni is öröm. Már ha a dohányosok tele nem pöfékelik. Régi kirándulások jutnak az eszembe, mikor az egyik barátnőmet és családját látogattuk meg falun. Ahogy kiértünk a házukhoz legközelebbi rétre, É. megszólalt: „Milyen jó a levegő!”, majd rögtön rá is gyújtott. A friss levegő, aminek kedvéért kirándulni indultunk, abban a pillanatban el lett fertőzve, de ő ezt nem érzékelte. Csak ment, a nevetlen dohányosok szokásos önzésével, ugyanúgy, ahogyan az alattunk lakók tehénkednek az ablakban és füstölik tele a lakásunkat az ő tüdejükben már fölösleges kosszal, melléktermékekkel, kórokozókkal. Csak ők ezt nem tudják, nem érzékelik, és nem is akarnak tudomást venni róla. Ha reklamálunk, szidnak, káromolnak bennünket és úgy vélik, hogy jogaikban korlátozzák, szabadságukban gátolják őket, ha a nem-dohányosok rájuk mernek szólni. Vajon ez is csak a pozitív – negatív pólusok által gerjesztett, természetes ellentétpárok közé tartozik? Vagy több, másabb ennél? A választ, elfogult lévén, nem én fogom megadni erre a kérdésre.

A nagy mennyiségű csapadékot azonnal fel is itta a szomjas növényzet, mert a patakon most nem vonult le a felhőszakadások után szokásos zöldár. Nyilván a hegyekben is esett, de az ottani dús vegetáció vízigénye jóval nagyobb, mint itt, a városban, ahol nincs is mindenkinek olyan szerencséje, hogy ilyen ragyogó zöldövezetben lakjon, mint mi. Az eső nagy részét elnyelte az erdő, meg a karszt, ami egy természetes víztisztító rendszer, a maga földalatti rétegeivel, titkos útjaival, csatornáival és vezetékével. Szépséges eredményei a források föld alól felbuzgó, tiszta vizei, melyekhez hasonlatosat csak az Andokban fennmaradt inka vízvezetékekben találhatunk. Ezek a sima kőből készült, minden fertőtlenítő anyag nélküli csatornácskák máig elszállítják a házakba az éltető vizet, a gleccserek olvadékát, a magas hegyekben fakadó forrásokból, melyek már önmagukban véve is csodák. Mármint hogy akkora magasságban törnek a felszínre, s nem húzódnak le alacsonyabban fekvő helyekre. S hogy ez így marad-e a globális felmelegedés erőteljesebb jelentkezésekor, azt ki tudja? Állítólag elolvadnak majd a gleccserek is, nem maradnak meg a hegyek tündökletes jégsapkái, az emberiség pedig szomjazni fog. Aztán meg háborúzni a vizek tulajdonjogáért. Mennyivel egyszerűbb az állatok kommunikációja, ahogy korábban is lejegyeztem. Ők nem közlik azt egymással, hogy ölni szándékoznak, csak mert a másik tőlük különbözik. A földi, emberi háborúk meg rendre erről szóltak. Meg hogy a másíknak birtokában van valami, amit acsargó társa el akar venni tőle. Akárhogyan is, bármi áron. Akár a másik ember életének kioltása árán is. Sokszor gondoltam már arra, hogy a háborúskodni szándékozó politikusoknak, merthogy róluk van szó, félreértés ne essék, jobb lenne egymással párbajozniuk úgy, ahogy régen. Ha bajuk van egymással, verekedjenek meg, de a jó szándékú embereket hagyják ki belőle. Igaz, az ő logikájukkal mi nem annyira tudunk gondolkodni. Agyonbonyolítják, csúrik-csavarják a dolgot. Soha nem arról beszélnek, íratnak újságíró sameszeikkel, amire valóban gondolnak. Mert mai mondandójuk is csak az ősemberi hordaszellemben való rablás, öldöklés, mások tulajdonának erőszakos megszerzése. Ezt annyiféle módon leplezik, álcázzák, de értelmes ember számára akkor is kilóg a lóláb.

VIII.

Az ihlet nem jön rendelésre, és nem is mindenkihez. Ezt kívülről befolyásolni nem lehet. Az ihlet órája szent. Aki ezt nem tudja tiszteletben tartani, az nem ért hozzá, csak kívülről próbál beleköttyögni az értők párbeszédébe. Nem hinném, hogy ezzel egyfajta elitelméletet próbálnék rátukmálni másokra, de ahogyan a tehetséges embert meg lehet, és meg is kell különböztetni másoktól, ugyanúgy ezeket a szent órákat is a közönségesen folydogáló idő-fragmentumoktól. A törött tükör cserepeit a Legnagyobb Lélektől és a ránk osztott lélektöredékektől.

Mindig valami magyarázkodásba fullad, ha emberi szavakkal próbáljuk leírni azt, amit inkább az érzések szintjén élünk meg. Mintha a mai ember előtt mentegetőzni kellene, hogy még vannak érzéseink. Aki a támadó játékokban, sőt életharcokban éli ki magát, annak fölösleges magyarázatokat adni arról, amit úgyse fog megérteni. Nos, tessék. Mindig ellentétpárjainknál kötünk ki. Azt hiszem, nekünk magunknak is fel kell nőni a saját szerepünkhöz, hogy ne exkuzálva éljük le a hátralevőt, hanem méltó munkálkodással. Talán a mai politikai rendszerek teszik, melyek ma, sokkal inkább, mint korábbi időkben, egyre jobban uniformizálni akarják az általuk csak lakossággá, néptömegekké, egyen-táplálékokkal táplálható állatseregletté degradált emberiséget. Azt a fajt, melyet minden vadsága és brutalitása ellenére mégis csak kiválasztottak egy méltó(bb) szerepre, és jobb, nemesebb korszakaiban meg is csillantott valamit adottságaiból. Ezek emlékeiként állnak a fenséges építmények, nagy műalkotások, hangzanak el még mindig az értő közönség előtt izgalmas drámáik, költeményeik, operáik, bár azt is meg kell állapítanunk, hogy egyre ritkábban, mint kellene. A népnevelő funkciójú műalkotásokat még idejekorán meg kellene ismertetni a romlatlan ifjúsággal, hogy aztán később ne érvék be bóvlival és mindenféle kulturális pótszerrel.

Nekem a zene nyújtotta azt a megvilágosodást, melynek emléke felvillanás-szerűen él máig az emlékezetemben. A máshoz nem fogható, letisztult élvezeti forrást, mely gyakran nyújtott kárpótlást, még mechanikus, felvett formájában is, mindazért, amit utóbb át kellett élnem. A durvaságokért. A törtetések, mellőzések, kitesztások számomra érthetetlen világáért. Az élet vulgáris ellen-képeiért. A ránk törő és bennünket megsemmisíteni akaró, alvilági erőkért, melyeknek mégse hagytuk soha, hogy végleg tönkregyenenek bennünket. Mert megakadályozta őket ebben az isteni szándék által belénk plántált „program”, élethivatásunk, a sokak számára felfoghatatlan „valami”, mely egyre hajt tovább bennünket, akik erre vagyunk hivatottak. Mert egykor elhívtak, majd elküldtek bennünket erre a töredelmes földi szerepre, a legnagyobb vállalkozásra, melyben valaha is részünk lehetett. Ezért szép, minden támadás, semmibe vétel ellenére, ezért nem bánjuk Piaf módjára, ezért nem tesszük le idő előtt. Mert hiszen nem ezt ígértük, nem ezt fogadtuk, mikor ott álltunk Teremtőnkkel szemben. Ezért vagyok hálás, hogy ismerhetem teremtéstörténetemet, melynek valódi értelmét csak évekké később raktam össze, miután meditációs élményként átéltem. A színek furcsa szimbolikáját, melyben megfogalmazódott családunk őstörténete is. Az a történet, melyet máig többször átgondoltam és átértelmeztem. Jobban mondva kiegészítettem további részletekkel, hogy teljesebb legyen a kép.

Feje tetejére állt világunk egyik alapproblémája az, hogy a férfi – nő szerepek gyakran cserélődnek fel, s hogy ezt senki se bánja. Férfiatlan férfiak fogadják az értük ostobán és méltatlanul rivalizáló nők hódolatát. Úgy, ahogy ez épp fordítva volt előző korokban. Férfias szerepkörben tetszelgő nők, akik menedzserként vágnak uralkodni férfitársaik fölött. S nem mellékesen a többi nő fölött is, akikkel

rossz latin-amerikai szappanoperák modelljei alapján vulgáris marakodásokat rendeznek, mint kutyák a koncon. Hangnemüket és módszereiket is ehhez igazítják, ehhez az alantas szinthez. Külsőségeikben is női szimbólumrendszert viselő férfiak, férfias nők. Előbbiek teleaggatva láncokkal, fülbevalósan, minden ujjukon gyűrűk tömkelegével, női viseleteket utánzó ruházatban. Lányok gatyá szabású alsóneműben, míg a tangát a már fent említett férfiszexuális viselik. Nők szinte mindig, minden alkalomra nadrágot viselve. Esetleg nyakkendővel kiegészítve. Mintha a szoknya szégyenletes és elutasítandó volna a számukra. Hogy mindez annak tudható be, hogy a fogamzásgátló szereket a folyóvizekbe árasztó szennyvízrendszerek által jutottak a női hormonok a férfiak szervezetébe, azt ki tudja ma már? Talán alapvetően a legfontosabb mégis a nevelés, illetve a helyes nevelés hiánya. Mert ma már nem illik pontosan elkülönítve meghatározni és megtanítani a fiataloknak, hová tartoznak, és miért. Mert mindenhol túlteng, és mindenkit túloldít egy gépezet, mely a világalmai rendszereket irányítja, és a jelek szerint perverz. Talán. Innen, a mi pozíciónkból legalább is így látható. Ha nem tetszik, tegyenek róla, hogy helyreálljon a normális kép, mely azelőtt valahogy mégis tökéletesebben, jobban irányította a földi életet.

S hogy a jövőben ki fog irányítani? Tudja a csuda. Talán azok, akik erőszakosabban lépnek fel másokkal szemben, akár önpusztító módon haladva az eredeti rend ellenében. De leginkább mások életére törve, ahogyan műalkotás-szerű imitációikban megfogalmazzák, mi pedig nem vettük még elég komolyan ezt a fenyegetést, amit rég kimondtak, csak nem hallottuk meg. Vagy nem akartuk meghallani. Őket a saját csatazajuk teszi süketté a másik oldal meghallására, bennünket pedig a belső csend, küldetésünk alaphangja, a finom rezgések világa, mely egyre mélyebbre segít hatolni a megismerésben, az életnek ebben a hét fátyol táncában.

IX.

Az oktatásban és nevelésben van valami ordító hiányosság, melyet még körvonalazni is elég nehéz. Talán a művészeti oktatás hiánya, melyet erősen háttérbe szorított a technikai civilizáció külsőségeinek majmolása. Egyrészt helyes, hogy a gyerekek már beleszületnek a számítógépek világába, azok kezelésének megtanulása semmiféle nehézséget nem okoz számukra. Ugyanakkor, mivel képtelenek önállóan elemezni egy műalkotást, nem is értik mélységében azt, sőt elhiszik, hogy a pótlékok, számukra pótszerként kínált imitációk azonos értékűek, sőt magasabb rendűek a valódiaknál. Szóval megint az értékrend hiányosságánál kötünk ki. Mi ezt odahaza készen kaptuk, szigorától eleinte szenvedtünk is talán, mert kemény a bennünket megregulázó iskola, de nélküle nincs meg az az emberi tartás, ami számunkra egészen természetes. Az erőszak és önkényes érdekérvényesítés korában a még neveletlen ifjúság is úgy képzei, hogy elegendő másokat leszólnia, letaposnia és háttérbe szorítania ahhoz, hogy maga állhasson a piramis csúcsán, azaz a társadalmi megbecsültség legmagasabb fokán. Helyette azonban azok az efemer rendszerek működnek, amelyek bárkit, bármikor letaszíthatnak a legelső helyről is, ha a „szereposztó kanapén” megérkezett a „legfrissebb hús”, az öreg satírok mindenkori ízlésficama szerint. És megint döntő a mások szexuális éhsége, örök kielégületlensége, ahelyett, hogy a valódi esztétikum határozná meg a művészet mindenkori trendjét és fejlődési irányát.

Kellemes napokat élünk meg, hogy beköszöntött az esős időszak, visszatérő záporokkal, csendes esőkkel, olykor felhőszakadásokkal. A nagy felhőszakadások ideje ugyan július végére szokott esni, de ha ezt valami előzetesként kapjuk, akkor úgy is jó, mert kellemes.

Az igazi – hamis vitához egy hajdani emlék adalék gyanánt. Mikor Kanadában éltünk, volt egy szép virágom az ablakban. A házmesterné, aki látogatóban járt nálunk, rácsodálkozott és megkérdezte, valódi-e. Mikor igennel feleltem, elképedt, és csak ennyi csúszott ki a száján: „Pedig olyan szép, mint a művirág!” Nos, ha valaki már elég régóta kapja a dózist a társadalom véleményformálótól, akkor megeshet, hogy az ő világa is ugyanúgy eltorzul, mint azoké, akik ezt ellene elkövették.

Ismét lopakodik vissza a kánikula. Reggel óta be van kapcsolva a ventilátor és be kellett függönyözni, hogy a hősugaraktól védjük magunkat. A hétvégi esküvői programhoz persze ez lesz a jó, nem hiányzik oda se szélvész, se zivatar, ami rossz óment jelentene az ifjú pár házasságára nézve. Legkisebb unokaöcsém házasodik. Annyira jólelkű, jó alaptermészetű, igyekvő, sok mindenben a felmenőkre emlékeztet. Pedig ő kapott a legkevesebbet az anyai gondoskodásból, nővérem korai halála miatt. Reggelre a patak vize megzavarosodva folyik lefelé a hegyekből. Ott nyilván esett az éjjel. Általában fél nap különbséggel ér ide az eredménye, onnan tudjuk, hogy mi történt tőlünk kissé távolabb és magasabban.

Az érdekérvényesítés és annak módszerei. Szinte naponta kapom a sürgető telefonokat, hogy tegyek valamit közismertségem érdekében, s hogy népszerűsítsem megjelent köteteimet. Egyiküknek se tudok mást válaszolni, mint hogy olyasmit követelnek rajtam, ami nem az én kompetenciámba tartozik. Az író dolga az, hogy megírja a műveit, átadja a közönségnek, de hogy még házaljon is vele, az olyan képtelen elvárás, amit jóérezésű embertől nem kívánhatnak meg. A város tálcán kapja a róla írott szonetteket, de egyetlen hangot nem hallok hivatalos részről visszajelzésként. Nemhogy elismerőt, de még csak tudomásul se veszik, hogy bárki számára elérhető a könyvtár honlapján egy olyan szonettgyűjtemény, amit Egeren kívül egyetlen magyar városról nem írtak még. Idős barátnőm

reklamálja, miért nem tanítják verseimet legalább a helyi iskolákban. Mikor elmondom neki, hogy a szomszéd vármegyében már ezt teszik, és ott úgy vagyok közismert, hogy soha be nem tettem oda a lábam, elképed. Persze, köröttünk a világ egészen másról szól. Teljesen hétköznapi megjelenésű emberek, bármiféle tehetség híján, de roppant nagy ambícióval nyomulnak ész nélkül az úgynevezett önmegvalósítás kétes státusza felé. Hogy ehhez alkalmazkodni? Versenyt nyomulni a tehetségtelen bandával? Nyalakodni érdemtelen öregurak és dámák nemtelen fele körül, mindig csak alulnézetből látni őket, míg magunkat addig tolni felfelé, amíg mi is ki nem látszunk annyira az ismeretlenség homályából, hogy a többi kis senki észrevegyn, na ne...

Marad a csend világa, mely mégis annyi hanggal, szépséggel ajándékozza meg a benne elmerülő, amiről a csörtetőknek, törtetőknek halvány fogalmuk sincs. A madarak már nem énekelnek, mert nem kell őrizniük a fészkeiket. A fiókák cseperednek. A kiskacsák egyre nagyobbak lesznek. A sarlósfecskék kicsinyei azonos nagyságúak a szüleikkel, és profi repülőkké váltak. A molnárfecskék velük ellentétben nem alakulatban repülnek, hanem szétszóródva, de körbe-körbe röpködve a kiszemelt terület fölött, melyet őseik hagyományoztak rájuk. Pár évvel ezelőtt szinte teljesen kihalt az a fecskelónia, amely azelőtt benépesítette az elhagyott kemping és a házunk fölötti légkört. Utána eltelt vagy két év, amikor még mindig néptelen volt fölöttünk a levegőég. Mikor már teljesen világossá vált, hogy a régi lakók soha nem térnek vissza, utána kezdtek csak errefelé portyázni a kis frakkos madárbarátaink. Mára ez a hézag is ki lett töltve. A kétféle fecskerajok sebes röptükkel feledtetik a korábbi veszteséget. „A fű kinő utánad...”, összegezte József Attila, és mi se láthatjuk másként. Persze ugyanezt a levegőégre vonatkoztatni képzavar, de ezért nem J.A. a felelős.

A házunk előtti fűzfa és kissé távolabb, a „udvarosban” a platánba oltott juhar egymás kedvére nőnek, terebélyesednek. Egyik szebb, mint a másik. Az idei év kedvezőbb volt számukra, mert viszonylag egyenletesebben oszlott meg a csapadék, amit kaptunk. Tavaly akkora volt a szárazság, hogy augusztusban a parádóhutai írótalálkozóon porzott alattunk a kerti talaj, ahonnan kiégett a máskor dús fű. Igaz, azt megelőzte a júniusi borzalmas árvíz, mely fél Európát sújtotta. Passaunál tíz-tizenkét méter mély vízszlop ostromolta a város házait, a hidakat és sodort el cunamira emlékeztető erővel mindent, ami csak az útjába esett. Alámosta az országutakat, megölt egy csomó erdei állatot és háziállatot, emberáldozatokat is követelve. Nálunk ezt kivédte a katasztrófavédelem, mely a sokat szidott centralizált állam irányítása alatt mindent megtett a bajok elhárítása érdekében. Képzeljük el, mi lenne, ha mindenki összevissza rohangálna és kapkodna a liberális rögeszmék jegyében egy ilyen vészhelyzetben! Tőlünk kissé északabbra, Csehországban, annak ellenére, hogy tudhatták és láthatták előre, mi közeleg feléjük, nem tudtak olyan hathatósan fellépni a károk megelőzése érdekében, mint nálunk. Hatalmas területeket árasztott el a Duna. Nálunk óriási összegeket kellett költeni a kármegelőzésre, majd az árvíz levonulása után a kártalanításra. A sokat sztárolt EU azonban elutasította a segítséget, ami bármely más országnak rendelkezésére áll a katasztrófavédelmi alapból, csak nekünk nem. Megoldottuk anélkül is, mint jómagam a többszöri kifosztás utáni talpraállást. A magyar sors már csak ilyen.

Nagynéném halála a szomorú esemény, melynek kapcsán ellátogatunk gyermekkorom kedves színhelyére. Igaz, csak rövid időre, és nem kötetlenül töltjük az időt, ahogy máskor tennénk. Sétára idő nem marad, a temetés végeztével sietni kell vissza a halotti torra, tehát terveinkkel ellentétben nem látogathatjuk végig a rokonok sírjait, pedig már régóta vártam erre az alkalomra. Egykori házunk előtt nem állunk meg, csak rohanást látom a kocsi ablakából. Zongoratanárom házát ugyanúgy. Nem

megyünk át a még életben maradt nagynéni házához, a neki vett virágot csak egyik csomagtartóból a másikba tesszük át a temető mellett parkolva. A városi könyvtárnak és iskoláknak szánt könyveket csak küldeni tudom, közvetve, nem személyesen átadva, dedikálva. Csupa ilyen negatív jegyzettel láthatom most el utólag mindazt, ami szép is lehetett volna. Tanárim már nyilván nem élnek, hiszen jómagam is megöregedtem. Unokatestvéreim az örökösödési vitába belebonyolódva, senkinek nem jut figyelme az én érzékenységeimre. Kissé tovább maradunk, még egyszer, utoljára végigjárrom nagymamám és nagynéném házat, melyet aztán eladnak. Emlékfoszlányokat gyűjtögetek. Helyszíneket azonosítok be. Régi fotográfiák képpé merevedett anyaga vetül ki az élőképre, melyet ott látok. A gyönyörű fenyők sorra kipusztultak, meg kell rendelni a csonkolásukat, nehogy rázuhanjanak a villanyvezetésekre vagy a kerítésre. Nemrégiben a Bükkben járva teljesen egészséges, hatalmas fenyőket is láttunk tövestül kicsavarva vihar után. Akkor a halott fenyők hogyan volnának sérülékenyek és a környezetükre veszélyesek!

A ház homlokzatára már nem is emlékeztem pontosan. A stilizált jón oszlopfők rajza sehol nem maradt fenn emlékezetemben, csak most csodálkozom rájuk, hogy a fenyők takarása szinte teljesen megszűnt. Talán két fa van még jobb állapotban, azokon látni zöld lombokat. A kutyaól helyét és a melléképületeket beazonosítom. Előbbi nincs meg, utóbbiak állnak, nemrégiben még használták őket. A nyári konyhában molnárfecske család lakik, röpködnek ki- s be a nekik nyitva hagyott ablakon, a fiókákat etetve. A kicsik boldogan csicseregnek, még az éhségüket kifejező zajok is zeneiek, kellemesek. Régi lakók, ezzel az előjoggal évente vendégül látva. A kertet nagyobbinak őrizte meg az emlékezetem. Talán kisebb is volt, de az is lehet, hogy nagynéném eladott belőle a nagymama halála után, amikor ő már nem ért rá művelni, hanem kevesebb területtel is beérte, ahol saját magának megtermelte a szükséges zöldségeket. Nem emlékeztem a kerítés túoldalán levő tujákra. Ezek feltehetőleg később kerültek oda, mikor a kert megkisebbedett. Áll, sőt duplájára nőtt a szőlősor a kaputól balra. Soha nem értettem, miért kellett annyit kínlódnia vele a nagynénémnek, majd fiatalabb unokatestvéremnek is. Az alföldi szőlőkből készült borok borzalmas ízére máig emlékszem. De ennek okát ők tudják, én pedig nem firtatom. A néni a magáét immáron elvitte a sírba. Miért nem tudunk időben megbeszélni dolgokat? Miért csak akkor sürgetnénk, amikor már fogytán az idő, az övéké, vagy a miénk?... Tőlem se kérdeznek a gyerekeim. Talán majd ők is így fognak megmaradt nyomok után kutatni az én halálom után, ahogy én, régi filmeket újra és újra megnézve, a képtörésekből és a szereplők magatartásából, ruhaviseleteiből következtetve valamire, ami rég elmúlt. Marad utána, utánunk a szórt képsor, az impressziók kései maradványai, melyek már nem azonosak a szüleink által átéltekkel, legfeljebb valami homályos sejtelem formájában hagyományozódik még ránk. Amíg még emlékezünk. Aztán pernyeként hull mindnyájunkra az idő maradéka, akár a temetőben a szertehulló rögök.

A kertben járálva, meg-megállva beleszimatolok a levegőbe, nagymamám kedves alakját keresem, ahogy rendületlenül kapálta, gondozta a veteményeket. Ha jobban odafigyelek, még a hangját is fel tudom idézni. Kedves mosolyát, ízes beszédét, szellemes megjegyzéseit, eredeti humorát, tömörítő mondatait. Pár vulgáris fordulatot is, bár azokat inkább Papámtól. Mindketten a helyre jellemző í-ző nyelvjárást beszéltek, melyet én már nem műveltem, jóllehet bármit át tudok fordítani az ő nyelvükre szükség esetén. Papám már nem élt abban a házban. Az ő emléke a kis, faluvégi házhoz kötődik, melyről most, annyi év után egy fényképet is kapok. A fényképezőgép kegyetlen lencséje kisebbnek ábrázolja a házat, mint ahogy emlékeimben élt. Hát persze. Én ott főként kisgyermekként jártam, éltem, akkori méretemhez képest minden nagyobbak tűnt. Utóbb úgy zsugorodott össze, mint

egykor Kanadából hazatérve, a hatalmas préri után Budapest és Eger utcái, az itthoni városkép. Jelképesen persze, hiszen mindennek a mérete változatlan maradt, csupán a képzelet vagy az emlékezet tér-idő képe torzított el valamit. Akkor, harminckét évvel ezelőtt jelképesen beszorultam hirtelen a kinti szabad világból az itteni, szabadságtól hosszú-hosszú időre mentesített közegbe, melyet minden hiányosságával és tökéletlenségével együtt szeretek. Nincs mese, nincs más választás. A sajátunkat ugyanolyan ösztönös összekapaszkodással szeretjük, mint az állatok a kicsinyeiket. Még gyönyörködni is tudunk a fogyatékos rendben, ebben a nekünk rendeltben. Igaz, ahhoz le kell szállni a részletek világába, ahogyan az atomtudós a maga sűrített mikro-világába, az anyagi parányok végtelen szövevényébe. A rokon érzések megszépítenek mindent. Ahogy a borzalmas kinézetű lajhár gyönyörködik a saját kölykében, ugyanúgy a legcsúfabb, legbutább ember is szépnek, okosnak, kiválónak látja a maga utódait. A hazáját szerető ember pedig a saját szülőföldjét. S hogy miért nem érzünk hasonlóan a választott haza iránt? Azt hagyjuk meg a teremtés titkának. Nálunk magasabb rendű erők irányítanak ebben, melyeket parány-voltunk miatt nem érthetünk meg, legfeljebb átérezhetünk.

Mesélek a fordításról. Ahogy a fentiekben eszembe ötlük, hogyan tudtam nagyszüleim beszédét már kora gyermekkoromban átfordítani az általunk beszélt irodalmi nyelvre és megfordítva, ugyanúgy működött valahol az ösztönök vagy a mélytudat szintjén az a képesség, mely sok embernek segített megérteni a korábban sötétben maradt dolgokat. Artikulációs bázisunk velünk születik, állítsanak bármit a tudósok. Hasonlóképpen ülepszik le a génekbe a szülők által szerzett tudás. Ez volna az evolúció vagy törzsfajlás rendje, legfeljebb a fejlett egyedeknél korábban észlelhető, áruklódó nyomokkal. Gyerekeimnek soha nem okozott gondot a helyesírás. Ösztönösen jól csinálták. G. fiam lengyel kiejtése sokkal jobb, mint az angol, mert artikulációs bázisa őt erre predesztinálja. Franciául szép kiejtéssel, helyesen olvas, anélkül, hogy ebben az életében valaha is tanulta volna. Ezért nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy nemcsak magunknak tanulunk, hanem utódainknak is. Belőlem a verselés, a versformák ismerete ösztönösen fakad. Ez részben a lélek tapasztaltsága, másrészt a felmenők által begyűjtött ismeretek „lerakódása” a gének szintjén. A kettő eggyé olvadása a titok, melyet hiába kérdenénk Istentől, nem tartozik ránk. Az ostobábbak követelőznek, és folyton az anyagban keresik a választ. Ezért nem kapják meg soha. Meghagyjuk őket a maguk hitében.

Szóval a fordítás. Nyelvtanulásunk szerves része volt, a hagyományos nyelvoktatás jegyében. A mai iskola ezt elveti, és nem érti, miért olyan tökéletlen a diákok nyelvismerete. Mert mindenki a saját anyanyelvén gondolkodik, ezért fontos áttenni minden gondolatot, szót, szófordulatot, mielőtt memorizálnánk. Az így, alaposan megértett tananyag nehezen esik ki aztán a fiatalok emlékezetéből. Ennyi a titok. Az ellenkezője hiányosságokat, fogyatékoságokat eredményez. Gyakran kértek meg olyasmik lefordítására, amik teljesen távol estek az érdeklődésemtől. Műszaki szövegek, kémiai, biokémiai, élettani, egyéb orvosi cikkek, termékleírások. Gyakran meg akarták tanítani nekem gépek működési elveit, amit már végképp nem akartam. Ilyenkor szóltam, hogy hagyjanak velem, lefordítom szívesen, csak ne kelljen ezek mechanikájával foglalkoznom. Akik már ismertek, leintették egymást, hogy Magdinak ez nem kell. Az eredménnyel, a lefordított anyagokkal viszont mindkét fél nagyon boldog volt, mert nélkülem ez egy megoldhatatlan probléma volt a számukra. Én csak hagytam áthaladni az agyamon az információt, a megfelelő szavakba, mondatokba öntöttem, ahogyan a műfordításkor is teszem, de nem voltam hajlandó még ezen felül tárolási kapacitást is rendelkezésre bocsátani az agyamból, mert nekem ez nem kellett. Szóval legtöbbször csak a rövidtávú memóriámat hagytam működni, hosszú távra csak ritkán tároltam ezeket a számomra unalmas anyagokat. A

problémát megoldottam, a kapott információt vitte mindenki boldogan, mint gyerek a cukorkát, én pedig foglalkozhattam az éppen aktuális gondolataimmal, a megoldandó feladataimmal.

Mikor külföldön éltem, honfitársaink gyakran fordultak hozzám azzal a kéréssel, hogy tolmácsoljak nekik. Mindig megtettem, de az érte felajánlott pénzt soha nem fogadtam el. Sajnáltam azokat, akik, velem ellentétben, gyámoltalannak érezték magukat az idegen nyelvi közegben. Úgy jöttek utánam, mint a kiscsirkék a kotlós után, pedig ők voltak az idősebbek. Odahaza úgy tanultuk, hogy az idősebb testvérnek kötelessége támogatni, gyámolítani a kisebbeket. Ők tudásban voltak kisebbek, ezért a hazai „tarisznyából” nekem kellett ellátnom őket, és ez így volt rendjén.

Máig kapok olyan lefordítandó anyagokat, amelyeket más nem tudna elvégezni helyettem, mondják. Vagy csak az én kezem alól érthetőbben kerül ki a mások számára érdekes, fontos anyag, esetleg én gyorsabban elvégzem a feladatot, az ígért határidőket pedig betartom. Nem úgy, mint az úgynevezett mesteremberek, akik a nemrégiben emlegetett konyhaablakot képtelenek időben leszállítani, beszerezni. Minimum egy hetet késik a konyhai munkálatok kezdete emiatt. Pedig jó lenne kifogni hozzá egy esőmentes napot, a július végén esedékes felhőszakadások valamelyike helyett. Másrészt persze arra is emlékeztetnek ezzel, hogy valamivel tovább nézhetem a kék eget a konyhából étkezés közben.

A kapcsolati tőke kiárusítása voltaképpen a szellemi prostitúció egyik neme. Olyasvalamit bocsát áruba, amit nem illik, mert az illető se a saját érdemei alapján nyerte, sőt sokszor érdemtelenül, csak mert jól helyezkedett, kiszorítva a nálánál tehetségesebbeket. Talentum helyett erköcstelenséggel. Ezek logikáját követve látni kell, hogy azzal próbálnak önigazolást nyerni a maguk számára, hogy másokat is bele próbálnak vinni a saját etikátlan magatartásuk követésével valamibe, ami mindenkihez méltatlan. Minden emberi lényhez, mert lealázza és megszégyeníti őket. Olyan alantas magatartást vár el tőlük, amit senkitől nem szabadna megkövetelni. Alattvalóvá alantasít, miközben ő maga sem válik uralkodóvá, legfeljebb annak hitvány imitációjává. De hát hogyan értessük meg a törtetővel, hogy ő sehová nem jut az erőszakos fellépésével...? A sajtó szenzációhajhász világával, hogy egy kalap guanót nem ér, amihez akkora hírverést csinálnak... Tökéletes és tökéletlen... Pozitív – negatív... ahogy egy kiváló műalkotássá nemesült sláger kapcsán már említettem. S hogy ez mikor változik, mármint a kapcsolati tőke kiárusítása? Amikor az írástudók összefognak ennek kiirtására. Amikor megszűnnek egymást dühödten rugdalni, hátba támadni, mőszerolni, leégetni, karaktergyilkosság áldozatává tenni. Szóval nem ma. Mert a ma még a perc-emberkéké, akiktől már a zseniális Ady is annyit szenvedett. De hát a sas nem fogdoshat legyeket, mi se állhatunk le harciaskodni ezen a szinten. Marad a csendes alkotás ideje, aminek megvan a maga szépsége. A többi fölösleges szájtépés, formalitás, bővligyűjtés, pseudo-forradalom. Ebben részt venni? Ejnye, ejnye, minek néznek bennünket és őrszellemeinket...?!

Névnapomra könyveket kérek. Ezúttal nincs szerencsém vele, mert a Wass Albert-sorozat még nem tart ott, a legjobb kivitelű könyvekre várnom kell. Próbálkozom a Székely Könyvtár sorozattal, de a megadott email-címről senki nem válaszol. Meg akarom kérdezni barátaimat, akiktől tudom, hogy nagy könyvgyűjtők és korábban beszéltünk a sorozat megrendeléséről. Talán ők tudják, hogyan juthatnék hozzá a szép könyvekhez. Valószínűleg külföldön vannak, mert mindkettőjük mobilja ki van kapcsolva. Végül felhívom a reklámcéduláskán található romániai telefonszámot. Kicsit várnom kell erre is, mert foglalt. Végül bejön, és magyarul beszél a titkárnő, nem kell értetlenkedő románokkal kínlódnom, ahogy a legtöbb ottani hivatal. De csalódnom kell, mert Magyarországon nem terjesztik a Székely Könyvtárat. Tamási Áron sorozatuk se jött be. Nem is nagyon csodálkozom, hiszen az ifjúság főként az Interneten olvas, elég sok bővli, tegyük hozzá. Csak ha valaki Erdélyben jár, az tudná elhozni. De ki? Ki cipelne el a kedvemért egy nehéz könyvcsomagot? Próbálom földrajzilag is betájolni a dolgot. Nagyváradig, ha elmegy valaki, ott kapható? Nem. Legközelebb Marosvásárhelyen. Szóval rendesen bent Erdélyben. Tehát egy újabb biharkeresztesi látogatás alkalmával se lenne érdemes Nagyváradra átruccanni. Pedig milyen érdekes is lenne! Édesanyám és nagynéném tanulmányai helyén. A Lorántffy Zsuzsánna Gimnázium és egyéb nevezetességek megtekintésével egybekötve. Hogy onnan is emlékmorzsákat, impressziókat gyűjthessek be, Ady- és Nyugat-utánérzéseket. Megkésve, nagyon-nagyon megkésve, konstátálom. Bizonyára legyintenek vagy gúnyosan mosolyognak az értetlenek. Mit se fognak fel abból, hogy ez a tökéletlen mozaik összeáll valamivé, ami nekik semmit nem mond. Aki a részletet nem látja, az egészről se kaphat tökéletes képet, állítom én. Hogy ez képtelenség? Hogyan nézne ki Krúdy az ő jellegzetes Krúdy-bajusza nélkül? Holott részletkérdés, hogy viselt-e bajuszt vagy egyéb arcszőrzetet a XX. század nagy prózaköltője. Párizs az Eiffel-torony nélkül. Eger a vár vagy a minaret nélkül. A Dobó tér a gyermekek kedvence, a Végvári harcosok nélkül. Én a nagy hajam és a különutasságom nélkül. Hogy nem tartozom egyik székértáborhoz sem, sőt nem is akarok. Sőt sértőnek érzem magamra nézve, ha ezt bárki is feltételezi

rólam. Akár valami perverz hajlamot. Miért? Hiszen elmondtam: a kapcsolati tőke kiárusítása, adásvétele szerintem szellemi prostitúció. Punktum. Nincs több hozzáfűznivalóm.

„Az író annyi csak, mit könyve ír?“, kérdeztem egyik szonettemben. Jó esetben igen, mert normális ember nem szereti, ha vájkálnak a magánéletében. Ha felnagyítják a részleteket, figyelmen kívül hagyva a lényegeset, az egészet. Az életművét. Mintha Agyból csak a vérbaja létezne. Primitív keresztretjvények sokaságán átverekedve magamat, gyakran állapítottam meg csalódottan, hogy ezek szerkesztői számára Petőfinek csak a Nap c. költeménye létezik. Lorca csak a Yermát írta. Csokonai csak a Tél c. poémát. Néha kedvem lett volna kicsit gonoszkodni ezekkel az alakokkal, és rábeszélni őket, ha Londonban járnak, menjenek el a Picadilly Cirkuszba... A félművelt ember számára mindez bevehető. Sőt szinte csak a felszínen úszó, legkönnyebb dolog fogyasztható. A Dobó tér áttervezői könnyűszerrel adták be a naiv és könnyen befolyásolható polgároknak, hogy a két szobortól a tér egyensúlya megbillen. Csak Fridél Lajos és én mondtuk azt, hogy billen az istennyila. Kisfaludy-Stróbl Zsigmondról sok mindent el lehetett mondani, csak azt nem, hogy ne lett volna kiváló szobrász, s hogy ne tudta volna bemérni értő szemmel, hol mutat a legjobban a műve. Igaz, hogy kommunista időben kommunista városvezetők rendelték tőle a szobrot, de mit változtat ez a műalkotás értékén? Mert az minden, csak nem kommunista. Nos, itt lép be az intimpistáskodó alakok „műértése“, amellyel egyszerűen lecserélhetőnek gondolják magát az esztétikumot. Beszélnek Kisfaludy emberi gyengeségeiről, zsugoriságáról, Lenin-szobrairól és a Gellért-hegyen álló Szabadság-szoborról. Amit a rendszerváltás után letakartak és el akartak távolítani. Pedig csak a talpnyaló feliratot kellett volna eltávolítani róla a nagy felszabadításról. Maga a nőalak szép, a pálmaág mindig a békét fogja jelképezni, nélküle a budai városkép hiányos lenne. Mit tudja azt a mai fiatalság, hogy miért és hogyan került oda a szobor? A szobrász annyi csak, amit pletykálnak róla? Feltehetjük így is a kérdést, az én soraimat parafrázálva. De akkor már visszajára fordítva a kérdést: vajon nem az esztétikum dönti el a műalkotás valódi értékét? Mikor szerelmes verseimet összegyűjtöttem egy kötetbe, a következő címet adtam neki: Titánia tegnap is vak volt. Ebben a pár szóban tömörítve, hogy nemcsak a szerelem örök, hanem vaksága is az. A hozzá írott bevezető-ajánlóban azt is írom, hogy a titokzatos úr, akihez ezek a költemények szólnak, akárki is lehetett volna. A mű lényege szempontjából az ő személye nem fontos. Törött tükörcserép volt ő is, akiről pár pillanatra visszaverődött a fény, s úgy tűnik, hogy szépen. Minden más pletyka, indiszkrécio, belemagyarzás. Utóbb már jómagam se értem, miért álltam szóba a volt férjemmel, a barátommal, kisebbik fiam apjával. De azt nagyon is értem, hogy a szonettek ihletőjével miért nem. Hogy az egész csak egy szép álmom maradt. Hogy nem adtam neki esélyt, hogy ő is csalódást okozzon, hogy méltatlanul bánjon velem és összetörje ezt a szép illúziót, ami a versek formájában utána, utánunk megmaradt. Talán ő és a haverok összekacsintanak a hátam mögött, mintha az illető úrnak valódi sikere lett volna nálam, de attól még bárki, aki ismer, jól tudja, hogy ez nem igaz. Persze, a férfiak azt ismerik be a legnehezebben, ha sikertelenül hajtottak valakire, de ez legyen az ő problémájuk. Sapiienti sat. Nekem ez már nem jelent semmit. Azt még kötelességemnek éreztem, hogy a verseskötetet megszerkesszem, de minden más lényegtelen hozzá képest. Az esztétikum olyan erő, ami fölöttünk áll. Titkolni, elmismásolni fölösleges. Azzal csak nevetségessé teszi magát bárki, aki megkísérli. Hát ballagjunk békésen Gárdonyi nyomán, akit mindennek tartottak, csak annak nem, aki valójában volt. Mert rá mert szólni a locsogó, ablaka alatt pletykálgató asszonyokra, a háza előtti padon gajdoló részeg atyafira. Mert szűkszávú volt. Hát persze. Nem pazarolta el a szavait értéktelen, hiábavaló fecsegésre, a társadalmilag korrekt hablatyra, amivel olyan jól el lehetett volna szórakoztatni a

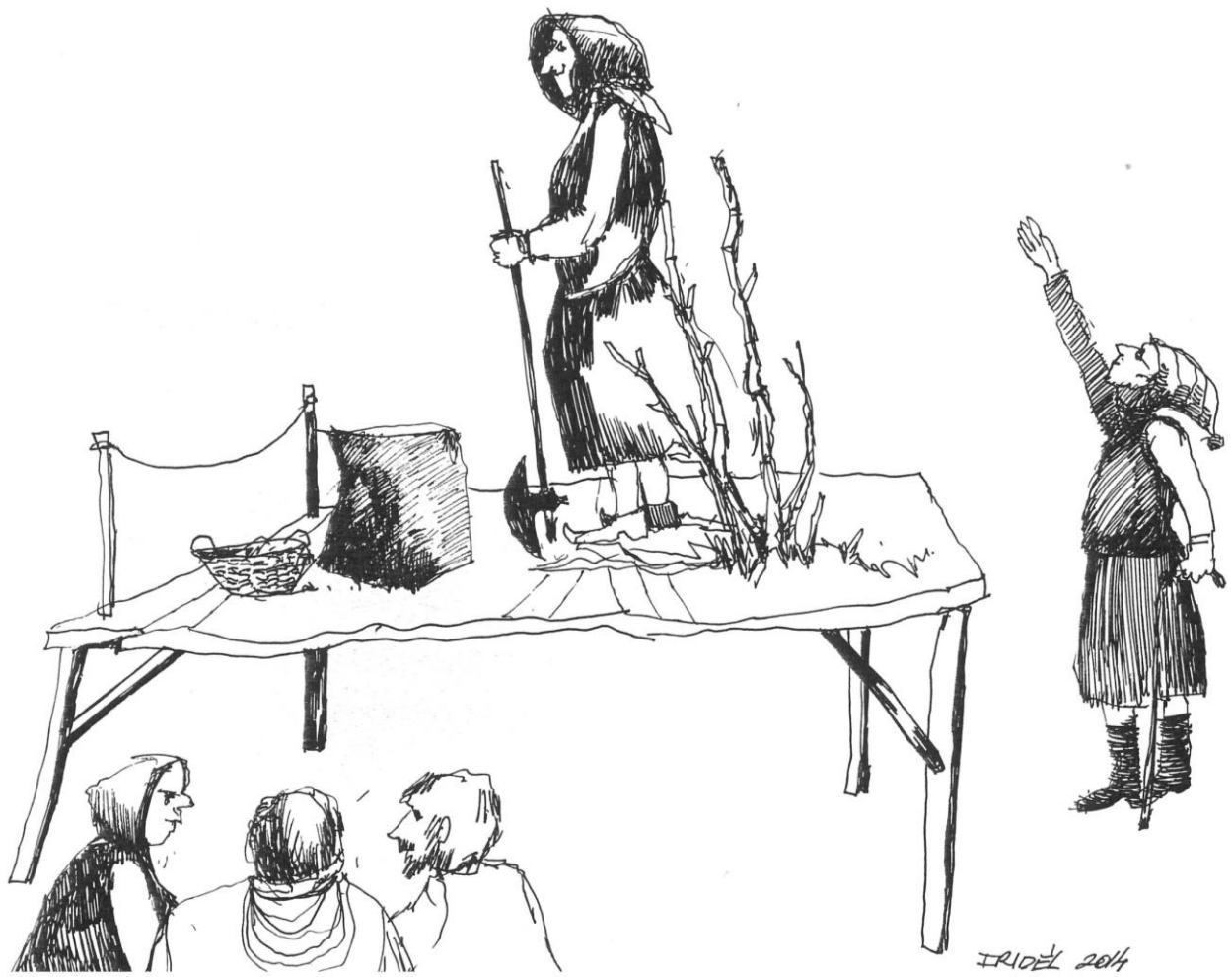
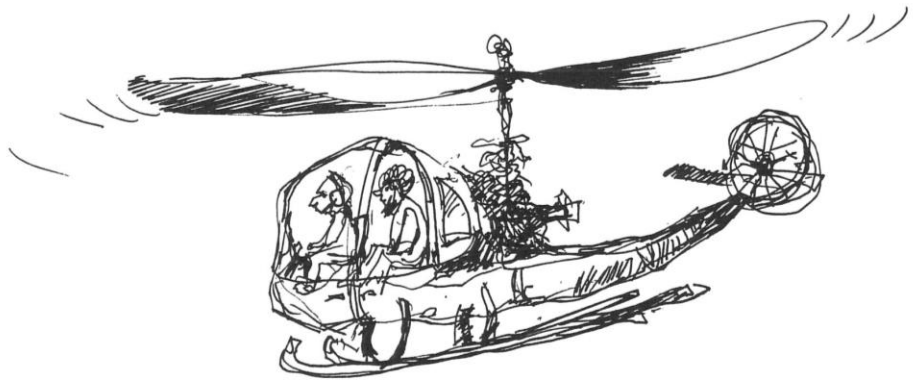
hölgykoszorút. Mert sötét titka volt, mondták. De könnyen meglehet, hogy épp azoknak voltak sötét, eltitkolni való dolgaik, akik ezt rákenték. Gárdonyi műve áll. Szilárdan. Szíve minden szeretetével, ahogyan írta, ahogyan választott városának ajándékozta őket. A többi híg duma.

Kisfaludy Szabadság-szobrának felirata kapcsán jut eszembe, hogy amit valójában el kellett volna távolítani a nevezetes szoborról, az mélyen beleivódva máig él mérgezett lelkű honfitársainkban. Melynek jegyében máig hangoskodhatnak, hogy Magyarország lerohanása jogos volt, hogy az orosz katonák erőszakoskodása meg se történt, legfeljebb elszórakoztak ledér honfitársainkkal, akiknek amúgy is ilyen volt a hajlamuk. Nos, erre lehet mondani, hogy ki mint él, úgy ítél. Ezek a minden valóságtól elrugaskodott emberek máig hisznek abban, hogy a szocializmus igenis megvalósítható, csak kivitelezése közben rontottak el valamit. Na, persze. Mindenhol és mindenki rosszul csinálta. Hirdetői szerint máig elég önmagukról kihirdetni ország-világ előtt, hogy ők mindent jobban tudnak, és ettől a világ kerek lesz. Pedig a világ nem kerek, hanem ellipszis alakú. Ők pedig a világ butái, akik annyit nem láttak be, hogy nem elég önzőnek és követelőzőnek lenni ahhoz, hogy a világ szépre-jóra változzon. S hogy ami nekik jó, azt nem lehet másokra ráerőszakolni. Hiába magyarázzuk nekik, hogy a dolgokat már a gyökereikben elszúrták. Mert nem lehet egy országot, sőt többet is, ideológiai alapokról helyesen irányítani. Egy országot a gazdasága működtet, amit gazdasági szakembereknek kell gondosan megtervezniük és helyesen megszervezniük. A négy elemis vezérek rég eltűntek a történelmi süllyesztőben, de utánuk maradt az a romhalmaz, ami máig köröttünk felhalmozva áll. Ők akarták megmondani, mi a művészet, s hogy kit lehet művésznek tekinteni. Hát igen. A szocreál. Ugye, tetszik még emlékezni? Izomkolosszus, primitív arcú emberek, debella munkásasszonyok. Sarló és kalapács, mint az esztétikum csimborasszója... Kell még ehhez valamit hozzátenni? Igen, az unalmas, pártbrosúra-szerű könyvek tömkelegét, amikre már senki nem emlékszik. Amiket senki nem vesz le a polcról, ha ugyan még ottfelejtette őket valaki, nem pedig raktárak mélyén porosodnak. De ugye, máig ezt a változatlan világgépet kellene tükröznie művészetnek és ideológiának kéz a kézben? A még élő, jó pozícióban levő, dúsgazdag egykori cenzoroknak fel lehetne tenni ezt a kérdést is. Csak legyen, aki végighallgatja agitpropos stílusú válaszaikat, melyet olyan gyorsan hadarnak el, mint a reklámfiúk-lányok az aljasul becsempészett, mellékes szövegeiket.

Ismét tombol a kánikula. A felhőszakadások, bugyborékoló. langyos, nyári esők ideje közeleg. Nyár derekán járunk. Az év legszebb, dúsan tenyésző idejében. Amikor még van fejlődés, de lassan beérik minden. Madaraink szépen röpködnek. Növényeink gazdag lombozattal, illatos virágokkal vesznek körül bennünket. A patakon ismét sáros áradat nyomait látjuk, ez vonul le rajta már vagy két napja. Odafent a hegyekben jutott bőven az égi áldásból, csak itt sóvárgunk megint eső után. Kora reggel óta befüggönyözve, járó ventilátorokkal vészeli át ezt a helyzetet. Az ember pedig hajlamos halogatni kellemetlen dolgait, máskor sürgetni az idő múlását. Jövő héten, ha valóban elkezdődik a lakás felújítása, annak a végét várjuk esetleg türelmetlenül. Amikor már nem lesz poros, piszkos minden. Amikorra megszépül a lakás egy része. De közben eltelik a nyár, a szép idő javarésze, és augusztusban már aggódva figyeljük a bágyadtabban sütő nap sugarait. Mert az az ősz közeledtét jelzi feltartóztatlanul. Régi, iskolai beidegződés ez, holott egyeseknek ez a szabadságuk kétszeresét jelenti, az egy hónap, ami alatt sok mindent lehet csinálni. Hiába, a pesszimista szellem nem vetkőzhető le egyik könnyen. A magyarságtól ezt vették el a legcsúnyábban évszázadokon át a jövő-menő hódítók, a népek leigázói. Török, tatár, német, orosz, most pedig amerikai és a nemzetközi gárda, mely gátlástalanul tarol a Földnek bármely szépséges helyén. A névtelenek és szavakkal megnevezhetetlenek. Akik a tulajdon nevük kimondásáért rasszistát kiáltanak a legvisszataszítóbb

agresszivitással. Majd rögtön agresszornak nevezik a megbélyegzett embert, sőt egész népeket. Tulajdon törött tükrükbe néznek, és önmagukat látva ijednek be annyira, hogy rögtön másokra vetítik ki saját képmásukat, ezt a torz reflexiót. Ők a legszegényebbek, a legnyomorultabbak, a világ látszólagos urai, akikben tombol valami érthetetlen, valami alantas és végtelenül szerencsétlen.

Reggel óta fúj a szél, idegesen mozognak a lombok, amerre szétekintek a környéken. Jó jel, állapítom meg. Talán nekünk is jut a környéken fel-felbukkanó esős frontból, melynek eredménye a pataokban úszik, egészen sötétté és zavarossá téve parányi, mégis szeretett vizünket, ezt a középkorban még folyóként hőmpölygő, több malmot bő vízzel ellátó és a várost rendszeresen elárasztó édesvízű utat, amelyen már kenuzni is képtelen ötlet. Csak valamelyik zöldár idején csorgott lefelé egy merészebb polgár, aki láthatóan roppantul élvezte a helyzetet. Mint az elárasztott Széchenyi utcán egy nyári felhős szakadás után gumicsónakon közlekedő, vidám fiatalemberek, akiket a helyi tévé is felvett. Némi rosszallással, és egyúttal a helyi jobboldali városvezetés számlájára írva minden rosszat. Hogy nem jó a csapadékelvezető rendszer. Majd nem sokkal később kiderült, hogy egy régi csővezeték volt olyan keskeny, hogy nem bírta el a hegyről lezúduló, tetemes mennyiségű csapadékot. Igaz, azt még az átkosban tetették oda az elvtársak, s azóta úgy maradt. De ezt már nem trombitálta világgá a helyi sajtó, melynek hovatarozását nem is szükséges felemlgetni. Itt, a lakótelepen, az egyik felbőszült (felbőszített) polgár le- s fel rohangált, és ezt kiabálta: „Mondjon le Ringelhann!” Mármint az akkori lokálpatrióta polgármester. Bezzeg a volt KISZ-titkár által ideálmódott ártéri bicikliút rendszeres elárasztásakor soha nem rohangál ugyanaz a felbőszült atyafi, B. elvtárs lemondását követelve! Sőt ugyanezt megtervezték a belvárosba is. A kivitelezés háromszor annyiba került, mert az idén háromszor is úgy elöntötte az árvíz az ominózus területet, hogy újra kellett kezdeni. Ezekről a rögeszmékről beszéltem a fentiekben. Mert aki a demonstrált példa alapján se képes belátni, mekkorát tévedett, annak hiába beszélnek, akár évszázadokon át is. A fejében gondolatok helyett rögeszmék foglalják el a helyet. Itt pedig minden egyes áradáskor jókora iszaptömeg rakódik le a híd alá a bicikliútra és éktelenkedik rajta, amíg valakinek eszébe nem jut eltakaríttatni onnan. De ezek máig éltetnék a szocreált, a marxizmus-leninizmust, a szocializmus út-ját. És tartanáknak fenn elnyomó gépezetet mindnyájunk szellemi törpésítésére. Nos, ehhez képest már tettünk egy-két tyúklépést előre. Legalább a ius murmurandi megmaradt azoknak, akik még tisztán látják a helyzetet. Vagyis tisztábban, mint az ideológiai ködösítő brigadérosok, ezek a vakságot önként felvállalók és máig abban kéjelgők. Mintha a fogyatékoság érdem volna. Esetükben nemcsak Titánia vak, hanem Justitia is alaposan az...

Vajon mettől meddig terjed az objektív – szubjektív régió mezsgyéje? Hol van, és van-e átjárható terület a kettő között? De hiszen még abban se lehet megállapodni a vitatkozó feleknek egymással, hogy vajon a részletekből kell elindulni a nagy, globális igazságok, természeti törvények felé, vagy megfordítva! Az emberi viták, harciaskodások azért olyan meddők, mert mindkét fél abszolút igazságként, megdönthetetlen, elvitathatatlan, sziklaszilárd érvként kezeli a saját nézeteit, míg a másikat teljességgel elvetendőnek. Tehát vitáról szó sincs, csak egymás mellett elbeszélésről, a másik fél túlkiabálásáról, öncélú hangoskodásról. A süketek párbeszédéről.

Akkor hol van az igazság? Istennél az igazság, s nemcsak a kegyelem, válaszolhatjuk erre. Amitől az ateisták persze rögtön dührohamot kapnak. Kirekesztettnek mondják magukat, a másik felet kirekesztőnek. Holott az az igazság, hogy ők rekesztik ki magukat a normál társadalomból mindent tagadásukkal, konok szembeszegülésükkel az emberi tradíciók és etikai rendszerek bármelyikével. Lényeg és hangsúly a 'bármelyik' szón van, mert számukra a legfontosabb a harc, a huzakodás, csatározás, verekedés lehetősége. Hiperaktív, mégis tehetetlenül hányódó lények ezek, akik talán a szétszakadt világok maradványaiként száguldoznak összevissza. Vagy csak próbálnak tartani egy tempót, amelyről ők maguk se tudják, mire kell, s hogy kell-e egyáltalán. Úgy maradtak, mint egykori hősnőm, Colombona, a kövér bohóclány. Aki éppen a szocreál, eszement műalkotásokat próbálta parodizálni, szegény, kitekeredett végtagjai pedig nem engedelmeskedtek neki utóbb. A megközelítés kiindulópontját tekintve elmondhatjuk, hogy akár a mikrokozmosztól indulunk a nagy, teljes világrend, az Univerzum felé, akár megfordítva, a cseppben a tenger igazsága mindkét irányban változatlan. A virágsziromban és a mandalában egyaránt fellelhető az univerzum zenéje és harmóniája. A hűséges kutyaszemben, a szép emberi szemben és a szétporlott csillagrendszerek Isten szemévé összeálló, gomolygó rendjében ugyanaz a tekintet köszön vissza ránk. Ha figyelünk. Ha nem rohanunk el mellette ész nélkül, vadul, egymásra viczorogva, marakodva, konfliktust keresve és gerjesztve vagy mások sértéseit viszonzva. A vízcsepp szerkezetében rácsodálkozhatunk egy sor élőlényre, ahogyan a tengerek mélyén vagy sekélyebb régiókban tartózkodó, jóval nagyobb lényekre, azok kecsességére, szépségére, s bennük a Teremtés mítoszára, mely korántsem porlott köddé. Velünk él, biztat, szeret bennünket. Nekünk kínálták fel, méltatlan emberi lényeknek, akik ettől a nagy tisztességtől nem akarjuk észrevenni a többi élőlényt, melyek ugyanolyan jogokkal felruháztak, ugyanolyan szeretetben teremtettek és Isten előtt kedveltek, mint mi magunk vagyunk. De hogy a változáshoz nekünk kell dehumanizálódunk vagy a környezetünknek változnia, azt nehéz megmondani. Bölcs elődeink annyit hagyományoztak ránk, hogy aki változást akar indukálni, annak magának kell változnia. Belül. Harmóniára kell törekednünk, s általa szebbé-jobbá válva szépülünk, szépséget sugározva szépítenünk. Előbb belül, aztán kívül. A világ rendje ettől változatlan, ám a mi illúzióink jobbulhatnak ezáltal.

S vajon az illúzió a lényeg? A szerelemben például igen. Az a képesség, amivel szép illúziókat tudunk gerjeszteni a másik félben. Ha ez nincs, minden kiábrándító. Egy másik felfogás szerint maga a világ is csak egy illúzió. Olyan, amilyennek a lélek álmodja. Ha így van, akkor mi igen rossz álmokat élünk át manapság. Csak a természeti népek élnek és álmodnak a maguk háborítatlanságában. Ők még egységben élnek az Univerzummal. Tükrözik annak szépségét, tökéletességét, harmóniáját. Talán tőlük kellene megtanulnunk, hogyan változzunk vissza eredeti alakunkba, hogy mi is szépként, élvezetesként élhessük meg a léleknek ezeket a mai álmait. De hová tegyük a környező társadalmat?

A háborúskodó embertársakat? Azokat, akik bennünket is naponta össze akarnak ugrasztani szomszédainkkal, a tőlünk különböző emberekkel? Hunyjuk be a szemünket, vagy sürgősen ébredjünk fel? Melyik a helyes irány? A kicsiny, a parány felé, vagy a legnagyobb egység, az egyetemes világrend, az Univerzum teljessége felé? Pozitív – negatív, éneкли máig Somló Tamás és Bornai Tibor. Meg azt is, hogy „Te vagy a mágus”. Hát akkor próbáljunk szebb, különb világot teremteni mágikus erőnk segítségével! Egyszerűen csak kövessük az Isten által ránk osztott szerepet, a szeretet útját, ami természetesen nem azonos az ideológusok által ránk tukmált ideákkal, nézetrendszerekkel. Talán ennek az írásnak is az a rendeltetése, hogy kiutat keressen úgy a magam, mint mások számára, mikor mindezt végiggondoljuk. Haladunk egy úton, mert folytonos mozgásban vagyunk, ez a világrend kényszere. Mozdulatlan rendszerek nincsenek. Minden csupa dinamizmus, ahogy a „Szél a vízzel” c. versemben írtam, amelyben egyetlen ige sincsen, mégis csupa mozgás az egész. Ennek titka is az Univerzumban keresendő. Meg abban a szűk, kicsiny világban, ami engem a nagyvilágnak ebben a szeletében körülvesz. Csak ki kell néznem az ablakon, szűnyoghálón át vagy szabadon, és elkápráztat a fényzáró, fény és víz játéka a patakunkon. Verőfényes napokon persze. Ami ugyanúgy nem jön rendelésre, mint az ihlet vagy a műveltség. Mindez ajándék, égi ajándék. Köznapi vagy ünnepi meglepetés. Amitől a hétköznapi is ünnepnapokká nemesülnek. És amiért érdemes élni, mert mindez csak földi szemmel látható így. Odaát másfajta fények és színek vannak. A túlvilági kékek és a vakító hófehérek. Zöld nélkül persze. S hogy ezt vissza fogom-e álmodni valaha, vagy impresszióként, néhai álmoként fogom majd visszaidézni, ki tudja? Még azt se, hogy egyáltalán képes leszek emlékeimbe idézni valaha, utam végeztével.

Ma kellemes szélmozgásra ébrednek. Hűvösebb áramlatok érkeznek, amit ezúttal nem zavarnak meg az alattam lakó dohányosok. Valósággal felfrissülök, de az erkélyre kinézve a levegő odakint most is eléggé forró. Támadnak a hősugarak kíméletlenül. Épp észak felé látni, hogy felszakad a reggel még majdnem teljesen zárt felhőzet. Most nem kumuluszok gyülekeznek, hanem rétegfelhők kerülnek fölénk. Ezek egy idő után kezdik lefelé nyomni a légtömegeket, ami ellankasztja, lustítja az embert. Jön az Afrika-szindróma. A meteorológusok rendszeresen visszatérő zivatarokat jósolnak. Az ország keleti részén csak ma délutántól. Talán ez készülődik felénk is. A patak vize változatlanul zavaros, sötét, bár mintha tegnap óta tisztult volna valamelyest. Odalent rázendítenek a békák. Naná, hogy örülnek a közelgő esőnek! Ki, ha nem ők! A lombok folyamatos mozgásban vannak, susognak, üzennek valamit. Fűtenger most nincs, ami erre válaszolna, mert egyelőre nem volt alkalma kinőni ebben a nyári melegben, elegendő csapadék híján. A túlparton virít még pár pipacs, de kezdik átvenni a virág-szólót az ökörfarkkóró égnek meredező, sárga virágai. Nem látom viszont a katángokat és a réti fűzényeket, régi kedvenceimet. Az ártér fölötti részén meghagyták a gyalogbodzákat. Legalább maradt némi menedék a talajközelen élő madaraknak. A házak között tenyésző spirea bokrokat viszont alaposan megnyirbálták. Mintha ez is a pozitív – negatív jegyében zajlana... Tavaly valamelyik felpaprikázódott szomszédasszony nekiesett a házuk előtt gyönyörűen megnőtt spireaáknak és csúnyán letarolta őket. Valami átjárót csinált a bokrok között, nem tudni, miért, mert az a mesterséges ösvény sehová nem vezet. Jobban mondván egy füves területre, ahová ő soha nem jár. Kissé arrébb a csatornaszerelők számára kialakított betonos hely van, a földből kimeredő négy kis, kéményre emlékeztető, piros sisakos fém csövecskével. A gyerekek szoktak odatelepedni, de amúgy még csak nem is sétahely. A bokrok viszont a madarak fészkelő- és búvóhelyei. Nos, ezt intézte el tavaly a felbőszült szomszédasszony. Most ugyanazt az értelmetlen tarolást végeztették el a közmunkásokkal. Az eredmény: a kocsút felőli rész csonkán, elszáradtan éktelenkedik, annyira tövig nyesték szegény szélső bokrokat. A lombok arról az oldalról nem védenek. A saját házunk előtti nyári orgonabokrokról (*Buddleia Davidii*) tudom, milyen sokáig tart, amíg a növények összeszedik magukat egy ilyen barbár támadás után. Az idén a mi sövényünket is így levágták. Csak a csupasz, száraz ágak meredeztek, és az egésznek szögletes lett a formája. Ránézni is siralmas volt. Most már kezd alakulni valahogyan. *Már*, mondom, holott nyár közepe van, amikor mindennek dúsan kellene tenyésznie, mert annak van itt az ideje.

Ez az egyik oldal érve. Másfelől ott vannak viszont a madarak. Még ha a verebek csiripelése idegesítette is a szemközti házban lakókat, akkor is tudomásul kell venniük, hogy ezek a madarak igenis hasznosak. Ki veszi észre, hogy a madárvilágnak ezek a kukásai mennyi emberi hulladékot, szemetet távolítanak el a környezetünkből? Ha ők nem lennének, feltehetőleg bokáig járnánk a szemétben, aminek jó része azért kerül oda, mert a madarakra és bokrokra őrzöngő szerencsétlenek nem nevelték meg rendesen a gyerekeiket. Sőt már ők maguk se tudnak viselkedni, ezért nem adnak tovább ennyi minimális környezeti kultúrát az utódoknak. Igen, jól sejti a Kedves Olvasó, hogy én inkább madárpárti vagyok. Miért? Csoda ez ebben az ember által kisajátított, csak a saját érdekei szerint alakított világban? Mindig azt kell védeni, aki védtelen. Akit támadnak. Aki gyámolításra szorul. Az agresszív ember, az emberi fajzat, ahogyan Márai Sándor nevezte, amúgy is túlfelül kiáll saját, vélt érdekei mellett, melyek mindig a máról szólnak. A szűklátókörűségről, korlátoltságról, önzésről és csupa efféléiről.

Reggelizés közben ismét a madarak röptét figyelem. A kétféle fecskerajok valósággal játszanak az élénk szélben, melyben elemükben érzik magukat. Röptetik magukat a kavargó, örvénylő, le- és felszálló áramlatokkal, a sárkányrepülő és siklórepülő által is használt termikekkel. Még egy darabig ez lesz a látvány, aztán beszürkül, gondolom ismét magamban. Igaz, ma is elég szürke minden az esőre készülődő égen. Alig van pár fehéres folt a sok halványszürke között. Hát jó. Így változatos. Nem ragyoghat örökké a nap. Nem a Karib-tenger valamelyik édeni szigetén vagyunk. A tündöklés után olykor szomorkodni is kell, és ezt meg kell engednünk magának a levegőégeknek is.

Tegnap átnéztem az egyik verseskötetemet (Pokoljáró), melynek illusztrációján dolgozik most grafikus kollégám. A nagyvilág telefonon keresztül köszönt utánam. Több barátommal is beszélek. Az elektronikus közlések túltengő világában így is közel kerülünk egymáshoz kis időre. Mindenki máshogyan foglalja el magát a nagy melegben. Az egyik barátnőm befőz, hűtőládába rak el gyümölcsöket a családja számára. Valaha én is így csináltam. A nyári szünetek nagy része ezzel ment el. Meg a lakás rendbetétele, kifestése, átrendezése volt a feladatom erre az időszakra. Nyaralás szinte soha, csak pár rövid rokonlátogatás. Robot, robot, robot, aminek mára látszólag semmi eredménye. Nyáron is tolmácsolás. Akkor örülni kellett a külön pénznek, csupán a befizetett járulékok úsztak el valahol a társadalmi süllyesztőben. A szellemi szabadfoglalkozásuk mai sorsa ez, sóhajt vagy legyint rá embertársaink többsége. Aztán ki-ki megy a saját dolga után. Társadalmi, adóügyi reformok nincsenek ezen a téren, és embertársaink se lesznek szolidárisabbak. Vajon ebben is mi tükröződünk? Aligha. Én nem léptem át mások életén, nem vettem semmibe embertársaimat. Álmodjunk szebb világot magunknak, hátha sikerülni fog...

Szembesülés a régi versekkel. Mikor jó időre félreteszem őket, némelyikre rácsodálkozom, ha újraolvasom őket. Mintha újak lennének, és kívülről látom, értem őket. F.L. azt mondja, hogy egyetlen vessző, pont sincs fölöslegesen bennük. Már én se javítom őket, hadd maradjanak meg mementóként egy régi korszakról. Néhányukat újraelem olvasás közben. Visszaköszönnek az akkori hangulatok, a ritmus lüktetése, melyről úgy érzem, hogy a szívverésemmel azonos tempójú. Többen értékeli az egyik sorból a másikba átfolyó, hömpölygő megoldásokat. Bár Wagnert soha nem szerettem, mégis meg kell állapítanom az analógiát: a végtelen dallam áradását ezekben a versekben. Attól még azonos vagyok önmagammal. Az Univerzum törvényszerűségei alól mégse vonhatom ki magamat. Valami bennem is ismétlődik. Valamiben én is tipikus vagyok, minden egyéni megoldásom és szárnyalásom ellenére.

Az időváltozás mégis várat magára. Újból be kell sötétíteni a szobákban és a konyha felől. Kicsit el is késtem vele. Hamarabb kellett volna, mielőtt átmelegedtek volna a hajnali hűvösségben kissé lehűlt helyiségek. Majd a ventilátorok! Ezek járnak reggel óta, s ha sikerülne kifogni egy jó kis esőt, az utána beáramló friss levegőt is meg lehet kevertetni velük.

Régi prózámmal is szembesülnöm kell, ha marad még valami nyugalmasabb idő a nyáron és le tudom tisztázni a régi füzetekből, ami megmentésre érdemes. A kizárólag személyes jellegű feljegyzéseket kihagyom, úgy tervezem. Már a fentiekben leírtam, hogy nem tartom lényegesnek a publikumra nem tartozó, mellékes információt a mű egésze szempontjából. Már csak arra vágyom, hogy ezt a gyomlálást el tudjam végezni, mielőtt mások beleütik az orrukat. Ahogy visszaemlékszem régi, délelőtti írói magánidőmre, a próza, a napi események feljegyzése csak bevezetés volt az utána következő versíráshoz. Prózaírói etűd, skálázás a magam módján, ami ebben a tömörítésben kissé

furcsán hangzik. Maradtak persze olyan jegyzetek is, amik a korszak hűségese tükröcserepei gyanánt tükröznek valamit, ami mások számára is érdekes vagy értékelhető reflexió gyanánt fennmaradásra érdemes. A többi mehet. Korábban olvastam egy könyvet „A régi Sárrett világa” címmel, Szűcs Sándor műve. A szerzői jegyzetek között akkor megdöbbenően fedeztem fel, hogy ő és felesége mekkora pusztítást vittek véghez jegyzeteik között. Mindent elégettek, amiről úgy vélték, hogy nem tartozik senkire. Ezzel talán régi szokások, helyek, társadalmilag fontos jegyzetek vesztek oda, de nyilván ők tudták jobban, miért teszik. Olyan korban éltek, amikor mindenkit megfigyelés alatt tartottak, aki gyanús volt a kommunista rendszernek. Még én is éltem abban a fojtott légkörű korszakban. Kortársaim velem együtt soha nem fogják elfelejteni. Hacsak amnéziások vagy szenilisek nem lesznek. Ma már nehéz elmagyarázni a szabadságban született és felnőtt fiataloknak, hogy ez negyedszázad előtt még mindig így volt. Hogy vannak vidékek, ahol máig így van. Ma már egyetértek velük abban, hogy a kíváncsiskodó szemeket, füleket ki kell zárni az életünkből, magánjegyzeteinket pedig nem vagyunk kötelesek a rendelkezésükre bocsátani. Az író lényege egészen másban áll, mint emberi kapcsolatainak szövevényében vagy hétköznapi firkálásaiban, melyből a teremtés, alkotás titka úgyse ismerhető meg a kívülálló számára.

A függönyök behúzásával mintha nemcsak a hősugarakat zárnám ki, hanem a környező világot is. Minden eltompul, színeiben is megváltozik. Mintha megszürkülne, pedig szobámban homokszínű, félig fényáteresztő függönyök vannak, a szőnyeg és több díszítőelem meleg denim kék, a falakon felhőcskés tapéta, ezüstszerű madarakkal, kék alapon apró, fehér felhőkkel. Középen kék madonnácska, egy régi olasz festmény másolata, kék alapon, fehér keretben, csak az alátétként szolgáló papír sárgult már meg. Ki kellene cseréltetni képkeretezővel. A keretét se tudom, hogyan tisztítsam, mert amikor megpróbáltam nedves ruhával, a víz beszívargott az üveg alá és foltot hagyott a már amúgy is megsárgult papíron. Inkább nem bánom, nehogy a kép is, ami egy jól sikerült akvarell másolat, megfoltosodjon. Szóval maradok idebent, befüggönyözve, beszürkülve, teát kortyolgatva és pár idő-cserepet hagyva magam után. Hátha érdekel valakit, hogy ez az egyszerű tapétával burkolt közeg engem olykor lebegni hív. A madarakkal együtt engem is magasba emel, a szellemi régióknak olyan honába, ahonnan versben vagy prózában üzenhetek valami méltót. Nem eszköz, csak háttér. Mert az alkotáshoz semmiféle eszközt, pótszert, serkentőszert, földi anyagot soha nem használok. Az ihlet magától jön. Ha akar. Bekukkant, hív, felszólít, sürget vagy ösztönöz, hogy munkára fel! Olyankor félre kell tenni mindent. Már ha lehet. A macskák szabadságával. Ők is maguktól jönnek oda ahhoz, akiben megbíznak. Kedvesen hunyorogva, lábhoz dörgölözve, ölbe kéredzkedve. Majd váratlanul távoznak. Harag, sértődés nélkül, csak mert elég volt a társaságunkból. Szabadok, senki nem tudja megbéklyózni őket. Aki nem tiszteli őket, attól megszöknek.

A besúgói rendszerről már írtam az első részben. Ahogyan édesapámat vegzálta, üldözte, hetente feljelentette a vállalati párttitkár. A rendszerváltásról szóló műsorban hallom, mekkora hálózatot építettek ki a kommunizmus első évtizedében Hajdú-Bihar megyében. Épp abban a megyében, ahol mi is élünk. Ezek szerint nem volt véletlen, hogy édesapámat is annyi üldöztetés érte. Voltak kiszemelt helyek és kipécézett emberek, akikről soha nem szálltak le. Mert a fejekben megtelepedett rögeszmék erősebbek voltak a józan észnél. Utóbbi persze mindig hiánycikk volt azoknál, akik a náluk különben szekálására szakosodtak. Máig az. Amint korábban leírtam, nem a feliratok lecserélésével változnak meg a dolgok, s általuk az emberek felfogása, hanem a fejekben/lelkekben végbemenő minőségi változások révén. Ezek híján csak egy helyben topogni lehet.

Vannak olyan népcsoportok, amelyek teljesen eltávolodnak az emberi civilizációtól. Nemcsak az őserdei indiánokra gondolok, akik egyre beljebb húzódnak a fehér ember agressziója elől, hanem tengeri népekre is, amelyek csak ritka alkalmakkor szállnak ki a szárazföldre. Ez utóbbiak cölöpökre épített faházakban laknak, halásznak, születésüktől fogva úsznak, békességben élnek. Csak rizsért és effélékért mennek ki onnan csónakjaikon, és rövid ideig tartózkodnak a földön, mert ún. földi betegséget kapnak. Mint ahogy a szárazföldön élő ember tengeri betegséget kap a számára szokatlan tengeri út során. Akár öt percig is vissza tudják tartani a lélegzetüket a víz alatt, ólomöv nélkül is szabadon merülnek húszméteres mélységekbe, hogy ott halakat szigonyozzanak. A delfinek igazi rokonai lehetnek ők, akik soha nem távolodtak el közös tengeri ősünk eredeti lakhelyétől, legfeljebb annyi kapcsolatot tartanak a szárazfölddel és annak lakóival amennyit feltétlenül szükséges. Búvárkodásban járatlanok kedvéért egy rövid összehasonlítás: a 20 méteres mélység idefent a szárazföldön egy templomtorony magasságának felel meg. Oda felmászni elegendő levegővel is fárasztó. Víz alatt, kifogyóban levő levegőtartalékkal... hát enyhén szólva is bátor cselekedet, komoly virtus. Ugyanez a mélység egyúttal plusz két atmoszféra nyomást jelent, ami erősen megterheli a szervezetet. Bár ezek csak számadatok, akkor jönnek emberközelbe, ha megértetjük pontos értéküket azokkal, akik a naponta ránk árasztott számadatokba belefásulva már nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget az újabb számoknak. Pedig milyen minőségi különbség van aközött, ha valaki napi két szál cigarettát szív el, vagy ha ötvenet. Netán egyet se... Ha évente elültet egy fát, kettőt, egy egész kiserdőt az embertelenül kiirtottak helyett. Vagy ha fél kontinensnyi esőerdőt irtat ki rablógazdálkodásra fordított élete során.

Az indiánok egy része már hozzászokott a fehér emberrel való érintkezéshez. Igaz, nem szeretik, és valójában félnak tőle. Kívülállóként írom le, mert nem érzek semmiféle kapcsolatot azokkal az ember-szörnyetegekkel, akik gátlástalanul tönkretesznek másokat, a fehér embertársakkal. A természeti népekkel annál inkább. Derűsek, felszabadultan mondják el élményeiket, aggodalmaikat, félelmüket a jövőtől, amikor majd kénytelenek lesznek elhagyni lakóhelyüket, mely már így se szülőhelyük, mert onnan rég kiüldözték őket. Ahogy fogy az őserdő, úgy válnak egyre védtelenebbé ezek a kedves erdei emberek. A fehér ember területszerzése igen egyszerű. Az őslakosoknak nincs telekkönyvi igazolásuk arról, hogy az a terület az övéké. A földrablóknak viszont van, mert megszerzik, visszaélve az őslakosok naivságával és tájékozatlanságával. A betolakodók rendelkeznek azzal a joggal is, hogy eladhatják gátépítési célokra, erdőirtásra, ültetvények telepítésére, bányakitermelésre az adott területet. A felégetett földeken megszűnik az életlehetőség. A hallgatás vagy viszonylagos békés együttélés fejében az indiánok kapnak áramot, televíziót, a civilizáció alapkellékeinek csekély részét. Ám a gátépítéssel elterelik a vizet, ők pedig, akik mindig vízközelben éltek, nem tudnak megmaradni az adott helyen, tehát tovább vándorolnak. Az emberi aljasság gyakran ilyen egyszerű módszerek bevetésével nyomakodik előre. A természeti népek, amelyekkel én természetes módon vállalok közösséget, ugyanúgy visszaszorulnak eredeti életterükből, ahogyan én és a hozzám hasonló, hagyományos irodalmat művelők szorulunk vissza a könyvkiadás mezsgyéiről, a közismertségnek mindennemű lehetőségétől. S hogy ki nyeri majd ezt a harcot? Hát a természet. A hatalmas természet, mely mindig visszavág azoknak, akik rendre visszaélnék a tőle kapott vagy csak tőle elorzott lehetőségekkel. A harc rövid lesz és durva. A vesztesek nagyon meglakolnak, ám a győztes nem ül örömmünnepet. A teremtés történetében minden fejezet értékes és hasznos. Ez nem jelenti azt, hogy a renitensek a végtelenségig tarolhatnak. Mikor betelt a pohár, egyetlen pillanatnyi idejük nem lesz a meghátrálásra, visszavonulásra. A történet megisméltódott már párszor az emberiség

történetében. Vajon hányszor kell még elismételniük nekik, hogy az időben történő visszako­zás nem gyáva­ság, hanem a lehető legbölcsebb lépés, mely számukra adatott. De tudjuk, hogy nem fognak élni vele, mert bukott angyalként megtagadták annak a segítő kéz­nek az elfogadását, amely minden teremtett lényt megmen­thet a mélybe zuhanástól. Ők még mindig jobban tudják, vélik. Ezért menthetetlenek.

Amire sajnálkozva tekintünk vissza, az az emberi épített kultúra megannyi gyönyörű darabja. Machu Picchu, Stonehenge, a piramisok, Angkor, a kortársai által sokat szidott Taj Mahal. Hogy mi marad mindebből egy nagy kataklizma után? Víz alá süllyednek, mint Atlantisz, vagy vulkánok öntik tömör kőbe maradványaikat? Esetleg porrá égnék egy atomkatasztrófában vagy egy aszteroida érkeztekor? Ki sejtetheti előre azt az igazságtevő pillanatot?...

XIII.

Lakótelepi csendélet. Tegnap délelőtt furcsa jelenetre lettem figyelmes. Odakint esett az eső, és azt akartam megnézni, mennyire vizes az utca. A konyhaablakból kitekintve azonban nemcsak az utcát és a csapadék mennyiségét észleltem, hanem egy már-már tömegjelenetté formálódó népi színjátékot. Előbb csak egy birkát láttam meg, ahogy a járdán hasalt kinyúlva. Minden csupa sár és víz volt odalent, a szerencsétlen jószág abban feküdt kiterülve, holt koszosan és csapzottan. Ezután vettem észre, hogy az állat két hátsó lábát egy-egy cigány fogja, majd a járdán kínlódik vele, mert elég súlyos lehetett, úgy közel egy mázsás. Szegény már igen el lehetett csigázva, mert egyetlen szava se volt a történetekhez és folyamatos kínzatásához, csak tűrte engedelmesen, mintegy sorsába beletörődve a tortúrát. Utóbb már nem emlékszem, hogyan fordították meg szegény juhot, csak arra, hogy előbb felénk fordult a feje, mellső lábai előre kinyújtva, mégis a hátsó lábánál fogva húzták-vonták. Hamarosan megjelent egy nagyobbfajta furgon, kék-ezüst színű, olyan terepjáróforma. Abból kiugrott másik három cigány, és ezek után közösen terrorizálták szegény jószágot. Hárman kivonszolták az úttest közepére, a hátsó lábait még mindig fogták ketten, majd a furgonból előkerült egy gombolyag zsinag, azzal összekötötték kettesével a lábait. Ekkor már az oldalán feküdt az állat. Elég hitványul kötözhatték meg, mert ezt már nem akarta engedni a birka, és valahogyan kiszabadult. Közben forgalmi akadályt képeztek, egy másik autónak várakoznia kellett az ő bénázásuk miatt. Végül arrébb húzkodták és a másik kocsit továbbhajthatták. Mikor úgy-ahogy meg volt kötözve szegény „áldozati bárány”, nagy durván felhajították a furgon hátuljába, hogy csak úgy nyekkent. Ám a mellső lábán levő zsinagtól könnyen megszabadult a kos, és talpra ugrott. Újabb kötözés, újabb lefektetés, újabb talpra ugrás. Végül sikerült erősebben megkötözniük, akkor viszont az oldalán fekvő kezdett vergődni nyomorult, megkínzott állat. A fejét többször is belevágta a raktér hátuljába, utána elcsitult. Persze bizonytalan volt, hogy meddig állta ezt a kiszolgáltatott állapotot a kos, ám ezt már nem láttam, mert hirtelen mind az öten beugrottak a furgonba és széleseben elhajtottak. Utána tudatosult bennem, hogy feltehetőleg lopták a hatalmas állatot, ami sok embernek lehetett később ebédje-vacsorája. Nem volt mit tenni, olyan hirtelen zajlott le mindez. Én előbb szegény jószágért aggódtam, mit művelnek vele, és titkon drukkoltam is neki, hátha megszökhetne. De már feladta, úgy tűnt, onnantól pedig nincs visszaút a ragadozó természetű emberszabásúak mohó vadsága elől.

Este vacsora utáni beszélgetés közben derült ki, hogy a helyi rádió bementa, miszerint elloptak 3-4 birkát a közeli juhtelepről. Két hétig nem szabad fogyasztani őket, mert valami vegyszeres kezelésben részesültek. Végül is nem tudni, ki járt rosszabbul, a tolvajok vagy a birka. Már ha hallották a rádiós felhívást...

Néha csak erőviszonyok kérdése, kinek a javára dől el a harc vagy a kialakult konfliktushelyzet. A minapi kos jóval természetesebb volt támadóinál. Ha rendesen nekifut, mindnyájukat felöklelhette volna, majd elszökhetett volna, mondjuk, ha lerohan a patakpartra, az ártérbe. Onnan már nemigen tudtak volna felhúzni ekkora állatot. Persze ennek átgondolásához is kell némi ész, intelligencia, a juhok viszont inkább jámborságukról közismertek. Évezredek óta túrik, hogy az ember megfesse őket, lenyírja a gyapjukat, megbélyegezze őket, vagy ahogy újabban szokás, fülklipszet tegyen rájuk, elvegye, levágja, exportálja még védtelen, gyámoltalan kicsinyeiket. Az emberrel való együttélése, domesztikálása annyira természetesennek tűnik már a számára, hogy a lázadás fel se merül benne, ami pedig természetes reakció vadállatok részéről. Azok folyton résen vannak, és azt figyelik, mikor szökhetnének meg. Hogy ez logikai, kombinációs adottság vagy csupán életösztön kérdése, azt nem

tudhatjuk. Ha nem is túl okos egy állat (vagy egy ember), az ösztönei megsúghatnák neki, mit kell tennie vész helyzetben, hogy az életét megmenthesse. Azt se értjük, hogy a pásztorok ügyessége, a juhászok nyers parancsoló modora, a villanypásztor tartja őket kordában vagy az önfeladás dönti el a kérdést.

Valami hasonló reakció tapasztalható, mikor az embert kelepcébe csalják. A mai ember számára ez az életkortól függően előre megtervezetten kialakított helyzet, a nyugdíjas kor előtti kiszolgáltatottság. Előbb a társadalmi agy mosás jön, melynek segítségével kialakítják azt az előítéletet, hogy az idős kolléga már csak szenilis, leépült, ostoba, használhatatlan lehet. Helyette inkább friss munkaerőt kíván az olthatatlan profitéhségtől szenvedő tőkés és a munkaerőpiac. A fiatalok büszkék arra, hogy idejekorán le tudják győzni az érvényesülésük útjában álló öregeket, akik egyrészt nem is annyira öregek, csak már agyonhajszoltak, mert életkörülményeiket is úgy alakítják mesterségesen, hogy ne menekülhessenek ki belőlük. Leépítések, előre megtervezett munkanélküliség, mely egyedül arra jó, hogy félelmet ébresszen az amúgy nyugodtan dolgozó emberben. Valami őserdei érzést gerjesztenek benne, az űzött vadét, mely kénytelen menekülni valamerre, de lényegében azt se tudja, merre, mert azt nem közlik vele, melyik irányból számíthat támadásra. Csak ez a bizonytalan, szorongó érzés uralja el őt és életét, ami átterjed a környezetére, családjára is, akár egy ragály. Hány meglett embert láttam már így téblábolni, szerencsétlenkedni, holott azelőtt talpraesett, életerős, magabiztos lény volt, nem szorult senki támogatására, segélyére. Láttam, hogyan vergődnek tehetetlenül a „demokrácia” örve alatt becsempészett csapdában, majd elkezdett fogyni az életerejük és aztán már nem küzdöttek tovább ez ellen a sunyi módon neki felállított fogdában. Sokat gondolkodtam rajta, hogy nem látják be a világ tényleges urai, mennyivel jobb lenne mindenkinek, ha boldog emberek élhetnének boldog, jól szervezett társadalomban, de nincs jobb ötletem, minthogy az irányítók maguk is rendkívül boldogtalanok. Nem érzik jól magukat a bőrükben, és bosszút forralnak mások ellen, akik pedig mit se tehetnek az ő lelki eltorzulásukról. Persze az alantas lelkületű ember soha nem az ellen támad, akitől a bajait elszenvedte, hanem mindig a legkisebb ellenállás irányában. Úgy alakítja a dolgokat, s úgy véli, nagy fondorlatosan, hogy a másik ember belesétájon a neki tervezett és felállított csapdába. A dolgok hátterében gyakorta csak a rendezetlen családi élet áll. Akinek ennyire eltorzul a lelke, azzal odahaza nem bántak rendesen. De hogy emiatt miért kell eltorzulnia az egész társadalomnak is?... Az egészséges tendencia mindig a javulás, felfelé mutató irány felé mutat. Ezt kellene érvényesítenie a boldog, jó életérzésű embereknek. Most, hogy mindezt végiggondoltam, ugyanez érvényes nagy vonalakban is, az egyes népek egymás elleni harcaiban? Hogy másokat folyton csak evett a penész a magyarság jó adottságai miatt, ezért támadtak volna bennünket ezer éveken át? Jó lesz kihúzni magunkat, ha így van. Voltaképpen büszkék lehetünk mindarra, ami gyászos múltunk fejezeteit gyarapította. A környező népek irigysége, féltékenysége nem másról szól, mint a nálánál különbnek tartott másik néppel szembeni félelemtől. A félelem agressziót szül, és máris beindul a támadás. Jól szervezeten vagy csak spontán, dühből, gyűlöletből, a végeredmény szempontjából édesmindegy. Maradnak a történelem félresikerült lapjai, az agresszorok gőgje és fölénykedése a hátba támadottakkal és nemtelen eszközök által leigázottakkal szemben. Csak azt ne mondja senki, hogy a magyar nők tömeges meggyalázása 1944-45-ben szeretetből történt, s hogy ezzel valamiféle történelmi igazságtétel született volna meg! Hogy a török kiűzése utáni osztrák „padláslesöprést” pusztán emberbaráti szeretet vezérelte volna...

Néha van úgy, hogy az általunk befogadottak visszaélnék a potyán kapott kedvező helyzetükkel. Az erdélyi magyarságot, székelységet hányszor támadták hátba a hazájukba befogadottak, méghozzá

középkori kegyetlenkedések olyan példájával, amelyet követően ki kellett volna úzni őket a befogadó társadalomnak, ha önmagának jót akart. Az alantásat, alávalót, irtózatost soha nem szabad elfogadni, hanem egyszeri, konzekvens elutasítással gyökeresen megszüntetni. A sátánival való kiegyezés megbélyegzi az eljövendőt is, nemcsak a gyászos múltat hagyja maga mögött. És miféle jelen az, amely egy ilyen szörnyű múltat építkezik?! Ennek csúf példája az ötvenes évek kemény diktatúrára berendezkedett világa, melyet joggal követett Ötvenhat felemelt fővel végrehajtott, tiszta forradalma. Akkor helyesen reagált a magyarság az őt ért sérelmekre és a már elviselhetetlenné vált társadalmi durvaságra, annak kiagyalóira, kéjelgő pribékjeire, hajlongó lakáira. Az eltorzulásokat csak úgy lehet kivédeni, ha írmagjában se tűrjük meg őket. Máskülönben ránk épül, ránk tervezi torz jövőjét is, majd tőlünk követeli meg, hogy alkalmazkodjunk az erkölcsileg romlotthoz, a támadóhoz, a másokat tönkretévőhöz, a pokolihoz. Ennek utódpártjai, az erőszakban fogant lelki nyomoroncok telepedtek ránk és kínoznak bennünket változatlan erővel, mert mindabból, amit a társadalom megtermelt, abból ők gyarapodtak, a társadalmilag hasznosat előállítók viszont ezalatt csak szenvedtek és nélkülöztek. Ez a torzkép nem tartható fenn tovább, ha valódi kilábalásra vágyunk ebből a pincemélyből, jobban mondva várbörtönre emlékeztető oktan homályból.

Hogyan lehet igazságot tenni az elnyomottak és az elnyomók között? Legegyszerűbb eszköze ennek a forradalom vagy népfelkelés, lázadás volt. Nem hagyhatjuk magunkat vonszoltatni, vesztőhelyre hurcoltatni, mint az a szerencsétlen juh az utcán a minap. Van egy pont, aminél tovább soha nem engedhetünk hatolni senkit. Amikor megálljt kell parancsolni, bárki legyen is az agresszor. Mi, magyarok szívesebben tesszük ezt békés, látványos eszközökkel. Határozottan, de nem durván. Közérthetően, ahogy a miniszterelnök tette Brüsszelben, körülvéve ordító, felhergelt alakokkal, akikre már várt a történelmi süllyesztő. A nézők, hallgatók számára úgyszólván világos volt, hogy aki csak ordibálni tud, annak nincsenek normális érvei. Észérvei, melyek érzélnyékhez méltóak és más értelmes lények számára befogadhatóak. A hangerő csak eszköz egy asszóhoz, annak pillanatnyi győzelem-illúziójához. Mert a valódi diadal tartós. Hosszútávra szól, nemcsak az adott pillanat hevében elkövetett vagdalkozások megtámogatására színlelt dicsőség.

Nekünk, magyaroknak pedig azt kell végre megtanulnunk, hogy akik évszázadokon, évezredekken keresztül kizárólag alantas eszközökkel voltak képesek kivívni kétes értékű vívmányaikat, azok nem fognak leszokni erről a gyakorlatról. Tehát ha meg is vívtuk és meg is nyertük a magunk nemes eszközeivel a csatáinkat (értsd: vitáinkat), utána rendre számítanunk kell az újabb hátba támadásra, s nem a hirtelen fellángolással bekövetkező megvilágosodásra ellenfeleink részéről. Amíg ezt meg nem tanuljuk, addig győzelmeink nem lesznek tartósak. Mert történelmi tapasztalataink szerint a hátunkat még mindig védenünk kell. Nekünk ez jutott. De ha sikerülne alaposan megleckéztetnünk valamelyik ősi ellenségünket, abból a többi is tanulhatna. Erre kell végre felkészülnie az ifjabb nemzedékeknek.

Vészhelyzeti reakcióink meghatározzák életképességünket is. Annyiszor borzadtam el amerikai filmekben, amelyek a lehető legrosszabb taktikát tanítják az általuk befolyásolni kívánt nézőközönségnek: ész nélkül sikoltozni, fejhez kapkodni, ahelyett, hogy gyorsan betájolják maguknak a leggyorsabban elérhető vészkijáratot. Várni, hogy valaki majd kimentsen, pedig a nagy manipulátorok által dirigált társadalmakban minden résztvevő közönyös a mások sorsa iránt. Jól tudja a neki feladott leckét, azaz engedelmes fogaskerékként működik egy félresikerült rendszerben. Vannak persze jó tanításai is az amerikai filmiparnak. A mindennapi életben való küzdelem, az alulról való feltörekvés lehetősége, mely talán csak illúzió, mégis jó példát mutat az elkeserítő helyzetbe

jutott állampolgárnak. A munka és képesítés nélkül maradt asszony, akit elhagyott a férje vagy ő hagyta ott annak lehetetlen viselkedése miatt, előbb hiába próbálkozik több állás megszerzésével, ám végül sikert arat, mert kitartó és hisz önmagában. Ez pozitív példa. De a bajba jutottak sikoltozása nemcsak érzelmi effektusként sokkoló a nézőnek, hanem a lehető legrosszabb példa annak, aki maga se tudja, mit tegyen baj esetén.

Édesapámat többször is elhajtották málenyikj robotra. Mindig meglépett. Soha nem tudták elhurcolni sehová. Egészséges életösztone mindig megsúgta neki, hogyan szabadulhat meg a fegyveres őrök elől, akik amúgy is vadul viselkedtek a számukra idegen környezetben. Ennek a tudása valahogyan átkerült a mi tudatunkba, szellemiségünkbe is. De hogy ez örökletesen sikerült vagy a személyes példaadás által, arra már nem tudnék válaszolni. Hadd maradjon ez is családi titok. Magamról annyit tudok, hogy szorongatott helyzetben mindig villámgyorsan tudok dönteni. Veszély esetén is, ahogy mindig sikeresen védtem ki a karambolhelyzeteket, mikor még vezettem autót.

Egy alkalommal, mikor nagyobbik fiam még kisbaba volt, egy lakásunkhoz közeli parkban sétáltattam, ahol leültem egy padra, ő pedig a sportkocsiban ülve hallgatta, amire éppen tanítgattam. Egy feltehetően bedrogozott fiatalember lépett be a park túlsó végén, vadul nézett körül, hogy kibe köthetne bele. Egy hatalmas vadásztört tartott a kezében, azt kezdte feldobálni a levegőbe, egyre magasabbra. Mintha azt remélte volna, hogy az véletlenül ráesik majd valakire. Láthatóan nem volt magánál. Villámgyorsan felmértem a helyzetet, és tudtam, hogy csak akkor menekülhetünk meg, ha nyugalmat színlelek, úgy távozom a helyszínről. Így is történt. Óvatosan felkeltem a padról, úgy tettem, mintha oda se figyelnék a bevadult alakra, és szép csendesesen elindultam a park túlsó kijárata felé. Elég nagy távolság volt köztünk, s mivel nem sietősen távoztam, hanem lassú léptekkel, mint általában a babájukat sétáltató kismamák, nem volt feltűnő. A fiú közelebbi célpontot keresett magának, voltak is többen arra, mi pedig közben szépen kísértünk a veszélyes helyszínről. Mikor már látótávolságon kívül voltunk, bekanyarodtunk az utcára, sietősre fogtam a lépteimet. De amíg a hátamban éreztem az esztét veszített fiatalember tekintetét, addig nem. Ugyanebben a helyzetben a sikoltozás, futásnak eredés végzetes lehetett volna mindkettőnk számára. A bedrogozott, betépett fiatalok iszonyatos gyorsasággal tudnak lerohanni másokat, mert a kábítószerek megsokszorozzák az erejüket pillanatnyilag. Valódi célpontja pedig láthatóan nem volt a fiúnak, csak bele akart kötni valakibe. Nem tudom, más mit tett volna a helyemben. Az amerikai filmekben nevelkedett nőtársaim valószínűleg sikoltozva várták volna a megszabadítót, aki persze sehol nem mutatkozott. S hogy egy egészséges társadalomban az egészséges férfiak ilyenkor mit tesznek? Természetesen a nők és gyengék védelmére kelnek. Meg hát nem is hagyják ilyen mélyre süllyedni tagjaikat, hogy deviáns életmódot folytassanak, másokat célpontnak tekintsenek eszement játékaikhoz. A renitenseket kiközösítik, megrendsabályozzák. Van persze olyan hely is, ahol még erre sincs szükség. Egy karibi szigeten, ahol volt rabszolgák leszármazottai élnek, nincs rendőrség, nincsenek erőszakszervezetek, mert nincs is szükség rájuk. Az ajtókat senki nem zárja, mert senki nem szokott lopni, másokat bántani, személyes szabadságában korlátozni, megsérteni. Többek között erre is értettem, hogy a természeti népeket sokkal többre értékelem, mint a mások leigázásra szakosodott fehér embert. Nagyszüleim házára emlékezem, ahol szintén nyitva volt mindig az ajtó, a kapu. Az ő falujuk társadalma is romlatlan volt. Egymást tiszteletben tartották, még a háborúban történtek után és a rá következő Rákosi-korszakban se volt veszélyérzetük, mert uralkodott az az erkölcsi rend, ami mára már elveszett. Foltjaiban, szokásjogában még él, ahogy nemrégiben tapasztaltam odalátogatva, de ahhoz talán ugyanazok a szereplők kellenének, ugyanabban a társadalmi rendben, nem a mostani,

felfordult világban. Ember és kutya a helyén volt. A rossz szándékú alakokat már a kapu előtt feltartóztatta volna a dolgát derekasan ellátó házőrző. A társadalom tagjai a helyükön voltak, csak aztán a nyakukra ültettek egy elnyomó gépezetet, mely szintén tudta a dolgát. Igaz, ennek tagjai máig nem akarnak lemondani akkor elnyert pozíciójukról, kiváltságos helyzetükről. Ezért nincs valódi rend mindmáig. Talán régen is megvolt ez az ellentétpár, csak mi, akiket védőbúra alatt neveltek, megvédték ennek még a tudatától is. Talán az érdemtelenül előjogokat szerzett kiváltságosok akkor is ragaszkodtak vélt jogaikhoz. Az általuk elnyomottak pedig nem tudtak hatékony eszközöket felmutatni velük szemben. Talán...

XIV.

Konyhánk felújítása folyik a múlt hét óta. Egy hét csúszással kezdődött, mert a gyártó nem gyártotta le időre az új ablakot. De aztán kicserélték, most pedig a piszkosabb munkák folynak, első fázisként a járólapozással. Minden nőt megviselnek az átmeneti hadiállapotok, de ha a várt végeredményre gondolunk, mindjárt másként néz ki a dolog. A csillagrendszerek nagy törvényeitől így érkezünk el a saját, kicsiny világunk problematikájához. Minden a káosszal kezdődik, majd elkezd fokozatosan elrendeződni minden, és ami a végén látszik, az maga a megvalósult csoda. Földünket is mennyi katasztrófa érte már! Vegyük csak a sokat vizualizált Föld – Theia ütközést, melyről máig nem tudom, hogyan és kik jegyezték fel, mármint a sumérokon kívül, hogyan zajlott le. Két megoldás van: vagy kívülről figyelték valakik és ők őrizték meg számunkra, vagy valaki ihletett személy jegyezte fel, isteni sugallatra. Isten és a kollektív memória mindent megőriz, semmi nem marad ki viselt dolgaink jegyzékéből. Szóval a nagy kozmikus karambol, melynek köszönhetően van Holdunk, vannak évszakaink, árapály és tengeráramlások, majd egy másik kozmikus ütközésnek köszönhetően kihaltak nagy riválisaink, a dinoszauruszok, így fejlődésnek indulhatott emberősünk, aki eleinte vad hordákban élt, majd minden éghajlati megpróbáltatást átvészelve megmaradt, sokféle lett, és eljutott arra a szintre, amit a görög tragédiaszerző egyszerre nevez csodálatosnak és rettenetesnek. Talán ebben a kettősségben rejlik a magyarázat mindarra az értékre és borzalomra, ami az emberiség nevéhez fűződik. Csodálatos találmányok, művészeti alkotások, invenciózus hétköznapi tárgyak és felfedezések, ugyanakkor a hordaszellem, mely nem tűri el a másat, a külön-fajtáját, az éppen elfogadott szabványtól való eltérést, csak mert a társadalmat és annak fejlődési trendjét a maga érdekei szerint szabályozza mindmáig ez a különös és tehetséges faj. Földünk mai állapotából ugyanakkor tudhatjuk, hogy a folyamatos környezetszennyezés, háborúskodás és öncélú környezet-átalakítás nem mehet tovább a jelenlegi szándékok és zsarnoki rendszerek, szűk emberi körök magánkezdeményezései alapján. A Rész nem tevékenykedhet az Egész ellen. Nem a néma tömegek ellenérzései miatt, nem pusztán azért, hanem mert mindez az Univerzum nyelvére lefordítva annyit tesz, hogy az atom akarja irányítani a Világmindenség egészét, ami nonszensz. Nem az a baj, hogy, kiindulva a jelenlegi munkálatokból, valami egészségesebben szerveződik át körülöttünk, hanem hogy a lázadó részecske fenekestül fel akarja fordítani az egész Mindenséget, amíg meg nem állítja ebben valaki más.

Ha a paradicsomi környezetben, dús vegetáció között élt őslényeket tekintjük, az ő szempontjukból szükségtelen és káros volt mindaz, ami történt, rájuk nézve. A Föld élővilágának egészére nézve is, tegyük hozzá. De az utóbb megerősödött, majd dominanciára jutott fajok szempontjából nézve ez végül is áldásos történet volt, mert nélküle nem kerekedhetek volna felül a náluk jóval természetesebb és agresszívebb dínókon. Szóval a pillanatnyi szenvedés számukra gyümölcsöző lett. Mint ahogy remélhetőleg nálunk is az lesz, ha már túl leszünk a rendcsináláson, hogy ezzel a vulgáris hasonlattal éljünk. Ám az egész szempontjából nem tudhatjuk, hogyan fog hatni az a jelenleg kártékonynak tartott ellentámadás, amiben most részesülünk. Most úgy tűnik, hogy ártalmas, de a később kialakuló rendszerek és törvényszerűségek felől nézve mindez még ismeretlen tényező. Azt nem hinném, hogy az esztelen dzsungelirtás helyes volna, hogy az ottani őslakosok bántalmazása elfogadható módszer, sem pedig azt, hogy a mértéktelen környezetszennyezés a helyes út egy szebb jövő felé. Mivel nem ez a valódi célja, nyugodtan megkérdőjelezhetjük kikoholóinak tiszta szándékát. Ott már a rasszok harca bontakozik ki, melyet se megvívni, se meghatározni nem volt képes a II. világháború és annak minden elvakult harcos népe. S tegyük hozzá, hogy aminek soha nem lett volna szabad felmerülnie,

lévén, hogy Isten nem személyválogató, tehát nem alá-fölérendeltségre teremtette az embereket, hanem békés egymás mellett élésre.

Vallási fanatikusok kétségbeesett igyekezettel keresik az elveszett frigyládát, amiről azt állítják, hogy rajta keresztül lehet közvetlen kapcsolatba lépni Istennel. A törekvés már önmagában véve is esztelenség, hiszen Isten olyan hatalmas kisugárzású lény, hogy egyetlen érintéséről elhamvadhat a beavatatlan, tolamakó ember. A kezdeményezés tehát soha nem az embertől indul, hanem a Mindenhatótól. Majd Ő szól, ha akar tőlünk, velünk valamit. Az egyetlen emberi kezdeményezés az imádság. Egyszóval nem fizikai tárgyakon keresztül indul meg az a hatalmas áram, melynek érintése a kiválasztott jóknak, a fejlett lelkeknek áldás, míg az alantas, fejletlen, rossz szándékú lényeknek olyasmi, mint a kőszobor érintése Don Juannak.

A földi ember bárgyú törekvése az, hogy mindig fizikai tárgyakat fetiszálva akarja elnyerni az isteni ihletettség és megáldottság állapotát. Ha erre nem képes, márpedig természetes, hogy nem képes, akkor vadultan támadni kezdi azokat, akikről sejtí vagy gyanítja, hogy tudnak valamit arról a „dologról”, ami számára elérhetetlen. Üldözni kezdi a frigyládát és annak vélt őrzőit, vagy mint Hitler, a Jézus testét átdöfő lándzsát, melyről tudni véli, hogy majd az világalomra segíti. Mások a kristálykoponyákról vélik tudni, hogy azok birtoklása megadja azt a szükséges tudást, ami az emberiség leigázásához szükséges. Ha nem lennének olyan alulfejlettek, tudnák azt is, hogy a tudás soha nem mások leigázására szolgál, hanem egyrészt fejlődésre, másrészt védelemre. Arra, hogy megvédje az arra érdemeseket az alantas lények támadásaitól. A tárgyra kivetített tudás és képesség misztifikálása nem más, mint a tudatlanság egyértelmű bizonyítéka. Isten és az isteni tudás nem fizikai testekben rejtőző, becserkészhető és megkaparintható „valami”, hanem teljességgel elvont és a tudatlanok számára kézzelfoghatatlan erő, hatalom és fényesség. Jóllehet a panteista felfogás értelmében istenített lények és dolgok is magukban foglalják az isteni ujj érintésének nyomát, de ugyanúgy elérhetetlenek és megfoghatatlanok, mint az ügyetlen gyermek számára a kecsesen suhanó pillangó. Amit mégis megérezünk olykor, lecsendesedett állapotunkban a lényekben és a világban rejtőző, kristályokba zárt vagy festőien szép lényekben megnyilvánuló isteni erőből, az csupán a földi mása, a földi szem számára érzékelhető reflexió, melyet Dsida Jenő örökített meg olyan szépen „A rejtett igazi” költeményében. Ha mindaz, ami olyan gyönyörű, amit itt látunk, milyen lehet ugyanannak a tökéletes, mennyei változata, amit földi szem nem láthat... Isten, ha akarja, és ha méltónak talál arra, hogy hordozzuk tudásának ránk mérhető töredékét, akkor úgyis arra bízza, aki az Ő megítélése szerint képes lesz méltóképpen élni a rábízott értékekkel. A többi humbug, mellébeszélés, sötétben tapogatózás. A mennyei megvilágosodottság állapota sok fényel és biztos tudással jár. Ez nem kérhető, nem követelhető, és főként nem erőszakolható ki. Aki erőszakkal szerez meg dolgokat, az ékes bizonyítékát adta annak, hogy méltatlan mindenféle bizalomra a Mindenható részéről. Ha hallgatott volna, bölcs maradt volna... mi ezt így tanultuk valaha bölcs szüleinktől, nagyszüleinktől.

XV.

Pár hét, jó néhány változás. A konyha felújítása nagyjából véget ért. Azért csak nagyjából, mert apró kiegészítenivalók még akadnak szép számmal. Még nem minden tárgy találta meg a helyét, mert az új kredenc kisebb, mint az előző volt. Pontosan egy polccsal kevesebb a benne levő tároló hely, ami három elem esetében már tetemesnek mondható. Miután birtokba vehettem és elkezdtem a berendezés töredelmes folyamatát, először is el kellett mosogatni minden egyes darab edényt és konyhai eszközt. Utána elrakosgattam a dolgaimat, ahová tudtam, de a kinézete nem tetszett (nem volt elég esztétikus), így újra átpakoltam őket máshová, míg kialakult a mostani, szerintem még mindig átmeneti rend.

Mindezt megelőzte az a tortúra, ami a lesüllyedt színvonalú szolgáltatói iparágat manapság jellemzi. A nemtörődomség, a munkája színvonalára mit se adó nyegleség, valamint a megrendelővel szembeni arcátlan viselkedéskultusz, már ha ezt annak lehet nevezni. Egy általános szemlélet, amivel én csak most szembesültem. Már az, hogy nem tartanak tiszteletben, szinte a mindennapok eseményei közé tartozik, hiszen a munkásoknál jóval magasabb társadalmi rangot elfoglaló városvezetőség se nézi sokba az írókat, a tanárokat, az alkotó embereket, mert bele van süllyedve a pénzvilág ostobaságaiba és nem lát a szemétől. Ám az, hogy még nyíltan hülyének is nézzen és ezt a szemembe mondja, az már sok volt a lelki világomnak.

A konyhában a következő változások álltak be, azaz valósultak meg. A régi ablak helyett egy műanyagkereteset szereltek be. Ugyanakkor új karnist is a régi helyébe. Az ablak fölötti homlokzati részt berepesztették, de G. fiam megoldotta utólagos felületkezeléssel. Ezt követte a csempézés és burkolás. A padló járólapjai sötétzöldek, ereztettek, a fal csempék világoszöldek, szintén ereztettek. Nem sikerült megfelelő árnyalatú világoszöldet találni hozzá, így beértem egy szürkésebb árnyalattal, amin talán kevésbé látszik majd meg a piszok. A csempézés befejezésekor derült ki, milyen tökéletlen a panelek összeillesztése. Nincs egy derékszögű sarok a konyhában (máshol se), a lakótelepi építkezések környékén gyakran részegen fetrengő munkások ilyen munkát adtak ki a kezükből. Senki nem értett hozzá, új iparág volt, ún. „sacc per kábé” alapon csináltak mindent. Ez eddig nem volt olyan látványos, mert a konyhát csak festettük, a csempék viszont pontosan megmutatják ezeket a hiányosságokat, mert a formájuk és a méretük eleve adott. Hogy ne legyen túlságosan durva a látvány esztétikailag, a burkoló fehér szegőléccel zárta le a felső csempesort. A hozzávalók beszerzésekor nem ellenőrizhettük a fugázó anyag színét, csak a zsákon levő feliratra hagyatkoztunk, amin ez állt: fenyő. Emiatt sötétzöldre gondoltunk, a fenyő lombszínére, de használatba vételkor derült ki, hogy pisztáciazöld a benne levő anyag. Mindegy, ez is elfogadható színkombinációt ad a csempék színével együtt, úgyhogy maradt. Mikor a csempéző végzett, beleöntötte a maradék csemperagasztót és fugázó anyagot a WC-be, s mire észrevettük, már belekötött, teljes dugulást okozott. Mikor G. fiam számon kérte rajta, akkor vállvonogatva visszakérdezett. „Miért, mit kellett volna csinálni vele?” Ami nagyjából annyit tesz, hogy máshol is így szokták csinálni, ezt tanulta a mestereitől inaskorában. A duguláselhárítók másnap délutánra érkeztek meg, utánuk fertőtleníteni kellett. Akkor derült ki, hogy a toalett ülőkéjét összetörték, nem lehetett visszatenni a helyére. Az új ülőkéhez viszont nehéz volt rögzítő kapcsokat találni, de aztán az is megoldódott. Az elpiszkolt, elfertőzött kefe helyett új szettet kellett felhajtani. Ám még mindig nem oldódott meg a mizéria, mert kiderült, hogy az ülőkét nem jól illesztették vissza a helyére, és hátul szivárog a szennyvíz. Ez máig megoldatlan, és már nagyon idegesít, mert lehetetlen állapotot okoz lakáson belül. A konyhába,

az új ablakra rendeltünk szúnyoghálót is. Mikor levonultak a nagy dumás szerelők, a fiam átvette tőlük az összegányolt munkát, akkor derült ki, hogy nem megfelelő a mérete. Minden oldalon több centiméteres hézag éktelenkedett, aztán egyik éjszaka meg is lett a következménye: egy hatalmas rózsabogár tévedt be a lakásba és zúgott el a fejem mellett pár perces időközönként, miközben békésen olvastam volna éjszaka az ágyamban. Hajnalig nem mertem elaludni, mert nem lehetett tudni, miféle szerzet. Mikor kivilágosodott, akkor találta meg a kiutat, és én is alhattam pár órát. Reklamációra visszaküldtek egy munkást, aki kapásból azt vágta vissza nekem, hogy nem értek hozzá, majd ő megoldja a kérdést. Ráhagytam, azzal a feltétellel, hogy csak ideiglenesen oldja meg, mert utána kérek egy megfelelő méretű szúnyoghálót. Pedig már nagyon dühös voltam, különösen azért, mert a mérnök fiamra is azt találta mondani, hogy ő se ért a szúnyoghálóhoz. Nem is tudom, melyik országban tehetné meg ezt következmények nélkül, mármint hogy kvázi lehülyéz egy mérnököt, szakmunkás létére, ha egyáltalán van valami szakképzettsége, ami alapján végezheti ezt a munkát. Summa summarum, maradt a selejtes szúnyogháló, miután kiigazították a szélén levő hézagokat, majd nagy nehezen hoztak még négy rögzítő csipeszt, mert az első négy se volt túl stabil. Félő volt, hogy valakinek a fejére esik, különösen hogy elég nagy viharok és szélviharok voltak akkoriban. Ezek után is maradt pár hézag persze, ezúttal a négy sarokban, ahol fázó rovarok majd beszemtelenkedhetnek még mindenféle akadályoztatás nélkül. S végül kérdés az is, hogy milyen stabilan építették be magát az ablakot, vagy hogy a zsanér mennyire fixen tartja a szerkezetet nyitáskor vagy zárt állapotban. Megfigyelésem szerint ugyanis már most van egy hézag az alsó zsanér műanyag burkolata és a benne levő fémrész között. Véleményem szerint nem kellene belezárunk, azaz csukáskor a külső műanyag résznek is takarnia kellene a belső részt. Mindez csak azért merül fel bennem, mert ha az ablak se zárna tisztességesen, akkor mi értelme volt a nyílászárócserének? Télen esetleg besüvíthet mellette a szél, és a funkciójának nem tesz eleget. Ez is majd használat közben derül ki.

Az időjárás most nagy változásokat mutat, méghozzá hirtelen. Tavaly ilyenkor még tomboló kánikula volt, az idén már augusztus 20. előtt ősziestre fordult az idő. Mindezt meglepő módon tette, mikor azt megelőzően elég fárasztó kánikula volt. A fűzfákon megritkultak a lombok, közöttük már át lehet látni, azaz kibontakoznak a háttérben a dombok körvonalai. Közben folyamatosan hullanak az elsárgult levelek a fákról a hűvösebb helyeken. Jövő szombaton írótalálkozóra vagyok hivatalos, ami már évente visszatérő esemény. Tavaly óta erőltetnek egy ún. összebékítő folyamatot barátaink, csak azt az egy körülményt hagyják figyelmen kívül, hogy én senkit se bántottam meg. Szerkesztő koromban egyik egri közismert szereplőt se utasítottam el, ha nálam akart publikálni. Még az ollózott műveket is el tudtam úgy helyezni, hogy ne ríjanak ki túlzottan a többi, értelmesebb szerzemény közül. Most tőlem várnak valamiféle gesztust, holott egyetlen szóval se hallottam azt, hogy az engem folyamatosan vehemensen (hátba) támadók bocsánatot kértek volna a tévedésükért és a nemtelen gesztusaikért. Már a harmadik találkozására megyek el úgy, hogy ezt a sürgetést érzékelem a többiek részéről. A második idén nyáron volt, egy egyébként kellemes környezetben, Ostoroson, Holló Józsi költőtárs házában. Onnan, a felújítási munkák kezdete miatt el tudtam jönni és nem keveredtem vitába az értetlenekkel. A háttérben még mindig ott lappangó konfliktus forrása egy helybeli filosz, akinek kisebbségi komplexusait nem én okoztam és nem is én fogom elmulasztani. Soha nem aspiráltam a helyére, és már eztán se fogok. Tavaly, mikor újra kellett pályáznia, feltételezem, akkor volt bejvedve kissé, hátha megpályázom én is, de soha nem állt szándékomban vele és háttérben lappangó támogatóival konfrontálódni. Idén, gondolom, ismét felmerül a téma, jóllehet

kimondatlanul, és én ismét nem kívánok belefolyni olyan mesterségesen gerjesztett vitákba, amik távol állnak tőlem, különösen a mostani, agyonhajszolt és kimerült állapotomban. Két hónap híján két éve folyik a nyugdíjazásom máig lezáratlan ügye, és ez különösen azok után felháborító, hogy a velem egyidős nők, osztálytársaim már 57 évesen nyugdíjba mehettek, és gondolom, hogy nem tartott ennyi ideig az a tortúra, amivel engem tiszteltek meg az érdekeink és érvényesülésünk ellen kitenyészett hivatalnokok (bürokraták), akik nélkül egészen bizonyosan tökéletesebben működhetne úgy a társadalom, mint az egész adminisztrációs gépezet. Csupán mert akkor nem képeznének permanens forgalmi akadályt mások nyugodt visszavonulásának útjában. Immáron a békés, csendes visszavonulás is elérhetetlen magaslat, mondhatnánk Weöres Sándort parafrázálva: „Gödörben vagyunk, mélyebben a béka ülepénél...”, zárta le ő a vitát, az elérhetetlen magaslatot pedig egy hihető hazugságra értette. Hány éve, évtizede is? Baleseti kártérítési ügyem négy éve lezáratlan, az is eléggé megvisel már ennyi idő után. Erre szokták mondani, hogy ez egy következmények nélküli ország. A vétkesek mindig arra számítanak, hogy majd elfelejtődik, a másik fél belefárad, meghal, vagy csak szimplán feladja, miközben a hiénák fáradhatatlanul kajtatnak a kiszemelt áldozatok nyomában. Ha van valami, amin sürgősen változtatni kellene, akkor ez az. Az adminisztrációs gépezet is csinálhatna presztízskérdést a saját munkájából, annak eredményességéből, mert ez, ami van, tiszta kudarcélmény minden érintett fél számára. Nem is értem, hogyan maradhat meg valaki egy munkakörben, ha abban semmiféle élvezetet, sikerélményt nem talál.

Tegnap kedves látogatóim voltak Szuhogyról. Egy irodalmi beszélgetésre invitáltam őket, épp az utolsó határidőn belül, mert eddig a felújítási munkák miatt volt fogadásra képtelen állapotban a lakásunk. Nem mintha az egész rendben volna most már, de legalább egy részében le lehetett nyugodtan ülni és jóízűen elbeszélgetni. A konyhában lehetett ebédelni, igaz, engem mindig idegesít az a szűkös tér, amit a nem túl invenciózus tervező nekünk szánt. A Napló ideje rég lejárt, megszűnésén változtatni nem lehet. A telek eladhatatlan, úgy jártunk vele, mint az okos lány Mátyás király parancsával, amit csak amúgy csúfosan lehetett teljesíteni. Mármint világ csúfjára, félmeztelenül.

Kaló Béla lapunk legkiválóbb recenzense és esszéírója volt. Máig az, legfeljebb szembesülnie kell azzal a ténnyel, hogy nem mindenütt lehet jó írásokat publikálni, ha nem áll mögötte az a kapcsolati tőke, amivel a tehetségtelenek mindig felvértezik magukat, kvalitásaik ordító hiányát kompenzálандó. Pár éve szétkergetett szerzői gárdám mára szinte kivétel nélkül az ellenlaponál kötött ki. Igaz, előbb ott helyi szerző nemigen publikálhatott, csak a többszöri kemény kritika hatására módosult a helyzet. Mára én maradtam az utolsó becserkészendő irodalmi csemege, amit persze az előzményekre való tekintettel nem kaphatnak meg. A sok erre irányuló törekvés pedig mind erre mutat. Legalább én maradjak konzekvens, ha már a többiek mind sorra megalkudtak a kialakult helyzettel.

Háziasszonyként nem tudtam remekelni, ahogy máskor szoktam, mert nagyfiam, ígéretét feledve, nem ébresztett fel időben. A pénteki bevásárlások már fárasztanak, utána mindig magamhoz kell térnem, hogy szombaton, többnyire délután bele tudjak vágni a hétvégi főzőcskébe, amit egyébként szeretek. Én ilyenkor gyümölcsnapot tartok, amit ezúttal a tegnapi eseményre való tekintettel egy nappal elhalasztottam. A gyümölcsválaszték is az őszi idézi: alma, nektarin, szőlő és egy kivi volt a reggelim. A kivi kivételével ugyanezekkel folytatom estig, hogy a heti egy tisztítónapom azért meglegyen.

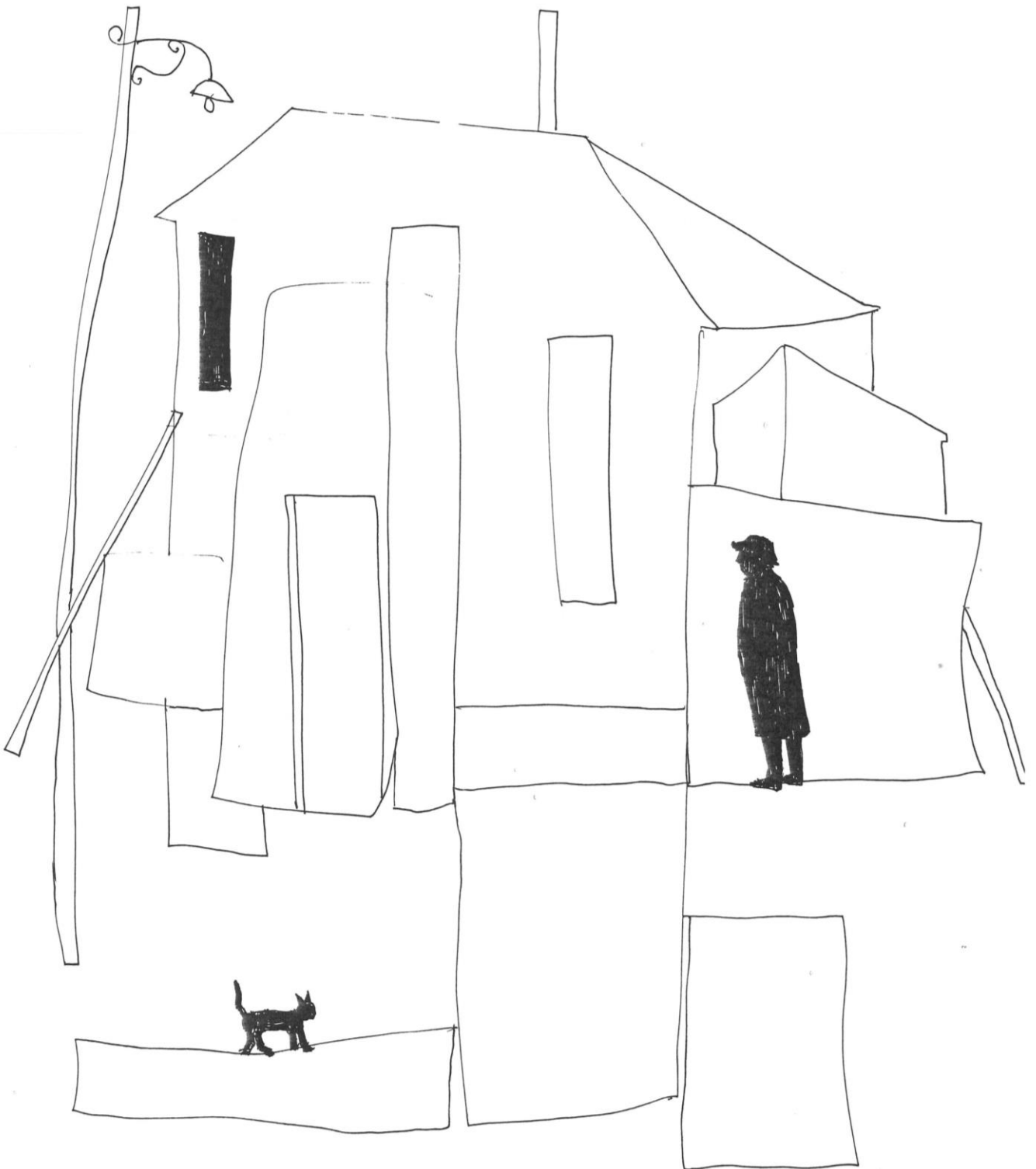
Régi fotókat nézegetünk, amiket nemrégén kaptam E. unokatestvéremtől. Nem is tudom, másoknak mit jelentenek ezek a megsárgult fotográfiák, de nekem nagyon kedvesek. Talán majd irodalmi emlékként maradnak meg látogatóim emlékezetében: az író és családja, időkapszulákban megőrizve. Az idő gyorsan elröppent. Ha nem kérem azt, hogy jöjjenek vissza a temetőlátogatás után, még ennyire se futotta volna. Pár kedves óra barátaink társaságában már ez is ritka ajándék az élettől. Ha jól belegondolok, éveink nagy részét egy sor kötelességteljesítéssel töltjük el. Rendelkezésre állunk számunkra közömbös vagy undok emberek számára, máskor kedves hozzátartozóinkat szolgáljuk ki, gondoskodunk róluk, látjuk el őket kisdéd korukban, vagy később, mikor elesetté válnak. Én két széltozó férfi helyett is gondoskodtam a gyerekeimről, talán nem is rosszul. Felnőttek, tanultak, rendesek, talpraesettek, helyén az eszük. A folytatás az ő kezükben van. Ha szétnézünk magunk körül, egész nemzedékek váltak céltalanná, haszontalanná, csak mert a legfontosabb időben, kisgyermekkorukban nem lehettek eleget az édesanyjukkal, szerető rokonaikkal. Úgymond az állam nevelte őket. Mára már azt is vitatják, hogy az egyéni foglalkozásnak akkora jelentősége volna. Hát mit is akarnak nevelni belőlük? Robotokat? Engedelmes gépeket? Az intelligencia alapjait az első három életévben kell lerakni, így tanultuk valaha. Mára már a pszichológusok is megbolondultak, hogy nem képesek ellentmondani ennek az uniformizálni, standardizálni próbáló társadalmi gépezetnek? A falanszterek megtervezőinek és kivitelezőinek. Micsoda kísérlet folyik most az emberiséggel? Értelmes, társadalomformáló lényekből menjenek át robotokba? Pedig ha valamiért érdemes lesz feljegyezni a kollektív emlékezetbe a földi élet emberi oldalának történetét, hát azokért a csodákért lesz az, amiket mintegy játszogatva, játszó gyermekként megálmodott és létrehozott, pár zseniális embertársunk és azok ihletői segítségével és irányításával az emberiség.

Vasárnap délután konstátálom, mikor a szomszéd kisboltba lépek át az elfogyott kenyeret pótolandó, hogy a fűzfánkat alaposan megtépázta az előző éjszakai vihar. Tehát nem csak a megsárgult levelek hullottak le olyan nagy számban, hogy a dombokat látni lehessen mögötte, hanem az úttestre leszakadt jókora ág okozta az új optikai látványt. Illúziót? Később megjelennek a fűrészemberek, akiket gallyazni rendelték ki, de egyúttal összeröffen a ház hangadó társasága is, akik gyakran szavaznak fák, kedvenc növények halálára, mert nem ők vásárolták, ültették és gondozták őket. A gallyazó brigád aztán vagy két órán át dolgozik szegény fűzfa további kíntásán. A letörött ágon kívül továbbiakat szedetnek le velük, amit én szegény kreatúrámmal együtt szenvedek meg. Vitatkozni nem érdemes velük, olyan alantas a színvonal, és láthatóan valakik megrendelték ezt a farombolást. Mellesleg a motoros fűrészrel dolgozó embereket is megszállja valami vehemens érzés, akár a fegyveres testületek tagjait. Ennek jegyében valósággal élvezik, ha rombolhatnak. Nem az érző élőlényt nézik a fában, hanem a saját hajlamaikat élik ki ebben a meglehetősen nemtelen aktusban.

Ma Lajos-nap van. Anyai nagyapám neve napja. Egyúttal felköszöntöm Fridél Lajos barátunkat is, aki nemrégén tért meg nyaralásból. Jó, rossz egyaránt történt velünk, lévén, hogy ikertestvéreknek tekintjük egymást szellemi síkon. Van néhány ilyen érdekes kötődés az életemben, ami ugyan nem magyarázható emberi nyelven, mégis érthető azok számára, akiknek láthatatlan szálakkal kötődik egymáshoz az életük. Korábban a duálpáromról véltem úgy, hogy ez működik, de vele kapcsolatban nem sok jó derült ki, mióta annyira távolodni kezdtünk egymástól. Túl erősen belemélyedtem az anyagi világ élvezeteibe, a felé nyújtott kezét elfogadta ugyan, mikor segítségre volt szüksége, de szinte haragosan utasította vissza annak még a lehetőségét is, hogy ebből bármit is viszonzjon. Mindegy, nem haszonszerzésből vagy kapcsolati tőke építése céljából tettem, amit érte egykor megtehettem. Életünk az egymás pályájáról letért, sőt egymást már kimondottan taszító orbitálison mozog. Én

felfelé törekszem, a Skorpió aszcendenshez méltó befejezésre, a főnixmadárrá válás és végső visszatérés irányába, míg ő az aranyásók mohóságával habzsolja az anyagot, és mindent most akar pótolni, amit kamaszkorában nem mert volna megtenni. Ettől nem látja azt a végtelen gazdagságot, amit a felső szellemvilág mindnyájunknak nyújthat, még földi, silányabb változatában is. Még mielőtt az asztrológusok hajba kapnának az aszcendensem értelmezésén, csendben jegyzem meg, hogy egy másik interpretáció szerint az már a Nyilas határán jár. Ha így volna, akkor meg a Napba nyilazás a végső cél, ami a Nyilast jellemzi. Mindenképpen égi terv, nem pedig földi sárba, anyagba süllyedt.

Az őszi tájkép még mutat azért valamit a korábbi nyári arculatából. A lekaszált parton feleszméltek a réti füzények, melyeknek lila virágzatát annyira szeretem. Köröskörül katángok világoskék szemecskéi ragyognak az éltető napfény felé, megszépítve, mintegy melleleg, a környező világot is. Mindenfelé a lóhere fehér virágai díszlenek, még van százszorszép is a fű közt, a patak túlpartján, a bodzák tövében réti aranyvessző aranyárga virágai hajlanak lefelé karéjosan. Virít a szappanvirág és a bogáncs is, már ahol megmaradt. A lombok még Petőfi versét idézik: „Mi kék az ég! Mi zöld a föld!” Igaz, ahogy korábban feljegyeztem, már hullanak folyamatosan a megsárgult levelek, innen is, onnan is, a fákról, bokrokról. Ma éjszakára 6 fokot jeleztek előre a meteorológusok, és talán le is süllyedt odáig a hajnali hőmérséklet. Nem tudom, mert a fárasztó hétvége után megpihentem és lustálkodtam egy kicsit. Esténként Krúdyt olvasok, miután a Gárdonyi-sorozattal teljesen végeztem. Két ellentétes világ, mégis mindkettő zseniális a maga nemében. Krúdy a nők kedvence, a nagy életművész, míg Gárdonyi, szerencsétlen párkapcsolati történetével, ám csodálatosan tiszta felfogásával a házasságot illetően. Hosszúhajú veszedelem c. regényében fogalmazza meg ezt az utolsó agglegény előadásában. Maga a mű is különleges, a Dekameronra emlékeztet szerkezetében, mármint hogy egy társaság elvonul, hogy tagjai együtt töltsék a karácsonyestét. Mivel egyiküknek sincs családja, egymás társaságát választják, hogy közös vacsorán, majd anekdotázáson vegyenek részt. Itt 12+1 szereplő van, ami miatt Dodekameronnak lehetne nevezni a művet, de egyúttal utalás Jézus asztaltársaságára is az utolsó vacsora alkalmával. Jelképesen hasonló a felállítás: az agglegények között is van egy „áruló”. Búcsúzóul előadja még agglegény volta történetét, mely annyiban tér el társai sztorijától, hogy ő végül nemcsak hogy megtalálta az igazit, hanem házasodni is készül. A többieknél ez általában kudarcba fulladt vállalkozás és értelmetlennek is találják. A szeretett nőt elveszítették, merthogy volt ám mindnyájuk életében legalább egy valaki, aki miatt feladták volna a kényelmes, ámde unalmas legényéletet, de vagy ők léptek vissza, vagy a nő választott másképp, esetleg – amolyan XIX. századi tipikus esetként – a nőt kényszerítették, hogy máshoz menjen feleségül. Megint más esetben tragédiába torkollott a romantikusan induló szerelmi történet. Nos, az utolsó agglegény vall legszebben a házasságról. Stílusosan, hiszen ő maga is ebbe a kötelékbe igyekszik. A mogorvasággal, magánakvalósággal vádolt Gárdonyi itt fedi fel igazi érzéseit és csodaszép gondolatait a férfi – nő kapcsolatáról, ami egyúttal cáfolata is a róla alkotott tévhiteknek. Jut eszembe, az idén nem kaptam meghívót az augusztusban szokásos ünnepségre a Gárdonyi-ház kertjébe, melyet előadások vagy kerti parti keretében szoktak szervezni Egerben. Talán megfélemedeztek róla, vagy a Gárdonyi-év lecsengése után már lelohadt az érdeklődés iránta. Ki tudhatja ennél a hálátlan városnál, mely csak ritkán emlékezik meg irodalmi nagyjairól. Szinte tegnap volt az Apor Elemér centenárium is, mely végül nem hozta meg az életmű-kötet publikációját. Olyan ez, mint Ulászló oroszlánja: nagy elánnal nekifognak a szervezésnek, aztán egyre kisebbre sikeredik az „oroszlán ebédje”. Valakik, valahol jól járnak a projekt szervezése során, de a kezükből kiadott munka minőségére éppúgy nem adnak, mint a Kádár-korszak által elrontott, rátartivá lett munkások, akiknek

FRIDEL 2014

régen szabad volt igénytelennek lenni, ma pedig a szolgáltatóiparnak csúfolt gazdasági ág is csak egyfajta beltenyészetben leledzik. A kritikát szertelen szájalással fogadják, de nem gondolkodnak el rajta, hogy az jogos volt-e. Márpedig a sűrű munkanélküliségben eltunyult, gyakorlatból kiesett szakik nem tudnak konkurálni a nyugati minőséggel, de még az „átkost” megelőző ánti világbeli igényszinttel sem. Ma minden fuser mesternek hívatja magát, de nem képes olyan szaktudással ellátni a munkáját, ahogyan az normálisan megkövetelhető lenne. El se tűnődnek azon, hogy a mesternek, bármilyen szakmát űz is, mesteri fokon kell tudni művelni azt. Képesnek kellene lennie tanítani is másokat, tehát gondoskodni a szakmai utánpótlásról. Mikor az angol királynő Master Purcellnek nevezte a nagy zeneszerzőt, abban még a királynő is megadta a legnagyobb tiszteletet egy olyan művésznek, akinek darabjai gyönyörködtették korabeli közönségét és utóbb természetesen rámaradtak az utókorra is, hogy megszépítsék annak mindennapjait, de legalább is kivételes napjait, amikor meghallgathatják Purcell muzsikáját. De ne essünk túlzásokba, szól ránk a jelenkor... miféle színvonalat követelünk meg az egyszerű kétkezi munkásoktól, mikor a nagypolitika világa is tele van ferdeségekkel, hozzá nem értéssel?! Talán még emlékeznek páran annak a hírhedt magyar politikusnak a flegma kijelentésére, mikor számon kérték rajta az általa becsődöltetett cég öngyilkosainak életét, ő pedig ennyivel zárta le a vitát: „Nem értettünk hozzá.” Egyetlen újságíró se mertte feltenni neki a kérdést, hogy akkor miért foglalkozott olyasmivel, amihez nem értett, holott ez lett volna logikus. A kommunista abszurd fejezetek után most a szocializmus döghullámain és azok abszurdjait éljük meg újra. Amíg végleg le nem lépteti őket egy határozottabb nemzedék, amely már nem fog semmiféle tiszteletet érezni, sem mutatni azok iránt, akik csak idétlenkedni és szerencsétlenkedni tudnak a nekik adott térben és időben. A tehetség valahol lappang, de hol lesz megint az, aki a végtelenen elszertelenedett médiát is leállítja, hogy ne tenyészsen ki további alulkvalifikált nemzedékeket?! Az ostoba show-műsorok, felszínes és az idiotizmusig menően műveletlen beszélgető műsorok, álcázott vetélkedők, hülyébbnél hülyébb sorozatok, áltudományos filmek, valamint a modern műmesék, a fantasy világa már így is megtették a magukét. De hol van az az ember, aki nemcsak legyint, hanem rájuk is szól, mikor hülyén viselkednek és ostobaságokat beszélnek, valamint el is tudja érni a maga határozott fellépésével, hogy az elhülyítettek és sematizáltak hallgassanak rá? Mindez kérdés marad egyelőre, mondom, amíg meg nem jelenik egy tehetséges és művelt élcsapat, mely valóban kiérdemesült erre a névre, nemcsak bitorolja, mint a mai „mesterek”.

Most tea-idő van, azaz legjobb ilyenkor teázni. Hűvös, borongós reggel óta az idő, és egyelőre nem tűnik úgy, mintha meg akarna változni. Igaz, a napokban is voltak felhők a reggeli órákban, de nem ilyen sűrű és tömött, szürke felhőzet, mit ez a mai. Óg-móg az ember, elkedvetlenít ez az egyhangú szürkeség. Vigyázni kell, nehogy az életkoromra fogják, mint a nem túl nagy szakértelemmel megáldott patológus, akinek idejekorán gondjaira bízta a helyi igazságszolgáltatás emberei...

Szeretnék sok mindent elrendezni a lakásban és az életben, csak mintha nem lenne helyes az irány, nem kapok zöld utat hozzá. Folyton akadályok gördülnek az utamba, csak kerülgetem őket, de mégse akarnak elfogyni. Mindegy, egyszer majdcsak vége lesz, én pedig zavartalanul élvezhetem ezt a felújított környezetet.

A szobámat is meg kellene reformálni. Az ágyam melletti éjjeli szekrénykén hatalmas könyvhalmok állnak. Féltő, hogy előbb-utóbb leomlanak, és az igazat megvallva szívesebben tudnám a klasszikusokat egy csinos könyvszekrényben, mint itt porosodva, napi munkát adva a puszta jelenlétükkel. Nem tudom, mások hogyan csinálják, nálam a legjobb állapotban a könyvszekrényben tárolt könyvek vannak. Merthogy ez a természetes állapotuk, azaz tárolási körülmény, ami nekik megfelel. Nem melleleg nekem is. Lánykoromban, odahaza zárt szekrényben tartottuk a könyvek nagy részét. Csak később, egyetemista koromban, amikor már jócskán felszaporodott az általam felvásárolt könyvek száma, csináltatott nekem a Papa könyvespolcokat. Nappalink hangulatát csak az a két festmény idézi, amelyeket a Papa halála után hoztam el otthonról. Most, hogy unokatestvérem is felszámolni készül nemrégiben elhunyt nagynéném házának berendezési tárgyait, ötlük fel bennem, mit jelent ez érzelmileg. Mit éltem át akkor, amikor úgyszólván kisemmiztek és nem túl gyakori hazalátogatásaim alkalmával még a házba se invitáltak be, csak a teraszon ültetett le a mostohaanyám. A magán-Trianon újabb fejezeteként, mikor a vehemens helyfoglalók félnek a valódi örökösöktől, ezért olyanokkal vádolják meg őket, amiket azok soha nem követtek el. A vádlók viszont annál többet és egyre gyakrabban... Wass Albert örökítette meg ezt feledhetetlenül. Az elrekvirált grófi, bárói birtokon megjelennek a hajdan betelepített románok, felbőszítve a pópájuktól, hogy éjszakai vandálkodással, orvgyilkosságok egész sorozatával vegyenek bosszút valamiért, amit egykori gazdáik el se követtek. Lepusztítják a nagymama által telepített csodálatos arborétumot, kiirtanak minden fát, feltüzelik az értékes bútorokat, ellopnak mindent, ami csak mozdítható, majd háborús bűnösnek nyilvánítják az eredeti tulajdonost, hogy véletlenül se tudjon visszatérni birtokaira és ne tudja újból megvalósítani azt a csodát, melynek tudása a kisujjában van és bárhol, bármikor létre tudja hozni, ahol és amikor erre alkalma nyílik. Meg is teszi, későbbi amerikai birtokán, a távoli hegyek között, melyek soha nem adhatják vissza szülőföldje szépséges hegyeit. És ez az örület máig tart. Hát persze, hiszen a két fél szembenállása antagonisztikus. A kettőjük között tomboló iszonyatos feszültség nem oldódhat fel, mert ezúttal a primitívebbik fél akar mindenáron felülkerekedni. Ebben támogatják az ún. nemzetközi erők, melyek hazug sajtója telekürtöli a világot álságos állításaival, koncepciózus ködösítéseivel. Mindenről, ami csak az útjában áll, és amit el akar onnan távolítani, hogy saját bűneit elleplezze.

Gyönyörködöm az úgymond potyán szerzett szépséges könyvekben, a Magyar Klasszikusok sorozat néhány darabjában, amikhez véletlenül jutottam hozzá. Morfondírozok magamban, mi mindent is tudtak azok, akiket valóban mesternek lehet nevezni a saját szakmájukban. S hogy ehhez képest hová

süllyedt a könyvnyomtatás iparága, mely nem ártall silány kiadványokat produkálni méregdrágán, minden, támogatásra adott pénzt kizárólag a nyomdának és a nyomdásznak juttatva, holott munkáját csak összegányolja, összecsapja, a kivitelezés minőségére nem ad, sem a saját szakmai presztízsére. Akkor egyáltalán mi számít? A gyorsan bezsebelhető pénz, amit villámgyorsan elköltenek valami marhaságra, majd újból tartják a markukat egy másik baleknak, hogy az újabb pazarlási és önleégetési lehetőséghez juttassa őket? Rajtam kívül ki gondol még arra, hogy az utókor előtt is felelnünk kell tetteinkért, a szakmai hiányosságokért pedig el kell nyerni méltó büntetésünket? Nekem marad pár szépséges könyv, házi könyvtáram legszebb darabjai között. S hogy az unokák fognak-e még valódi könyveket olvasni?

Az imént azt írtam, hogy véletlenül bukkantam rá a könyvekre, holott én az ilyesmiben nem hiszek. Egy élelmiszerboltban álltak a polcon, ahol néha folyóiratokat is szoktam venni. Emlékszem, hogy éltem át Nyilas Misi szorongásait, meglesznek-e még, mikor értük visszamegyek. Hát persze, hogy megvoltak, hiszen rajtam kívül ugyan ki is olvas még ezen a környéken? Egy úgynevezett prolinegyedben, ahol évtizedekig tartották magukat az elvtársak, egészen addig, amíg teljesen le nem égették magukat a folyamatos lopkodással. Amikor már nem volt tovább lefelé a lejtőn, mert már az utolsó hívük utolsó fillérjét is kilopták a zsebéből.

A lakótelep mint az egykori proletkult megvalósult eszményvilága. Ebbe kényszerültünk, ebben vagyunk kénytelenek élni, míg élünk, vagy amíg ezek a betontákolmányok össze nem roskadnak maguktól. Kikoholói, „megálmodói” egalizálni akarták a különféle osztályokat és néprétegeket. Ebből a célból összeköltöztettek egymással munkásokat, faluról az iparosítás jegyében betelepített kétes egzisztenciákat, értelmiségieket, vezető beosztású egyéneket, egyszóval mindenkit és bárkit. Gondosan ügyelve persze arra is, hogy mindenütt legyen, aki „jelent”, azaz a helyi pártbizottság felügyelete alatt tartson mindenféle megmozdulást, szellemi jelenséget, ellentétes tendenciát, mint amit ők a köznép számára elképzelték. Innen csak a legtehetősebbek tudták jó időben kihúzni a lábukat. A többi belepistult az adósságcsapdába, majd a rezsicsapdába, mely még mindig irreális árszínvonalat mutat, különösen a balkáni bérekhez és a nyomorult nyugdíjakhoz mérten. Csak halkan jegyzem meg, hogy nem volna szabad a minimálbérnél alacsonyabb nyugdíjakat megállapítaniuk az erre szakosodottaknak. Máskülönben ott fogunk kikötni, mint Oroszország a rendszerváltozás környékén. Egyszerűen elképzelni se tudtuk, hogyan tudtak megélni teljes generációk az évekig visszatartott nyugdíjak és bérek korszakában. Talán loptak. Talán ügyeskedtek. Talán megtermeltek maguknak valamit, feltéve, ha volt nekik hol, kiskertekben, egyebütt. Talán eladogatták vagy elzálogosították értéktárgyaikat. S közben az emberiség minden megtermelt filléréje valami pénzéhes söpredékek feneketlen kasszájába folyt be. Érdemtelenül és igazságtalanul. Mert olyan soha nincs, hogy az egyik mindenben bűnös, elítélendő, megbüntetésendő, delikvens, a másik pedig minden jóra, szépre, luxusra kiérdemesült, hibátlan és tökéletes, valamint ebben a képzelt állapotában eltartandó. Viszonylag későn derült ki, hogy az ún. proletárdiktatúra csupán a diktatúráról szólt. Valami perverz alakok agresszív szándékairól, amiket sikeresen valósítottak meg a védtelennel és kiszolgáltatottakkal szemben. De miután lelepleződtek és már a ma született csecsemő is tudja róluk, hogy cégéres gazemberek, még mindig úgy tesznek, mintha nem is hallották volna a bíráló szavakat, az őket elítélők haragos vagy rezignált mondatait, félmondatait. Mindent ugyanúgy akarnak tovább művelni, ahogy azelőtt. Egyetlen lényeges szempont számukra a status quo megtartása, holott éppen ez az, ami tovább már nem tartható.

Ugyanez vonatkozik az egykori szép ígéretekre, amik a távoli jövőbe vesző homályban valósulhatnak meg csupán. Az ő elképzeléseik szerint. Miután már közel egy évszázadig folyamatosan és konzekvensen hazudoztak „a nép pofájába”, továbbra is úgy vélik, hogy az változatlanul naiv és hiszékeny, tehát beadható neki bármi. Ezek az önmagukat önként gettókba záró alakok akarják megmondani mindenkinek, mit tehet meg és mit nem. Ők ott, elkülönülten, mi itt, szerintük alatt. Ők képzelt mindenhatóságukban, mi, az általuk elképzelt tehetetlenségünkben. Valódi konfliktushelyzet, drámába illő anyag. Csak legyen szerző, aki megörökíti. Aztán kiadó, aki ki meri adni a történetet.

Kissé előmerészkedik a nap. Kezd kibújni a felhők közül. Fénye bágyadt, alig melegít, bár most még reménykedem benne, hogy lehet üldögelni kicsit az erkélyen, ha így marad ma délután. Csekély óhaj, picinyke terv. Mit is óhajthatna az ember az én koromban? Nyilván nem a nóta szerinti pipát és pohár bort, mert azt meghagyom szerencsétlen szenvedélybetegeknek. De iszogatni egy finom teát vagy gyümölcskávét kedves növényeim körében s közben szép könyveket olvasni, ez már irodalmibb óhaj. S ha megérem, egy-egy buksifejű unokát, akiknek lehet még mesélni, velük bolondozni, ahogy a saját fiaimmal is tettem. A bennünket és gondolatainkat megbéklyózó alakok persze most kárörvendezve konstatálhatják, hogy no lám, még csak egy picike házikót se kíván magának az öregedő író, ahol kertészkedhetne, kutyát, macskát simogathatna ráérő idejében. Szóval itt tartunk. Ők is, mi is, ellenoldalra szorultunk, csak mert idáig szorongattak bennünket sikeresen. Sikerélmény? Ez? Kinek? Miféle perverz öröm ez, hogy a másik félnek soha ne sikerüljön semmi földies álma? Márpedig csak az a helyzet, hogy ha valakit lebéklyóznak, akkor kell lennie valakinek, aki őt ebbe a helyzetbe kényszerítette, erőnek erejével lebéklyózta. Az önző ember úgy fogja fel, hogy mindenki, aki az ő körein kívülre szorult, az ügyetlen, mulya, élheterlen, azon viszont nem gondolkodik el, hogy az ő önzése nélkül ez nem lett volna lehetséges. A legegyszerűbb elfordítani a tekintetüket a hibásról, megoldatlanról, a megoldást pedig mindig mástól várni. Az elesettől, hogy magától keljen fel, holott mindig van, aki továbbra is a víz alá nyomja a fejét, a szegénytől, hogy ne legyen tartozása, de soha nem arról beszélnek, mit kellene azokkal tenni, akik egész életüket a másoknak való ártásra fordítják. Már majdnem azt mondtam, szentelik, de időben visszavontam ezt a szentségtörő kifejezést.

Szóval a lakótelep mint mindennapi realitás. Aki tehetne, idejekorán lelécelt innen. A többit viszont „sikeresen” itt tartották azok, akik mindenki mástól sajnálják a normális megélhetést. Mert aki itt él, az magának semmit nem termelhet meg, büdzséjét könnyítendő. Vagy átalányt fizet, vagy a csaló szolgáltatók által összehazudott számlákat kénytelen havonta kielégíteni. Amiből soha nem telik korszerűsítésre, csak a nagyfőnökök luxusigényeinek senki által nem korlátozott teljesítésére. Mikor letudjuk az így ránk erőltetett kötelezettségeinket, nem lehet megtakarítani semmit, tehát az ide beszorított szegény ördög eleve csak vegetálhat. Proletárdiktatúra? Igen, csak nem a prolik által kiterelve, hanem velük együtt elszenvedve. Egy láthatatlan társadalmi réteg, akinek még a nevét se szabad megmondani, mert úgy járunk, mint az Aesopus-mese báránya, akit agresszíven letámad a farkas, megvádolva mindenféle aljassággal, amiket természetesen ő maga óhajt elkövetni...

Bulgur, hajdina, köles. Végre ezek is kaphatók, az ősi, egészségesebb gabonafélék. De ki pótolja majd az egyre gyérülő, egészséges napenergiát, amit ezeknek is, más növényi termékeknek is tartalmazniuk kellene? Mindenesetre ennek is örülni kell, hogy az agyonhántolt és így értéktelenné tett fehér rizs, búza és egyéb gabonaneműk mellett van más választásunk is. És hát azt is meg kell jegyezni csendesen, hogy vannak embertársaink, akik nem is tudnak ezekről a növényekről. Mikor az amerikaiak bevonultak Irakba, egyik legelső intézkedésük az volt, hogy betiltották az ősi gabonafélék

termesztését. Csak az általuk forgalmazott vacakokat volt szabad vásárolni és elvetni. Mi ez, ha nem előre kitervelt egészségrombolás?! Mindenkinek az a legmegfelelőbb táplálék, ami a környezetében, lehetőleg 30 kilométeres közelségben termelt javakból származik. Legelső cselekedtük persze az volt, hogy berontottak az Iraki Nemzeti Múzeumba, ahol szétverték a régi értékes leleteket, kiállítási tárgyakat, másokat pedig magukhoz vettek, majd valószínűleg odahaza értékesítették. Ugyanez a barbár rombolás ismétlődött meg, mint amit a konkvisztádorok műveltek Latin-Amerika-szerte anno. Elrabolva, majd beolvasztva az általuk nem értett és nem értékelt műkincseket. Ma azért nem tudjuk, milyenek is lehettek azok az antik műalkotások, mert primitív barmokat szabadítottak rá egy fejlett civilizációra. Amiről utóbb elterjesztették, mennyire primitív volt. Hát persze. Nem az a bárdolatlan és faragatlan, aki rombol, pusztít és másokat értelmetlenül legyilkol, hanem az, aki azokat a csodálatos műalkotásokat létrehozta... Micsoda feje tetejére állított világ! És ez az intézményesített barbárság folyik már évezredek óta. Egyik kultúra lepusztítja a másikat, hogy ezzel önigazolást szerezzen. Hát igen. Utóbb már rá lehet mondani, hogy ilyen volt, olyan volt, mert nincs bizonyíték, nincsenek szemtanúk. A kiirtott népek után teremnek mások, megalkotva a maguk műveltségét. De milyen lehet az a másik „Föld”, egy másik, műveltebb világ, ahol az értelmesebb lények meg is tudják védeni magukat a rájuk törő barbároktól? Ahol nem szakad meg a műveltségnek az a lánc, mely folyóvízként suhanva áradhat tovább, akadálytalanul, lehetővé téve minden tanulni és művelődni vágyó ember számára, hogy átvehesse az idegen kultúrák tudományát és művészeti értékeit is? Akkor hol tartana már az emberi civilizáció, ha ezt nem akadályozzák meg?

Ugyanez kicsiben: elnémított lapom története. Hol tartanánk ma már, ha a város vezetői felfogták volna, hogy ez nekik is hasznos, értékes, őket is fényezi? Normális támogatással, a szerzőknek kijáró honoráriumokkal szépen fejlődhetett volna. Így maradt csupán az emléke. Kinek szépnek, kinek irigylésre méltónak, kinek elfojtandónak és elítélendőnek. De senki nem maradt közömbös iránta. Belőle megismerhette a város és a régió alkotóit. Most? Kontraszelekció, mutyik, a kapcsolati tőkével való üzletelés, amiről korábban már lejegyeztem tömören a véleményemet.

XVII.

Ma délelőtt langyos szél fúj. Reggel tiszta volt az ég, báránfelhőket és pár gomolyfelhőt hajtott a szél. Később beborult, és most, kora délután szürke felhők takarják el az ég kékjét. Megélné a szél, susognak a lombok, hajladoznak a fák a szélben. A patak túlsópartján már több fán és bokron láttam erősebb sárga foltokat, azaz pihenni készül a természet. Mi azért még reménykedünk, hogy ez csak átmeneti állapot, de nyugtalanítóan jönnek-mennek a frontok, ami az őszi váltást jelzi előre. Talán jut még pár órácska, félóracska, hogy az erkélyen üldögéljek, egyre szépülő virágaim között. Reggel nyolc virágot számoltam meg a bíbor pletykákon. Téli pihenőjük után ők is megerősödtek, most élnek világukat, azaz élvezik a kinti levegőt, bőségesen begyűjthető napenergiát. Mellettük tele van bimbóval az aszparágusz, amit át kellene talán ültetni, de nincs lelkem megbolygatni virágzó korában. Tegnap véletlenül leöntöttem egy szendert, amikor a lila muskátlijaim felé igyekezett, és végre láttam lódarazsat is, ami különösen szereti a tátikáimat. Minden évben gyönyörködöm benne, ahogy dörmög a virágok belsejében, a nagy feneke (potroha) látszik csak ki belőle. Egyik évben egy szép tó levendulámat őrizte féltékenyen, mintha az övé lenne. Folyton annak a virágairól szedegette a virágport, majd elálmosodott tőle és jót aludt a tövében. Aztán hangosan veszekedett velem, ha locsoláskor őt is eltaláltam egy-egy lötytyintés erejéig.

A szemközti házban tömegesen újítják fel a lakásokat és cserélik le az ablakokat, ajtókat, a fűtéskorszerűsítés jegyében. Ma reggel az egyik lakásban a tulajdonosnő veszekedett a munkásokkal, akik náluk is hanyag munkát végeztek. A padló burkolásáról lehetett szó, mert folyton afelé mutogattak. Ezek szerint nemcsak én bizonyultam túl igényesnek a munkások értelmezése szerint, hanem mások is megkövetelik a minőséget a pénzükért. Közben összeütközésbe kerülnek a kivitelezőkkel, akiknek a főnöke úgymond túlvállalja magát, azaz kapzsi és mohó, nem akar semmit se hagyni a konkurenciának. Kevés pénzért hajszolja a munkásokat, akik anyagi ösztönzés híján közömbössé válnak a munka minősége iránt, talán eddig se adtak rá, de ha idejük sincs rá elég, még kevésbé. A konyhaablakból látható „pantomim” kétféle gesztikulációban nyilvánult meg: a tulajdonos hadonászott, ágált, a saját érveit sorolta, míg a munkások vonogatták a vállukat vagy szégyenkezve lógatták a fejüket. Ez utóbbi még jó jel, arra mutat, hogy nem vették ki belőlük az erkölcsi érzék. Ha viszont csak flegmán leráznák az őket (joggal) kritizáló megrendelőt, az a félrevelt nemzedékek bajait mutatná. Van úgy, hogy a diákok senkire nem figyelnek oda saját magukon kívül. Hangosan dumálnak, még akkor is, ha az igazgató mond ünnepi beszédet, s ha rájuk szólnak, maximum fél percre fogják be a szájukat, aztán annál hangosabban zendítenek rá megint. Sok beszédnek sok az alja, tanultuk egykor, a hígvelejű ember száját se hagyhatja el túl sok értelmes mondat. Így fölöslegesen akadályozzák meg, hogy egy náluk értelmesebb ember közölhessen velük valamit, ők pedig okulhassanak valamit és kikászálódhassanak valamelyest ostoba létük mocsarából.

Az őszi készülődik, az emberek is készülődnek. Gondolom, az új lakástulajdonosok se karácsonykor szeretnének beköltözni új rezidenciájukba, hanem mielőbb, ezért is próbálják hajtani a felújító brigádot. Van úgy, hogy megjelennek és csinálnak ezt-azt, máskor napokra eltűnnek, feltehetően a munkaadójuk rendeli át őket máshová. Ez is egy tipikus taktikázás a sokat markolni akaró vállalkozók részéről. Csinálni ugyan csinálnak valamit, de aztán félbehagyják és máshol is csak megmutatják magukat. Kicsiny részeredményekkel haladnak előre, ahelyett, hogy egyszerre csak egy munkaterületre koncentrálnának, és hamarabb is végezhetnének. Aki nem ellenőrzi őket, az könnyen megjárhatja, mert ilyen alapon igen sokáig elhúzódhatnak a munkálatok. Nem tudom, hogy ilyen

mentalitással hogyan is lehetne bármilyen fejlett ország szokásos színvonalához felzárkózni. Azok, akik már dolgoztak külföldön, fegyelmezettebben térnek vissza. Nem szemtelenkednek a megrendelővel, mint nálunk a hézagos szűnyogháló jókedvű installálói, hogy Petőfit idézzük egy kis csipkelődés erejéig, hanem elvégzik a munkát, majd feltakarítanak maguk után, és eszükben sincs elvárni a háziasszonytól, hogy seprűvel, lapáttal szaladgáljon utánuk egész nap, valamint hogy ájultan sikoltozzon ötpercenként minden apró részeredménytől, mert ezen mentalitás szerint már az is csúcshoz számít. Mintha a lajhárok akarnák megszabni az összes többi földlakó számára, hogy kizárólag az ő tempójukban haladhatna, s akinek nem tetszik, az bátran kivándorolhat, ahogy az egyik eszement politikus javasolta az őt bírálóknak.

Krúdy nem Gárdonyi, és Arany János nem Jókai, konstatálhatjuk a fenti felfogás jegyében, jóllehet tudjuk, hogy ezzel semmi újat nem állapítottunk meg. Eger nem Budapest, és Nyíregyháza se Bécs, folytathatnánk a sort, utalva az eltunyult munkavállalók munkamoráljára. Hogy miért tesszük? Abban a reményben, hogy talán akad majd olyan ember is, aki eltöpreng rajta, miért, majd esetleg törekszik változtatni valamit, ha nem is az uniformizálás célzatával, hanem hogy önmagát Münchhausen báróként megpróbálja kimenteni ebből a nonszensz állapotból. Merthogy így nem maradhat, az normális ésszel belegondolva természetes. „A röpködő kicsinyke lelkek/ Oly sokan donognak a világban,/ Mint a szűnyogok./ De vajon hol van az az ember,/ Ki abban elhíthetné magát,/ Hogy közikbe tartozik?...”, fricskázta Katona József kortársait Biberach gúnyolódó száján keresztül. Mi pedig ezzel folytatjuk: vajon hány ember van, aki külön értelmezés és alaposabb magyarázat nélkül ma is képes lenne felfogni ezeknek a szavaknak az értelmét? Arról már nem is beszélve, hogy azokat magára venné, ha így indokolt. Mégis viszolygok annak gondolatától, hogy klasszikusainkba bárki is belenyúlna, átírná őket, ahogyan a hetvenes években Illyés Gyula tette a Bánk bánnal. Nem a zseniket kell degradálni azoknak a szintjére, akik már szinte csak káromkodásokból és durva viselkedési sémákból értik meg egymást, hanem azokat kikupálni, műveltebbé tenni, akiknek immáron a félműveltség állapota is elérhetetlen magaslat. Amíg erről nem lehet tárgyalni, addig csak a süketek párbeszédét folytathatja a két fél.

Memoriter. Mennyire fontos része volt egykor tanulmányainknak! Ma már az ún. liberális oktatás-filozófia jegyében fel se merülhet ennek a követelménye. Ha nem szükséges és nem kötelező megtanulni a koncentráció képességét, akkor nem lesz figyelem, ahogyan a fentiekben említettem, még a város vagy az ország legelső embere számára sem. Csak egymás mellett elbeszélés lesz, egymás túlordítása, párbeszéd pedig azért nem, mert ahhoz szükséges egymásra odafigyelni. Érdeklődni kell egymás iránt, segítőkésznek lenni, nem pedig egymást letarolni, mint manapság szokás a legselejtesebb szappanoperák színvonalára süllyedten. A figyelmetlenség megfoszt annak a lehetőségétől is, hogy bármit is megoldjunk. Önösség van, önhittség, nagy arc, és semmi értelem. Tkp. mire is olyan gögősek? Az értelmes ember voltaképpen így fogalmazhatná meg életfilozófiáját: nekem már van mire szerénynek lenni...

A figyelem, erőinknek egy célra, egy feladatra való koncentrálása nemcsak megedz, hanem hatékonyabbá is tesz. Közben fel se merülhet az a gondolat, hogy most lemaradok valami másról, többnyire igen lényegtelen dologról, mert erőinket sokszorozzuk meg az összpontosítás által. Fiaim iskoláskorában jött divatba a tépőzárás cipők használata. Akkor nem is tűnődtünk rajta sokat, mert hiszen minden gyerek olyat akart, és azt megelőzően már rég megtanítottuk nekik, hogyan kell befűzni a cipőjüket. Sokaknál viszont ennek a készségnek az elsajátítása elmaradt. Ami nem szimplán

azért kár, mert szükség esetén nem tudnak megoldani egy elemi kérdést, hanem mert nem alakulnak ki a megfelelő életkorban az odaillő készségek. Mintha egy gyerekek nem tanítanánk meg óvodáskorában, hogyan kell megfogni a ceruzát vagy papírvágó ollót. Később csak szerencsétlenkedik vele és szégyelli magát, hogy a többieknek ugyanaz játszói könnyedséggel megy. Ezért felelőtlenség megfosztani a kicsiket a hagyományos feladatok megtanulásától, mert később nem minden pótolható. Minden életkornak megvan a maga problematikája, ezek nem keverhetők anélkül, hogy érzelmi zűrzavart ne keltenénk a juniorokban. A szex vagy a kvantummechanika nem óvodáskori és nem kisiskoláskori téma, mint ahogy a kisvonattal vagy babával való játszózás sem felnőttkori feladat. Felfoghatjuk mindezt Weöres Sándor zseniális elmélete szerint is, vagy kozmikusán, ti. az egymástól távolodó pályára állt, esetleg egymást taszító égitestek többé már nem fognak találkozni, mert ellenirányban haladnak égi útjukon tovább. Más feladat, más érdeklődés, más rendeltetés folytán. Utóbb sajnálkozni lehet, amiről lemaradtunk figyelmetlenségünk, érdektelenség vagy egyéb miatt, de erővel megváltoztatni már nem. A csillagpályák nem kisember által manipulálható dolgok. Azoknak égi rendeltetése van. A többi mellébeszélés.

Egy kéz – két kéz. A testileg ép ember fel se fogja, nem is érzékeli, hogyan használja egymással szinkronban a két kezét. Négy évvel ezelőtti balesetem irányította rá a figyelmemet, milyen fontos a mellékesnek, másodlagosnak ítélt bal kéz funkciója. Mozgássérültek szerencsétlen, koordinálatlan mozgását látva figyelünk fel, mennyire összetett idegi funkciók, agyi tevékenység irányítja és hangolja össze az ún. finom motorikus mozgásokat. Ha ez mindegy volna, akár a hátunk mögé vagy a fülünkbe is lapátolhatnánk az ételt. Összevissza csapkodhatnánk a zongora billentyűit vagy a számítógép tabulatúráját. Nem tudnánk megtartani a polcra leemelt tárgyakat, és azok leesnének, összetörnének, beszennyezhetnék a környezetünket. A bal kéz finoman alásegíti a másik keznek. Támogatja, ahogyan a rendes házastársak a másik fél életét. Ha nem fogom le erősen bal kézzel a konzervet, amit fel akarok nyitni, összevissza csúszkál, forog, és az ügyesnek titulált jobb kezem se fogja tudni egyedül megoldani a kérdést. Ha sérült a bal kezem, nem tudom csípőre tenni, ami csupán egy tornagyakorlatot idéz az átlagos hallgatóban. Ám sokkal többről van szó. Ha nem tudok a hátam mögé nyúlni, nem tudom megmosni a hátamat. Nem tudom tisztességesen felhúzni magamra a harisnyanadrágot, a szoknyát, nadrágot. Nem tudom felhúzni magamra a kabátot, ami hidegben igen kellemetlen. Begipszelt kézzel nem tudom aláírni az elém tolt papírt, mert ballal le kellene fognom, ám ha fáj, akkor nem megy. Fél kézzel nem lehet főzni. A bal kéz minimum megfogja és megtartja a jobb kéz által feldolgozandó élelmiszert. Ha emiatt ebédet rendelek, nem tudom felnyitni a kiszállított leveses vagy szószos tálka tetejét Mindehhez segítségemre van szükségem. Még csak egy ásványvízes palackot se tudok kinyitni, mert a sérült keznek nincs szorító és megtartó ereje. Nehezemre esik lecsavarni a fogkrémes tubus tetejét. Nem tudom két kézzel megmosni az arcomat, emiatt a kezemből folyton kifolyik a víz, tehát csak tökéletlenül tudok rendes tisztálkodás helyett. Fél kézzel nem lehet haját mosni. Mindkét kezem dolgozza, masszírozza be normális körülmények között a sampont a fejbőrömbé. Ha nem tudom felemelni a bal kezemet, hogyan vehetek fel sapkát, kalapot anélkül, hogy az félrecsúszna? És egy egészen köznapi probléma: begyújtani a gázt, akár csak egy teaforrás miatt. Balesetem után egy darabig fiaim felügyeltek rám. De aztán jöttek a hétköznapok. Teaforráskor bizony groteszk tornamutatványt eszeltem ki. Előbb elfordítottam a gáz csapját (ha nem tartom benyomva, úgyse folyik). Utána meggyújtottam a gyufát vagy gyújtót Mikor már égett, a csípőmmel vagy fenekemmel megnyomtam a már előre elfordított gázkapcsolót, meggyújtottam a gázt, gyorsan eloltottam a gyufát, majd jobb kézzel átvettem a gombot és addig tartottam, amíg meg

nem állt. Utána lehetett feltenni forni a vizet, máskor az ételt. A sérült kéz nem tudja megtartani a kávéfőzőt, mikor össze akarjuk csavarni, ehhez mindenképpen segítség kell. De hát értelmes embereknek nem is szükséges tovább magyarázni, milyen mizerábilis állapot az, ha az egyik végtag kiesik rendes használatából, a következmények pedig ilyen tragikomikusak. Még csak egy könnyebb tárgy felemelésekor is látszik, hogy nincs valami rendben, merthogy nem egyforma erővel tartjuk és támasztjuk alá. Ha mindent a jobb kézre akarnánk bízni a balesetet követően, nemcsak az ép kezét erőltetnénk meg, hanem a gerincünket is. Mikor cipelünk, igyekszünk kiegyensúlyozni a két oldal terhelését, így nagyjából azonos súlyú csomagokat viszünk mindkét oldalon. Ha elfáradunk, időnként cserélünk. Észre se vesszük, mert így természetes. Csak a „kizökken világ” mutatja meg, mennyire értékes minden egyes testrészünk és a létünket normális körülmények között uraló szimmetria.

Valami efféle játszódhat le a galaxisokban is, mikor felborul azok rendje és onnantól már csak féloldalassá válnak a dolgok. Egy darabig billeg, esetlenkedik a beállt aszimmetria jegyében az űrbeli összejáték, majd valami egészen másat kezd formálni. Átalakul, más vonzások és taszítások működtetik, míg végül felőrli a megbomlott rend miatt. Ütközések, kataklizmák következnek be, végül az egész massa megcéloz egy feketelyukat, amiben minden egységessé, végtelenül kicsivé omolhat össze. Vagy csak betársul egy másik galaxisba, ahol egy újabb központi vonzás érvényesül, ami megregulázza az esetlenkedő égitestek mozgását. Új pályára állítja őket, netán ütközni fognak az új haza régi tagjaival, majd holdat, új bolygót, kométákat, úrtörmelékét, miegyebet hoznak létre megmaradt anyagukból, hogy égi fejlődésük során csodálatos vagy szörnyű jelenségekkel járuljanak hozzá az égi színjátékhoz. Az antik tragédiák nyelvezete szerint.

Délutánra egészen melegre fordult az idő. A szél még mindig élénken fúj, de most délnyugat felől, ahonnan valószínűleg afrikai eredetű levegőt áramoltat be megfáradt rendszerünkbe. A friss, tiszta levegő jólesik, a meleg szél úgyszintén. Az immáron elsiratott nyarat idézi vissza, elvégre ez után sóhajtoztunk az elmúlt napokban, mikor fázásra fordult az idő. A gyerekek odalent az utcán utolsó szabad napjaikat élik, mielőtt beállnának az iskolai taposómalomba. Vajon ki gondolkodik el rajta, hogy egy fejletlen, éretlen gyerekek mekkora tortúra lehet azonnal teljes munkaidő erejéig bekerülni egy teljesen új rendszerbe, mikor iskoláskorú lesz? Weöres Sándor pedig felemlgette a számukra fontos játék igényét, aminek híján majd később, kamaszkorukban vagy felnőttként akarnak egyvégtében játszani. S aztán, mikor nem élték ki az ifjúkor szabadságigényét, majd felnőttként követelik maguknak a szabadságot, akár család kontra szabados, korlátozatlan én formájában, mikor már utódok, miről se tehető gyermekek esnek áldozatul a korlátozatlan ego szabadulni akarásának...

A fecskék délelőttönként elvonulnak gyakorlatozni, ahogy ilyentájt szokták. Délutánra aztán előkerülnek, én pedig aggódva figyelem: vajon mind jól megtanultak-e már repülni? Talán igen, de nem vagyok benne biztos. Olyan rapszodikus volt az időjárás az idén, hogy csak későn lett teljesen jó idő, költésre alkalmas. Igaz, a madaraknak olyan tehetségük van a repüléshez, hogy hamar ugyanolyan profikká válnak, mint a szüleik. Nyár-búcsú c. versemre gondolok, ahogy annyiszor, így, nyár vége felé. Milyen könnyen megfordulhat az idő, ahogy most is, egy-két nap leforgása alatt! De a lélek mindig remél, mert neki az a természetes alapérzése. Bízunk benne, hogy lesz még pár barátságos napunk, hetünk!

A madarak, rovarok, vízi emlősök olyan összehangolt mozgásokra képesek, amire mi, emberek nem, még a szinkronúszók sem. Olyan formációkat vesznek fel, ami védelmet nyújt az egész rajnak,

megzavarja a ragadozókat és képtelenné teszi őket, hogy részt üssenek magán a rendszeren. Talán kialakítottak, valljuk be, egy igen fejlett rendszert egy, EGYETLEN értelmes szisztéma szerinti működésre. Az ún. primitív népek, melyeket én inkább természeti népeknek neveznék, még őriznek valamit ebből a társadalomformáló és szervező erőből. Ezt olyan köznapi események során tapasztalhatjuk meg, mint egy utcai baleset, mikor nemcsak összecsődülnek, hanem mindenki egy emberként rohan azonnal segíteni. Hasonlítsuk ezt össze pl. a pesti vagy bármely más, nagyvárosi ember viselkedéskultúrájával! A nagyvárosi ember közönyösen továbbmegy, figyelemre se méltatja azt, aki a földön fekszik, mert azt feltételezi róla, hogy részeg, narkós, hajléktalan, stb. A másik odacsődül ugyan, de csak a látványosság érdekli, a köznapi szenzáció. Szóval ott van, de nem segít. Tátja a száját, okoskodik, beszél, leszól, kéretlenül vélekedik, majd a megjelenő hivatalos közeg felszólítására nehezen oszlik, fel se merül benne, hogy egy rosszuléltől kinlódó embertől elveszi a levegőt, amire annak legelső sorban szüksége lenne. A ki tudja, milyen hatásra benne kifejlődött közöny... de mondjuk inkább kialakultnak, mert a fejlődés még rejt magában pozitív értelmet... egyszerűen megakadályozza abban, hogy normális társadalmi lényként viselkedjék. Egyszóval hogy mentse embertársát. Vagy hogy együttérezzen vele, ami szintén normális reakció lenne. Igen, tudjuk, elidegenedésnek nevezik a jelenséget, és azt is, hogy egyaránt jelen van a kapitalizmus, meg a szocializmus sújtotta országokban. De hogy természetesnek fogadjuk el, na, azt már nem! Van mit tanulni a természeti népektől, egykori népünk hajdani életformáiból is, ugye, kedves embertársaim?

XVIII.

Szeptember első napján beköszöntött az ősz. Igaz, meghagyva nekünk valamit a nyár kedves illúziójából. Borongós, szürke idő van reggel óta, akárha a diákok hangulatát tükrözné. Manapság nem divat szeretni az iskolát, a tanulás, művelődés lehetőségét. Jobb helyeken akár ennek korlátlan lehetőségét. Soha nem feledhetem azt a hangulatot, amit először magamba szívtam, mikor leendő iskolámba, a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészkarára, akkor még kívülállóként belátogathattam. Direkt azért mentem Szegedre dolgozni, hogy igénybe vehessem az alföldi nagyváros bőséges könyvtári kínálatát. Érdekes módon, bár nem voltam hallgató, mégis beiratkozhattam az olasz tanszéki könyvtárba, ami valóságos kincsesbánya volt a számomra. Akkor koponyákkal találkozhattam ott még akkoriban, mint Halász Előd vagy Koltay-Kastner Jenő. Előbbi már totál alkoholista volt a hetvenes évek elején, többnyire két diák támogatta fel előadásra a szomszédos kocsmából. Ám amikor a katedrára lépett, állítólag briliáns előadásokat tartott. Egy hasonló esettel találkoztam később, kanadai éveim elején. Az egyik autós iskolai oktató, már idősebb ember, ugyancsak szeretett felönteni a garatra. Az egyik barátnőm férje tanult tőle vezetni akkoriban, és órák után gyakran meghívták egy kicsit poharazgatni. Volt úgy, hogy annyira berúgott, hogy járni nem tudott. De amikor lekísérték az autójához, minden további nélkül szerencsésen vezetett hazáig. Soha nem esett baja.

Koltay professzor úr időnként belátogatott az óráinkra, felkeresve egykori barátnőjét, aki nem éppen fenomenális órákat tartott nekünk. Az öreg prof. viszont nagyon kedves jelenség volt. Volt úgy, hogy ajándékba könyveket hozott nekünk és szétosztotta közöttünk. Nekem éppen Jézus élete jutott olasz nyelven. Állítólag azért nyugalmazták idő előtt, mert a háborút megelőző időszakban, amikor a magyar-olasz kulturális élet igen virágzó korszakát élte, maga a Duce tüntette ki ezen a téren elért, nagyszerű eredményeiért. Így lopja be magát a politika a kultúrába kéretlenül. Ezért örülök, hogy engem már nem fenyeget hasonló veszély. Kitüntetésem legfeljebb posztumusz kaphatok, és őszintén megvallva, már nem is igen érdekel. A hétvégén írótalálkozón jártam, helyi alkotók jönnek össze, egyre kevesebben és fogyatkozó hévvel. Már nem is tudom, miért hívnak meg, talán hogy több „nevet” tudjanak leadminisztrálni. Vagy mert tényleg szeretnek, tisztelnek még páran.

Az időjárás kedvező volt, viszonylag enyhe, bár egyre jobban beborult az ég és a korai szürkületben hamar előmerészkedtek a szúnyogok. Engem pécéztek ki, talán mert mindig is szerették a nullás véretem, de talán csak azért, mert egyedül én nem fogyasztottam alkoholt. Rajtam kívül mindenki más ivott, még azok is, akik autót vezettek. Elhangzottak a szokványos öndicsérek és megkezdődött a környalás is, amiben én soha nem vettem részt. Délután került sor rám, mikor már mindenki körbedicsérte egymást, én pedig közben nézelődtem a barátaim kertjében. Leheveredtem a nyugágyon, amit számomra felkínáltak, és beleolvadtam a tájba. Ez megnyugtató. A hiúság vására nekem mindig távoli világ volt. A jeles tetteket és irományokat mindig megdicsértem, nem vártam, hogy ezt bárki is viszonzza. Főleg nem elvtelenül vagy csak érdekből, ami mindig viszolyogtat. Írásaim közül most a humorosakat emeltem ki, és jól tettem, mert addigra többnyire elfárad már a figyelem. Miközben felolvastam, megjelent egy mókus, és ő is hallgatni akarta az előadásomat. Régi, kedves barátaim a mókusok, szeretetüket édesanyámtól örökölték. Ők jelölték ki a homlokomat egy makkal, aminek nyomát máig viselem. Ilyenkor, mikor érik a makk, sötétebb színűre vált, máskor halványabb. Az ellopott kosról és a kutya – béka párbeszédéről készített jegyzetem mindenestre nagy sikert aratott. A mókus végig ottmaradt, azt nem tudom, ő mit értett vagy figyelt meg a

felolvasásomból, de utóbb nem láttam. Nyilván elment élelmet gyűjteni. Parádóhuta festői tájban helyezkedik el, élmény odalátogatni. Hogy ott, akár csak ideiglenesen is lakni, milyen lehet, azt nem tudom, csak képzelem, hogy öregedő fejjel, fáradó testtel nem lehet könnyű rendben tartani egy kertes házat, ápolni a gyümölcsfákat és a dísfákat.

Útközben barátaim a helység nevét vitatják. Nem értik, mit keres benne az 'ó' betű. Én magyarázom el, hogy ez régít jelent, mint ahogyan sok más helységnév is őriz ugyanilyen elemet: Óvár, (Mosonmagyaróvár), Ómassa, vagy csak a gyakori óváros kifejezésben oly rutinosan használt fogalom, melyen sokan már el se gondolkodnak. Barátaim izlelgetik a nevet, ami így már egészen másképpen hangzik. Mivel Parád híres volt az üvegfúvóiról, kristálműveseiről, ehhez már korábbi időkben is szükség volt üveghutára, az üvegekészítés alapjaihoz. Parád elhíresült, Óhuta már csak Parád névvel összekapcsolva őrzi, hogy az alapokat mégis valaha itt fektették le a későbbi neves iparághoz. Korábról én még erre az írásmódra emlékeztem: Parád-Óhuta, ami mára egybeírva szerepel mindenütt. Szépen egybeolvadt a fogalom és az emlék, a falu egyik végén egyre gyarapodó, lelakott házak pedig azt jósolják, hogy a hagyományt nemigen lesz, aki megőrizze. Parádon a rendszerváltozásnak csúfolt kegyetlen lerablási és országfosztogatási akciók során célba vették a híres manufaktúrákat is, mint a Herendi, a Zsolnay vagy a Hollóházi. Ezek foltokban, szétszóródva, mondjuk úgy, hogy diaszpórákban még léteznek és alkotnak, de a városlódi majolikagyárnak már híre-hamva sincsen. Évekkel ezelőtt próbáltam telefonon keresztül elérni őket, de a híres bermudakék kerámiáikat már megrendelésre se forgalmazták. Pár darab még megvan a régi készleteimből, de már a rendszerváltás körül is legfeljebb a Bizományi Áruház értékesítette őket. Úgy kellett levadászni egy-egy darabot. Aztán megszűnt a BÁV is, ki tudja, ki tölti ki ezt a rést az emberek életében?

Kora délután van, és az idő egyre borongósabbra fordul. Tegnap délelőtt hatalmas zöld sáskát csíptem el az erkélyen, amint a bíbor pletykáimon garázdálkodott. Valószínűleg nem szereti a vizet, mert a locsolás elől menekült. Előbb engem vett célba, aki zöld ruhában voltam, de mivel lesöpörtem magamról, gyorsan kerekelt oldott valamerre. Csak remélem, hogy nem itt bújt meg az eső elől, mert már így is tönkretette az egyik szerencsétlen zsályámat. Ez egy fiatal példány, amit a másik, hangyák által megkínzott társa tehermentesítésére szereztem be, ám mire észbe kaptam, szinte tövig lerágtatta róla a leveleket a hivatlan vendég. Nem tudom, össze tudja-e még szedni magát szegény kis növény, csak reménykedem, hogy igen. Ma nem is locsoltam az erkélyen lévő növényeimet, akkora zuhó volt tegnap délután, meg éjszaka. Azért nem árt inspekciózni közöttük, hátha sikerül elkapnom a hatalmas sáskát, ami lehet, hogy tücsök és hatalmas étvágya van.

Úgy tűnik, befejeződtek a felújítási munkálatok erre az évre. Ki van festve az előszoba is, a tárgyak kezdenek visszatalálni a helyükre. Holnap szőnyegtisztítás, aztán függönymosás, s ha kapok segítséget, akkor könyvek portalanítása. A tárgyak helyét persze nekem kell megtalálnom, ami nem kis munka, de a káosz után beálló rend mégis csak sikerélmény, akkor is, ha sokat kell bíbelődni vele. A nyomasztó felfordulásnak vége. Holnap még apróbb javítások is sorra kerülnek. Valahogy kialakulunk. A sok idegtépő körülmény lassan lecsendesedik. Öregkori igényem a csend. Most talán megint lesz benne részem. Várom is. Ahogy változik a táj, lassul a lények életritmusa, a tenyészidőnek hamarosan vége. Előtte még a gyümölcsök, termések betakarítása. Az emberi életben ugyanúgy. Lassulunk, érünk, aztán betakarítódunk. Ez az élet rendje.

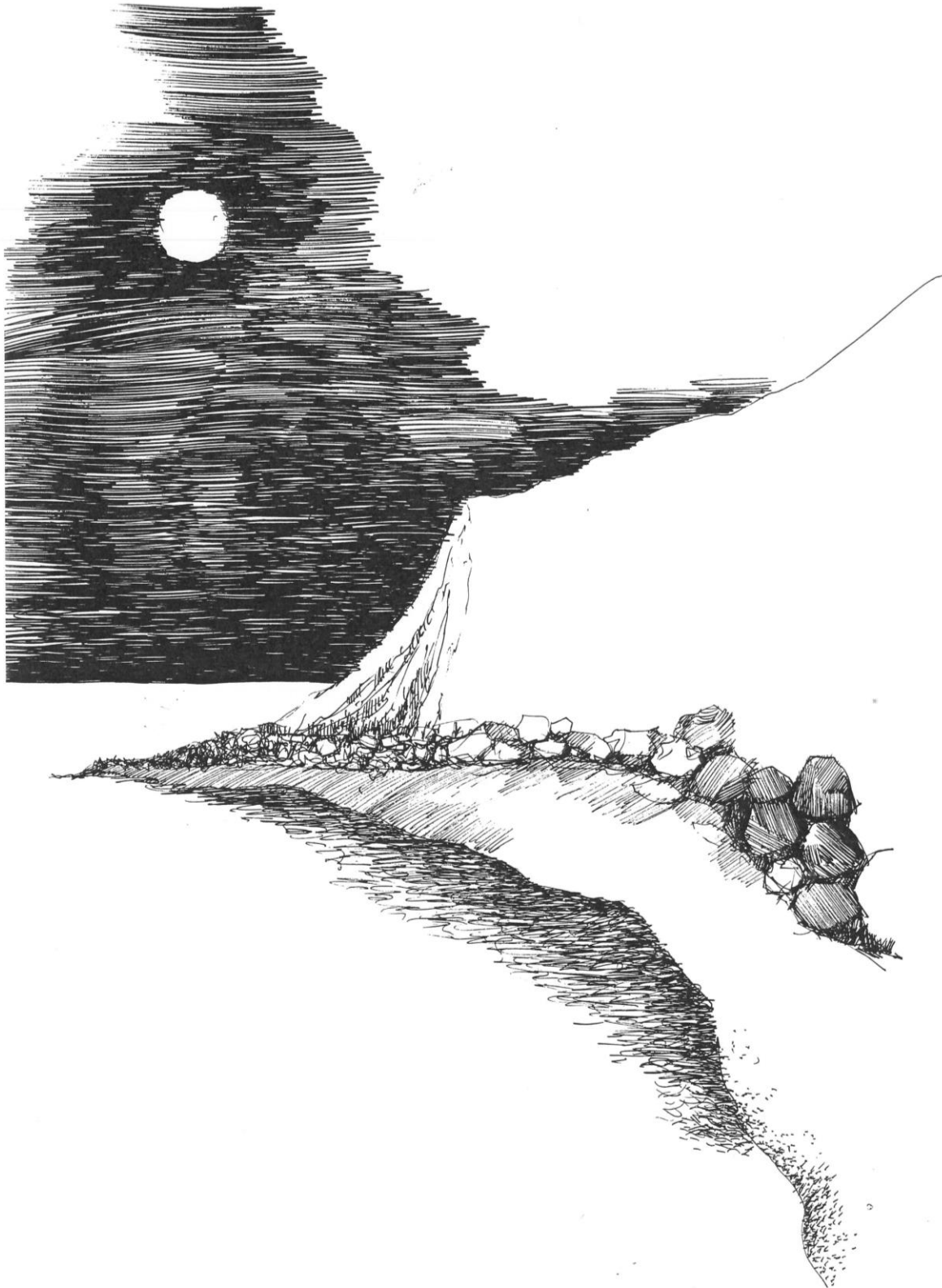
Óhatai felolvasásom során nagy feltűnést keltek a férfi-nő kapcsolatok elemzésével. Ehhez mindenki ért, ez mindenkit izgat, senkit nem hagy hidegen. De ahogy a férfiak „mindenhez értése” a ház körül, úgy ez is sokak kezében elsikkad, lényegét veszti, groteszkké válik. Mekk mester is úgy véli, hogy ő mindenhez ért, mindent meg tud csinálni, javítani, a végén mégis rendre kiderül, hogy fenét ért ő bármihez. Amihez csak hozzányúl, összerontja, semmivé teszi, elbarbárokja. Sok férfi van így az autója szerelésével. Minél többet fekszik alatta, annál kevésbé működnek rendben a dolgok. Még jó, ha egyszer, valamikor menetközben rájön, hogy át kellene adnia a lehetőséget valaki másnak, hozzáértő, szakképzett személynek. Sokan képzelik magukról, hogy értenek a nőkhöz, de ha kicsit megbolygatjuk a felszínt, rögtön felfeslik alatta a tudatlanság durva szövete. A nagy hozzáértés inkább nagy sötétben tapogatózás valójában.

Nagytakarítás közben leselejteztek egy szatyor üres orvosságos dobozt. Ezeket azért tettem félre, hogy fizikailag is érthető legyen, mennyi vegyszerrel terhelik meg az ember szervezetét egy-egy betegség kapcsán. Évtizedekkel ezelőtt elmagyaráztam egy barátomnak, mennyi mérgező anyag kerül a szervezetébe a dohányzással. Előbb kézzel-lábbal tiltakozott ellene, majd alapul vettem egy minimális mennyiséget nikotinból, kátrányból, aromákból és egyéb mérgező anyagokból. Beszoroztam ezt dobozonként, majd a napi fogyasztás alapján havi, évi mennyiségként kimutatva már mázsányi teher jut a szervezetbe, amit képtelenség méregteleníteni, bármilyen robusztus szervezete van is. Akkor, rábeszélésemre, leszokott, majd később visszatért rossz szokásához és máig úzi. Vannak persze olyanok is, akik évtizedeken át, sőt magas életkort elérve kibírják ezzel a szenvedélybetegséggel. Ám ennél sokkal rosszabb eredményeket mutatnak a statisztikák. Még a nyugdíjas kort se érik meg a búzrudacskához ragaszkodók. Kifogynak a feladatból, a reményből, aztán jön a feladás. Azon a ponton túl pedig nincs visszaút, jön a halálos betegség, aztán az eltávozás.

Régen nem volt ennyi szemét körülöttünk. A civilizáció felgyorsult tempója diktálja vagy más, és talán a szolgáltatóipar által adott csomagolószerek túlkínálata, nem tudni, csak van. Már egy lakás rendszeres lomtalanítása is rámutat a probléma egy részére. Túl nagy ökológiai lábnyomunk van, ahogy a szakemberek mondják. De talán ahogy az életünk egyszerűsödik, csendesedik, vele együtt csökken majd ez a szeméthalom is.

Rövid, kellemetlen intermezzo. A kora délutáni órákban ismét megjelentek a repülőök. Az érthető, hogy a szomszéd országban dúló háborús konfliktus miatt nekik is gyakorlatozniuk kell, de hogy ezt miért lakott terület fölött teszik és miért keltene akkora zajt, hogy az már a háborús bombázásokat idézi, az nem. Telefonálok a kecskeméti repülőtérre, ahol a bázisuk van, és rövid kapcsolgatás után sikerül is végre beszélnem valakivel, aki megérti a problémát és megígéri, hogy intézkedik. Állítólag meg kell változtatniuk a korábban hivatalosan engedélyezett légifolyosókat, ahol közlekedhetnek. Nekem mindegy, csak ne zajongjanak ész nélkül. Zavarba jön, amikor beazonosítom neki a Gripenek hangját. Ha egy perccel korábban kapcsolnak az illetőhöz, maga is hallhatta volna, milyen félelmetes zajt keltene. Túl alacsonyan szálltak, bár ezt a vastag felhőréteg miatt nem lehet látni, csak hallani. A telefonhívás után pár perccel eltűnnek a gépek. Fellélegzünk. Beáll a viszonylagos csend. Városban ez persze valóban relatív, mi már észre se vesszük a folytonos háttérzajt. Csak amikor kiszabadulunk innen a természetbe, akkor észleljük a különböző állathangokat, a szél és a lombok susogását, mindent, ami természetes. Ugyanezek a hangok itt is megvannak, csak nem mindig ezek dominálnak. Mindent elnyom a gépész, ami csak pár éjszakai órára szűnik meg. Éjszaka kettő körül pl. feltűnő lesz a csend. Szinte semmi nem püsszen, csak a patak csobogását hallani, ami igen kellemes.

Négy óra tájban aztán elkezdnek járni a nehéz járművek: buszok, kamionok. Nagyjából ennyi is a városi „csend”: kétórányi intervallum a már megszokott zajongások között. Aztán fokozatosan ébredzik a város, minden visszatér a normálisnak mondott mederbe. Hát így vagyunk mi normálisak...

Őszi nyárutó, nyárias őszelő. Nagyjából így lehetne összefoglalni az elmúlt időszakot, ami nagyjából egy hónapnyi intervallum volt két évszak határán. Hivatalosan már szeptember elsején elkezdődött az ősz, de mindenki tologatja a csillagászati és a meteorológiai ősz közötti, nagyjából háromhetes, átmeneti időszakot, mintha változtatna valamit... A szép idő, csendes elmerengések korszaka jól jön mindazoknak, akik nem a nagyvárosok hiperaktív, abnormális tempójában akarják leélni életük nagy részét. Ám nem feledhetjük, hogy egy szomszéd országban ismét dörögnek a fegyverek. A nagy háborúcsinálók elképzelésének megfelelően. Jóllehet sokan elfoglalták magukat a nyári örömmel és nem fordítottak semmi figyelmet a nagypolitika vegykonyhájának értelmezésére, újságot is legfeljebb felületesen olvastak, átlapozva, akár egy képes magazint vagy pletykalapot, a napi politikai híreket. Ám a történelem, melynek lapjai végül majd a napi politika másodperceiből íródnak meg, nem hagyja büntetlenül a felületességet és a figyelmetlenséget. Mire észbe kaptak, már készen állott a számukra, mindnyájunk számára előre gondosan kikoholt, újabb mesterséges lap, melyet mégse lehet virtuálisnak tekinteni, mivel napi szinten befolyásolja az életünket.

Az érdekek összefüggéseit kutatva nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy bár az orosz birodalmi törekvések hagytak számtalan nyomot nemzetünk testén, amit soha nem feledhetünk, mégis egy ennél távolabbi világ türemkedik be egyre fokozódó türelmetlenséggel és agresszivitással Európa naiv vagy nagyon is rafinált vezetésébe és rajta keresztül mindennapi életünkbe. Háttérből irányítva, machinálva és manipulálva a leköszönőben levő régi, és a hatalomátvételre készülő, új vezetést. Az egész ukrán konfliktus az ő érdekeiket szolgálta. Előbb a szocsi olimpia (és virtuális terrorizmus) ürügyén nyomakodtak közel az amerikai anyahajók az orosz felségterületekre, majd ott kudarcot vallva, „kénytelenek voltak” más irányból közelebb settenkedni az orosz medve vadászmezőikhez és érdekszféráikhoz. Már titkot se csináltak belőle, hogy a CIA főnöke bevonult Ukrajnába, ott kiadva a parancsot az újonnan megszervezett felkelésre. Amiről persze a világsajtó úgy számolt be, mintha spontán tört volna ki, népakaratból. Mindig ez a liberál-globál maszlag... Az ukrán aranytartalékok állítólag egy éjszaka alatt eltűntek Ukrajna területéről. Akinek tetszik, az találgathat, melyik ország feneketlen trezorja nyelte el őket olyan hirtelen. A „spontán” etnikai konfliktushoz belülről szerveztek, továbbá kívülről szállítottak oroszoknak kikiáltott felkelőket. Gyakorlott mesterlövészeket persze, akik gátlástalanul lövöldöztek a civil lakosságra, azzal a hivatkozással, hogy az oroszok és az ukránok hagyományosan utálják egymást. Olyan sima ügy ez, mint az íróasztalon, félrészeg katonák által meghúzott demarkációs vonalak, újonnan kijelölt országhatárok...

A válságot már csak eskalálni kellett egy kicsit és napi szinten rágalmozni azzal Putyint és az orosz vezetést, hogy be akarja kebelezni Ukrajnát. Az természetesen fel se tételezhető, hogy a másik oldalon is elsősorban szűzlányok álldogálnának szemlesütve, ám a nem túl okosan megtervezett provokáció ténye is úgy lóg ki a csillagos-sávós dosszié sarkából, mint egy szőrös ördögpatya – a krinolin alól. A közelgő háború réme, mely a világhatalmi első helyét immáron féltő nagyhatalmi örülteknek legfőbb érdeke, ürügyül szolgált arra, hogy jól megriogassák vele a balti országokat és a történelme során annyiszor felosztott Lengyelországot. Ezek rögtön védelmet kértek észak-atlanti szövetségeseiktől, és önként invitálták be a vidáman rágógumizó csapatokat és lefutóban levő nukleáris arzenáljukat a saját területükre. Mi, magyarok érezzük csak át legmélyésesebben ezt a történelmi analógiát. Csakhogy hozzánk a szovjet csapatokat invitálták olyan hő vendégszeretettel az ország legnagyobb hazaárulói. Azok a tankok viszont közel se jelentettek akkora veszélyt ránk nézve,

mint az atomfegyverek tárolása a sűrűn lakott Európában. Folytatódott a háborús propaganda (mint minden háború előtt), aztán az összeugrasztás – gazdasági szinten. Embargó kell, fújta a sajtó aprajánagyja, és lőn embargó. Lőttünk egy hatalmas öngólt, Amerika meg rosszul lett a röhögéstől. Jól funkcionált ez Latin-Amerikában, arab és afrikai országokban, miért éppen a művelt Európában ne működne tökéletesen?! Csupán az önös érdekeket kell kellőképpen poentírozni. Mintha nekünk az lenne az érdekünk, hogy a saját gazdaságunkat kicsináljuk, a megtermelt javakat szemétkébe dobjuk, a ránk tukmált fegyvervásárlási kötelezettségünk révén pedig felvirágoztassuk az amerikai hadiipart... Ennyi okos ember ekkora éleslátása, már szinte fáj. Végül csak egy kérdés vetődik fel, hogy kicsit később, mikor már a legostobábbak is magukhoz tértek ebből a nagy felhorgadásból, hogyan fogjuk távozásra bírni az oroszoknál is jóval szívósabb amerikai seregeket? Akiket ráadásul mi magunk hívtunk be (mármint a legelvetemültebb és legszűkebb látókörű politikusok), hogy ugyanúgy eltarthassuk őket, mint annak idején a Vörös Hadsereg ideiglenesen (fél évszázadig) itt állomásozott egységeit. Vivát, már száll is vissza a bumeráng...!

Mikor ilyen környezetben fogatkozik az ember ideje, szinte nem is bánja, hogy nem tarthat olyan soká. Szembenézni ezzel a mindenütt preponderáló ostobasággal, a tisztánlátás teljes hiányával, s ha jól akarunk magunknak, szemet hunyni viselt dolgaik fölött, netán karrierizmusból még alájuk is nyalni pár szíves gesztussal, hogy hajrá, csak így tovább! Már egy csendes kerti lak az elvonuláshoz, egy kisnyugdíjas számára is megfizethető rezsizsámla is elérhetetlen magaslat, hogy tovább ne is folytassuk Weöres Sándort továbbragozva.

Ezen a nyáron többször is lejegyeztem, hogy közel a felújítási mizéria vége, és már csak pár aprócska tennivaló akadályoz meg abban, hogy valóságosan és teljesen birtokba vehessem (vehessük) a megszépült környezetet. Sok ígéret üres szócséplés maradt, a valóság az, hogy még mindig hatalmas halmokban tornyosulnak az elhelyezendő tárgyak, merthogy fel kellett pakolni őket, a szőnyegtisztításban reménykedve. Meg is érkezett a fiatalember, de mikor nekilátott volna, akkor derült ki, hogy meghibásodott a gépe, és orrán-száján ömlik belőle a vegyszeres víz. Miközben engem telefonon kerestek, a fiúk gyorsan leléptek gépestül-mindenestül, itt hagyva engem ebben a lehetetlen állapotban, ami a múlt hét óta ismét tart. A nappaliban nem lehet leültetni senkit, minden ugyanolyan poros, mint a felújítás idején, én pedig csak lassacskán haladok egy-egy részlettel, amit fizikailag még elbírok. A világ végül is kicsiben és nagyban ugyanazt a képet mutatja: a szép jövő szertefoszló ígérete mögött a kibontakozó valóság ugyanolyan lehangoló, mint a nagy ígéretések is voltak.

Tegnap vettem egy zacskó száraz szőnyegtisztító szert, amiről viszont idehaza derült ki, hogy vizet soha nem szabad utána a szőnyegre tenni. Egy nagytakarításkor még csak elképzelhető, hogy ez bejön, de hogyan garantálhatnám, hogy soha, senki ne lötyintse ki az italát? S ha ez megtörténik, akkor mi lesz? Az apró betűs használati utasítás szerint, amit a boltban, jobbról-balról meglökdösve a többi vásárlótól, nem tudtam végigsilabizálni, ezt a szert is bele kell kefézni a szőnyegbe. És ki fog négykézláb mászkálni? Az én térdeim a négy év előtti balesetben úgy tönkrementek, hogy azóta nem tudok térdepelni, sem guggolni. Szóval marad a nagy könyvhalmok és használati tárgyak tömege, amiktől talán már soha nem szabadulok meg. Hétfőre ígérkezett az egyik barátnóm, hogy átjön ablakot tisztítani és porszívózni, de az előzmények miatt már reménykedni se merek benne, hogy ez így lesz. Az idén mindig közbejön valami. Tiszta Sziszifusz-party az egész, írtam pár napja az egyik barátomnak.

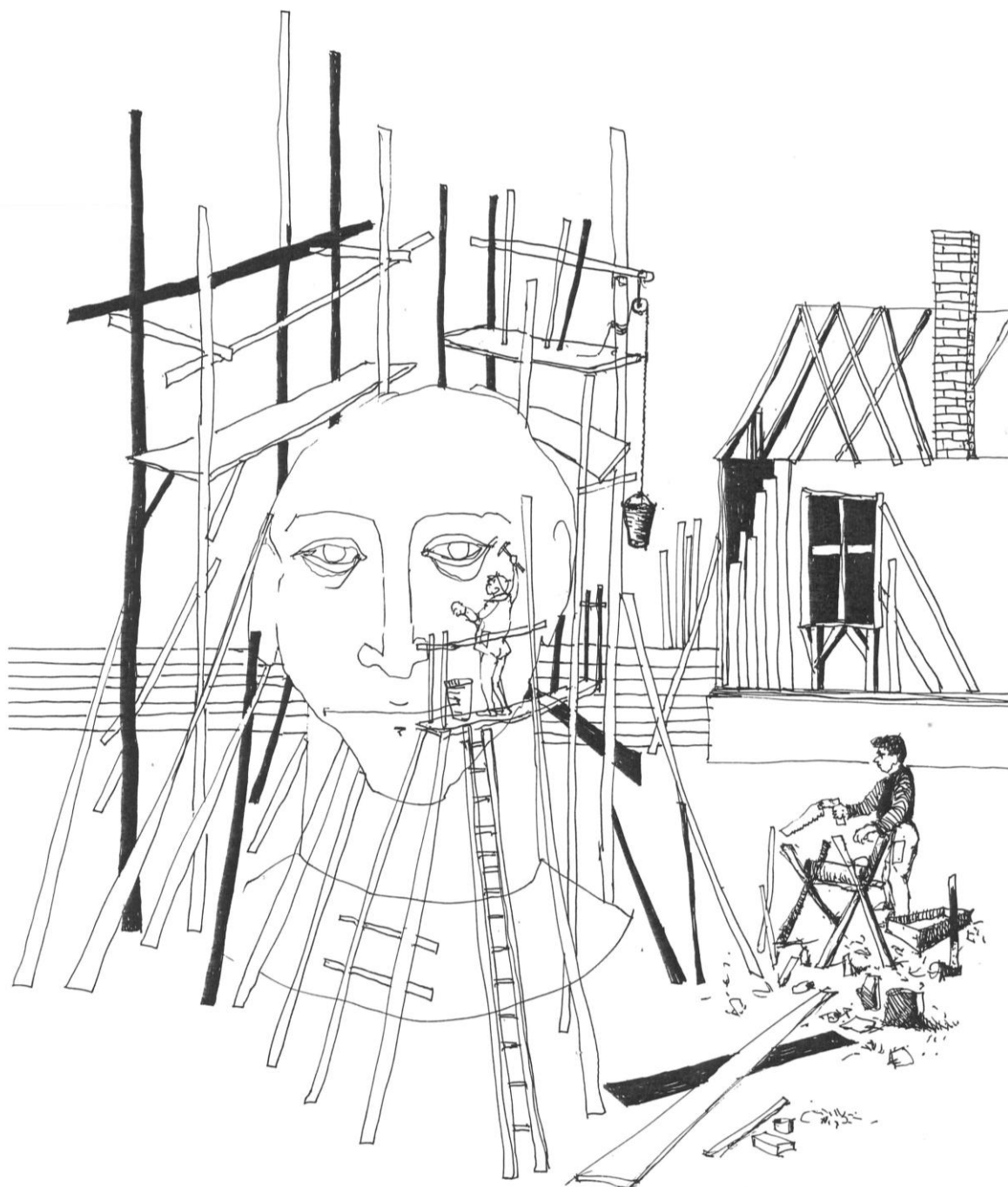
Ma együtt ebédelek a fecskékkel. Hát mégis visszatértek! Szombat lévén gyümölcsnapot tartok, és az ős bőségesen terített asztaláról szemezgetek. Reggelire Gála almát és őszibarackot ettem. Ebédre egy jó fürt szőlő és egy borízú alma jutott. Későbbre is várnak a már megmosott gyümölcsök: alma, barack, szőlő. Van még pár szem nektarin és szilva is, de ezeket lehet, hogy aszalva őrzöm meg az enyészettől télire. A felhők részben feloszlottak és kedvesen, de bágyadtan előmerészkedett a nap is. A reggeli borongós hangulathoz képest már ez is remek életérzést biztosít. A diétához előírt gyakori, kisadagos étkezéseket egyszerűen nem tudom betartani. Képtelen vagyok folyton az evés körül járni gondolataimmal, marad a napi háromszori étkezés, ahogy valaha megszoktam. Nem is tudok megenni annyi gyümölcsöt, mint ilyenkor kellene, inni pedig a környezet hőmérsékletétől függően szoktam. Nem iszom kényszeresen, műanyag palackból védve, ahogy a mostani divatirányzat követeli. Inkább teázom, mikor itthon vagyok, felváltva különböző teákat. Meg Π -vizet, enyhén szénsavasat. Ezek jólesnek. A gyümölcsös méregtelenítés hat, és estefelé fejfájást is okoznak a vérkeringésbe ismét visszakerült mérgeanyagok. Talán nem iszom eleget, bár ki tudja... naponta 4-5 csésze tea, gyümölcskávé, plusz pár pohár víz, ez jóval több mint 2 liter. Plusz a gyümölcsökben levő víztartalom, máskor leves... úgy gondolom, hogy ez elegendő egy napra. Akkor meg a szervezetben korábban lerakódott és el nem távolított mérgek aktivizálódhatnak ezen a módon. Mi mindenén átmentünk, mióta megszülettünk, én és a nemzedékem... az ötvenes évek DDT-mániája, sok gyógyszer, amit az orvosok felírtak gyermekbetegségeinkre, az előbb még korlátozatlanul használt tartósítószeres konzervekben, egyéb ételekben. Alumíniumedények leváló revéi, szennyezett légkör, durva kipufogógázok, ipari szenny vízben és levegőben, talajban, általunk nem vagy kevésbé ismert növényvédő szerek. A dohányosoktól kénytelen-kelletlen beszívott dohányfüst, meg minden ocsmányság, amit a tüdejükből ránk köhögnék. Csernobil, Fukushima, és amiről nem is tudunk, a sok atomreaktor-szőkevény melléktermék, amitől rendre megmenthetnének azok az erdők, amelyeket módszeresen irtanak pénzéhes görények.

Folyton arról hallani, hogy egyes kontinensek sivatagosodnak, hogy egyre hevesebb és pusztítóbb viharok sújtják a Földet. Ám az ok-okozati összefüggésről nem akarnak tudomást venni. A kiirtott esőerdők és lombos erdők helyén újra kellene telepíteni a fákat. A városokat körbevenni lombos és túlevelű erdősávokkal, ligetekkel, gyönyörű sétáló és kirándulóhelyekkel, hogy minden városnak legyen saját „tüdeje”, elegendő zöldövezete. Ez persze nem jelenti azt, hogy a városon belül ne legyenek szép parkok. A bepalizott őserdőirtóknak, mármint a bennszülöttek avagy őslakosok tömegeinek egyéb jövedelmező lehetőséget biztosítani a megélhetéshez. Akkor nem pusztítanák ki maguk alól/körül mindazokat a szelíd növényeket, amelyekkel békességben is élhetnének, és nem mellékesen javíthatnák a felborított széndioxid – oxigén egyensúlyt a Földön. Annyi hangzatos szlogent találtak már ki embertömegek hülyítésére, de a valódi biodiverzitással és hathatós környezetvédelemmel nem törődnek a főokosok. Pedig a megoldás mindig kéznél van, csak egyszerűen és praktikusán kell gondolkodni hozzá. Nekünk, magyaroknak is ésszerűen kell gazdálkodnunk természeti adottságainkkal. Már így is túl sok erdőt loptak el és tüzeltek fel felelőtlen fatolvajok, akik soha nem ültetnek a halott fák helyett újakat. Valaha sűrű erdőink igen meggyérültek, még az energiatakarékosság jegyében is kiirtottak és szétosztottak a „rászorulóknak” egyébként értékes ipari fákat, mint a bükk vagy a tölgy. Ugyanezeket feldolgozták pelletnek, forgács-tüzelőnek, ahelyett, hogy napelemeket telepítettek volna ugyanazoknak a házára és tanították volna meg őket az értelmes energiatakarékosságra. Mindez csak pár egyszerű gondolat, mégis hány fát menthetett volna meg a durva baltásoktól!

Az én fűzfámat is több turnusban megszađadzták. Előbb mert megszađagatta szegényt a vihar, majd azért, mert a szomszédok összeröffenésre hajlamos csoportja „félt tőle”, hogy rájuk szađadnak a gallyak. Még jó, hogy az egészet nem akarják kivágotni! Épp az uralkodó szélirányból védi a házat, nyugat felől, ami úgy a viharos szélből, mint télen a hidegtől óv bennünket. Ágai éppenséggel nem törekenyek, hanem hajlékonyak. Ugyanezért szokták ültetni a jegenyéket is. Ezek is hajladoznak a legnagyobb szélben is, de megússzák pár gallyveszteséggel, míg más sudár fák valósággal szétszađadnak ugyanattól a légköri jelenségtől. A kiirtott kanadai nyárfák helyére mégis tölgyeket ültettek az oroszbarátság egykori-mai megszállottjai. Valaha ezen is lemérhető volt, milyen környéken járunk. Ahol nagy pártemberek éltek, ott nyírfát és tölgyet lehetett látni a házaik körül. Még ezzel is benyaltak az akkori „főnököknek”. A most üldözött akácok maguktól is megteremnek bárhol. Igaz, őket korlátozni kell, nem mehetnek az őshonos erdők rovására, de az Alföld elég nehezen képzelhető el nélkülük. Ugyanúgy, ahogy a nyárfaligetek nélkül is. Én sokkal inkább a felhőkarcolók telepítését korlátoznám. Ezek nemcsak hogy rondák, hanem borzalmas ember-csapdák tüzészet, katasztrófák esetén. Ráadásul a levegőt se tisztítják☺))

Csekély vigasz, hogy a mi felújítási szenvedéseink másokat is hasonlóképpen kínoznak. A múltkor említett szomszédasszony, úgy tűnik, elcsapta a haszontalan munkásokat, akiknek a munkájával nem volt megelégedve. Most mások dolgoznak, vélhetően nagyobb hévvel a lakásukon, ahová tőlünk jól belátni. Több lakásban cseréltek nyílászárókat, az egyik tehetősebb szembe-szomszéd pedig egyenesen leszigetelteti a lakását, tovább nem várva a tohonya szomszédokra. Egy ilyen szigetelési munka lakásonként 500 ezer Ft-ba kerül. A rezsicsökkentés előtti távhószámlánk 62 ezer volt, majd 58 ezerre csökkent. Mivel tavaly alig fűtöttünk, nagyvonalúan visszaszámláztak 58 ezer forintot, ami nagyjából egyhavi megtakarítás az előző hónapokhoz képest. Ezt fogják most tovább mérsékelni 3,5%-kal, de még így is tetemes lesz ahhoz képest, amit valójában elfogyasztottunk. Ma délelőtt néztem vissza korábbi feljegyzéseimet, ami szerint november 28-án kapcsoltuk be először a fűtést. Akkor is csak nagyon takarékosan, a valódi fűtési szezon január vége felé kezdődött nálunk, 25-e körül. Karácsony fekete volt és igen enyhe. Február végén már jó idő volt, szintén nem kellett sokat fűteni, tehát az engedménnyel együtt is alaposan megsarcoltak bennünket. Az 500 ezres szigetelés nagyjából tíz havi fűtésszámlával egyenlő, ami hamarosan bejön (nem egészen két fűtési szezon alatt – egy szezon = 6 hónap), mert 10-12 ezer körül jön ki utána a fűtés azokban a lakásokban. Ha jelenlegi jövedelmünk mellett lehetne spórolni egy kicsit, viszonylag könnyen össze lehetne gyűjteni a szigetelésre valót. De a dolog úgy van kikalkulálva, ahogyan a nyugdíj előtt csapdába ejtett, öregedő állampolgárokkal: véletlenül se tudjanak menekülni, mert akkor a szolgáltató vállalat rosszabbul járna. Illetve akkor is lenne haszna rajtunk, csak ezt soha nem fogják bevallani. A mi esetünkben fűtési szezon elején másfél hónap mínusz, szezon végén újabb másfél hónap kihagyás, az már háromhavi megspórolt fűtési díj, a fűtőművek javára persze, mert nekünk csak ez az egyhavi engedmény jutott. Az is csak azért, mert a leolvasáskor elég hangosan találtam reklamálni. Ha nem szólok, a befizetendő számlák összege folyamatosan növekszik, csak mert ehhez szoktatták hozzá a jónépet. A mi házunknak is csak meg kellene bíznia egy pályázatíró, aki elkészítené a beadványt. Mivel erre mostanság állami támogatás jár, a következő kedvezményben részesülnénk: 1/3 részt fizetne az állam, másik harmadot az önkormányzat, és ránk jutna a harmadik harmad. Ez lakásonként valamivel 150 ezer fölött lenne, ami viszont gyorsabban bejön, mert durván kalkulálva is kb. háromhavi jelenlegi fűtésszámla összegével egyenlő, utána pedig jóval alacsonyabb. A legtöbben mégis inkább fizetik az irtózatosan magas számlákat, ahelyett, hogy ugyanezt a számítást elvégeznék,

amit most én. Két huncut ember van, tanította egykor a Papa, az egyik a műveli a huncutságot, a másik, aki tűri.

A költészet különleges élmény. Aki nem érzéketlen iránta, kóstolgatja, ízlelgeti a szavak bukáját, szépséges aromáját. Valahogy úgy, ahogyan a kisgyermek ismerkedik az ételek ízével. Rajtuk egyfajta áhítat látszik olyankor. Teljesen beleélik magukat az újdonság varázsába, elmerülnek az új tapasztalat élményvilágában. A felnőttet ugyanerről leszoktatja a rohanó világ. A sok noszogató, mert mindig sietni kell. Az óvodás, bölcsődés gyermeket, szülei tempójához igazodva, nehogy azok elkéssenek a munkából. Iskoláskorra ugyanez már rutinná változik, jóllehet, akkor is nyomasztja a történet résztvevőit, mint a kezdetekkor. Fásult, unott, enervált kisiskolások – jókedvű, kiegyensúlyozott, szépreményű kamasz- és felnőtt-jelöltek helyett. Kiábrándító mindez, ugye? Pedig semmi másra nem volna szüksége, mint a család valamelyes lemondására. Az anyának az idő előtti vagy egyáltalán valamikori önmegevalósításról. Erről a rögeszméről, ami a végén majd befuccsol, mert jön a fiatalabb, pihentebb és gyakran kíméletlenebb konkurencia. Minden valami kényszeres versenytempóban folyik, és nincs megállás, rohan mindenki a Koyannisqatsi egyre szédültebb iramában.

A versben minden egyes szónak külön aurája, hatásköre van. Teljes értékén akkor észleljük, mikor az összes szó közösen hat és cseng össze, ám mégis elemenként ízlelgetjük, ahogyan a gyermekek és az ínyencek az ételek ízét. A hatás tehát „falatonként” elfogyasztva jut érvényre. Az elfuserált, oda nem illő szavak elrontják a költemény hangulatát, lezuhan a költővel a Pegazus, nem szárnyal tovább. A tudatosan, utólagosan építgetett műnek, mely költőjével együtt rég kiesett az ihlet mámorából, nincs, nem lehet akkora hatása, mint az ihletett pillanatban Isten-lényegűvé nemesült költő írásának. Abban a műben minden a helyén van. Semmit nem lehet megmásítani anélkül, hogy tönkre ne tennék az összehatást. Olyan ez, mint mikor egy szerelmes pillanatban valaki kiejt a száján egy vulgáris vagy csak oda nem illő szót: megtörik a varázs. A meghódítani kívánt nő elfintorodik, eltolja magától a semmit nem értő férfit, és onnantól kezdve nincs tovább. Vagy mikor a szerelmes férfi szíve hölgye, kihasználva a pillanat érzéki erejét, egyszer csak közli anyagi igényeit. Egy bundát, egy ékszer, netán készpénzt. Mert *kell*. Mert számító, kis logikájával elevenén találja a nálánál erősebb, tehetősebb, ilyenebb, olyanabb férfiút. Van persze, akit ez nem zavar, mert hozzászokott rég, hogy szerelmei tárgyát adják-veszik egy virtuális piacon, ahol ezen senki nem csodálkozik.

Nővérem mesélte egyetemista korában, hogy egyszer nagyon megnézett egy fiatalembert az utcán. Csinos volt, magas, jóképű, egyszóval szemrevaló. Szeged a helyszín, ahol akkoriban igen sok jugoszláv fordult meg. Átjártak bevásárolni. A pénzük jóval értékesebb volt a miénknél. Jólöltözöttek voltak, láthatóan jobban éltek nálunk. Nos, a fiatalembert, és a pillanat varázsa... Ahogy közeledtek egymás felé, a nővérem és a fiú, egyszer csak elkövetett valamit a srác, akinek véletlenül nagy sikere is lehetett volna a nővéremnél, aki egész környezetét beragyogta szépségével. Máig emlékeznek rá, sok évvel, évtizeddel a halála után is. Férfiak, akkori kortársai, sóvárogva gondolnak ma is vissza rá. A fiú ugyancsak egyszerű környezetből származhatott, mert a viselkedése alaposan rácaffolt az öltözékére. Köpött egy nagyot az utcán, mert otthon is úgy szokta volt. A varázs megtört, a nővérem undorodva fordult el tőle. Ennyi volt. Mikor elmesélte, én is erősen viszolyogtam. Most, utólag belegondolva, már tudom, hogy bizonyos környezetben a tetszés jele, mikor egy legény sercint egy nagyot. A fogadó környezetben viszont egészen más szokások honoltak, tehát egyértelmű volt a totális kudarc ezzel a balfogással. Számomra nagyjából ilyen a zökkenő ritmus, az esetlen rímek, az erőltetett formák. Pár szépen indult pillantás, kezdődő illúzió, majd hatalmas sercintés és az örök

megettört varázs. Pegazus nem visz fel kétszer az égi magaslatokba. Nem elég kapaszkodni, jól meg kell ülni az isteni szárnyas lovat. Ő csak annak engedelmeskedik, aki tud bánni vele. Mindenki mást ledob.

Szóval a vers, ez a szellemi csoda. Idegeink, egész benső, éteri lényünk semmihez nem hasonlítható mámora. Egy más szinten való megvalósulás, melyben lényünk rejtett, isteni szikrát hordozó mélyéből tör fel egy kiáltás, a megismerés és a felismerés varázsa. Talán a zenéhez hasonlítható természetét tekintve, lévén, hogy mindkettő erősen ritmikus és melodikus jellegű. Ezek híján elveszti valódi lényét, varázsát és vonzerejét. Végül is a varjú és a veréb is énekesmadár. Csak nem mindegy, hogy milyen éneket dalolnak a kedves kis szárnyasok. A fülemüle, az énekesrigó, az aranysármány, a tengelice másfajta dalokat tud, mint ezek a rekedtes hangú „énekesek”, melyek másképpen hatnak ránk. Egy sérült varjú, melyet nehezen tudnak befogni még az állatmentő szakemberek is, nehezen adja fel szabadságát. Nem tudja, hogy a feléje hálóval közelítő ember jót akar neki. Segíteni fog rajta, mert ennek szentelte az életét. Mert tudja, hogy Isten előtt minden egyes élet érték, jóllehet sok embertársunk nem vesz róla tudomást. Ha a kapzsi erdőirtók hallanák a fák utolsó fohászát, mikor kidöntik őket, s hogy Isten mit gondol róluk ilyenkor, talán visszaborzadnának infámis tetteiktől. De hát tudjuk, hogy nem gondolnak ők senkivel, semmivel, saját magukat kivéve. Az egoista embernek minden gondolata önmaga körül forog, akár a kerge birka. De ezt nem szabad megmondani neki, mert őrjöngeni fog. Tagadja, és rögtön irányt vált: válogatott vádakkal illeti kritikusat. Hárít.

Az augusztusi írótalálkozón varjú keringett fölöttünk és valakire rákárógott. Már tavaly is ott volt ugyanazon az eseményen, ahol ugyanúgy rákárógott valakire, és én aggódni kezdtem a házigazdáért, aki jó pár évvel idősebb nálam. Aztán megfélekedtünk róla. Az idén is, tavaly is. Mert még tovább kell vinni az életet, ki hogyan tudja. Az önmegvalósításnak hívott betegség, mely korunkra jellemző, alaposan megfertőzte szerzőtársaimat, ugyanúgy, ahogy kortársainkat is. Mindenki siet kiadatni írásait, ki-ki magának kapar és használja fel korábbi kapcsolatait, anyagi forrásait. Én mindkettőből kifogytam, és nem is érzem hivatásomnak, hogy effélékkel töltssem el hátralevő időmet. Ez a legnagyobb lutri persze, az utókorra hagyatkozni, hogy talán majd felfogják értelmét, jelentőségét és élnek a rájuk hagyományozott értékekből fakadó tanulási lehetőséggel. Na, persze. Majd a nagy rohanásban... mikor még a saját gyerekükkel se tudnak foglalkozni, mert nincs rá figyelmük. Ezt úgy mondják, hogy nincs idejük. Idejük, ami, mint tudjuk, nincs, csak a mi porszemnyi életecskenk érzékeli így a nagy kozmikus létezésben, mintha mindenhová sietnünk és rohannunk kellene. Mintha a külvilág rohanna egyre gyorsuló tempóban mindnyájunkkal valahová, nem pedig mi, a türelmetlenül nyüzsgő, kis semmi életek.

És megint csak a vers. Vajon hányan vannak még köztünk, akik meg-megállnak egy-egy verssor után vagy a költemény végén, hogy ízlelgessék kicsit a szavakat, „lefényképezzenek” maguknak egy-egy érdekes költői képet, impressziót, hogy sodródjanak kissé a költő által generált lendülettel?! Hogyan is tudnának értelmezni, elemezni verseket, ha nem figyelnek kellőképpen rá? Ha csak átsiklanak fölötte, mint az élet fizikai dolgai fölött, rendetlenül, figyelmetlenül... S vajon mit nyernek rohangálásaikkal, oda nem figyelveikkel, hiperaktív életvitelükkel, ha a részletek fölött mindig átrohannak? Nem tisztem megválaszolni ezeket a kérdéseket, csupán felvetem őket, hátha mások is keresik rájuk a választ. S talán olyanok is lesznek, akik megtalálják az egyetlen választ, vagy többet is, attól függően, milyen szöveggörnyezetben vetődtek fel, s hogy az érintett szereplők kicsodák.

A vers mint egy zongorakonzert. Vagy egy szimfonikus mű teljessége. Egy népdal ihletett egyszerűsége. Egy kantáta. Oratórium. Világi mise. Latin mise. Folklor mise. Egy gregorián ének ódon hangulatú szépsége. Az óceániai vagy afrikai népek ösztönösen gyakorolt többszólamúsága, mely mégis profi módon működik előadásukban. Az ukulele melankolikus hangjai. A pánsíp és a charango panaszos, távoli hangzásai. A váltakozó ritmusú népdalok folyamatos alkalmazkodásra készítő lüktetése. Stanzák és razglednyicák. Jambusok és anapestusok. Balassi-strófák és sokszorosan visszarímelt Murawski-strófák. Szonettek és szabadversek. Az arany metszés megnyilvánulása a mégis figurálisban és csak azért is klasszikus versformákban. Gurgulázó nevetések a szerelmi lírában, és a balladák fájdalmas felsóhajtásai, gyászos kiáltásai, mert már soha nem változik semmi. Arany walesi bárdjainak találkozása másfél évszázaddal később egy valódi walesi bárd muzsikájában. Egy költő és egy muzikus kézfogásában. A közös sorsban, mely szolidaritássá nemesül a nem létező időben, valahol mégis pár emberöltőnyi távolságban. Találkozásom Mariano Latorréval. Már mint írásaiban, azok lírai, balladai hangvételi és csodás, mesés elemekkel át- meg átszótt, különös szövetében. A szavakból szőtt textília, mely voltaképpen textúra és nehezen magyarázható önonosság, de egyúttal azonosság a kései írótarssal, annak vele rokon világával. Shakespeare szonettjei, Dante és Petrarca mívesen kimunkált sorai, ugyanebben a műfajban. A trubadúrok legendás világa, mely korabeli hangzásaiban talán többet adhatott, mint azok a töredékek, melyek utóbb ránk maradtak.

Márai lírai énje. Az író viaskodása önmagával és környező világával, mely valahogyan mindig megsanyargatta a kiváló tehetségű művészt. Akárcsak Nyíró, Wass Albertet vagy Szabó Dezsőt. Csokonait. Minden kiváló magyart, mert a szellemi törpék itt soha nem tudták elviselni a megméretés szégyenét és mindenkori alulmaradásukat. Márai mesterien formált költeményei és szívből szakadt, fájdalmas megszólalásai a messze távolból, ahonnan szinte senki nem hallotta meg, mert mindig gondoskodtak róla az örök féltékenyek, hogy idáig ne hallatszódjon, a kicsivé tett hazáig, mely egyszerre hallhatta és nem hallhatta szélbe és tengermormolásba fulladt motyogásaikat. Az erő, mely mindig azokkal van, akik mernek gyöngédek és finomak lenni. Az erő, mely az ihletett szavak és formák által embervoltunkban is ráébreszt a bennünk rejlő isteni vonásokra. „Csupán” ennyi a költészet szerepe. Persze hiába is magyaráznánk ezt a művészetek iránt süket és vak embertársaknak, akik most éppen pozícióban vannak. Ők a színvakokhoz hasonlóan művészetvakok. De azért ők mondják meg, ki és mi az értékes ebben a kavalkádban, a kaparj, kurta világában.

Barnul a bodza és sárgul a fűzfalevél. Mennyi lüktetés és mennyi szín van ebben a sorban! Egy őszi hangulat két színre komponálva. Háttérben persze a még mindig özönzöldnek mondható, kora őszi áradással. Patakparton és lombokon játszadozva, felmutatva a festőnek mondott őszi teljes palettáját. Felidézve az „Itt van az őszi, itt van újra” szépséges, mégis ódon hangulatát. S vajon a költészet csupán egy hangulat, egy lenyűgöző impresszió, mely a költő lényén keresztül szublimálódhat épp azzá, amivé a már emlegetett ihletett pillanatokban lesz? Talán igen, és talán nem. Hangulat is, de sokkal több annál. A mondanivalónak olyan kvintesszenciája, melyet nehéz lenne megfogalmazni, kézzelfoghatóvá tenni. Épp ezért olyan megfoghatatlan és érinthetetlen. Éteri. Durva érintéstől szertefoszló, mégis markánsan fajsúlyos. Magán viselve a zsoltárok érces zengését és a pánsíp fuvallatszerű megszólalásait, ugyanakkor a fuvola ezüstös csengését, melynek természeti párja a feketerigók torkában megszólaló ezüstsíp boldog zengése. Petőfi zsenyéi között találjuk a „csattogánynak zengeménye” kifejezést, ami mára természetesen elavult, sokak szemében talán komikusan is hangzik. De egy pillanatra most megállunk és felidézzük az áhítattal falatozó gyermek képét. Nekünk is illik átélni ezt a kétszavas versbeli nonszenszet. Ami természetesen a csalógan, azaz

fülemüle dalát jelenti, amit saját tapasztalataink alapján mi is fel tudunk idézni. Mi, akik egy valóságos vadon közelében lakunk, de nem a betonrengeteg embere, aki fülsiketítő zajban él és nyüzsög. Ezen felül már nem képes magához venni efféle hangzásélményeket, mert a fülét teleordították mindenféle vulgáris zajjal. Ezek olyan hiperaktívvá tették, hogy nem tudja őket feldolgozni, sem lerázni magáról őket. Pedig csak egy séta a várostól távoli szabadban, a természet lágy ívű tájain. Lágy, mondjuk, mert épp ez a kemény, durva hangzások ellentéte.

Óriási ellentét feszül a nagyvárosi őrjöngés és a természetes közeg miliője között. A fent említett kemény - lágy ellentétpárja és a közel – távol antagonisztikusnak tűnő párosa. A nagyvárosi ember voltaképpen állandó közelségben él, mozog, nyüzsög társaival, mégis csillagászati távolságban, emberi kapcsolatok tekintetében. A saját szomszédját se ismeri, sőt nem is akarja ismerni. Idegesíti annak a tudata, hogy valaki közel legyen hozzá, mert ezt a fizikai közelséget nem maga választja, hanem kénytelen eltűri. Ám mikor eltávolodik tőlük, azaz kimenekül a természetbe, akkor se képes lehiggadni, az ott uralkodó statikus erővel azonosulni, annak segítségével önmaga és problémái fölé emelkedni, hanem ott is nyüzsög és zajong. Ordíttatja a rádióját vagy fejhallgatóval a fején mászkál. Egyvégtében mobilizik, bőgeti az autóját vagy a motorját, sok-sok decibellel fertőzve a legidillibb környezetet is. Tehát közel és távol nem normális módon létezik a tudatában. Mikor távol van, akkor is a gyűlölt környezet közelségében marad, mert magával hurcolja annak káros elemeit, s még csak figyelmeztetni se hagyja magát ennek helytelenségére. Szemetel, magával viszi az ön- és környezetszennyezés minden változatát. Önmagát ítéli erre, hiszen mindenkinek megadatik, hogy látogatóba érkezvén ő alkalmazkodjék a vendéglátó közeg szokásaihoz. Akár tisztelhetné is a természetet és a természetközeli élő embereket. Bele is olvadhatna a tiszta közegbe, mely felemelné, befogadná, megnyugtatná és jóval nemesebbé tenné őt és vele együtt csörtető társait. S hogy mi köze ennek a költészethez? Például az, hogy akiben nincs meg a lecsendesedés képessége, az a költészet „anyagához” se tud méltóképpen közelíteni, azzal azonosulni, átélni, felfogni, miről is szól ez a megfoghatatlan, emelkedett égi ajándék.

A falusi ember, a városival ellentétben, nagyobb távolságot tart szomszédjaival. Fizikailag. Nagyobb porta, nagyobb kert, nagyobb ház az igénye. Mikor beszélget, nagyobb távolságra áll. Ugyanakkor szélesebb a hatásköre. A nagyobb távolság nem jelenti azt, hogy nem figyelnek egymásra. Épp ellenkezőleg. Azonnal észlelik, ha valami baj van a szomszédban. Ám nem képeznek csődületet, mint a nagyvárosiak, hanem igyekeznek egymás segítségére sietni. A bajban számíthatnak egymásra. Szóval a közel – távol fogalma egészségesebben működik náluk és bennük. Ugyanez vonatkozik a természeti népekre, melyekből még nem veszett ki az egymás iránti szolidaritás érzése és igénye. Normális viszonyokról beszélek, persze. A brutális támadásoknak kitett, napi szinten zaklatott, meglopott közösség és emberek viszont hasonlóképpen elhúzódnak másoktól, mint a nagyvárosiak. Ott már ugyanúgy nem működnek a korábbi egészséges reflexek, mint a metropoliszok egymást gyűlöló lakosainál. S hogy ki rontotta el mindezt? Ki tudná megmondani... Mindenki, aki lemondott emberi érzéseiről, humánus megnyilvánulásairól. Aki magára nézve is érvényesnek kezdte venni az elidegenedett közeg játékszabályait. Mert könnyű Katát táncba vinni, csak ne tessék felelőtlenül kimagyarázkodni...

Érdekes élmény az idő múlása. Az időé, ami nincs, csupán egyfajta vetületként érzékelhető idegeink rejtett dzsungelében vagy egyebütt. Nemrégiben még azt írtam, hogy együtt ebédeltem a fecskékkel. Egy héttel ezelőtt pedig azt, hogy akkor búcsúzkodtak, amikor én reggeliztem vagy ahhoz készülődtem. Most már, egy ideje „üres” nélkülük az ég. A képzelet és az értelem azért most is odagondolja őket, miközben ők távoli vidékek fölött hajráznak, hogy hazavigyék itthon költött, kedves gyermekeiket. Hogy az ottani tereptárgyak ismerete, valamint a visszafelé vezető út irányjelző, útmutató fák, épületek is belevésődjenek emlékezetükbe. Arra az esetre, ha az „öregek” már nem lennének velük, mert idejük lejár, és annak az idejét bizony egyikünk se tudhatja. Ám ez a tudatosság, mely egészen emberi jelleget mutat, vagy csak mi hisszük úgy, egyszerűen megindító. Az ember semmit nem tud más értelmes lények gondolkodásáról. Egyszerűbb azt állítani, hogy az állatok erre nem képesek, holott létezik komoly kommunikáció az állatvilágban, és nemcsak a legfejlettebbnek hitt főemlősökében. Volt olyan gorilla, amelyik el tudta magyarázni valahogyan a gondozójának, hogy őt egykor elrabolták az anyjától, s hogy ez az élmény azóta is elszomorítja. Arra nem emlékszem, hogy volt-e kettőjük között valamiféle jelnyelv, netán a gondozó tanulta meg a gorillák nyelvét, de ez a rövid történet, mely sok majomról ugyanúgy elmondható, valahogyan elbeszéléssé emelkedett a mindennapi makogások és sikongatások közepett.

A fecskékkel, gólyákkal kapcsolatban is él az az illúzió, hogy ők hűségesek hozzánk, mert évente visszatérnek költeni erre a vidékre. Mindig ugyanoda, tulajdoni lap nélkül is örökölni hagyva bizonyos területeket utódaik számára, ahogyan az ember, aki ugyanezt már társadalmilag gondosan szervezett formában teszi utódaival. Nemrégiben eltöprengtem rajta, hogy vajon valóban a hűség az, ami rendre visszahozza őket, vagy valami egyéb. Praktikum, viszonylagos védettség, kedvezőbb körülmények. És nehéz is lenne elképzelni, hogyan tudnának gondoskodni a kicsinyeiről, amikor még az itteni nyár is tikkasztó a fészekben gubbasztó fiókák számára. Ugyanez ötven-valahány fokos afrikai hőségben szinte lehetetlen vállalkozás. És milyen kedvező a táplálékszerzés lehetősége is! Áprilisban, amikor hagyományosan visszatérnek a fecskék, beindul a természet nagy gépezete. Minden virágzik, majd lombosodik, a virágok vonzzák és szaporodásukban segítik a rovarokat, melyek a kedves frakkos szárnyasok étrendjét adják. Minden van bőségesen, és még a klíma is kedvező számukra. S hogy ugyanez elmondható az emberről is? Talán az ember is csak praktikus okokból ragaszkodik a hazájához? Ez azért kissé morbid, de sokak esetében elképzelhető. Hányan húznak magától értetődő módon hasznot a saját hazájukból, elfoglalva minden létező előnyös pozíciót... gyors léptekkel megjelenve minden kedvező alkalomkor, barátságot kötve vagy színelve a számukra előnyös kapcsolatokat biztosító emberekkel. A normális többségben viszont mindig munkál egy nagyon erős érzélem, egyesekben talán érzélgősség, mely erős szálakkal köti ide, és nem máshova, a nemes hazafiság megszállottjait.

Mi sok állatban látunk humanoid vonásokat. Úgy véljük, hogy a delfinek vagy a gólyák mosolygós arcúak, holott a tudósok ennek ellenkezőjét állítják. Mármint hogy ezek az állatok nem képesek a nevetésre. Sokan kelnének vitára ennek igazáért, ám elég csupán megemlíteni a felénk boldogan csaholó kutya vonásait. Csak úgy sugárzik a boldogságtól. Minden állat ezt közvetíti az ember felé, amikor nagyon örül. Nekünk vagy másnak. Esetleg csak a jóleső gondoskodásnak. G. fiam óvodáskorában így összegezte ezt a kérdést, mikor rajzait értelmezte nekem. Aki boldog vagy kedves, annak felfelé kunkorodó vonal jelezte a száját. Aki rossz ember, rosszkedvű vagy boldogtalan, annak

úgymond „lefelé görbül a szája”. A ló és a kutya okos, a tyúk és a liba buta. Mindez nevelés kérdése persze. Vannak karmikus közelségek és barátságok. Állatokkal is köthetünk emberi típusú barátságokat. Eközben az állatok lelki fejlődéséért olyan sokat tehetünk, hogy sokat léphetnek előre, ledolgozhatnak valamit karmikusan. A hitetlenek persze hangoskodni kezdenek ennek hallatán. Fontosnak tartják, hogy letorkolhassák a velük ellentétes nézeten állókat, holott semmit nem érnek el vele. Semmi egyebet nem bizonyítanak, mint saját tudatlanságukat. A kulcsszó és a megoldás kulcsa nem az, hogy az állatot erre-arra idomítjuk. Nem a pizizéstól, apportírozástól fejlődnek akkorát az állatok, vagy hogy behozzák nekünk az újságot és el tudnak menni a boltba, kosárral a szájukban, hanem az emelkedett szintű emberi kapcsolattól. Ettől emelkedhetnek akkorát fejlettségi szintjükben, hogy már-már láthatóan magasabb fokra léphetnek tovább életük végeztével. De erről hiába is magyaráznánk a tudatlanoknak, holott elegendő volna Konrad Lorenz műveit olvasniuk, hogy tudományos magyarázatot is leljenek kétségeik legyőzéséhez.

A delfinek őriznek valamit kollektív emlékezetükben, ami érzelmileg az emberekhez köti őket. Könnyen megbarátkoznak velünk, és egy bizonyos jelnyelven közölni is tudják gondolataikat. Ugyanezen megtanítható nekik többféle tevékenység és ismeret. Sajnos katonai célokra is beidomítják őket, ami embertelen. Még emberi vonatkozásaiban is kétséges, meddig mehet el a kémszolgálat mások titkainak felderítésében. De hogy ehhez állatokat használjanak fel, az visszataszító. Jó, persze, tudjuk, hogy a galambokat pl. hagyományosan felhasználták üzenetek küldésére és hozására. De más a szerelmes levelek továbbítása és a hadititkok átjuttatása ellenséges területekre. Ha az állatok eldönthetnék, meg akarják-e tenni azt, amire betanítják őket, vagyis tudatában lennének tetteik következményének, egyáltalán nem biztos, hogy belemennének a játszmába. Az ember, aki felhasználja (kihasználja) őket, egyúttal nem vállalja fel annak etikai súlyát, hogy mindenért ő a felelős. Nem másért, mert hogy az állat nem rendelkezik kellő ismeretekkel és morális döntési képességgel ugyanennek a viseléséhez.

A delfinek különleges lények. Egészen biztos vagyok benne, hogy képesek telepátia útján közvetíteni és fogni gondolatokat, üzeneteket. Mikor Olaszországban voltam tanulmányúton, barátaim elvittek a tengerre. Ők búvároztak, én a csónakban heverésztem, olvastam, napoztam, figyeltem a tengert és az eget. Mikor az első reggelen elindultunk a sziklás partok mentén a nyílt vizek felé, azt kívántam, bárcsak találkoznánk delfinekkal. Mikor ezt ki is mondtam, az olaszok lehurrogtak, mondván, ez teljes képtelenség, delfinek csak a nyílt tengeren vannak. Ám a hívás olyan erős volt a részemről, hogy mindenki számára váratlanul megjelent egy kedves delfincapat. A csónakunkhoz egészen közel úsztak, még a bábijüket is elhozták magukkal. Az első hátuszony megpillantásakor felkiáltottam: „A delfinek!” Mire az olaszok: „Cápa!” Egészen addig pánikban voltak, amíg a delfinek körül nem vették a csónakot és a maguk vad módján nem üdvözöltek bennünket. Senki nem tudta, hogyan kell viselkednie ebben a helyzetben, kivéve a delfineket. Ők ki-kiugrottak a vízből, kecsesen hajladozó mozdulatokkal, mely úszástechnikájukat jellemzi. A kicsi (csak egy volt) még nem tudta ugyanezt, hanem merevebb mozdulatokkal dobta fel magát, egészen közel úszva a csónakunkhoz. Annyira bájos volt, hogy többször is felkiáltottam a boldogságtól. Az olasz búvárok ekkor megint elkövettek valami komoly hibát. Úgy döntöttek, hogy bemennek a vízbe, de mivel féltek is egyúttal a helyzettől, magukkal vitték szigonypisztolyaikat. Úgy gondolom, hogy a delfinek sokkal értelmesebbek voltak náluk, mert hirtelen irányt váltottak és elindultak a nyílt tenger felé. Az önmagát legfejlettebb értelműnek tudó ember nem tudta értelmesen venni az állatok feléje küldött jelzéseit. Ők érezték a hívást, megjelentek, s talán egy kis simogatásra vártak, mikor a csónak közelébe úsztak. Az ember, a

több éves bűvártapasztalatokkal rendelkező ember viszont nem tudott hasonlóképpen barátságosan viselkedni velük. Ők odahozták egészen közel a legféltettebb kincsüket, a párnapos delfincsemetét, de a teremtés koronája ezt is támadásként értelmezte. Összetévesztette a legfélelmetesebb tengeri ragadozóval, meggyanúsította, hogy nem jó szándékkal közelednek felénk. Szóval akkor most ki is az értelmesebb? Kinek van tanulnivalója a másiktól? Egyszeri, soha meg nem ismételhető élményként vésődött be emlékezetembe a fiatalkori történet. Ma is filmszerűen látom magam előtt, ahogyan sok más eseményt, bármelyik életkoromból. Nem nosztalgiazom, mikor ezt lejegyzem, és nem is ostorozni akarok vele másokat. Csupán felhívom a figyelmet, hogy csínján kell bánni a leminősítéssel, mielőtt közelebből is pontosan megismerhetnénk egy témát, egy lényt, egy másik embert. Gyakran csupán egy mozzanatnyi az egész történet, mely egész életünkre kihat.

Nemrégiben láttam egy dokumentumfilmet kaliforniai partok közelében feltűnő bálnákról. Ezek északról vándorolnak le visszatérő rendszerességgel egy bizonyos tengeröbölbe, ahová szaporodni járnak. Egy ökofalu halászai összebarátkoztak velük, és erre a barátságra jelentős turizmus épül. Előbb csak az egyik halász ismerkedett össze az egyik bálnával, amely megengedte neki, hogy megsimogassa, mikor a csónakja közelébe megy. Mivel arrafelé tilos a bálnavadászat, az egykori ellenséges, gyanakvó viszony a két nagy emlős faj között mára már megszűnt, sőt a turisták azért járnak oda (szigorúan korlátozott számban), hogy a bálnákkal ismerkedjenek és megsimogathassák őket. A halászat is komolyan korlátozott, ezért van bőségesen minden azon a tengerszakaszon. Maguk a halászok is haszonélvezői a különleges helyzetnek: egy-egy halász évi keresete állítólag 60 ezer amerikai dollár. Komoly lecke ez a minden létező helyet agyonsanyargató és kifosztó, pénzéhes, profitéhes társaságoknak: nem a kifosztás a jövő útja, azaz a megmaradásé, hanem az okos gazdálkodás, az állatok békében hagyása, az éjjel nappal-dübörgő cash-flow rögeszméje helyett.

Ősz van, kellemes szüreti idő. Ma már többször is változott az égi színjáték, melyet most gyönyörködve figyelek, miután a fecskék után „kiürült az ég”. A cinegét lehet látni, ahogy egyre közelebb jönnek a házhoz, és reggelente rajta csimpaszkodnak a házak oldalán. A kavicssal fröcskölt beton panelek apró zugaiban és az illesztéseknél, gyakran még a szigetelés alatt is meghúzódnak éjszaka a fázó rovarok, a nap első csemegéit nyújtva a kis sárga-kék-zöld-fekete-fehér mintás ruházatú szárnyasoknak. Fényes fekete, okos szemecskéjük azonnal felfedez minden létező eleséget, és máris riasztják családjukat, társaikat. Egyszóval szolidárisak egymással, ami pl. a verebekre nem jellemző.

Szent Mihály napi ünnepek országSZerte, pár nappal a szent neve napja előtt. Maga a gondolat, hogy az egész ország összefog és nagyszabású ünnepsorozattal emlékezik meg egy jeles szent emberről, igazán jól jön egy évszázadok óta szétszabdalt és megosztott nemzet fiai számára. Most azonban elgondolkodom, mióta is van szokásban, hogy egy névnapot vagy más ünnepet előrehozunk és ne a saját napján ünnepeljünk meg. Talán a kommunista korszakra, amikor mindenki igyekezett jó előre „letudni” a kötelezettségeit, aztán pucolni haza a szokványos, posványos kis közegébe, ahol már jutott neki és családjának minden vasárnapra egy kiló rántott karaj vagy sertéscomb, ha jól viselte magát és illedelmesen befogta a száját. „Nem ugrált”, mint mások, akik viszont büntetőszázadba kerültek, akár életfogytig. Nem feltétlenül szó szerint, hanem jelképesen, de erőteljesen, növelve a diszkriminálандók táborát mindörökre. Nekem is apai-anyai örökségem ez a megszüntethetetlen kategória, mely erősebb, mint a börtönrácsok. Enyém lett, rám várt, mielőtt még megszülettem volna, és nem ereszt, fogva tart, míg csak le nem teszem a lantot. Kinek a vétke? Ha felteszem a kérdést, senki nem kezdi döngetni a mellét, mint a katolikus liturgia résztvevői: „Én vétke, én vétke, én igen nagy vétke!” Helyette van a nagy büdös háritás: „Nem az én hibám.” „Nem én tehetek róla.” Pedig ebben mindenki vétke, aki nem vállal szolidaritást vétlen embertársával, hanem gyáván kussolva intézgeti a saját kapcsolati tőkéjét, építgeti érdekrendszerét. A dolgok pedig maradnak változatlanul. Az idők végezetéig? Talán.

Eger főtere megújult az EU-s elképzelések jegyében. Eltávolították a gyerekek kedvenc szobrát, a Végvári harcosokat. Helyettük az átadó ünnepeken élő harcosok kardoztak, azaz tartottak hagyományőrző bemutatót a szájtáti népségnek. Nem én tartom őket annak, hanem azok, akik mindig az ő megkérdezésük nélkül döntenek a fejük fölött. Még örülhetnek, ha nem vágják egyenesen az arcukba, hogy ők csak plebsz. És megint kikötünk a hatalmi gőgnél. Ennél a mételynél, ami rosszabb, mint a pestis. Merthogy fertőz, és nem is kicsit. Gondoljunk csak vissza a történelmi léptékkal nem is oly távolinak mondható „átkosra”, amikor a települések nyakára idegeneket ültettek, olyanokat, akik „bezzeg paríroztak”. Egyszerű falusi családok sarjait, akik előtt hirtelen nagy lehetőségek nyíltak meg, és ettől lassan elkényelmesedtek, majd fejükbe szállt az olcsó dicsőség. Már sehová se tartoztak. Se a falujukhoz, eredeti származási helyükhöz, se a városhoz, ahová egyszerűen betelepítették őket. A XX. századnak ez a rögeszméje, a kitelepítés és a betelepítés... Hány családot tettek földönfutóvá, gyökértelessé, kiközösítetté és a gyávák által soha be nem fogadhatóvá?! Ki tudná és ki akarná összeszámlálni őket?! Ha kényes kérdéSRől van szó, akkor persze azonnal felszólítanak bennünket a kötelező öSSznépi szenilitásra, azaz a sürgős és ész nélküli felejtésre. Mindent el kell felednünk, kivéve azokat a hazugságokat, melyeket rögeszmésen a fejünkbe akarnak verni, immáron évszázados, szünni nem akaró, makacs kitartással. Hiába, a téveszmék nem vernek

olyan könnyen gyökeret az emberi elmében, mint az értelmes, értékes gondolatok... De a megszállottak olyan makacsul és kitartóan ragaszkodnak saját örült gondolatvilágukhoz (ideológiájukhoz), mintha azok által előre is haladhatna a világ, s mintha az lenne az egyedüli értelmes s befogadható valami. Miközben demokráciát hirdetnek, ők maguk tipornak lábbal minden demokratikus értéken, kezdve a népakarattal és folytatva a gondolat-, szólás- és sajtószabadsággal. Ugyan miféle demokrácia az, amely egyedüli eszközként a monstre hadseregek agresszív bevonulását ismeri távoli országokba a mások akaratának megismeréséhez?! Előre gondosan megtervezett tömeggyilkosságokkal, családi fészkek feldúlásával, nemi erőszakkal és a kínzások válogatott nemeivel, melyeket vagy előre megenged, vagy azok fölött szemet huny – testületileg... De minek is soroljuk, hiszen minden háború véres, kegyetlen és iszonyúan igazságtalan mindazokkal szemben, akiket soha nem kérdeznek meg róla, vajon részt akarnak-e venni bennük? A lényeg pedig mindig ez: a gazfickók meg akarják szerezni mások vagyonát, a világ aranyát vagy egyebet, de mindig szigorúan valami anyagot, akár a ganajtúró bogár. Ezt ugyan nem görgetik maguk előtt, mert hamar beadnák a kulcsot tőle, hanem gondosan őrzött arzenálokban, széfekben, banktrezorokban őrzik a világ szeme elől. A világ szeme viszont mégis mindent lát. Az emberek, akármilyen ostobáknak nézik is őket, átlátnak a náluk jóval ostobább barmok titkolt szándékain, még a szigorúan titkos dossziék belsejébe is betekintést szereznek valahogyan. A folytatás persze az utána következő hazugságözön, melynek legerősebb (és egyúttal leggyávább) eszköze a sajtó, a rendre meghamisított történelemírás, a híg szóáradatok, minden létező csatornán keresztül. Az oka? Hát persze, hogy Isten, akinek trónfosztását is a múlt századra tették, de nem azért, mert a Mindenható volt igazságtalan velük, hanem mert nem tartották be az ide vonatkozó parancsolatot. Nem tisztelték, nem tisztelik atyjukat, anyjukat és a világ Teremtőjét. Ezért lesznek efemer életűek a Földön.

A lelkiismeret pedig tovább munkál mindenkiben. Ezekben a férgekben is, akik nagy felfuvalkodottságukban már Istennél is különbnek hiszik magukat. Egyáltalán csak saját magukban hisznek. De mivel félnak a szembesüléstől, az életünk végén kötelező elszámolástól, hát szeretnék megnyújtani a számukra adott, kicsinyke távot, örökéletűsége vágynak – emberi formájukban, hogy aztán mégse kelljen elszámolniuk gaztetteikkel – képzelik ők. Abban az alakban, melyről Karinthy Frigyes már rég megírta, hogy vírus a Föld testén. Nem veszik tudomásul, hogy van egy örökéletű részünk, a lélek, ők pedig épp ezt tagadják, az Istentől valót, a legértékesebbet. Ez ellen vétkeznek a legtöbbit, tehát ezzel nem fognak tudni méltóképpen elszámolni földi útjuk végeztével.

Szembesüléseink. Vajon hány ember vallja meg, akár csak önmagának is, hogy jó cselekedetei vagy azok egy része merő hiúságból, társadalmi hipokrizisből vagy valami eltitkolt szándék nyomán keletkeztek? Végül ugyan jól sülték el, de eredeti indítókuk egészen más volt, mint amire utóbb hivatkoztak. Jót tenni, hogy ezzel dicsőséget szerezzünk – önmagunknak. Nem Istennek, aki ennek lehetőségével felruházott, hanem mindig önmagunkat előtérbe tolva, az emberiség baksisait koldulva szeretet- vagy elismerés pénzecskéket remélve tetteink nyomán... Mindez persze ugyanolyan alantas dolog, mint mikor valaki a barátság vagy csupán a jólféltés látszata mögé rejtőzve jócskán betart embertársainak. A háttérben rusnya csapdákat állít számukra, nehogy amazok haladásukkal úgymond veszélyeztessék az ő érvényesülését. Vagy csak úgy hátba támadja őket, mert lehet. Lehúzza őket, pocskondiázza, pletykákat terjeszt róluk, miközben azoknak halvány sejtelmük sincs róla, mi folyik a hátuk mögött. Karaktergyilkosság, van ennek hivatalos neve is. Az ártó szándékok gondos rejtegetése az emberi jóság álarcá mögé, miközben sem egyik, sem másik nem igaz.

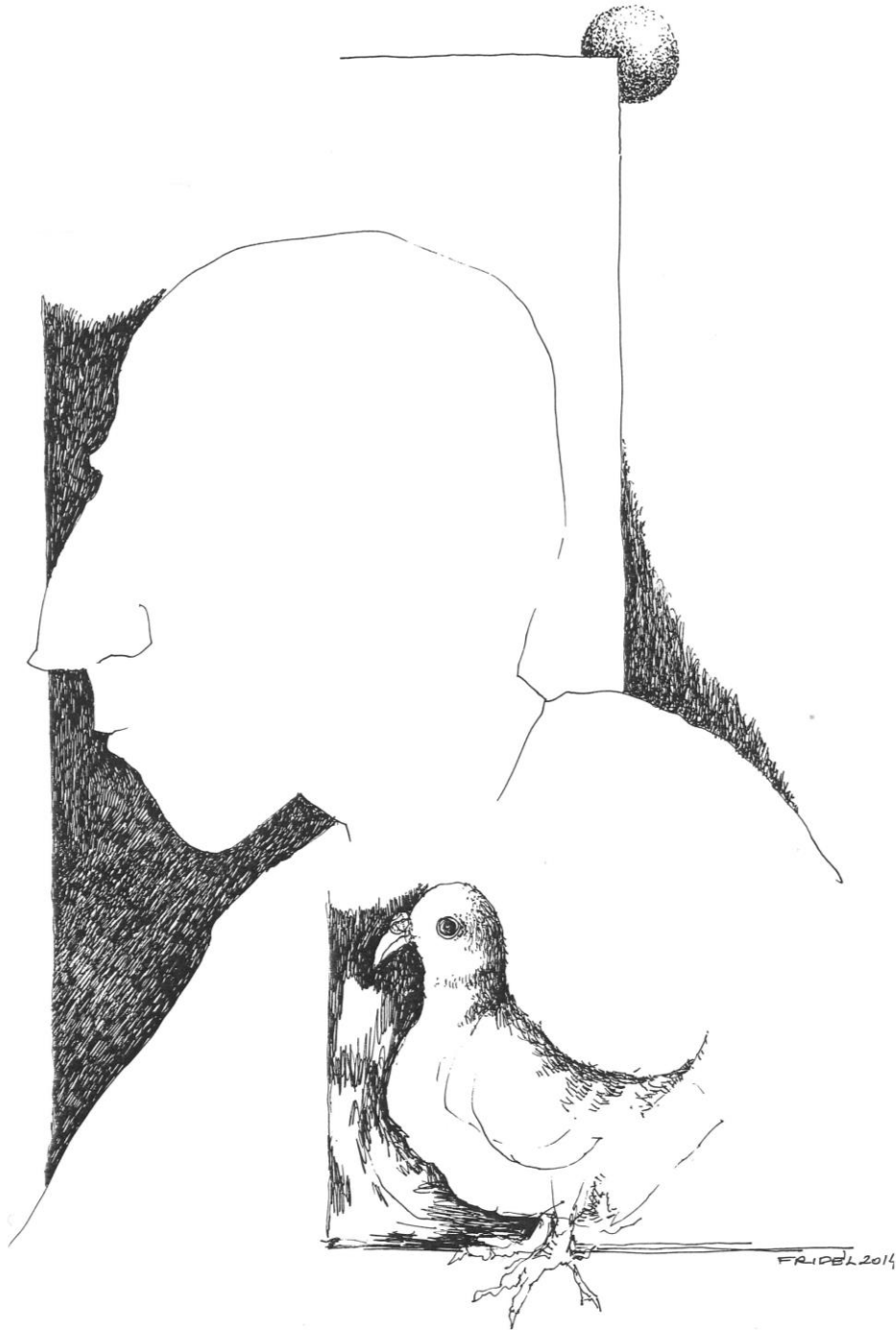

Pregitzer Fruzinát kitiltották az USA-ból. Wass Albert patkány-példázatát adta elő, méghozzá olyan átéléssel, hogy azok vették magukra, akiknek nem szólt. Wass Albert családi fészket nem mások, mint a románok foglalták el, dúlták fel, édesapját félholtra verték, kínozták, előlotti felháborodásában, első elkeseredett dühében támadt rá viszont a papát bántalmazókra. A házfoglalásról szóló történet erről szólt. Hogy miért éppen a zsidók vették magukra az ezt megörökítő parabolát? Azt ők tudnák megmondani. A színművésznőt mindenesetre megbélyegezték, és gyanítható, hogy a hazai művészeti életből is ki lesz közösítve. Hogy ezt hogyan sajátíthatja ki magának csak egyetlen etnikum, az senki előtt nem ismeretes. Ugyanazzal az erővel létezhetne kizárólagosan örmény, lengyel vagy cigány művészeti élet, de ezek a néptörédek nem vennék maguknak a bátorságot, hogy önmagukat kizárólagosan tehetségesnek kikiáltsák, s hogy mindenki mást tehetségtelennek, támogatásra nem méltónak bélyegezzenek.

Wass Albert megfogalmazott erős kritikát a Romániát és Nagy Magyarországot behálózó propaganda-gépezetről is, melynek oroszlánrésze volt abban, hogy a kommunizmus eszméi elterjedjenek. Hogy átmenetileg, de elkábítsák az olyan értelmes embereket is, az értelmiség és művészeti élet színé-javát, mint Ady, József Attila, Márai Sándor, Krúdy Gyula, Juhász Gyula vagy Kosztolányi Dezső. A sor persze nem teljes. Ezeket a nagy neveket, szellemóriásokat kizárólag azért emeltem ki, hogy annál szembeötlőbb lehessen, mekkora gépezetet vetettek be olyan szívóssággal a saját hatalmi mámoruk kielégítésére és a mások elhülyítésére, önös céljaik érdekében. Mindmáig vannak olyan elbolondított néprétegek, különösen a munkásság köreiből, akik hisznek abban, hogy a kommunizmus megvalósítható, csak a vezetők, vagy azok egy része tolta el a megvalósítást magát. Pedig csak annyit kellene józan paraszti ésszel végiggondolni, hogy az emberek azért nem lehetnek teljesen egyenlők, mert Isten különféleképpen teremtette őket. Az isteni parancssal szembeszegülni pedig öngyilkos tendencia. Lehet vele próbálkozni egy darabig, bizonyos sikereket, jobban mondva félsikereket el is lehet érni ezen a téren, de aztán úgy pattan vissza a betonfalnyi keménységű, „belső védelemről” minden próbálkozás, mint a pingponglabda vagy az ausztrál bennszülöttek ősi fegyvere, a bumeráng.

A kommunizmus nem másról, mint a világ újrafelosztásáról szólt. Utóbb nincs ezen mit titkolni, mismásolni, mellébeszélni, a sok elkövetett gonoszsgot jóra magyarázni. Embert ölni, családot, Istent, hazát nem tisztelni nem más, mint hitványság. Az egyensúlynak helyre kell billennie. Normális értékrendű társadalomban kell élni. Akinek ez nem tetszik, annak biztosítani kell a szabad elvonulás lehetőségét olyan helyre, ahol megvalósíthatja téveszméit, de csak akkor, ha van megfelelő közeg, mely erre vevő, azaz fogadóképes. Ám azt le kell szögezni, hogy mások nyakára rátelepedni, azokat elnyomni, letaposni soha nem tartozhat a normális eszköztárba. A mindenhol kudarcot vallott eszméket és módszertant ki kell iktatni. Igaz, ezen a ponton valószínűleg meg is bukik a rendszerük, hiszen épp erre alapult, mások semmibe vételére. Természeti kincsek kisajátítására, műkincsek ellopására, mások értékes ingatlanainak megszerzésére – ingyen, mindenféle erőfeszítés nélkül. Márpedig a munkával soha nem konkurálhat sikeresen a henyeség, a szándékosan művelt szibarita életmód. Ennek érvényesítésére találták fel a proletárdiktatúrát, mely diktatúrának ugyan diktatúra volt, de soha nem a munkásság érdekeit vitte érvényre, hanem az őket sáncnak, fedezéknek, élő pajzsak használó dologtalanság-pártiakét. Több mint egy évszázados kudarcorozat után félre kell tenni a védekező, hártó magatartást és ennek ideológiáját. Hagytuk őket száz évig kimagyarázkodni, legyen végre ebből elég! Azokat pedig, akik voltak elég merészek megfogalmazni és őszintén ki is mondani ezzel kapcsolatos kritikáikat, nem szabad soha többé stigmatizálni. Nem az a baj, ha valaki igazat mond, hanem ennek az ellenkezője. A hazugság nem mást, mint sárból, salakból épített

várat eredményez. Ezeknek anyaga éppoly omlékony, mint a gyenge földi anyag. Lehet melléállni és telehazudni a világ pofáját azzal, hogy amit látnak, az nem úgy van, ami omlatag, az sziklaszilárd építmény, de az első erősebb szél vagy áradás pillanatok alatt széjjelontja majd ezeket a sárvárat, melyek semmivel nem nyújtanak vonzóbb látványt és élményt, mint az emberi emésztés melléktermékei és az azokból épített „műalkotások”. Létrehozójuk önmaga tükrébe nézett, és ezt látta. Nincs mit tenni, el kell takarítani a piszkot az útból, ha nem akarunk megbetegedni, fertőzést kapni ezektől az eszmei lepráktól. És ebben nagyon szigorúnak kell lenni, máskülönben minden létező csatornát és eszközt fel fognak használni és meg fognak ragadni, hogy újból visszakapaszkodjanak a hatalomba.

Újabb verseskötetem nyomdai előkészítése folyik. Gyakran érzem úgy, hogy a város, melyet lakóhelyemül választottam, elhanyagol. Ugyanakkor mégis vannak, akik értékelik írásaimat, melyet a nagy áskálódók még művészetnek se akarnak elismerni. Miután nagy lett körülöttem a csend, elkezdtem kötetekbe szerkeszteni a „mindennapok hordalékát”, a spirálfüzetekbe gyűjtött verseket, jegyzeteket. Legelőször a versekkel végeztem, ezek tíz kötetet tesznek ki. Igaz, ezek is hiányosan, mert a gyógynövényekről írottak pl. még lapulnak valahol. Részben Sz. Zs. barátnőmnél, akinél letétbe helyeztem az akkori kezdetleges formában legépel, hártavékony másolati példányokat, melyeket idehaza nem találok. Annyi lakásfelújítás, félrepackolás, lomolás után ki tudja, hová kerültek el valami ócska dosszié mélyén, hogy majd úgy bukkanjanak fel, mint a tengerek mélyéről kiemelkedő vulkánok, születő szigetek.

Mikor az ír tengerpartot látom filmekben, mindig megdöbbenek azokon a mélységeken és magasságokon, amelyek a tördelt, sokrétegű kősziklák képéből elősejlenek. Maga a brit szigetcsoport is valami egészen ősi képződmény lehet, hogy egyetlen aktív vulkánja sincsen, sőt egyszer úgy hallottam, hogy valahonnan Ausztrália környékéről sodródott oda, ahol most található. Az útvonal persze titok, minek is azt firtatni, hiszen minden kontinens az ősi Pangeához tartozott valaha, onnan szakadozott le különféle időszakokban és turnusokban. De a brit lélek mégis őriz valamit a „Kontinentstől” való különállóságából, amikor ezzel a hangzatos névvel illeti Európát, önmagát pedig elhatárolja tőle. Minden szigetlakónak önálló különvalósági tudata van, ezt el kell ismerni, és ez független a sziget földrajzi elhelyezkedésétől. Talán olyan szigetek is vannak, amelynek lakói nem sokat sejtjenek az ő kicsiny földcsékjükhöz kívüli, távoli világok létezéséről. De ahogyan a Galápagos-szigetek sorsa rég megpecsételődött keletkezéstörténetük által, ugyanúgy a többi földrészé, szigeté is. Mert nincs más, mint a boldog megsemmisülés felé haladás, csak menetközben ez nem mindenki tudatosul.

Nos, az ír tengerpart, ami mellől ne felejtjük ki azért az angol partokat se... A szakadt kőszikla-rétegek, melyek úgy, ahogy vannak, hatalmas, fenséges látványt nyújtanak az őket nyaldosó tenger habjaival, egyúttal felidéznek az olvadt kő, azaz láva látványát is a tudatunkban. Mert a földkéreg lemezeinek egymáshoz nyomódása és elszakadása nélkül nincsenek jelentős tektonikai mozgások. Ugyanez a folyamat játszódik le képzeletemben akkor is, ha kínai vagy vietnami sziklaszirteket látok. Ezek is magukon viselik a föld mélyéből kiemelkedő, roppant forró kő kirobbanásának és megszilárdulásának nyomait. Bár rég nincs alattuk földmélyi mozgás, mégis születésük pillanatát idézik, akkor is, ha rég megtelepedtek rajtuk különféle növények, akár fák is, és az egész ma már egy üde zöld sziget látványát nyújtja. Formájuk azonban letagadhatatlanná teszi születésük misztériumát. Mintha egy ember arca semmit se változott volna csecsemőkorához képest, hanem rá nézve akarva-akaratlanul is azt a ráncos és csúnyácska emberarcot látnánk, amivel először a világra csodálkozott. Hunyorogva, vörösén, sírósan, a szülők számára mégis legszebbként, a világ csodájaként. Mint ahogy normális körülmények között azzá is lesz. Normális, mondom, mert a normális szülő mindent elkövet, hogy porontyaiból előcsalogassa azokat a csodálatos képességeket, amelyekkel a világra jön és egészen addig benne rejlenek, amíg a megfelelő pedagógia elő nem varázsolja belőlük. Az ilyen nebulóknak nincsen szüksége különösebb instrukciókra, szülői, tanári „hátszélre”, hogy a legnagyobb bizonyossággal tudják, mivégre születtek a világra. Vagyis hogy mik legyenek, ha megőnének.

Sok évvel ezelőtt láttam először a Ryan lányát, melyben megcsodálhattam a fent idézett tengerparti sziklát és a körülöttük időnként dühöngő tenger fenséges látványát. Fogadni mernék, hogy a legtöbben csak az erotikusan túlfűtött szerelmi jelenetek miatt jegyezték meg, ha ugyan megjegyezték az azóta már sokkal merészebb és naturalisztikusabb filmjelenetek miatt szoliddá szelídült régi filmet. Korábban már lejegyeztem, hogy túl a nemzetiségi ellentéteken, melyek az írek és angolok között évszázadokon át feszültek, mennyire lenyűgöző volt az a halálmegvető bátorság, mellyel a megsebesített ír szabadságharcos az angol katonatiszt arcába vágja, takarodjon ki az ő hazájából. Egyszóval az akkori ír közösség ép és sértetlen volt. Úgy működött, ahogy kellett. Összefogtak, mikor kellett és lehetett. Az egész falu egy emberként menti, halássza ki a tengerből a partra sodródó hadianyagokat, melyeket az Ír Felszabadítási Hadsereg juttatott a számukra. Köztük az egyetlen árulóval, a kocsmáros Ryannel. Akinek a lányát majdnem meglincselik, mert azt feltételezik róla, hogy ő árulta el angol katonatiszt szeretőjének őket és a falucska titkát. És akinek a történetek után távoznia kell a közösségből, mely nyíltan is kiközösíti, kiveti magából. A boltban nem szolgálják ki, a falu fiataljai csoportosan kinevetik, kigúnyolják, holott a tiszteletreméltó tanítómester felesége.

Az emberi közösség erkölcsi rendben tartásáról pedig maga a plébános (Trevor Howard) gondoskodik. Nincsen szüksége eszközökre, fölötte álló egyházi szervezetre, mert ő maga a rend. Nemcsak azzal, hogy kordában tartja a féktelenkedő fiatalokat, akik alig tudnak uralkodni kirobbanó temperamentumukon, hanem azáltal is, hogy bár elítéli, de presztízse által megvédelmezi a megtámadott Rosie-t (Sarah Miles), a bukott asszonyt. Vagyis hogy megértően viselkedik az esendőséggel szemben is. Ugyanúgy, ahogy a sokat gúnyolt, fogyatékos Michaelt is védőszárnyai alá veszi és megóvja az orvtámadásokkal, gúnyröhejekkel szemben. Mert nemcsak egyházi személy, akinek a keresztényi szeretetet és megbocsátást kell prédikálnia, hanem mert az egyház törvényei szerint is él. Ott, azon a helyen ő a törvény. Isten nevében, és ezelőtt mindenki más meghátrál, meghunyászkodik. Olyan erkölcsi erőt és fölényt tanúsít, ami előtt még a joggal lázadó is fejet hajt. Ezzel a tekintélyével menti meg Ryan lányát a lincseléstől, bár jócskán megalázzák anélkül is. Haját és ruháját összeviszza szabdalják, elcsúfítják. Mikor férjével együtt önként távozik a szigetről, az atya még egy dublini címmel is ellátja őket, ahol tisztességes szállást találhatnak, a férjre pedig ráparancsol, nehogy magára hagyja ezek után a feleségét. A maga hétköznapi életbölcességével átlátja, hogy a földrengéssel felérő házassági és emberi konfliktus nem szétválasztja, hanem összeforrasztja az egymástól eltávolodott emberpárt. Egyszóval a szokványos csalás utáni szakítás helyett a megerősítés lesz a folytatás a tanító és felesége életében.

Életem során valahogyan mindig vízközelben voltam. Gyermekkoromban a nagyszüleim háza előtt lustán folydogáló, már akkor is halódó víz, a Kutas partjáról szemlélhettem a teljesen veszélytelen víztömeget. Később az Eger-patak látványa nyűgözött le változatosságával, erőteljes középkori folyóból patakka szelídült látványával. Egyetemem éveim alatt a Tisza piszkos sárga, halszagú vize, mely gyakran áradt meg és rengeteg szúnyogot produkált, hogy valósággal menekültem haza júniusban. Igyekeztem mielőbb levizsgázni, hogy ne kelljen szenvedni a vérszívóktól. Laktam kis ideig Budán, majd Bécsben, mindkét helyen a Duna közelében. Akkoriban rengeteg ipari szennyet vitt Európa egyik legnagyobb folyama. Bár fürödtem is benne, inkább undorítónak találtam, mint vonzónak. Kanadai éveim alatt három folyó szelte át a tartományi fővárost, ahol éltem. Férjemmel sokat sétáltunk és megfigyeltük az Assiniboine folyóban halakat lögybőlő mosómedvék jellegzetes alakját. A város erdőirtásra települt, és a városrendezési tervek miatt vagy másért, de meghagytak elég sok erdős-ligetes területet, melyek ősfáikkal parkkén szolgáltak a pihenni vágyók számára. Háromféle

mókus kergetőzött a fák ágain: vörös mókus, csíkos és szürke mókus. Ezek kedves látványt nyújtottak, ahogyan az európai madarakhoz képest óriási termetűnek tűnő feketeregők, vörösbegyek is. Rómában három hónapig laktam, a Tiberisre épült nagyvárosban. A tenger látványa, közelsége azonban mindig más élményt nyújtott, mint ezek a kisebb-nagyobb patakok és folyók. Igaz, kifelejtettem a sorból a Murát, szülőhelyem folyóját, mely nemrégiben elárasztással fenyegette Letenyét. Erről nincsenek emlékeim, annyira korai gyermekkoromat töltöttem az akkor még csak községnyi helységben, mely utóbb fejlődött határmenti átkelőhellyé, városkává, melynek könyvtárát és művelődési házát nemrégiben csodáltam meg egy tévés összeállításban.

Szóval a tenger. A fent említett filmben remek természeti élményekben is lehet része a kései érdeklődőnek. A virágos erdei aljnövényzet, mely a maga bujaságában nyújt szerelmi légyotthoz alkalmas helyet az angol tisztnek és az eredetileg csak szánalomból hozzá vonzódó, fiatal ír nőnek. Kapcsolatuk is ezen a ponton pecsételődik meg: sajnálatra nem épülhet tartós és szilárd viszony két ember között. Ezzel szemben a nő házassága szerelmi házasság. Felnevez nála idősebb férjére, akit özvegyemberként ismer meg. A kölcsönös tisztelet és szeretet bizonyul tartósabb „habarcsnak” kettőjük érzelmi építményében. A tenger hozzátartozik a szigetlakók mindennapjaihoz. Nemcsak az akár naponta jelentkező esőkkel, szilaj záporokkal, melyek váratlanul törnek rá a falucskára, hanem a csendes, napsütéses órákkal is, amikor apály idején a tanító és a gyerekek kagylókat, csigákat, egyéb tengeri ajándékokat szedegetnek a homokos parton. És mintha a tenger is tükrözné az emberek hangulatát: mikor az öreg, sántikáló plébános magához veszi a tanító ruháit, hogy utánajárjon, hová is bujdosott el, mikor rájött, hogy a felesége nem töltötte otthon az éjszakát, a tenger habjait idegesen visszafelé korbácsolja a szél, hófehér tajtékokat sodorva a hullámok tetején. Mint mikor a sirokkó tépázza az olaszok idegeit... Azzal, hogy tenger és szél egymással ellentétes irányban mozognak, és ahogyan az egymással szembeforduló emberpár marja egymást. Máskor, a hadi szállítmány érkeztekor vihar dühöng a tengeren. Hogyan is képezhetnék le az elemek azt az érzést, amikor az emberek egymást gyilkolni készülnek?! Elviszi hozzájuk és partra veti a szabadulást jelképező fegyvereket, de ugyanakkor semmi jót nem ígér. Hatalmas hullámokat korbácsol a vízen, ezek dühöngve, őrzöngve csapódnak a sziklás partra, melynek meredélyei most eltűnnek a toronymagasságúra emelkedett vízszint alatt. Ugyanazon a parton, ahol korábban a tanító szemléltető oktatást nyújtott a falu kisdíákjainak, és amely fölött, túl a sziklák nyújtotta menedéken a tanítóné ugyanakkor találkat adott az angol katonatisztnek, aki seregeivel együtt megszállva tartotta szülőhelyét és szülőhazáját. A tenger és az emberek ugyanazt a drámát élik át, és ahogyan a tenger és a kősziklák harca nem dőlhet el, ugyanúgy az embereké sem. Összecsapnak, sérülnek, veszteségek érik őket (kő omlik, ember távozik), de az alaphelyzet marad. Csak mert a kárma törvénye szerint senki nem kerülheti el a sorsát. Ha elmenekülsz, máshol fogsz ugyanazzal a helyzettel, ugyanolyan emberekkel találkozni, akiket nem voltál képes elviselni.

Ryan, a kocsmáros részt vesz a fegyverek partra vontatásában, kihalászásában. Igaz, előtte beköpte harcostársait és azok vezérét, aki előtt nemrégiben még katonásan tisztelgett, haptákba vágta magát. A tenger ítélete szerint majdnem bele is vész a vízbe. A hatalmas víztömeg magának követeli, elsodorja az árulót, de embertársai, akik még nem sejtik, mit követett el ellenük, kimentik, kötéllel partra húzzák. Mikor a falu népe nem sokkal később lányát vádolja meg az árulással, Ryan elmenekül. Gyávasága teljes, még akkor se vall színt, amikor a saját imádott és agyonkényeztetett lányát sodorja halálos veszélybe. Tehetetlenül végignézi, hogyan üldözik ki a faluból és füttyülnek, hangosan fujjznak, mikor a fiatal nő férjével együtt emelt fővel távozik, az igazságtalanul megsértettek erkölcsi

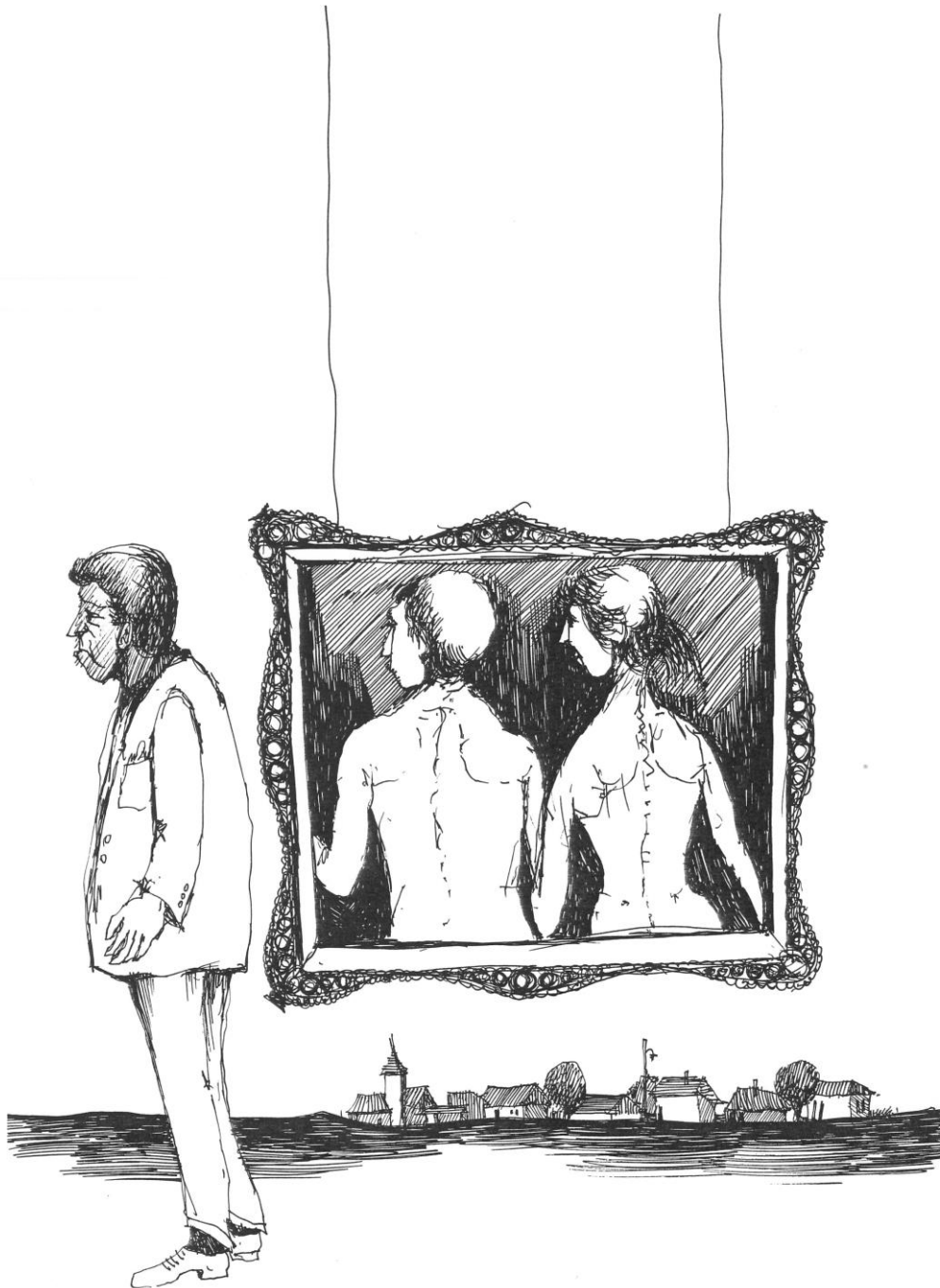
főlényével. Búcsúzáskor pénzt kínál a lányának, aki ezt nem fogadja el. Hogyan is lehetne megfizetni valakit a teljes erkölcsi összeomlás, az életre szóló kudarc élményét kompenzálандó?! Rosie, ismerve apját, azonnal felismeri, hogy ő követte el az árulást, de titkát nem fedi fel. Ő is, ahogyan a falu minden ép erkölcsi érzékű embere, betartja az íratlan törvényeket. Magára vállalja a felelősséget és ő vezekel apja és önmaga vétkeiért. Ezáltal tisztul meg és válik méltóvá férje szerelmére. A férj, akit Robert Mitchum testesít meg igen hitelesen, azért akar válni, hogy átadja helyét a nála fiatalabb riválisnak, ám az ír partokon és az ír szívekben sokkal nagyobb drámák játszódnak le, hogy ezt megtehesse. Az angol tiszt, miután helyzete lelepleződött, sorsa beteljesedett, mivel az addigi formális őrszolgálat után már tettelesen, fegyveresen is megsértette a helyi közösséget, önkezével vet véget életének. A szerencsétlen sorsú Michael játssza a kezére az erre alkalmas eszközt, egy hatalmas robbanóerejű aknát. A végzet éppen a sokat gúnyolt, megalázott, fogyatékos ember keze által szolgáltat elégtételt a falu népének, akit azelőtt semmibe vettek. Tudatosság nincs ebben, mindez a véletlen játéka, vagyis a tudatalatti működik tökéletesen a torz kinézetű emberben.

Nem tudom, hogy mások is ennyire átérzik-e mélységében ezt a már-már antik görög drámába illő konfliktust és az utána a lecsendesedő tenger végtelen nyugalmaival beálló katarzist, csupán azt, hogy kevés ennyire jól sikerült filmdrámát láttam életemben. Úgy a dráma, mint a feloldás az antik dráma gigantikus érzelmeket és természeti erőket megmozgató világába illik. Ám azt senki nem vitathatja el, hogy a XX. századi ír társadalom lelkének legmélyéről szakadt darab mutatta fel a világnak, mekkora igazságtalanság történt velük, népükkel. S hogy ez a drámai helyzet máig nem oldódott meg, csak jegelték egy időre, hogy aztán akkora erővel történjen meg az elszakadás, mint ahogyan az őket éltető, nekik hazájukul szolgáló, hatalmas szikladarab tette annak idején, különválásakor az őskontinenstől.

Ország – haza. Manapság, angol mintára, gyorsfordítás hatására, elterjedt az „ország”, „országja” megnevezés a „haza”, „hazája” helyett. Oka, hogy az angol 'country' szó mindkét változatot lefedi, csak kevésbé színes és érzékletes, mint a mi kétféle megnevezésünk. Országja annak van, aki birtokolni akarja, saját tulajdonának tekinti szülőhazáját. Tehát királynak, fejedelemnek, uralkodónak, de nem a köznépek. A rendes ember hazájának tekinti azt a helyet, mely lakó- és élőhelyet nyújt számára és családjának, szeretteinek. A haza minőségileg többet jelent. A hazáját senki nem birtokolhatja, legfeljebb bitorolhatja. Ideiglenesen. Ám a haza és a hazaszeretet felemel és megtart. Úgy a közösség számára, mint az egyén emberi minőségében. A hazáért sok áldozatot hozunk. Az uralkodó bele- és rátelepszik a közösségre és a közösségi tulajdonra. Kapni akar tőle, nem adni számára, életet, anyagi javakat vagy egyebet áldozni viszont nem. A többi hangzatos mellébeszélés. S talán ez az oka, hogy annyi hazaárulás esett meg évszázadokon át, merthogy nem tisztázták egymással ezeket a fogalmakat a felek. Hogyan merésznél kiárusítani, portékának tekinteni a saját hazáját egy rendes hazafi? Erre csak a kalmárszellemű alakok képesek. Igaz, ők nem is érzik igazán itthon magukat, csak ideiglenesen tartózkodnak itt, ahogy a rossz emléké szovjet hadsereg.

A komor, hűvös reggelek után jólesik a kellemes őszi napsütés, mely meleg színekkel árasztja el a hegyvidék lábánál elterülő tájat, a régóta lakóhelyünkül szolgáló városka peremén. Csendes szellő fújdogál, langyos a levegő, nincs semmi zavaró tényező – akár az ír tengerparton, szép időben, gyermekek játszóhelyéül szolgálva, a tenger apróbb- nagyobb ajándékaival ellátva őket, a még tiszta arcú és romlatlan lelkű, legkisebb lakosokat a híres-hírheft tengerparti falucskában. Nálunk egyelőre vénasszonyok nyara van, bár nem lesz zavartalan, mert hét közepén már érkezik az újabb esős front.

Kisebb lehűléssel, egyre gyakrabban ígéretve számunkra a feltartóztathatatlanul közelgő őszt. Reggel mezei poloska bújt meg a zöld erkélyüvegen, mikor kiszaladtam pár fűszernövény-hajtást szedni a reggelire készített sajtos omletthez. Remélem, azóta már elment és máshol melegszik, nem nálunk. Mielőtt erősebben idetűzne a nap, locsolhatok is odakint. Ha így halad az idő, hamarosan elég lesz naponta egyszer is öntözni, mert a növények is pihenni készülődnek. Aluszékonyává válnak a növények és a táj. Más az illata a földnek, mint tavasszal, mikor ébrednek és teremni készül. Bármennyire is visszatartóztatnánk, egyre fogy körülöttünk a zöld és egyre több a sárga, barna, vörös szín. De a napsugár még aranyszínű és melengető, ez a lényeg.

FRITZL 2014

Szeptember utolsó napja. Aransárga napsugarakkal, mézsárga levelekkel, de még a maradék zöld özönével búcsúzik az első –ember hónap. Vénasszonyok nyara van, nincs mit tenni, aludni készül a természet. A balga ember visszatartaná ebben, holott ez az élet rendje. Mint a sokat szenvedett emberre rácsimpszkodó családja, hogy maradjon még kicsikét, mert nekik az úgy kellemes. Ugyan ki gondol bele, hogy a valóság nyelvére lefordított sirámok pont ezt jelentik: „Szenvedj még egy kicsit a kedvünkért!” Vajon akkor is lenne képük hozzáfűzni: mert nekem ez így jó... Lehet jó a szeretett családtag szenvedéseit végignézni? Soha nem felejttem édesanyám utolsó hónapjait, mikor erős fájdalmak gyötörték, fényérzékennyé vált, mikor szépséges vonásai eltorzultak az emberfeletti kínoktól. Vagy nemrégiben távozott unokatestvérem, aki utolsó hónapjaiban csont-bőrré soványodva nézett a kamerába és azzal áltatta magát, hogy a pipafüst nem árt neki, mert az illatos. Ha a dohányosok látnák, hogyan készül a számukra kívánatos tétel, talán visszariadnának tőle. Talán nem hinnének többé abban, hogy az illatos pácoakat, melyek szintetikus, tehát érzéketlen vegyszerek, nemcsak az ő kedvükért adalékolják a dohányhoz, hanem a szinte kiirthatatlan rovarkártevők ellen. Ki hallott arról, hogy van dohányrágóg bogár, melynek petéit, lárváit, netán összeaprított testét is fogyasztják, mikor rágyújtanak és jókedvűen pöfékelnek? Már a szokványosnak mondott nikotin, kátrány és mindenféle égési melléktermék mellett – hogy jobban essen a reggeli kávé vagy az éppen elfogyasztott snapsz... Dehogyan gondolnak erre, mikor szemük előtt lebeg az amerikai western-álom, vadlovakkal, vadnyugati tájképpel, vidáman cseverésző fiatalokkal és egy mesterséges örömpartival! Talán utóbb, mikor a sok szintetikus szer (voltaképpen drogok) hatására testük eltorzul, krónikus köhögés kínozza őket és egyre súlyosabb tünetek jelentkeznek rossz szokásaiknak betudhatóan, és annyit nem képesek/hajlandóak tudomásul venni, hogy szenvedélybetegség rabjai lettek, tehát jó lenne professzionális segítségért folyamodniuk.

Szóval a „maradj, kérlek, mert marasztanálak” tünetegyüttes mint jelenség. Mindennapi egoizmusaink káros mellékhatása. „De vajon hol van az az ember, ki abban elhitné magát...”, idézhetjük ismét Katona Józsefet. Minél hangosabb a tiltakozás ez ellen a félmondat ellen, annál erősebb a hátrítási szándék. Mármint hogy elleplezzék valódi szándékukat. Vannak családok, ahol a nagyobb hangerő dönti el a vitákat. Aki hangosabban üvölt, az ragadja magához a szót, s egyúttal eltereli a figyelmet arról, hogy valójában nincs is mondanivalója. Csak győzni akar mindenáron. Mit se tudva arról, hogy a vita lényege nem a győzelem vagy látszólagos győzelem, hanem az eszmecsere. Hogy kiment a divatból ez a fogalom! Pedig eredetileg nem bírt politikai mellékízzel. Megismerni egymás gondolatait, mert attól mi magunk is gazdagabbá válunk. Fényévnvi távolságokra vagyunk attól is, hogy a feltörekvő nemzedékek akarjanak szellemi értékekre szert tenni, s hogy elismerjék ezek értékes voltát. Ami egyre erőteljesebb visszavonulásra készítet, az voltaképpen ennek a hiánya, és amit még elraktározhatok, legalább a saját környezetemben.

Néha eltöprengök, miért is nem kérdeztünk többet annak idején, amikor még sokat voltunk együtt szüleinkkel, nagyszüleinkkel, idősebb rokonokkal. Milyen szemérmesen bánt a korszak és az ember az igaz érdeklődés szavaival! Nem tudni, miért válunk szótlanná vagy legalább is szűkszavúvá, mikor életünk árnyoldalairól faggatnak bennünket. Azokról a bizonyos évekről, amikor valami megmagyarázhatatlan szorongatta a torkunkat, amit utólag mégis úgy definiálunk, hogy „A Korszak”. Vagy annak fantomja, ki emlékszik már rá pontosan?! Lényeg, hogy nem kérdeztünk eleget, s hogy tőlünk se kérdeznek úgy és annyit, hogy a válaszaink segítségével pontosabb képet kaphatnának a

fiatalok magáról a korszakról és annak nyomasztó légköréről. Fennmaradt viszont a „legvidámabb barakk” frázis, mely még a végkifejletre vonatkozóan se igaz. Ha meg az ötvenes évekre gondolunk, netán a Rákosi-éra első éveire, a kommunista rögeszmék korlátolatlan tombolására, akkor egyenesen felháborodunk ezen a terminuson. Hogyan is lehetne vidámnak csúfolni az ÁVH rémségének, a padláslesöprések és téeszésítés korának életellenes tendenciáit, a politikai gyilkosságokat, koncepciós pereket, emberdarálókat, egyszóval a kemény diktatúrát?! Ma már egyenesen a szájába kell rágni a hazug történelemkönyveken, gyáva történelemtanárok által nevelt nemzedékeknek, hogy élet-halál kérdése volt még a mindennapi létezés is. A TV történelmi műsorai közül is válogatni kell, mert előbb ki kell szűrni a háttérből a manipulatív szándékokat és a megrendelő személyét. Ha ugyan személy és nem párt vagy egész érdekszövetkezet. Azoknak a fiataloknak, akik nem kaptak megfelelő felvilágosítást a születésüket megelőző korszakokról, az alapoktól kezdve mindent el kell magyarázni. Csak gyanítani lehet, hogy azok az ifjú kommunisták, vagy hogy is kellene nevezni őket, akik ma a felmenőik utóhadát képezik, alaposan kikozmetikázott korrajzokat kaphattak odahaza, ezért dőlnek be az általunk csak maszlagnak nevezett szlogeneknek, léthazugságoknak.

Érik a szőlő és érik az öregek nemzedéke a learatásra. Tudom, ezt is komoly felhördülések fogadják, pedig valahogy így kell lennie. Ami földi szemmel gusztustalan, egy öregember teste, az talán egészen gusztusos és kívánatos a vén kaszás számára. Merthogy közöttünk arat a legszívesebben. Mindig az Űrodüsszeia képei villannak be nekem, a halálra, tehát az újjászületésre is már megérett öregember arcával, amikor erre gondolok. Ott ugyan automatikus az átmenet egyik életből a másikba, akár a hindu mitológia és hitvilág elképzelései szerint, ám ez nem lehet így. Ahogyan nem lehet átlépni károsodás és nagy félreértések nélkül egyik kapcsolatból a másikba, egyik házasságból a másikba, ugyanúgy halálaink és újabb leszületéseink között is kell lenni pihenőidőnek. Nemcsak azért mert a test idővel megfárad és nem igényli a túlhajszoltságot, hanem azért is, mert az átélt élményeket fel kell dolgozni, és a léleknek, lényünk egyedüli túlélőjének ehhez időre van szüksége. Az örök ifjúság hajszolója persze nem értenek egyet velem, jól tudom. De ez legyen az ő problémájuk. Mint tudjuk, a ganajtúróbogár és a galacsin példázata nem véletlenül merült fel az imént. Papám ezt szargörgető bogárnak nevezte, mint ahogy mindenki abban a környezetben. Ám amíg a szorgos rovarnak célja van az ürülékhalmozással, szüksége van rá a szaporodáshoz, addig az anyag megszállottjainak ez legfeljebb silány kis öncél, merthogy a gyűjteményeiket addig halmozzák, amíg bele nem gebednek az örökös vágyakozásba, mint a Shakespeare által megörökített gazdag, „kit pénze gondja öl meg”. Ne feledjük: hatméteres falkerítés, háromajtós szekrény vállszélességű örök, véredek, mindenkire gyanakvó házgondnokok, portások, takarító személyzet, beépített kertész... Hozzájuk viszonyítva a nomád körülmények között élő népek fiai boldog, felszabadult emberek, arcuk csupa mosoly, örülni tudnak a legkisebb földi adománynak vagy élménynek is. Akár egy viszonzott mosolynak. Mindenüket, azaz azt a keveset is, amijük van, szívesen megosztják a betévedő vendéggel, és ezt nem veszteségként élik meg, hanem természetes örömforrásként. Utazóműsorok főszereplő riportereit figyelem, vajon ők adnak-e valamit vendéglátóiknak cserébe? Hagynak maguk után egyebet, mint a nézőben az utánérzést, hogy ezek most valójában meg akarják ismerni a világot a maga természetes valójában, vagy kémkednek valaki számára? Felderítik a nyersanyag-lelőhelyeket, különleges növények, állatok lakóhelyét és életkörülményeit, netán a bennszülöttekre is úgy tekintenek, mint valami elzárt helyen lakó állatokra? A látogatók által adható egyszerű hétköznapi eszközök, vetőmagok, egyéb táplálékok ajándékba vitele voltaképpen olcsó ajándéknak számítana a saját anyagi lehetőségeikhez képest,

mégse látunk megörökítve efféle gesztusokat, adományokat. Holott mikor a saját közegünkben vendégségbe megyünk, mindig igyekszünk helyesen megválasztani azokat az ajándékokat, amelyeket magunkkal viszünk. Miért nem tekintik ezt érvényesnek idegen országokban, természeti népeknél is, hiszen ahová megyünk, oda magunkkal visszük saját kultúránkat és annak jelképeit. Ennyi a különbség a „civilizáltak” által lenézett természeti népek és azok kifosztói között. Merthogy a tévés csoport gyakran csak előfutára az őket odaküldő rabló gépezetnek.

Sokszor szorult el a szívem, mikor arra gondoltam, hogy egy Afrikába utazó amerikai csoportnak ajándékba megvenni egy szamarat vagy egy szarvasmarhát a saját pénzükhöz viszonyítva fityingeket jelentene. Színes textíliákat, bizsut adni az asszonyoknak úgyszintén. Megvásárolni pár zsák gabonát, esetleg jótékonyági intézményektől megigényelni csupán gesztusértékű dolog volna. Mikor őserdei indiánokat látogatnak, miért ne vehetnének meg számukra egy darab dzsungelt, ahol aztán kizárólagos tulajdonosként élhetnének zavartalanul tovább? Mindenkit a saját közegében érvényes értékrend szerint megajándékozni, csak mert a vendégjog tiszteletben tartása mellett a vendég kötelességei is elérnék az idegen látogatók ingerküszöbét...

Szóval a kérdések vagy azok elmaradása. Fekete Gyula egy riportkönyve akad a kezembe, aminek stílusa kissé száraz, formálisan újságírói, hetvenes évekbeli frazeológiának megfelelő. De a kérdés, amit felvet, megint csak továbbgondolandó. Felkérésre indította a riportsorozatot, majd írta ennek nyomán a könyvet, vagyis foglalkozott hétköznapi hősökkel, akiknek élete példaként szolgálhat mások számára. Már az elején, a bevezetőben eltöpreng rajta, vajon kit is érdekelhet a fiatalok közül az öregek példás élete. Mert melyik húszéves nem gondolja úgy, hogy ő jobban tudja? Hogy ő mindent jobban tud, tegyük hozzá. Fekete Gyula feljegyzése szerint az ő korosztályának tagjai, kivéve a világháború által otthonukból távolra sodortakat, még legtöbbször azonos helységnévvel szerepeltek a születési és a halálozási rovatokban. Vagyis hogy ugyanott haltak meg, ahol születtek, nem költöztek el onnan. Aztán a szülőházát felváltotta a „kishaza”, mely választott helyként szolgált egy élet leéléséhez. Nem írja le a Trianon szót, mert a cenzúra nyilván azonnal kitörölte volna már a kéziratból. Ám mi végiggondoljuk ezt is. Hány család van, amelyiket ízekre szakítottak az értelmetlen háborúk, majd a kegyetlen és rideg békepaktumok? Közülük hányan akadtak, akik akarták, tervezték, helyeselték a háborúkat? Ha nem, volt-e joguk, lehetőségük „kibeszélni a sorból”, vagyis tiltakozni ellene, dezertálni, mint a vietnami háború kanadai menekültjeinek? S vajon akad-e néhány olyan boldog család is, amelyik ezt a társadalmi traumát érintetlenül élte meg? Anélkül, hogy egyetlen családtagot is veszített volna, mert a nagy rohadt béke beköszöntével szigorúan őrzött határok választották el egymástól a rokonokat. Évtizedekkel később értesülünk róla, hogy a kettészakított családok, barátok átkiabáltak egymásnak az Ipoly fölött, melyről a nagy okos hadmérnökök azt se tudták, hogy nem hajózható. Gyermekek szökdöstek át egymáshoz, mert hiszen a barátságot és rokoni kapcsolatokat nem a lelketlen katonai parancsok határozzák meg, hanem olyan láthatatlan szálak, melyek talán nem érzékelhetők a kívülálló számára, de örök érvényűek a megcsonkított haza minden becsületes polgárának életében.

A kettészakított országok ötlete (ideológiája? haditerve?) márpedig nem az adott országokban született meg, hanem ördögi koponyákban. Érzéketlen dögök fejében, akik soha nincsenek tudatában annak, amit cselekszenek. Rohadtul tudatosak, mondhatnánk, de nem a szó valódi értelmében. Csak a szavak racionális értelmét fogják fel, de ami azokon túl van, azt nem értik. A lelkük süket és vak mások gondjai iránt. Pszichésen és mentálisan sérültek, olyan fogyatékkal élnek, amit igen nehéz

megfogalmazni. Ahogyan a művészet iránt süket tisztviselőkről azt írtam, művészetvakok, ezekről a bürokratákról meg azt kell feljegyezni, hogy érzelmvakok vagy pszicho-süketek. Kiegészítve azzal a megjegyzéssel, hogy rögvest elnézést is kérek a fogyatékkal élőkől, akiknek a lelkében rengeteg jó szándék, törekvés és igyekezet van a másokkal való hiánytalan kommunikációra. Szóval az országok kettészabdálása. Vietnam, Kambodzsa, Laosz, vagy ami most éppenséggel folyik Szíriában és már lezajlott Irakban, a Közel-Kelet több országában, Észak-Afrikában. Észak és Dél vagy Kelet és Nyugat harcává degradált, mesterségesen felturbózott ellentétek, melyek egészen a polgárháborúig voltak vihetőek. Mert az adott népeknek még nem volt kellő történelmi tapasztalata a dolgok elbírálásához. Vagy mert túlságosan forrófejűek, civilizálatlanok, vagy mit tudom én, milyenek az állampolgárai. Mert még nem élték át a saját Trianonjuk mindent és mindenkit széjjeltépő gazságát, és mert nem kellett egy ilyen állapotból újjászületniük, mindent újra felépíteniük. Őket még csak most lövik szét, asszonyaikat és lányaikat most erőszakolják szakmányban minden emberi mivoltukból kivetkőzött, felbuztatott katonák. Akiknek azt sulykolták, hogy az általuk megtámadottak nem is emberek, tehát semmiféle kíméletet nem érdemelnek. Ahogyan Mel Gibson kiejti a száján: „Yellow people...” A veszélyes élet éve c. filmben, nem kis lenézéssel. Ahogyan Sztálin engedélyezte katonáinak a málenkij robot mellé a „kis szórakozást” is a leigázott népek leányaival. Afrikában, Ázsiában most folyik a szemléltető oktatás, hogyan lehet elveszíteni az emberi mértéket, hogyan lehet tökéletesen elvadulni, akár az ősemberi létezés szintje alá süllyedni, s talán parancsszóra. Az eszmei mondanivaló pedig nem az lesz, hogy az instruktorok voltak vadállatok, hanem hogy a nebulók, az általuk kitanítottak civilizálatlanok és az ember névre méltatlanok. Merthogy ilyesmit vittek végbe.

A délszláv háború után rengeteg katonát gyötörtek rémképek, feldolgozhatatlan, vagy annak tűnő élmények terhét vonszolták magukkal. A szerb államnak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy segítse őket ezek feldolgozásában. Eduardo Rózsa-Flores, aki maga is részt vett a délvidéki harcokban, melyek során elmondása szerint rátalált igazi énjére, meglelte valódi identitását, utóbb visszajárt beteg bajtársait látogatni, segíteni, amennyire tőle tellett. Ez önkéntes vállalás volt, ám az oknyomozó és tényfeltáró riportokból sok minden más is kiderült. A boszniai tömeggyilkosságok. A parancsnokok által elrendelt, csoportos nemi erőszak. Nemcsak asszonyok és gyereklányok ellen, hanem férfiakon is végrehajtva. Egy megerőszkolt családapa mesélte, hogy a történetek után nem tudja, hogyan nézzen szerettei szemébe. És hogyan is van ez, kedves melegpártiak? Ami nektek kellemes és széleskörűen terjesztendő, az mások számára a rettenet és a borzalom. A soha fel nem dolgozható trauma, mert még csak beszélni se illik róla. Mert azonnal az áldozatot teszik meg bűnösnek, nem az erőszaktevőt.

És ezen a ponton jutunk vissza az elhallgatott történelmi igazságokhoz, a családi körben ki nem beszélt, mert belénk fojtott élmények kérdéséhez. Nyilván más a helyzet egy észak-koreai emberrel, akinek máig hallgatnia kell, ILLIK, nehogy a nagyhatalmú diktátorok megsértődjenek és sértettségükben rögvest gyilkolászni kezdjenek. Nálunk oldódott valamelyest a diktatúra után itt maradt, fojtogató légkör a rendszerváltozásnak nevezett történelmi átmenettel. De Trianont, felmenőink gyászát, József Attila Nem, nem, soha! c. verses feljajdulását évtizedekig nem ismerhettük meg. Mert akkor *beléjük* fojtották a szót. Akkor *ők* nem beszélhettek semmi lényegesről, amiről ugyanakkor a világsajtó telehazudta a világ pofáját, és azóta is, egyfolytában, csak az ő hülye hazugságaik élnek a köztudatban. A frázisaik. Az esetleg hetente csereberélt szlogenjeik, ez a kordivat, mely ugyanolyan ferde és elfogadhatatlan, mint a derék nélküli nadrágok, szoknyák viselete, a görög színházban még helyénvaló, de a mai utcaképen röhejes koturnusz, ami nem mellelesleg

tönkreteszi a nők tartását, megbetegíti a gerincüket, és amit a férfiak maguk közt csak k...dobogónak neveztek, mikor még dívott.

Trianonról meg azt tanítják, hogy megváltoztathatatlan. S valóban az? Hát soha nem lehet változtatni azon, hogy az ember végre elmesélhesse legalább gyermekeinek és annak a kevés érdeklődőnek, mi történt dédjéinkkel, nagyszüleinkkel, s hogy miért sújtotta szüleink nemzedékét a Trianon miatti felszólamlás miatt olyan kegyetlen bosszúhadjárat?! Hogy miért kellett nekem és sok kortársamnak beleszületni az eleve diszkriminálандók kategóriájába, anélkül, hogy bármit is elkövettünk volna? Hacsak azt is sértésnek és visszabeszélésnek nem vették, hogy fel merészeltünk sírni születésünkkor... Igen, a zsarnoki rendszerekben gondolkodók természetesnek veszik, hogy a másik félnek soha nem szabad visszaszólnia, vagy ha ők úgy gondolják, bármiről is beszélnie, amit ők nem hagynak jóvá vagy írnak elő végtelen felfuvalkodottságukban.

Divattá tették a kommunikáció szakot. Kiképeztek annyi fiataalt, amennyire száz évig se lesz szükség a médiában. Beléjük neveltek egyfajta szakmai gőgöt, amit korábban a közgazdász-, jogász- vagy orvosképzésben tapasztalhattunk meg. Aztán az is kiment a divatból. Több évtizedes botladozás után ráébredtek valakik, hogy szükség lesz alternatív közgazdászképzésre is. Mert a marxizmus-leninizmus emlőin nevelkedett, öreg profok nem fognak csak úgy leszokni korábbi frázisaikról és pót-hitvilágukról. Magyarán szólva szakmai zsargonjukról és rögeszméikről, melyeket „modernizáltak” ugyan valamelyest, áttérve a globalista zsargonra, aminek úgyszintén nincs értelme, mert a hivatásos agymosást szolgálja, semmi mást. Pedig egy alapvető gondolatot kellene végiggondolniuk végre: egy társadalmat nem ideológiák irányítanak, hanem kellően képzett közgazdászok és mérnökök, akik képesek megtervezni egy egész ország jól működő gazdaságát. Ha erre nem alkalmasak, akkor nem vérbeli szakemberek, hanem blablázó, mellébeszélő propagandisták, akiknek egyedüli céljuk a hatalom megszerzése és saját maguknak abba való bebetonozása. A szakmai gőg pedig ugyanúgy értelmetlen, mint az öntömjézésnek bármely más formája. Hiányból és hiányérzetből fakad. Üres kalász fennhordja a fejét, mondja a magyar közmondás.

Kevesen merik felvetni még, hogy „A kapitalizmus diadalmaskodott a kommunizmus fölött” hangzatos szövege, mely az ún. piacgazdaság vagy globalizmus győzelmét hirdeti, ám a hiteles forrásokra támaszkodó szakemberek nem hallgathatják el, mekkorát buktáztak ugyanezek fenntartói, a bankok, bankrendszerek, világpiaci összefonódások, melyek egyedül a szolgalelkű kormányoknak és a szolgasajtónak köszönhetik fennmaradásukat. Jobban mondva kommunikációs sikereiket. Merthogy a megsértettek és megalázottak még mindig nem teremtették meg a saját sajtóvilágukat. Azt a rendszert, amelyre ugyanakkora szükség van, mint a reális alapokon nyugvó, gondosan megtervezett gazdaságra. Azért tanultunk valamit a kommunizmustól is, mondhatnák kaján outsiders, de mi korábbra tekintünk vissza, mondjuk Mátyás király központosított rendszerére, melyet csak az ő meggyilkolása után omlaszthattak össze a már akkor is mohó és kielégíthetetlen étvágyú bankárcsaládok. A bumeráng persze a bajkeverő Beatrix királynét is utolérte, de az már legyen az ő feldolgozandó történelmi élménye...

Nekünk pedig azon kell sürgősen eltöprengenünk, hogy a gazdasági világválságok valóban spontán jelentkeztek, vagy előre gondosan megtervezetten, hogy ezek nyomán beindulhasson a hangoskodó sajtópropaganda, miszerint a kérdést kizárólag háborúval lehet megoldani? A szomszédunkban máris folyik egy jelentős természeti kincscsel rendelkező ország szétszabdalási kísérlete. Mindig másra

mutogatva ujjal, a saját érdekeket és szándékokat viszont gondosan leplezve. De ahogyan korábban már elmeditáltunk a mindent meglátó szemekről, ugyanúgy nem rejtőzhetnek el a látó szemek elől a most kelet-nyugati ellentéteket szító történelem-machinátorok sem. Már látjuk is a kilógó lólábat. Mint a primitív családokban: mindig az, aki a lehangosabban üvölt. Vagyis akinek a legarrogánsabb a sajtója, hogy egészen konkrétak legyünk. Az észak-dél ellentét kiobbantása a mesés keleten még az amerikai polgárháború XX. századi leképezése volt. Folytak a kísérletek Olaszország kettészakítására is, a fasisztoid Padániai Köztársaság illúziójával kecsegtetve és a délieket pocskondiázva. A mostani „keleti kérdés” viszont a világ újrafelosztásáról és egy újabb világháború kiobbantásáról szól, efelől ne legyenek kétségeink. Bár a történelem nem ismétli, nem ismételheti önmagát, a Világ Urai mégis ezt erőltetik. A csekély képzelőerővel, ám annál nagyobb hatalomvágygal bíró szerencsétlenek nem veszik észre, hogy nem kebelezhettek be az egész Földet. S hogy nem hagyható meg olyan alakok kezében ennek birtoka, akik a szerzésnek is csak egyedüli módját ismerik, a sáskahad módjára történő letarolást, esztelen lepusztítást. Miközben Isten a Földet olyan tökéletes „gépezetként” tervezte és állította működésbe, hogy azt csak hagyni kell a maga logikája (szisztémája) szerint funkcionálni. A kiirtott erdőket újra kell telepíteni. Ezzel megköthető és megtartható az ivóvízkészlet jelentős része. A klíma normalizálódik általa. Megfékeződnek a pusztító viharok. Nem kellene már további aranykészletek után vájkálni magunk alá a földben, hogy aztán földrengéseket és földcsuszamlásokat indítsunk be. A féktelen anyagéhséget érdemes volna lecserélni mértéktelen tudásszomjra, kedves hivatásos rablók...

Mikszáthnál, Jókainál még úgy olvastuk, hogy az orvos lenézett vagy legalább társadalmilag meg nem becsült foglalkozásnak számított. Hogy miért? Talán mert polgári foglalkozás volt. Nem úri, mint a földbirtokosság. Szüleink, nagyszüleink már tiszteletben tartották azokat, akikre betegségük és főleg a rettegett gyermekbetegségek idején rászorultak. Édesapám kész vagyionokat fizetett ki nekik, hogy édesanyám életét megmentsék, miközben azok csak sötétben tapogatóztak és félrediagnosticsztizálták. Ifjúkoromban az elit szakmák közé tartozott, majd a hozzánk is benyomuló „nyugati kultúra”, azaz a piacgazdaság jegyében ugyanolyan alkalmazotti kategóriává vált, mint minden más, melyet a disposable kategóriába soroltak be a nagy szélhámósok, a mostani társadalmi „rend” fenntartói. Most a mérnökök jöttek divatba, mert munkájuk gyümölcse azonnal megvalósulni látszik az ipari termelésben. Az anyag megszállottjai pedig csak ezt értik, az azonnali profit lehetőségét. A betegek megmentése nem számít, hadd hulljon a férgese... A művészet által „megtermelt javakat” fel se foghatják, mert bár mi álmodjuk meg elsőként a jövő társadalmát, annak minden részletével együtt, a ránk fordított pénzeket, szponzorálást, egyebet kidobott pénznek tartják. Kivéve, ha valami hollywoodi filmipari termék vagy világszerte terjeszthető színpadi pót-művészet vagy álművészet formájában szózatják rá embermilliókra. Amíg az is ki nem megy a divatból.

A valódi művészet viszont nem divattermék. Éppen ezért hordoz magán olyan semmivel össze nem téveszthető jegyeket, melyek által akár örök érvényűvé is válhat, de legalább is tartósnak mondható. Több évszázadon át él és hat, fennmarad, minden új nemzedéket megrendít, mosolyra vagy könnyekre fakaszt, elámít, és ugyanakkor nincs, aki megmondhatná, mi az benne, ami minden korra és minden műértő személyre nézve érvényessé teszi. A Mona Lisa, a Milói Vénusz, a pompás antik romok, az egyiptomi piramisok, Machu Picchu, a megmagyarázhatatlan kultikus építmények mind rejtély, de egyúttal közérthető alkotások. Az isteni ujjnyomokat sikeresen magukon viselő művek, mert megörökítették az ihlet szent pillanatát, mikor Isten és a földiek egyetlen alkotói pillanatra érintkeztek egymással, ahogyan Michelangelo freskóján Ádám teremtése által megmutatta számunkra.

Pár napja egy tudományos műsort néztem a tévén. Korábbi fordításaim anyagára ismertem benne. Valaha rendszeresen kértek fel orvosi kutatások anyagának előkészítésére, azaz angol nyelvű orvosi folyóiratok cikkeinek fordítására. Ezúttal az előre programozott sejthalálról volt szó, mely nem olyan rémisztő, mint ahogy első hallásra vélné az olvasó. Szervezetünkben rendszerint végbemenő folyamatról van szó, melynek során a fölöslegessé vált anyagtól úgy szabadulunk meg, hogy az apoptózisnak nevezett, természetes folyamat által a hibás, rossz, kártékony, beteg sejtek DNS-ét egyszerűen felaprítja a szervezet, majd az így keletkezett törmeléket eltávolítja a maga tisztító rendszerén keresztül. Sok érdekes anyagot fordítottam orvos-kutatók számára, és örömmel tettem. Nővérem, s talán édesapám is szeretne volna, ha inkább az orvosi pályát választom. Addig erősködtek, amíg egyszer megpróbáltam felvételizni a nagynevű fővárosi intézménybe, de hála Istennek, nem sikerült. Nekem csak az eszköztelen gyógyítás ment, amivel jóval később ismerkedtem meg. Ennek alapszabálya a „Nem ártani, fájdalmat nem okozni!” Tudtommal ez az eredeti hippokratészi eskü szövege. A mai orvostudomány ezt persze nem tudja betartani, mert naponta megsebzí, felvágja a pácienseket, a fehér porokkal pedig gyakran ugyanannyit árt nekik, mint amennyit segít. Ki ne ismerné a kabaréjelentet a számtalan mellékhatásról?! A végtelenül durva és kíméletlen kemoterápiáról már nem is beszélve.

Nos, az egykor általam lefordított kutatási anyaggal szembesülni kellemes dolog volt. Csak nem tartott soká, mert közben vendég érkezett, és a kedvéért kikapcsoltam a tévét. A szembesülés időleges volt, s talán nem is kellett több, elég volt a felismerés és az emlékezés, mert hiszen arra való a memóriánk, hogy onnan bármikor előhívassuk a benne eltároltakat. A másik az utóérzés, hogy ismét hasznára lehettem az emberiségnek, mert a magyarra ültetett anyag a tudomány részévé szervült, már csak élni kell vele. S hogy levezelhettem valami az egykori ellenállásomért, amellyel minden későbbi rábeszélést fogadtam, ha az orvosi pályára terelődött a szó.

Talán édesapám büszkébb lett volna rám orvosként, de pályát nem mások kedvéért választunk, hanem, ha jól halljuk a hívást, elhivatottságból. És ebben az édesanyám sugallata, s talán végakarata volt a döntő. Ő meglátta bennem a jó tanári képességeket, mely már évtizedek, s talán századok óta ott lappangott valahol a családi génekben. A zeneművészi pálya is körvonalazódott, méghozzá elég korán, de a vele járó rendszertelen élet nem olyan elszánt és elhivatott anyáknak való, mint amilyen én is lettem. Nekem kell a biztos családi otthon. Az a hely és intézmény, amelyet hiába támadtak olyan elvadult erőkkal, mégis mindig a miénk volt és maradt. Igaz, sok lemondással járt. Valójában volt polgári foglalkozásom is, de nem csináltam karriert. Két dühös, sértett férfi ráncigált, tépett évtizedeken át, mert nem voltam hajlandó alárendelni magamat leigázó szándékaiknak. Mert szabad merészelttem maradni. Félreértés ne essék, nem *olyan* értelemben, hanem szellememben. Mert *olyan* értelemben valóságos aszkétává lettem. Megfizettem az árát az önállóságnak, túlságosan is. Most pedig, életem utolsó szakaszába érkezve, még a társadalom is kiutalja a maga rúgásait a szellemi szabadfoglalkozásúnak, aki ugyan jóval több járulékot fizetett, mint a jelentéktelen hivatalnoki állásukat féltő, soha semmire nem vállalkozó társaink, mégis minden hozzájárulásunkat a CSAK kategóriába sorolják be. A tetemes adók nem számítanak, mert az CSAK adó volt, amiből ilyen-olyan politikusokat tenyésztettünk, akik az államvagyon mellé még a mi adóforintjainkat is zsebre tették. A jelentéstorzulás és értékrendi változás ebben is tetten érhető. Az egykor irigyelt „maszekot” utóbb jól megcsipkedi a primitív tyúkudvar, mert most már megteheti. S egyúttal ünnepli saját józanságát, mely voltaképpen gyávaság volt, vállalkozni nem merés, hogy ők úgymond okosabbak voltak az osztály eszénél. De hagyjuk is, mert nem érdemel sok szót az egész. Ha csak azt látják és hallják meg, amit a legdurvább eszközökkel az arcukba dobnak és ordítanak, akkor baj van, nagyon nagy baj, a receptorokkal. Én már csak arra vágyom, hogy méltóképpen tölthessem le az utolsó időt, rendezhessem műveim sorsát, s aztán soha többé ne kelljen leszületnem a Földre. Egyszerűen sok mindenbe belefáradtam, de legfőképp az emberi közönybe, a méltatlan bánásmódba és abba az értetlenségbe, mely mindezt a világ legtermészetesebb módjaként szemléli.

Nem tudom, hogy máshol léteznek-e ugyanazok a csodálatos színek, amelyeket itteni életemben megismertem, s ha módom lesz, ezekre mindig emlékezni fogok. Bízom az emlékezetben, mely annyi mindent tárolni képes. És a kollektív emlékezetben is, a másfajta értékrendűben, ahol a dolgok végül a helyükre kerülnek. Arra a bizonyos megérdemeltre, amibe már nem tudnak belekotyogni a tudatlanok, akik ezt a földi „rendet” irányítani vélik. Vagy úgy érzik, hogy ehhez joguk van. Mások ellenében, másoknak a nap huszonnégy órájában tetemes károkat okozva. Totális süketségben és vakságban, mégis pöffeszkedve, önelégülten. Akinek füle van, hallja meg, idézzük a Bibliát, s ha meghallotta, máris elnyerte a lehetőséget a maga részéről való változtatásra. A szebb újrakezdésre.

Voltak, akik vágytak a halhatatlanságra, és úgy hitték, hogy romlandó porhüvelyük megmentésével, bebalzsamozásával jutnak el a vágyott szintre. Hogy ez mennyire sikerült nekik, ahhoz elég egy

pillantást vetni az összeaszott múmiákra, miféle arcot őriztek meg az utókor számára... A fizikai test nem arra való, hogy ilyen-olyan formában őrizgessék, istenként tiszteljék, egyszóval hogy összetévesszék funkciójában a lélekkel, mely valóban nem romlandó. Minden, ami anyag, az visszakerül az Univerzum örök körforgásába, ahol később formálódó világoknak és lényeknek adományozza majd magát. Tudósok emlegetik csillagpor-létünk jelentőségét, s egyúttal azt is körvonalazzák, hogy a szülőhaza és a „kishaza” egyaránt semmivé porlik egykoron. A mumifikálók elvei és ténykedése ezek szerint nem vezetnek sehová. Végül minden visszatér a porrá omlás fázisába, csak mert ez a világ rendje. A Nagy Bummot követik a kis bummok, a távozókat az eljövők. Nyírő József ezt úgy örökíti meg, hogy a temetők népe, az ottani „vetés” egy idő után újra kikel, és újabb néppé lesz. A nagy civilizációk után maradnak a nagy kőépítmények és a földben a csontok, mondják a tudósok. Egy darabig. Amíg az adott lakóhely élete is véget nem ér. A felrobbanó csillagok megsemmisítik a hozzájuk túl közeli bolygókat is. Vagy úgy, hogy kitágulás közben bekebelezik őket, vagy úgy, hogy velük együtt robbannak szét elemeikre.

Talán a változó klímájú Föld is csak ismétli valamilyen formában a Naphoz közelebbi bolygótársai sorsát. A gyakoribbá váló napviharak előbb megsebzik bolygónkat, majd megbetegítik és lakhatatlanná teszik. Az emberiség számára legalább. A Vénusz közelebb van központi csillagunkhoz, ezért többet kaphatott ezekből az ártalmas sugarakból, légköre és klímája talán ettől ment tönkre és vált földi értelemben vett életre alkalmatlanná. A Merkúrról nem is beszélve, melynek nagyobb ütközésekben volt része naprendszeri élete során. Érdekes végiggondolni, hogy a fiatal Naprendszer eredetileg meglévő húsz bolygója hogyan, milyen sorrendben ütközött egymással, hogy mára már csak négy „kőbolygó” maradt belőlük. Vagy hogy a Jupiter által „felporszívózott” külső naprendszeri üstökösök, meteoritok és egyéb szilárd hordalékanyag mivé lett az ütközés után a nagy gázbolygó belsejében. S hogy az óriás gázbolygó belsejében mi lehet, ami gigantikus gravitációval tartja össze az egyébként igen illékony anyaghalmazt, tartja pályán a körötte keringő holdakat és variálja azok pályáját.

Rossz érzés persze azt végiggondolni, hogy a Föld, mely mostani formájában egy csodálatos műalkotás, egykor „elromlik”, tönkremegy, a szépséges erdők, növényekkel tarkázott vidékek kopárrá lesznek, az óceánok gazdag élővilága kihal, a víz elpárolog, és effélék. Mindazt, amiről most még úgy tudjuk, hogy évmilliárdokba telhet. Tudósok arról agyalnak, hogyan menekítsék ki az emberiséget az általa tönkretett bolygóról más planétákra, de arra sose gondolnak, hogy ennek mi értelme volna? Ismerve mostani szellemiségét, nem kezdené máshol is újra ugyanezt a vadbarom viselkedést, amellyel egy bolygót már sikeresen tönkretett? Ha sose tanul a saját rossz sorsából, hogyan gondolhatja, hogy joga van ugyanezt megtenni egy másik bolygó (élő)világával, mely ennél azért jobb sorsra érdemes? Olyan ez, mint szántszándékkal megfertőzni másokat, ahelyett, hogy a saját gyógyulását keresné legelőbb. Ugyanakkor tudhatjuk, mert valahonnan tudható, hogy a Földön egykor túlnépesedett és erőszakosságában túltengő dinoszauruszok is kaptak a fejükre egy nagyot, amikor már veszélyeztették a kék bolygót. Az emberi faj csak eztán alakult ki, fejlődéstörténete másodpercekben mérhető az egész történehez képest. Akkor mi a garancia arra, hogy nekünk több idő adatik, mint az előttünk túlnépesedett, majd lecsapott dínóknak? Hogy a többi élőlényhez képest nekünk is csak valahány másodperc jut még a továbbiakban, s aztán a történet megy, folytatódik tovább nélkülünk... Mert az ember vírus a Föld testén...

A megoldás, ami egyelőre még kínálkozik, egy angol szójátékkal fejezhető ki a legtömörebben: *instead of deforestation – reforestation*. (Erdőirtás helyett – erdő-újratelepítés). Nem siránkozni kell rajta, hogy hány faj pusztul ki, méghozzá egyre gyorsuló ütemben, hanem vissza kell adni számukra az általuk korábban is birtokolt lakóhelyeiket. A birtoklás persze emberi fogalom, de egyelőre nem tudok jobbat, mert ez helyezkedik szembe a vademberek, a túlcivilizált lények által gyakorolt erőszakos uralommal. *Amit jelenleg, és már elég régóta művelnek, az voltaképpen a saját fajtájuk apoptózisa*. Talán nem tudatos, de ösztönös és sikeres önfeldarálása. De hogy ez melyik stádiumában tart, visszafordítható folyamat vagy sem, azt ki tudná megmondani? Ha a Föld önmagában véve tökéletes felépítését és működését nézzük, akkor ránk itt nemigen van szükség. Idegen (földönkívüli) bevándorlók volnánk? Nem emlékezhetünk rá, mert már több katasztrófális kísérletünk volt, többek között atombombával is, több nevezetes korszakban, mely olyan volt, akár egy kémiai laborba bezabadult hülyegyerek kísérletezgetése az ott talált anyagokkal. Kollektív felelősségünk ugyanannyi, eredményünk dettó, csak még azt nem tudni, hogy most már a végkifejlet felé masírozunk, vagy kaphatunk sanszot, eddigi eredményeinkre, találmányainkra, műalkotásainkra való tekintettel. Vagy csak azért, mert a Mindenható végtelenül türelmes és jóságos.

Jiří Menzel látogatása egy hírműsorban, ahol meglehetősen flegmán és fölényeskedve nyilatkozik budapesti Mozart-rendezéséről, az opera szövegekönyvéről, bevezetőként pedig a magyar nyelvről. Szóhalmaznak, vagy effélének nevezi a nyelvünket, holott a műsorvezető, igen udvariasan a saját anyanyelvén köszönti. Nekünk a szláv nyelvek keményebb hangzásúak, de nem pocskondiázzuk őket, főként nem akkor, ha valahová meghívnak, tehát vendégként megyünk. Csak a zene, állítja, holott az operának csak a zenéjét kiemelve nem ugyanaz az élmény. Apolitikus, elhárít minden politikai mellékízű kérdést. Azt kifogásolja a magyar nyelvben, hogy – állítása szerint – nincsenek benne nemzetközi szavak, melyek mindenhol a világon megtalálhatók. Ebben téved, különösen a mai szlenget illetően, amit nyelvi szépség szempontjából erősen kifogásolunk. A latin szavak, a magyarban legalább is, a művelt nyelvhasználat kellékei. Nem tudom, miért baj az, hogy mindent lefordítunk a saját anyanyelvünkre. Ez csak annyit tesz, hogy vagyunk elég gazdagok hozzá, hogy árnyaltabban kifejezzük magunkat, s ne legyünk kénytelenek változtatlanul vagy eltorzítva beemelni idegen nyelvek kevésbé színes szavait. Az csak a nyelv fejlettségét jelzi, ha rá minden lefordítható. S ha nincs aktuális kifejezés az új jövevényszavakra, akkor alkotunk újakat. Menzel megengedte magának a cseh gőg luxusát, pedig művészembertől elvárnánk, hogy ne legyen sovén. Mivel eleve sündisznóállásból fogadta a riporter kérdéseket, az interjú nem volt sikeres. A riportalany nem hagyta kikerdezni magát. Csupán annyit tudtunk meg, amit már eleve, bevezetőként is tudtunk, hogy a világhírű rendező Budapesten rendezi meg a *Cosí fan tutte*-t az Operaházban. Hogy meghívásra (az ő szóhasználatával: megrendelésre) jött, vannak itt barátai, s velük fog dolgozni. Akárha a Toldi estjének jelenete ismétlődött volna meg, a hátulról, tehát orvul támadó cseh vitézzel. Csak ezúttal nem akadt egy bivalyerős Toldi, aki földhöz teremtette volna... Nekünk azért még kedves a saját anyanyelvünk, mint ahogy minden becsületes embernek a földön a sajátja. A lekezelő gesztus nem esett jól, de várjuk a rendezést. Nem készülünk viszont-flegmának lenni, csak szeretnénk újabb interpretációban, remélhetőleg nem modernkedve, hanem a zene és a zeneszerző valódi szellemében látni és hallani egy örökzöld operát.

Az univerzális élmények mellett még mindig vonzanak az egyéni emlékek, azok színgazdag világa. A cinikus kívülálló nem is sejténé, hogy nemcsak a festők látnak és éreznek képekben, hanem mások is, akiket rendes, azaz érzelmileg gazdag, értelmes nevelésben részesítettek. Én pedig úgy látom, hogy minden érzékünk emlékezik, a maga partikuláris emlékmorzsaín él. Mennyi illat, szépséges hang tud elraktározódni emlékezetünkben! Érett gyümölcsök illata, szépsége egy valóságos paradicsomi élvezet. Szüleink jellegzetes illata, mely a kisgyermek számára épp olyan kedves, akár a hűsleges házi eb orrában fájdalmasan vagy örömteli módon felsejlő, érzéki felismerés. Mikor kislányok voltunk, édesanyánk a reggelit készítette, mi titokban megszagoltuk hálóruháikat, melyeken teljesen más volt az anyailat és az apaillat. Számunkra mindkettő kedves. Nagymamánk rózsaszín csíkos és pöttyös ágyneműjének mindig üde illata volt. A szalmazsák rendszeresen újratöltve, kellemes puhaságot nyújtott, ahogyan nagymamánk közelsége is, mikor velük alhattunk a nagyágyon. Puha derékaljakon, vagy a sut meghitt kicsinységében és melegségében télen, mikor éjszakába nyúló vendégségek után kikönyörögte édesapámtól, hogy náluk alhassak. Nemcsak önmagáért, hanem hogy ne kelljen a boldog félálomból az utca hideg éjszakájába beleborzonganom. Olyankor reggel hazakísért, ahogy megígérte. S hogy mennyi biztonságérzést csempészett bele örök nőiségével ezekben a kialakult hazabújásokba, az csak később derült ki, amikor már úgymond ki voltunk téve a hidegre, azaz a szülői és nagyszülői otthon biztos védelme nélkül magunknak kellett boldogulnunk a nagyvilágban.

Féltett növényként, szinte üvegbúra alatt nevelkedtünk. Nem a világ árnyoldalairól tanultunk, hanem mindarról a szépségről, amelyet benne megtapasztalhatunk. Rokonok egymáshoz való jószágáról, az egymással összekötött életek hűségéről, könyvek okos tartalmáról, ugyanakkor semmihez sem hasonlítható, boldogító illatáról, mely más volt Papám gondosan, fiókban őrzött könyvei esetében, mint odahaza, a pancser asztalos által eszkábált könyvszekrényben, vagy iskolai könyvosztáskor, az első érintés örömeivel. A zene szépségéről, arról az univerzális hatalomról, mely belőle árad. Amiről csak később ismertem fel, hogy közvetlenül Istennel köt össze az anyagtalan hangok áradása révén. Tanultunk barátságról, jószomszédi viszonyról, melyet aztán városba költözésünk után felváltott a szimatolás, spicliszkedés ragacsos élménye is. Mikor megtanultuk, hogy a jó káder szomszéd nem azért érdeklődik a Papa hogyléte és véleménye elől, mert valóban őt érdekli mindez, hanem mert jelentenie kell valakinek, valahol, valamilyen formában. Tudtuk, hogy beiskolázták marxista középiskolába, ami nem éppen az északombájnok hatalmas szellemi produkcióiról szólt, hanem sokkal inkább a társadalmi és anyagi érvényesülésről, melynek akkor még csak az előszobájában volt szegény, faluról az iparba csöppent, kisvárosivá avanszált „uralkodó osztály tagja”, azaz munkás. Ebből a kategóriából lett végül gyári rendész, ami talán semmit se mond a mai fiatalságnak, ezért kell elmagyarázni, hogy ennek a tisztségnek a viselője kulcsot kapott minden íróasztalhoz, szobához, öltözőszekrényhez, gyári zegzughoz, tehát bárki titkait kifürkészhette. Sőt ki is szimatolta, mert ő maga is kíváncsi volt, mi lakhat az általa fel nem nyitható fejekben, ahol az övével ellentétben nem a sötétség honolt. Mindezt úgy érte el, annak ellenére, hogy a pártiskolát végül abbahagyta, mert annyira nem volt érzéke a tanuláshoz, hogy minden egyes oktatás előtt gyomorgörcsöt kapott, hányt, majd gyomorfekélyes lett, tehát vegetatív szinten lereagálva a vele történendőket még ebben a primitív formában se volt képes megbirkózni iskolai feladataival. Falujából sok „jó káder” került ki, gazdag faluvá is lettek, mert aki olyan jól parírozott, mint ők, az előtt nyitva állt a társadalmi felemelkedés kapuja. Tőlük, róluk is tudtuk, hogy az átkosbeli utolsó években kizárólag megbízható elvtársak kaptak maszekolási lehetőséget, azaz kezdhettek „fóliázásba”, a gyors meggazdagodás

lehetőségét nyújtó kertészkedésbe. Egy fővárosi kertészlet adta nekik a know-how-t és az alapanyagot, nekik csak bele kellett tanulniuk. Ezt már a gyerekeik csinálták, mindketten kaptak egy falusi házat és hozzá egy jól beüzemelt, hatalmas fóliasátrat, ahol megtermelhették a szerződésben lekötött virágmennyiséget. Senki nem irigyelte tőlük a lehetőséget, csak sokan csóvázták a fejüket, hogyan tudnak ennyire ostoba emberek ilyen könnyen érvényesülni. Hát úgy, hogy ők mindig zöld utat kaptak. Igaz, ennek olyan ára volt, amit egyetlen valódi hívő ember sem adna meg: a lelki üdve odadobását holmi földi baksisokért.

Egy másik, jóval jelentősebb karrier jut eszembe, amiről akkor még nem tudtam. Idős kolléganőm mesélte, hogy az egyik közismert bankár-politikus egykor az ő tanítványa volt. Rengeteget bukdácsol, iszonyúan ostoba gyerek volt. M. néni végül megsajnálta, és gyakran elgondolkodott rajta, mi lesz vele, ha felnő. Akkor úgy vélte, hogy valószínűleg éhen fog halni, mert semmihez sem ért, mindenhez hülye. Később aztán épp az ellenkezője bizonyosodott be, mert mi már ebben a fejtetőre állított világban élünk, ahol a legostobábbak felnyomakodtak vezető pozíciókba, és onnan taposták le a náluk jóval tehetségesebbeket. Szóval nemhogy ezek halnának éhen, hanem megfordítva. A bukdácsoló, jó káderek érdekében „leszóltak” a minisztériumból vagy a pártbizottságról, így nemcsak diplomát szereztek, hanem esetleg kettőt is, amitől büszkén dagad a mellük. Igaz, sokukról derült ki időközben, hogy a diplomamunkájukat lopták, strómannal csináltatták vagy valakiéiről lemásolták. Mikor arról hallok szónokolni, hogy a mostani nyugdíjrendszer igazságos, mert ez is egyfajta egyenlősdin alapul, nem tudok elmenni amellett a kőkemény tény mellett, hogy ezek a futtatottak úgyszólván ingyen kaptak minden lehetőséget, ami az ölükbe hullott. Közben mindig magasabb bércatégoriába tartoztak, tehát úgy tűnt, mintha másoknál ügyesebbek, tehetségesebbek lettek volna, de a sok ügyesség persze mind csak a saját zsebük megtömésére irányult. Mikor számon kérjük rajtuk, mit műveltek az ország, a saját hazájuk gazdaságával, mind hárdítanak. Pedig ők voltak pozícióban, ők voltak döntéshelyzetben, míg az általuk háttérbe szorítottak nem érvényesültek, rosszul kerestek, beleszólásuk soha nem volt az ország dolgaiba, életük alkonyán továbbra is hátrányos helyzetben vannak az egykori kedvezményezettekkel szemben. Egykori? mondhatjuk egyáltalán, hogy egykori, ha máig övék minden lóvé?!

Most inkább Papámra emlékezem. Oldalt elválasztott, hófehér hajára, melyet fésülni is engedett nekünk, kislányoknak. Játszottunk vele, csipketerítőt terítettünk a vállára, mint a fodrász a fésülködő kendőt, de mindig zongoráztunk is neki, ha megkért, mert szeretett hallgatni bennünket, követni fejlődésünket. Arra már nem emlékszem, hogy a zongoravizsgálókra is eljöttek-e a nagymamával, pedig bizonyára ott voltak, csak mi el voltunk foglalva a saját fellépésünkkel, mellyel illet bizonyítani valamit. Legalább annyit, hogy szüleink nemhiába áldoztak ránk és különóráinkra annyit. Meg hogy megtanultuk rendesen fejből az aktuális darabot. Hát persze, hogy megtanultuk, hiszen illet. Mi nem ismertük azt a vélt fölényt, egyke-gőgöt, amit manapság egyre gyakrabban tapasztalni a félrenevelt fiatalokon. Nem is igazán érthető a szerintünk csak normálisnak mondott nevelést kapott nemzedékeknek, hogyan képzelheti bárki, hogy ő a világ közepe, s hogy őt körbe kell ugrálnia szülőknek, nagyszülőknek, magántanároknak, sőt idővel az egész társadalomnak. Harckocsi méretű babakocsikban ülve, unott vagy megvető arccal ülnek a kicsinyek, nem fogadják az arcunkon végigsuhanó mosolyt, „mert nem vagyunk úgy öltözve”. Kisemmizett nemzedékem pedig jócskán megfizette az árat azért, hogy nekik legyen mire gőgösnek lenni. Azzal, hogy lemondunk a fiatalkori érvényesülésről, mert előttünk nyomultak és fölöttünk tehénkedtek az elérhető pozíciókban a nálunk öregebb és hitványabb „alkalmazkodók”, akik azóta is rendszeresen bizonygatják, mennyivel

„ügyesebbek” nálunk, akik továbbra is ragaszkodunk elveinkhez. Kivénhedten is, szenilisen és rosszhíruen is ugyanúgy élnek, de még erővel kapaszkodva a bársonyszék, vagy csak a hivatali titkárnőszék karfájába. Rendszerváltozáskor viszont már megérkezett és lekörözött bennünket az ifjabb, agilisabb nemzedék, mely nemcsak hogy nem hagyta magát, hanem viszonylag hamar beérte és maga mögött hagyta úgy az általunk csak vén hülyéknek nevezett öreg kádereket, mint bennünket is, akik udvariasan előreengedtük őket. Ez pedig anyagi téren is megbosszulja magát. Az átkosban az haladt előre a ranglétrán, aki előtt kihalt valamelyik öreg a sorból. Utóbb ez is megváltozott. Bennünket mindig azzal hülyítették, hogy várjunk sorunkra, előbb a nálunk idősebbeknek kell kiérdemesülniük a „székre”. Hogy ez társadalmi konvenció volt, vagy hallgatólagos megegyezés, azt ki tudná már megmondani... Lényeg, hogy jó darabig így működött minden. Generációm „úgy maradt”, annak a tudatában, hogy majdcsak sorra kerül rangban és fizetési kategóriában. Bennünket viszont mindig alulfizettek. Aki csak egyszer is elfogadja, hogy leminősítsék, az számíthat rá, hogy később is baleknak nézik majd. Mikor arra kerül a sor, hogy megérdemelt nyugdíját megkapja, akkor szembesül vele, hogy akár még a létminimumot se lökik oda neki, nemhogy egyebet, amire rég kiérdemesült. Türelméért, másokat érvényesülni hagyásáért, vagy ki tudja, hogy miért. Felnőttek viszont egész nemzedékek, amelyek a felnőttkor küszöbét is jócskán átlépve, még mindig eltartottak akarnak lenni, azaz nem igyekeznek munkába elhelyezkedni, önmagukat eltartani, hanem akár életfogytig is megmaradni a legkényelmesebb helyzetben, másoktól körberajongva, kiszolgálva, eltartva, magyarul: segíyezve. És ez nemcsak etnikai kérdés, félreértés ne essék. Harmincas, sőt negyvenes fiatalok is lógnak a szülők nyakán, s ha valaki rájuk szól, menjenek már dolgozni, sértetten vágnak vissza, hogy ennyiért-annyiért ők nem vállalnak munkát. Pedig még csak nem is jól képzettek... Nekünk pedig marad a kesernyés utóíz: valahonnan el kell venni a rávalót, hogy ezek is elvegetáljanak. Az árat megint mi fizetjük meg: velük együtt mi is vegetálunk... Ők megérdemelten, mi ismét kifosztva, félrelökve, érdemeinket soha el nem ismerve.

Valamit nagyon elfuseráltak rajtuk, velük. Mindazokon, akik efféle ráhagyatkozással vannak el, önmagukkal elégedetten, míg másokkal végtelenül elégedetlenül. Úgy a társadalom, mint a család hibás ebben. Persze hogy is lehetne mindezt úgymond a társadalomra, a nagyközösségre rálócsólni?! A társadalmi köztulajdon ugyan érdekes fogalomná vált: ki-ki hazalopta, amit tudott, vagy ami az arcára ráfért. Csak mert úgyis közös, tehát egy kis rész neki is kijár belőle alapon. A mindent kollektivizálásnak ezért nem volt sok értelme. Ugyanakkor az egyén felelőssége önmagáért nem szűnt meg, legfeljebb nem vette magára, nem vette tudomásul, hogy rá is vonatkozik. Bűnös a család, amely nem tanítja felelősségteljes viselkedésre a rábízott lelkeket, a saját gyermekeit. A társadalom meg abban bűnös, hogy a kollektív felelősség és büntudat sulykolásával egyúttal megteremtette a kollektív felelőtlenység addig nem létezett fogalmát is. Annak a lehetőségét, hogy előbb csak a kiváltságosok, majd az őket majmolók is mentesülhessenek a felelősségre vonás alól. Tehát polarizálták a társadalmat, és a jól parírozók számára felmentést nyújtottak kisebb-nagyobb vétkeik alól. Ez volt a kommunista feloldozás, mely nem más, mint a katolikus szertartás fenekestül kifordított formája. Ego te absolve, mondhatta a párttitkár vagy a tartótiszt. Így nézték el a szomszéd besúgónak, hogy a munkahelyéről anyagot lopkodjon ki, majd ízléstelen lámpákat, miegyebet eszkábáljon belőle. Viszonzásul „csupán köpnie” kellett. Bárkiről, aki célkeresztbe került. S hogy át kellett néznie mások íróasztalát vagy inkább ő maga érdeklődött a dolgozók titkai iránt, ki tudhatja ma már.

Mi ezeken a tapasztalatokon vagy ezek mentén váltunk „Papám petty kölykeiből”, ahogy bennünket a térdén lovagoltatva becézett, döbbsent, csalódott, majd időnként kiábrándult tagjaivá egy olyan társadalomnak, mely soha igazán be nem fogadott bennünket. Nevezhetnénk ellenségesnek is, de az antagonisztikus kapcsolatokhoz két, egymással szemben álló, vicsorgó félre van szükség, minket viszont nem erre neveltek. Ellenfeleink bizonyára akadtak, de mi soha nem mentünk el az ellenségeskedésig. Egy keresztény ember nem engedheti meg magának, hogy gyűlölködjön, s hogy az élete ezen az undorító érzelmen alapuljon. Mindig ott kell lennie a mindent feloldó szeretetnek, mely felemel az élet legmélyebb mélypontjairól is. Aki ez ellen vét, az egyre mélyebbre süllyed, s nemcsak a létezés ilyen-olyan közegében, hanem morális lényé felszámolásának mocsarában. Tudom, hogy ez igen szigorúan hangzik, mégis így van. Ahogy otthon azt tanultuk, hogy „Ne múljék el a nap a te haragoddal!”, ugyanúgy kellett élnünk, bárhová vetett is a sors. Nemcsak a testvéremmel békítették össze a szülők egy-egy gyerekes összekapás után, hanem ez az erkölcsi parancs vonatkozott minden más emberi viszonyra is. Aki ez ellen vét, az befelé rombol. Tőle megszabadulni természetes önvédelem. Annak egészséges változata. S hogy ami bennünk feloldódott, azaz nem viszonoztunk a ránk nem szépen tekintő társadalmi közegnek, az valószínűleg, de legalább remélhetőleg előkészített egy jobban járható utat gyermekeink számára. Mára már ugyan elmondhatjuk, hogy bennünket sikeresen kicsináltak, mert ebből a se teljesen be nem fogadott, se egészen ki nem taszított nyugdíjas állapotból nincs kiút. Annak, aki benne vergődik, annak nem tűnik úgy. Az ember utolsó útjára készülődve azonban mégis reméli, hogy nemcsak önmagáért, hanem a lemenőkért is le tudott vezetni valamit. Ha ugyan volt mit, s nemcsak a pusztán létünk volt oly sértő a társadalom urainak szemében.

De miért éppen rám figyelnének? Mennyi látható abból a jéghegy módjára felszín alatt rejtőző alkotásból, ami pár évtized munkája során, a köznapi, polgári élet perceiből ellopva, vagy abból megspórolva még fennmaradhat? Most, amikor a semmi produciók hatalmas öntömjénezése folyik, ki veszi észre a csendes zenei hangzásokat? A magunkfajta, aki ugyanúgy a periférián van, mert oda kényszerítették. Talán mi még tehetünk egymásért valamit. De ez a valami mennyivel lesz jobban hallható, mint a korszak üvöltözése? Csupa kérdés, mely leginkább csak megmarad költői kérdésnek. Pár elégedett félmosolyt sikerült már csálnom nálam kevésbé sikeres vagy tehetséges társaim arcára. Rólam mindenki azt feltételezte, hogy mindvégig boldogulok majd a magam erejéből. Csak mert az osztály esze nem bukhat meg az élet iskolájában. Legutolsó osztálytalálkozónkon láttam efféle az egykori gyenge tanulók arcán. Csak jóval, jóval később derült ki, hogy aki szorítja a fenekét a székhez, ahhoz a nem túl magashoz és jelentőshöz, az kap magasabb nyugellátást. Jóval kisebb tehetséggel, ambícióval, producióval, mégis ők kerültek felülre ebben a furcsán fejtetőre állított társadalomban.

Nagyszüleim házának illata. A mindig tisztára seprt, locsolt döngölt padló, az évente tisztára meszelt, hófehér falak. Ezek kontrasztja, a diófából készült bútorok: két ágy, két szekrény (sifon), egy fel- és szétnyitható asztal, támlásszékek és pár karosszék, nagymamám fekete gyapjú nagykendőjével letakarva. Sezlon mint pótágy, és délutáni heverészésre alkalmas fekvőhely. Mi, gyerekek gyakran játszottunk rajta. A falon hímezett fésűtartó, néhány fésűvel és kefével. A kisebbik, keleti ablaktól jobbra Papám faliorája, melyet minden este akkurátusan felhúzott. Lehetőleg ugyanabban az időben, mert a rendes órák ezt igénylik a pontos működésért cserébe. Néhány fénykép a falon, köztük nagyszüleim esküvői fotója is, és egy tükör is valahol, de ennek helyére már nem emlékszem pontosan. Talán a fésűk közelében. A falóra alatt házi áldás, vékony, barna keretben. Egy sparhelt az ajtótól jobbra, köznapi fűtésre, mögötte a kemence domború oldala és a kényelmes sut, ahol hancúrozni lehetett, elbújni vagy csak melegedni, mikor Nagymama a túloldalon, a konyhában sütött. A konyhában fekete kerekasztal állt, erre szedte ki nagymamánk, akit kamaszkorunkban már csak a kedveskedő Nagyi megszólítással illettünk, a kemencében sült, illatos kelt tésztákat, friss kenyeret, kolbászos cipókat. Érdekes volt, hogy mindig annyit sütött. Mi nem is figyeltünk fel rá, mert anyira természetes volt, hogy ezzel is segítse a szomszédos nagycsalád örökké éhes gyermekeit. Gyakran reggelit is csak tőle kaptak. A fiúk lejelentkeztek Papámnál munkára, rendszeresen kaptak ezt-azt a ház körül, majd mehettek reggelizni. Két tehénke szolgáltatta a tejet, még a teljesen lenyomított Kádár-korszakban is. Papám öröksége a dédpapa halála után „földdé változott”. A vasúttól kapott kárpótlás összegéből vette, gyarapította, lett anyaországi középirtokossá, majd Rákosiék rögeszméi alapján került kuláklistára. Mikor ezekről az általánosítató kategóriákról hallunk, mint amiket összekoholtak Horthyról, Wass Albertről, valamint a „Kádár apánk” bezzeg-korszakáról, mikor mindenki biztonságban élt (na ja, akár önmagától is, jól őrzött börtönrácsok mögött, odabent vagy idekint...), nem törölhetem el a saját emlékeimet, melyek viszont felhozzák az emlékek legmélyéről is a rendszer által elhazudott valódi képeket is. Hogy a jó káder család szegény gyermekei az én nagyon rossz káder, kifosztott nagyszüleim kegyelemkenyerén éltek. Ugyanúgy, ahogy az állami gazdaság elivott agyú párttitkárának gyerekei, akik a gazdaság konyháján kaptak enni a jólelkű szakácsnőktől. A nem-bezzeg, sokat szidott Horthy-korszak ezzel szemben gondolt a megözvegyült dédmama helyzetére is, ezért kapott nemcsak özvegyi nyugdíjat, hanem egyösszegű kárpótlást is. De azt se tudja törölni a memóriám, hogy amikor mi kerültünk hátrányos helyzetbe másokhoz képest, akkor nekünk mindig kizárólag csak a saját erőnkől volt szabad megélni és érvényesülni. Ha hagytak. Akkor már egyirányból se érkezett egyetlen hálás szó sem a potyán kapott javakért.

Nem hiszem, hogy bármelyik családtagunk ezért tette volna, amit tett. Emberségből, és mert neveltetése mást nem engedett neki. Mert mi mindig tartottuk magunkat a lesüllyedt társadalmak fölött is érvényes erkölcsi követelményekhez. Azokhoz a bizonyos megváltoztathatatlanokhoz. Papám bölcsessége úgy juttatta kenyérhez a szomszéd gyerekeket, hogy nem kellett alamizsnának érezniük, amit kaptak. Végül is megdolgoztak érte, ha a rendszeresen kapott étel nem is állt arányban a negyed- félórás apróbb munkákkal. Elszegényítve is adtak. Nagyvonalúan, csendesen, egyetlen hang megjegyzés nélkül, mert ez mindkettőjük számára természetes volt. Szóra sem érdemes, mondhatni, mert ez ugyanúgy belőlük sarjadt, mint ahogyan az ember haja nő ki a fejbőréből. Hallgatóságos megegyezés volt ez kettőjük között, vagy elég volt egyetlen titkos összenézés a katángkék szemekből, ki tudja ma már. Tellett az Aranyok aranyából, abból a még előttünk is elhallgatott felmenői ágból, mely persze nem dugdosott pénzeket jelent, mert abból csak egy jókora fiókra való maradt

elértéktelenedett papírpénzek formájában, a háború utáni nagy gazdasági válság idejéből. A sok-sok generáción át felhalmozott tudás, melyet csendes bölcsességgel hagyományoztak ránk, a szintiszta jóssággá koncentrálódott lelki béke és a puritán erkölcsök szigorú követelményrendszere, mely mások számára talán csak röhej ma már, de ami mégis életet, megtart és az utánunk jövő nemzedékek számára is értékesé tesz. Hát ez az, amit semmilyen rabló, hódító háború után sem tudnak elraktározni a Fort Knox trezorjaiban... És ez az, ami, unokatestvéreim „örökösödési háborúját” nézve, mégse tesz képtessé arra, hogy csak egyikükért imádkozzam, hanem mindkettőjükért. Mindennap, holott jól tudom, hogy az egyikük megszegte az édesanyjuknak tett ígéretét, de a halála után ugyanolyan jogokat követel magának valami chioggai csetepaté stílusában, ami a családkban sose volt szokásban. Tévedni emberi dolog, mondja az olasz az antik latin nyomán, majd hozzáteszi: megbocsátani isteni dolog. Egykor Istennél lesz a kegyelem. Igaz, a tanítói pálca is, amellyel megrendszabályozza az ő törvényei ellen vétőket. De az már kettejük dolga lesz. Ezért nem avatkozom én bele mások dolgaiba. A privát szféra nem sérthető, mert a khárma egyszemélyes, annak ledolgozása vagy lerontása egyéni felelősség, ez alól pedig földi ember nem oldozhat fel, csakis és kizárólag a Mindenható.

Papám mindig a tiszta illatú szobában olvasott újságot. Annyira elmélyült az olvasásban, hogy olyankor nem foglalkozott velünk. Bár egyformán szeretett bennünket, unokákat, valami privát időre neki is szüksége volt. Mikor már nem győztük kivárni, hogy az újságot letegye, leguggoltunk elé a földre, és alulról fricskázni kezdtük az újság széttartott lapjait. Sose haragudott érte. Egyébként se volt haragos természetű, hanem szelíd jóssággal foglalkozott velünk, elnézte nem túl gyakori rosszalkodásainkat. Az újságpöckölésnek is az lett a vége, hogy Papám végül letette az akkori, nemigen szájaíze szerinti néplapot, elmosolyodott, ölbe vett bennünket, és ezzel zárta le a vitát: „Papám petty kölyke!” Ezek után megpuszilgatott bennünket, vette a lapot, hogy voltaképpen csak a figyelmét szerettük volna visszanyerni, nem pedig őt megbántani. Sógornőjét, Nagymama húgát, M. nénit is csupán csendes iróniával üldözte ki, mikor elunta mindennapi sápítózásait. Egy élc, egy lapos félmondat elég volt ehhez. Még csak azt se lehetett mondani rá, hogy a szó veszélyes fegyver. Inkább csak hatásos fegyver, tanultuk meg kettőjük példájából.

Otthon tanultuk meg, hogy a politika, bármennyire is piszkos terület, mégis figyelni kell rá, mert kihat mindnyájunk életére. A kezdetleges néprádió zöld varázsszemét elbűvölten figyeltük. Vagy ölben ülve, vagy a felnőttek körül játszadozva. Később már mi is tekergettük a keresőt, hallgattuk a sipákoló, hullámzó, éterben elúszó hangokat, amiknek hullámmozgását a varázsszem is folyamatosan követte. A Szabad Európa és az Amerika Hangja is fogható volt, bár ezeket folyamatosan zavarták, és inkább élvezhetetlen volt, mint hallgatható. S ahogyan elúsztak ezek a hangok az éterbe és a történelem hullámhosszain, úgy merültek feledésbe bizonyos készségeink. Talán mert nem kellett, de talán azért, mert utóbb más irányba kellett haladnunk, más feladatokat kaptunk az iskolában, majd az életben.

Így sikkadt el zongoratudásom, miután már elmentem otthonról, hazatérve pedig nem találtam ott a zongorámat. Nem volt min gyakorolni, legalább néha visszanosztalgítani más, vidámabb vagy csak gondtalanabb korszakokra. Ahol örökség van, ott azonnal felbukkannak a hiénák is. Különösen, ha nincs, aki elhessentse őket. Nem tudom, hogy mindaz, amit egy élet során tudásban, műveltségben összegyűjtögetünk, teljes egészében megmarad, vagy csak egy része, netán az egész is törölheti a Mindenható, mikor más feladatra jelöl ki bennünket. Minden variációból akadhat, mert mindegyik

léte jogos és logikus. A legújabb leszületéskor nem emlékezhetünk a korábbiakra, mert zavarná aktuális programunkat. Nyelvtudásunkat se kell megőrizni, mert az adott, újabb közegben nincs rá szükség. Máskor viszont épp ellenkezőleg: mikor poliglott emberekkel találkozunk, felsejlik bennünk a gondolat, hogy talán régebből őrizték meg hozzá az alapokat. Vagy nyelvzseni tolmácsoknál, akik tizenöt-húsz nyelvet beszélnek, megint csak arra gondolunk, hogy nekik azért adatott meg ez a kegyelem, hogy hídként szolgáljanak mások kommunikációjához.

Az íróé is egyfajta híd szerep, bár nem lehet ennyire leegyszerűsíteni a kérdést. Mikor egy orosz katona ezzel magyarázta az író iránti tiszteletét: „Mert te meg tudod írni azt, amit mi gondolunk...”, végül is a remekmű utánérzését írta le a laikus szemlélő nézőpontjából. Mikor zseniális műveket olvasunk, látunk, hallgatunk, úgy érezzük, hogy mindez igen egyszerű, mások által is megörökíthető. Ám más a műélvezet, és más az alkotás. Az utóbbi titkaiba nem mindenkit enged belekotnyeleskedni a Mindenható. A szerző dolga nemcsak a műélvezet generálása a közönségben, hanem annak a misztériumnak az átélése és az értő szemekkel, fülekkel való átéreztetése, amibe nem szabad belekotárkodni a nem-felkent próbálkozóknak. Mert nemcsak az atombombával lehet ártani, vissza nem vonható károkat okozni másoknak, a környezetnek. A blablázás, öncélú disszonancia is káros. Mondhatni, rendkívül ártalmas tendencia. Arra tanítja a hírnévre, sikerre áhító, szomjazó együgyűeket, hogy „ennyit még ők is tudnak”. Az eredmény: klapanciák, divatirányzatok majmolása, azok koholása, középszerű nagyravágyók sikertörténetei. Amitől hangos a bulvársajtó és a lebutított médiumok. Az illúzió, hogy bárki lehet sztár. Nem baj, ha csúnyácska, majd „megcsinálja” a kozmetikai ipar. Az órákon át hajtott kondigépek, a megszállott testkultusz jegyében. Ha ugyanannyi időt fordítanak szellemük pallérozására, akkor nem lenne olyan lehangoló az általános helyzet: félművelt tanárok által okított buta gyermekek, akiknél a tudáskultusz is egyre lefelé tendál, míg végül negatív értékekben ér el csúcspontokat. Nem en bloc, persze, hanem túlzott gyakorisággal. Emiatt érdemes elgondolkodni rajta, meddig vihető a szellem ellen elkövetett bűntettek sora, s hogy mikortól, mely ponttól kezdve kell megálljt parancsolni a kóros tendenciának?

A kétféle művész és művészi értékrend összecsapása Mozart és Salieri személyében és munkájában. Ki mondhatná meg, melyikük követte el először azt a hibát, amelyik kihívást vagy provokációt jelentett a másik fél számára és ennek nyomán indult meg a szinte kibékíthetlenné vált háború életre-halálra? Előbb szellemi síkon, majd az irigység, harag és gyűlölködés földi megvalósulásában, fizikai síkon is. A szerencsétlen Salieri sehogy se foghatta fel, hogy nem elég strébernek lenni, alázattal lehajolni a Mindenható előtt. Olyasvalamit kért a maga számára, ami úgyszólván lehetetlen: anyagi sikert ÉS a legmagasabb csúcokat a művészet terén. Ennek értelmezése persze még várat magára: miért van az, hogy az emberiség épp a legkiválóbbakat nem ismeri fel (és el), miért hagyja rendre megtéveszteni magát a gyilkos középszertől? Mozart és Salieri példája is azt bizonyítja, hogy a kegyetlen, eltíró szándékok mindig a közepes tehetségű ember irányából záporoznak zseniális társa felé, s hogy ebben még az istentagadásig is elmegy, csak mert hiú ábrándjait, földies céljait nem érheti el a legmagasabb szellemi síkon. Elképzelése már csak alapjaiban véve is elhibázott volt, mert a kiválasztottság kérdését nem az ember indítványozhatja, hanem Isten hív el és küld el bennünket a maga céljai és elképzelései szerint. Szóval az „egyeztetés” nem földi, már leszületett formánkban történik meg, hanem azt megelőzőleg. A körülményeket, a csillagok állását és még sok egyebet kell helyesen összeegyeztetni ahhoz, hogy az újabb inkarnáció sikeres lehessen. Az ember még akkor is eltolhatja, ezt példázza a sok bukott számár, akik ikszedik leszületésük után is csak újabb bukásra vannak ítélve, mert úgy képzelik, hogy mindenkinél jobban tudják. Még Istennél is. Ezért esnek újból és újból pofára, teszik nevetségessé magukat, válnak önmaguk paródiájává ebben az erőlködésben, amit önmegvalósításnak vélnék. Szóval utólagos korrekció az eredeti születési tervvel kapcsolatosan nincs. Ha nem a zsenik csillagzata alatt születik valaki, akkor hiába támadja és ostromolja az egeket és felkent társát, célját nem érheti el. A művészek Isten kiválasztott, kedves gyermekei, és ha gyakran úgy tűnik, mintha nem gondoskodna porhüvelyükről, Ő mégis a legnagyobb figyelemmel kíséri életüket és munkásságukat.

Hit helyett hitpótlékok, valódi alázat helyett meghunyászkodás az erősebb, a földi hatalmasság előtt, ugyanakkor kegyetlen, vérszomjas indulatok a felkent társsal szemben, ennyi dióhéjban a középszerű ember élete. Mindenkiel szemben, akit riválisának tart, és akitől félti addig megszerzett pozícióját. Salieri nem tudott okosan kérni Istentől. Azt mondta: zenei siker, de figyelmen kívül hagyta az emberi vakságot, mely képtelen felismerni a valódi szellemi és lelki nagyságot. Azért futtatja úgymond a középszerűt, mert attól nem kell féltenie a saját rangját és pozícióját. Igaz, a zsenitől sem, mert az egészen másban utazik, csakhogy ezt az irigykedő társ nem tudja. A felkent művész csakis és kizárólag az isteni sugallatra hallgat, őt nem téveszthetik meg az ünnevelt ostobasággal. A földi hatalmasságok viszont mit se tudnak arról, hogy van az övéknél is nagyobb hatalom. Ők a rangot és a hatalmat akarják. Ez pedig olyan, mint a tiszta víz aljáról felkavart iszaptenger: minél jobban evickélnek benne, annál jobban elhomályosítja a látást. Aki ebből az összevissza rugdalt közegből akar *valóban* felfelé haladni, az önmagát fosztja meg a tisztánlátás lehetőségétől, mert úgy véli, hogy ő már ott is igen magasan van, ahol éppen dagonyázik. Ez a dimenzió- és helyzetévesztés az, ami a földön uralkodó szerencsétleneket jellemzi. Nincs mit magyarázni nekik. Még fejletlenek ahhoz, hogy tisztán lássanak, s ne csapkodjanak ész nélkül maguk körül. A művész, akin a továbbiakban már csak a nagy művészt értjük, nem tehet egyebet, minthogy rájuk hagyja. Ha teheti, kikerüli őket, hogy ne zavarják munkájában, egyébként a saját példájával mutat nekik utat. Már ha meg akarják látni egyáltalán azt a nagyon nehéz és rögzös utat.

Az ellentétpárok nemcsak az egymástól nagyon különböző szülőpár által adottak. A pozitív – negatív szembenállás, az erők egymással szembefeszülése a későbbiekben is szükséges az alkotómunkához. Nem azért, mert kellemes, hanem mert fontos az inspirációhoz. Voltaképpen hálásak lehetünk azért, mert ilyen zűrzavaros időben születünk le a földre és tapasztalhattunk meg diktatúrákat, a bennük dolgozó, egymás ellen ható erők belső harcát. A környezetünkben élő, tipródó és tülekedő karrieristák küzdelmét premier plánból bemutatva. Ez talán analóg a kozmikus erők harcával is, de nem akarom ezeket degradálni, vulgarizálni, mert valójában csak sejtem, s nem tudhatom. Ám mivel az Univerzum annyi hasonlóságot mutat a benne keringő csillagrendszerekben és a benne található élőhelyek lényeiben, hogy nem tudom másként elképzelni, mint a cseppben a tenger példázatával. Az aprócska lény is meg akarja vívni a maga harcait, s közben önmagát és ellenfeleit titánoknak véli. Ez az ő problémája, mert hiszen az egymással küzdő szarvasbogarok vagy szkarabeusok is daliásnak, erősnek, sőt diadalmasnak gondolják magukat és a természet rendje szerint lefolytatott harcaikat, miközben az őket szemlélő ember ugyanezt nevetségesnek találja. A rajtunk kívül élő és ható nagyobb világokban viszont az emberi csatározások minősülnek hangyaháborúnak. A táguló Univerzum teszi ezt velünk vagy valami érzékcsalódás, nem tudhatjuk. Benne élünk, benne evickélünk vagy haladunk rendeltetésünk szerint, valahogyan mégis lesz belőlünk valami, ahogyan a kavargó csillagporból is összeállnak egy idő után az újabb csillagrendszerek. A pusztító erők által szétfeszített naprendszerek, melyek gigantikusnak tűnnek a benne lakó lény-paránynak, az isteni egész szempontjából mégis kicsinynek és kezdetlegesnek. Ugyanúgy, ahogyan a Salieri-féle alakok képzelegnek, majd befuccsolnak, esküsznek bosszút, csapnak össze, támadnak hátba, s végül zuhannak vissza abba a középszerű státuszukba, amit földi küldetésük során maguknak „nagy vitézül” visszaszereztek. Mert nem fejlődtek, hanem irigykedtek. Nem tanultak, vagy nem úgy tanultak, ahogyan kellett volna tenniük, küldetésük szerint. Nem a szeretet törvénye szerint éltek, hanem övig, sőt nyakig megmártóztak a gyűlölet legmélységesebb mocsarában. Nem riadtak vissza, amikor először haragra gerjedtek társaik iránt. Nem emlékeztek vissza az intelemre: a harag a gyűlölet előszobája. A gyűlöletnek pedig rendszeresen kitaposott útja vezet a gyehenna felé. Ha ezt is mérlegelnék, mikor átadják magukat vad, pusztító indulataiknak, talán visszariadnának. Ha mindenki tudhatná, sejthetné, milyen mélyre vezet az az út, amit a földi érvényesülés nyújt számukra, talán visszafordulnának, és megkeresnék a valóban felfelé vezetőt. Azt, ami rögzös, járatlan, zegzugos és kacskaringós, de csupán az eleje. Ha megértjük logikáját, elfogadjuk az általa nyújtott tanítás rendjét, már nem fogjuk olyan nehéznek és igazságtalannak érezni. Megtanuljuk, merre visz az igazán felfelé vivő út. Az, ami végül talán szárnyakat ad az égi turistának, a jó tanítványnak.

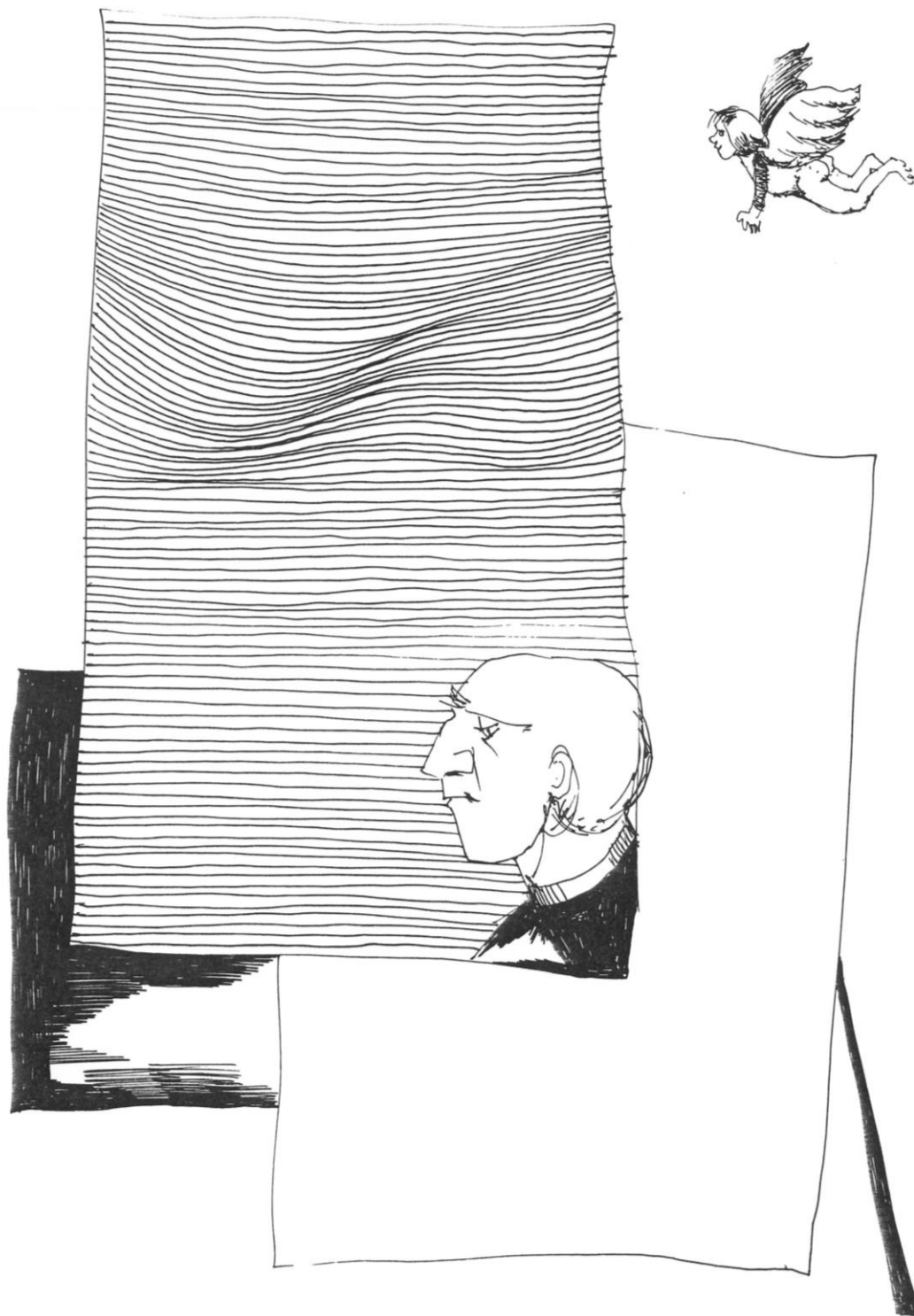
A zene hangjai, a festő ecsetvonásai, a grafikus apró, erezszerű vonalkáinak rengetege. A szavak mágiája – leírva és előadva. A sugallatok mágikus pillanatai, melyekben a művész Istennel és általa átadhat embertársainak valami minőségileg másat, mint amiben aktuálisan tobzódna. Ki-ki a maga tehetsége szerint. Mozart vagy Salieri módjára. Emelkedve vagy süllyedve, tiszta régiók felé, vagy csak taposva és evickélve, egyre sűrűbb iszapfelhőben csapkodva. Salieri dühében elégeti még a keresztet is, ami lehet hollywoodi olcsó fogás is, valaki primitív bosszúvágyától hajtva, hogy elhelyezzen egy nagyobb sorozást a kereszténység testén. De ahogy az egyre jobban elvadult olasz nem jut semmire ezzel az infámis tettel, ugyanúgy az őt csak ürügyként, fedezékként használó filmiparosok sem. A hangjegyek áradó világában egyedül Mozart láthat tisztán. A mások által vezetett (megvezetett) császár tanácsadóira hallgat, mert ő maga nem tisztánlátó. Igaz, szakértői sem azok. Mert kell az állás, a stallum, a rendszeres jövedelem, a fényűzés és fennhíjázás lehetősége. Mintha

velünk is ugyanez ismétlődne rendre, magyarokkal. Tehetségünk a kihívás, a mások irigységét kihívó adottságunk, melyre évszázadok óta ugyanazzal a dühös támadásokkal reagálnak, mint azelőtt is, mindig. Pedig nem fitogtatjuk, csak vagyunk. Ott, ahol lennünk rendeltetett, ki tudja, hány ezer éve. Amit persze elvitatnak tőlünk, mint ahogyan történelmünket, értékeinket, természeti és szellemi kincseinket. Mi pedig maradunk és helytállunk, ahogyan Mozart is tette. S hogy őt is a fény vonzotta Bécsbe, vagy a tehetségének kijáró, drasztikus ellenhatások, melyeket csak lelkével érzékelhetett, ki tudná megmondani? Salzburg talán még nem volt olyan szellemi központ, mint amilyenné utóbb lett. Taszíthatta a bigott éresek parancsolgató modora, az őt nyíltan is szolgálójának tekintő, gőgös öregember lekezelő viselkedése, apja zsarnoksága, melyet Salieri a Mozart által megörökített, sötét alakokban vél felismerni. Az ember végül is felismeri a neki szánt végzetet, a végzetes helyeket, ahol sorsának be kell teljesednie.

S hogy ez a dacos szembenállás nemcsak művészekkel eshet meg, hanem ugyanúgy visszaköszönt Széchenyi és Kossuth ellentétében is, az megint csak az univerzális törvények analógiáját, azok hatását és ellenhatását mutatja. Valamivel árnyaltabb ez a történet, mert hiszen a liberális Kossuth nagy csodálója az egyértelműen nemzeti elkötelezettségű Széchenyinek, aki viszont valósággal allergiás fiatal politikus-társára. Rendre elúzi magától, míg Kossuth nem tágít. Mindkettejük kiemelkedő szerepe egyértelmű a kortársak számára. Az eleinte császárhű Széchenyi lassan távolodik el eredeti kötelekeitől és emelkedik azzá a szellemóriássá, akivé végül lesz. Kossuthot viszont köti az újdonsült eszmék haladónak vélt irányzata. Radikálisabb politikus Széchenyiné. Az más kérdés, hogy a liberalizmus mai változata, mondhatni végkifejlete talán eredetileg se az az üstökösként köztudatba berobbant szellemi áramlat volt, mint aminek hirdették, hanem már akkor is az irigy Salierik által koholt és világalomra törő politikai csoportok, esetleg szabadkőműves megszállottak által kitervelt és alaposan kimunkált eszmerendszer volt. Magyarán szólva ez se a népboldogításról szólt, mint a kommunizmus, hanem egy hatalomátvételtől és másoknak a hatalomból való kiütéséről. Ennek teljes megértéséhez meg kellett érni a XX. és XXI. századi totális tombolást, amit a többször átkeresztelkedett irányzat az emberiség ellen elkövetett. A középszerűek irigysége a náluk tehetségesebbek ellen? Meglehet. Lehet, hogy csak erről volt szó. De az is lehet, hogy az univerzális ellentétek törvényszerű megütközéséről, immáron anyyadiadszor.

Mozart és Salieri. Széchenyi és Kossuth. Ovidius és Claudius. Antonius és Augustus. Szent István és Koppány. Rózsa és szegfű. Rózsa és liliom. Piros rózsza és fehér rózsza. Fekete – fehér. Régi és új. Zseniális és középszerű. A középszerű továbbélésével és hosszas diadalmaskodásával. Földi síkon, persze. Mert az út végén mindig ott vár a szembesülés. Akár jóval később. Mikor már nem lehet elkerülni, hátrítani többé. Amikor vár a szégyenletes tettek és irigykedő hajlamok bevallása. A bűnbánat és a penitencia. Ha nem is mindig jó és rossz harcáról van szó, legalább a jó és kevésbé jó szembesüléséről, heves vagy csak rutinos megütközéséről. Az anyyadiadszor visszatérő, már-már kötelező viadalról. Még csak nem is a bikaviadalok rituális harcáról, melyben fel se merül az a kérdés, hogy vajon a bika jobb vagy az ember. Mert az ember, hajlamánál fogva vagy vállalt feladatként kötelességének tekinti a bika megölését, míg a bika csak önvédelemből küzd meg ellenfelével. Küzdelmük viszont olyan végzetszerű, mint a korai Naprendszer ősbolygóinak megütközése a túlélésért. S ha a végeredményt nézzük, melyben végül is mindenki túléli a nagy csatát, csak más formában, akkor szinte értelmetlennek tűnik ez az antagonisztikus szembenállás. Ám míg a bolygók törvényszerűen kerülnek egymás pályájára, ahol rajtuk kívül álló, mondhatni fölöttük álló erők döntenek el eleve a kérdést, és anyagi létükben túlélők, mert mindannyian megmaradnak, ha előbb

széjjelszórtan is, majd újból egy testté összeállva, addig az emberi összecsapások túlélői szellemi értelemben azok. Emlékük fennmarad, az okos tanul példájukon. A buta ember számára viszont a földi siker és annak hajhászása marad a követendő példa. Mozart vagy Salieri? A jó vagy a kevésbé jó lesz a példakép? Netán a bűnök könnyű vonzása? Ez az emberi élet iskolája.

Végül nincs más, mint a lecke rendes megtanulása. Az emberi fejlődéstörténet, akár az evolúció. Mikor sok-sok csetlés-botlás után megérti végre a tanulni ideküldött lény, hogy rendeltetése ennyi: nem stréber módjára bebiflázni és ideiglenesen használni a kapott tudást, hanem átélni és magunkévá lényegíteni a tananyagot, mely teljes szubsztanciájában fölöttünk áll. Ebből mindjárt érthető az is, miért nem érhető el mindez a gőgösek, fennhéjázók „magaslataiból”. Mert ők éppen ahhoz akarnak mindig leereszkedni, akik magasan fölöttünk állnak. Nem földi szempontból, hanem abszolút értelemben, azaz univerzálisan. Lenni vagy szökni? Dicsővé, követendővé válni, vagy csak emberi értelemben sikeressé? A választás mindennap adott, életünk minden egyes napján vizsgálunk. Nem mindenki tudja ezt. Nem mindenki hajol le az elesettekhez, illetve nem csak látványakció keretében alamizsnálkodik, mikor mindenki látja. Szóval ismét a szándék kérdése. Hogy megtagadjuk-e eredeti indítékainkat, vagy bevalljuk, hogy nekünk ez semmit sem jelent. Csak éppen megfeleltünk a társadalmi elvárásoknak, és olyasmit cselekedtünk, ami nem természetes módon fakadt belőlünk. Weöres Sándor írja a vérbeli nőről, hogy mikor az felbont egy narancsot és megkínál belőle, olyan, mintha önmagából adna egy darabot. Igen, mert természetéből fakad. Spontán és természetes módon, ahogy kell. Ezzel szemben a férfi hódító lény, aki nyerni és leigázni, kapni és megkapni akar. Örök ősemberi mivoltában. Weöres szerint „nagyképű kísértet”. Ez lehetett önkritika, kamaszos önirónia, de semmiképpen nem lehet követendő, sommás vélemény a női nem számára, jóllehet a XX. század magyar irodalmi zsenije olyan volt, mint egy univerzális irodalmi Mozart. Mindent tudott a nyelvünkről, játszott vele, keze alatt mindig felcsengett annak örök zeneisége, melyet G.B. Shaw olyan nagyra tartott, J. Menzel pedig a minap felszínesen és tudatlanul lepocskondiázott. Menzel jelenléte mégis fontos, mert aki nem akarja simán, természetesen megérteni az elsőre feladott leckét, annak közvetlenül, életközlelől kell mindazt tanulmányoznia és végül nemcsak megértenie, hanem saját szellemisége részévé tennie, ami előtt értetlenül állt. Lekezelő mondata feltehetőleg valamely előítéletből fakad, méghozzá másodkézből kapott előítéletből. Hozzászoktunk már, hogy épp ún. „belső ellenzékünk” lázítja a világ közvéleményét ellenünk, ettől függetlenül nem esik jól, amikor egy „nagy nevet” állítanak maguk mellé, csökkent vágyaik kielégítése céljából.

Ismét a gyűlöletnél kötünk ki, ami ezeket az acsargó indulatokat vezérli. Lehetünk-e teljes értékű társadalmi lények, ha nem a világot is mozgató, univerzális szeretet visz bennünket előre, céljaink elérése felé? Mozart csupa szeretet volt, mert áthatotta az a végtelen szeretet, melyet ő is átértett Isten tenyerén. Rajta keresztül olyan intenzitással hatott és hat, évszázadok távolán át is, minden érző lényre, hogy ellenállhatatlannak érezzük őt és muzsikáját. A halálos ágyán mellette virrasztó Salieri, akit továbbra is a gyilkos indulat vezérel, és annyira elvakult, hogy azt képzele, senki nem ismer majd rá a Mozarttól lopott zene minden egyes hangjára, még az utolsó órán se ismeri fel, mennyi szeretet lakik gyűlölt riválisában, tehát minőségileg ebben különböznek legjobban egymástól. Mozart hálás neki, amiért segít lejegyezni azt a zenét, amelytől annyira rettegett, hogy végül megbetegítette. Különös kérdés: bele lehet halni a félelembe? Ezek szerint igen. Valami megpattan a lélekben, s aztán a testben is. A két kimerült zenész között Konstanze csap szép, azaz veszi magához a Salieri kézírásával lejegyzett Requiemet. Isten ítéletét ő mondja ki az irigykedő, gyűlölködő zenésztárs fölött. Megérdemelten. Sok mindent lehet lopni. Tárgyakat, vagyontárgyakat, még ingatlant is, de ami Istentől származik, az Ő ihletésére született le az emberek közé, hogy jobbá, értékesebbé tegye őket, az nem kerülhet gyilkos szándékú rabló kezére.

Van-e nagyobb érték, mint a legmagasabb régiókból származó, ihletett mű? Nemigen. De annyit biztos tudhatunk, hogy a közvetítő szerepre szánt művészeket nem érintheti magasztos valójukban senki alantas szándékú ember. Az ihlet szent tüzeiben fogant mű felemel a magasabb régiók közelébe, hogy ezáltal tisztuljon, emelkedjen a lélek. Mert a szent művészetek közérthetőek. Senkinek nem kell belemagyaráznia, hogy érthetővé tegye őket. Ezek a rátukmált kabátok, az okoskodó műkritikák már nem egyéb, mint a bizonyítvány magyarázása. Van úgy persze, hogy a tapasztalt lélek jobban a dolgok mélyére lát és az általa látottakat másokkal is képes megosztani, de többnyire csak a mások tanulatlanóságát vagy szerényebb műveletlenségét használja ki az alkalmi szélhámos, aki másokat semmibe néz.

Még a hetvenes években történt, hogy egy naiv művész, aki senkitől nem kért engedélyt faszobrai megalkotásához, eladott egy szilfából faragott szobrot egy gyár munkásközösségének, ahonnan ihletét merítette. Mivel nem járt képzőművészeti iskolába, csak a maga megfigyelései alapján dolgozott, méghozzá igen ügyesen, a korszak cenzorai rászálltak, heves kritikákban részesítették, majd betiltatták a köztérre (a gyár elé) kihelyezett szobrot. A munkások, akik megszerették az egyszerű műalkotást, előbb elérték, hogy a gyár belterületén állítsák ki kedvenc szobrukat, de a hivatalos közegek ott is utolérték őket, s végül valami raktárban kötött ki szegény munkásfigura. Kiszállt a helyszínre a Képzőművészeti Alap zsűrije, rátámadtak a faszobrászra és rajongóira. Elmagyarázták nekik, hogy a szobor aránytalan, nem felel meg ennek-annak, amit ők, a felkentek náluk sokkal jobban tudnak. A gyári közösség a végsőkig kiállt a műalkotás mellett, amit onnantól fogva művészi alkotásnak se volt szabad nevezni, holott jóval túlmutatott a korszak sematikus szobrászatán eredetiségével, egyedi hangvételével. A helyszínre hivatalból kirendelt szobrász aztán tervezett nekik valódi, „arányos munkásszobrot”, ami ugyan a kutyának nem tetszett. Illetve mégis, egy-két strébernek, aki elkezdte belelátni a kidobott és a szocreál stílusban nekik direkt megterveztetett szoborba mindazt, amit a nagyokos zsűri a hasukba beszélt. Ha belegondolunk, így működik sok minden ma is. Nem másért, mert akik jól fizetett stallumra tesznek szert, onnantól kezdve foggal-körömmel védik az általuk beszélt zsargon (értsd: blabla) segítségével gondosan álcázott álértékeket. Minden, ami köreiken kívül esik, azt dühödt acsargással támadják, s ha lehet, pusztán létében is megsemmisítik. De ha már idáig fajulnak a dolgok, lehet onnantól kezdve művészetről és valódi kritikáról beszélni?!...

A kidobott szobor alkalmi műkritikusai viszont igen érdekesen és ügyesen védték kedvencüket. A hivatalos stílus szerint akkor a munkásszobroknak megvoltak a hivatalos arányai is. Ezek nem azért alakultak úgy, mert hasonlítanak a természetes arányokhoz, hanem mert a szobrot bizonyos technikai készségek szerint rakták össze. Szemben a fából faragott szoborral, a munkásszoborhoz dukáló hegesztett technika eleve feltételezett egy strukturális alapot, amelyre magát a szobrot, annak külső vázát rászerelték. Hegesztették. A munkások, akiknek megmagyarázták, hogyan néz ki (szerintük) egy igazi munkás, ellenvetették, hogy náluk ugyan nem, mert a többnyire faluról összetoborzott, újdonsült munkások paraszti származásúak, zömökebb testalkatúak, tehát sokkal jobban hasonlítanak a naiv szobrász alkotására, mint a hivatalból kirendelt szobrász sematikus, tehát a kor cenzorainak megfelelő szobrára. Mire fel a „nagy magas zsűri” tagjai lehordták őket készületlenségükért, majdhogynem bunkónak nevezték őket, és egyre jobban lehengerelték a saját ízlésvilágukat védő munkásokat. Mai fejjel már fel se fogható, hogyan dumálhatott bele bárki abba, hogy valaki a saját pénzén mit vásárol magának, a maga gyönyörködtetésére. Mert a műalkotás egyik alapvető funkciója a gyönyörködtetés. Hogy ezt a szovjet katonaszobor arányainak mintájára

előállított, hivatalból rendelt szobor miért nem tehetette, arról nem esett szó. Az új szobrot már senki nem találta saját munkatársaihoz hasonlóknak. Az egyik munkás a következőkkel védte, még a nagy hivatalos lehangolások után is, az eredeti faszobrot: ha a naiv művész alkotása aránytalan, tehát gnómnak tekintendő, akkor annak eredeti modelljei is azok. Most akkor azokat meg bocsássa el a gyár, mert gnómnak minősülnek? Egy valóságos Mr. Dolittle, a született filozófus érvelése, még G.B. Shaw is szellemesnek találta volna (ha hallja). És kicsiben visszaköszön a Mozart – Salieri szembenállás megint. A hivatalosan is művésznek tekintett, zsúrizett alkotó, akit ma már inkább művészeti szakmunkásnak kellene tekinteni, minden követ megmozgat, hogy a megrendelés az övé legyen, ennek érdekében mindennek lehordja az őstehetség művésztársát, akit ebben a minőségében soha nem ismer el. Szóval az ihletre dolgozó naiv művész mégis jóval magasabbra emelkedik, még vadul támadott mivoltában is, mint a *hivatalos művészeti bárcával rendelkező társa*, aki végül megkapja a megrendelést, de műve senkiben nem hagy olyan mély nyomokat, mint a képzetlen, mégis őstehetségnek tekintendő fiatalember, aki most Mozart szerepét viszi ebben a párviadalban. Mert az ihlet mindig magasabb rendű, mint a rendelésre szakmányban gyártott faragmányok. Nem lehet megrendelésre *ihelni*, hogy vulgárisabban, de képszerűbben fejezzük ki a lényegét. Mozartra is csak célba lövöldözhetett a féltékeny Salieri de csupán porhüvelyének árthatott, isteni lényegének nem. Az a kívülálló számára érinthetetlen volt, és az is marad.

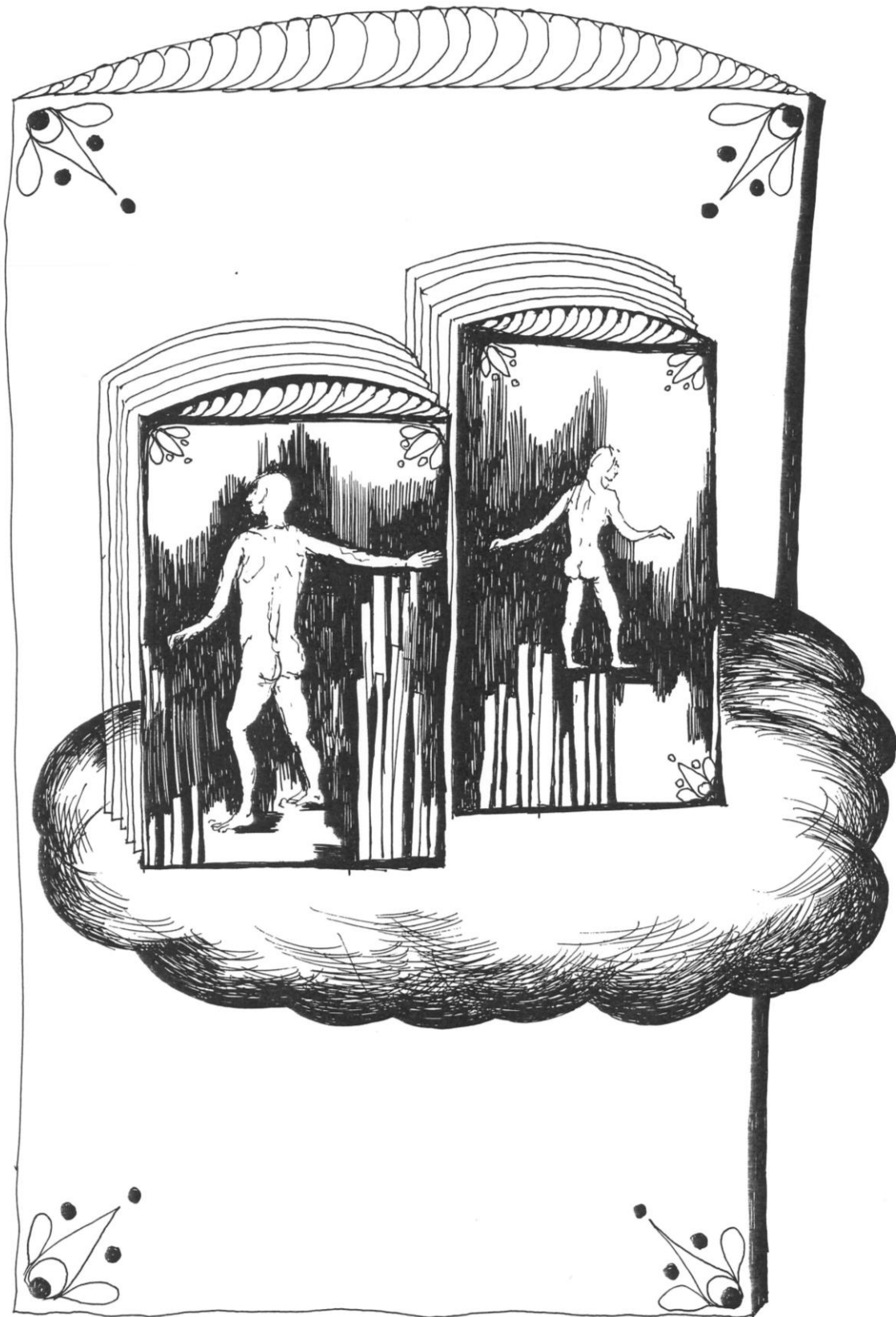
Borongós napokat élünk. A naponta beígért vénasszonyok nyara még várat magára. Az ég egy egybefüggő szürkesség, rajta most nem hatolnak át az éltető napsugarak. Tegnap is csak kis időre szakadozott fel a felhőzet, majd ismét visszazárult. Ettől kellemetlenebb a lakás klímája, merthogy nem tud elegendő napenergiát felvenni napközben. Máskor egész délután melegítik a ház falát a napsugarak, ezt most hiányoljuk. Ahhoz képest persze tűrhető a klíma, fagyveszély egyelőre nincs. A muskátlikat és a fűszernövényeket, amíg lehet, kint akarom hagyni, nehogy úgy járjanak, mint tavaly, amikor alig jutott nekik a kinti feltöltekezés lehetőségéből.

Egy lényeges szót nem jegyeztem még le a fenti művészeti vitával kapcsolatosan. A velük és érveikkel szemben védtelen naiv művész támadóit voltaképpen a *kenyéririgység* hajtotta. Többen is arra hivatkoztak, hogy nekik, a képzett alkotóknak kellene több lehetőséget adni köztéri szobrok megalkotásához, mert többen is megrendelés-hiánytól szenvednek. Talán ezzel is úgy állunk annak idején, mint a manapság csak operettszakosnak vagy büfészakosnak csúfolt, használhatatlan diplomákat szerző fiatalok helyzetével. A média szélhámos „nagyjai” naná, hogy elmennek akárhová is saját elvtelenségeiket és nemtelen fogásaikat oktatni, ettől rengeteg állástalan mediaszakosunk van. Aztán kénytelenek újabb papírt szerezni valami másik szakról, jó esetben akkor már használhatóról. Mások külföldön mosogatnak jó pénzért, jobban mondván az itthon megkereshetőnél jóval több pénzért. Ezért vezették be az államilag támogatott szakok és iskolák mellett a fizetős szakokat és iskolákat. A lényegét, nem biztos, hogy sokan értették meg: aki használhatatlan papírokat kíván szerezni, azt tegye a maga kockázatára, ne az államéra, aki nem más, mint a nem túl sok rendes adófizető. A hetvenes évekbeli történet szereplőivel megesett az a csúfság, hogy kiadtak valamire 30 ezer forintot, ami akkor nagy pénznek számított: egy gyermek utáni szocpol = egy átlagos lakás árának egynegyede. Hiába az fizetett érte, aki meg is dolgozott ezért a pénzért, tehát a munkásközösség, a „hivatalos közeg” mégis dönthetett úgy ellenükben, hogy előbb arra hivatkozva, hogy odakint tönkremenne a faszobor, raktárba küldik porosodni, ott tönkremenni a műalkotást. Mert maga az alkotási folyamat csupán a kezdete valaminek. A műnek találkoznia is kell a közönségével. Nem is értem, miért nem helyezték el a gyáron belül, mondjuk egy kultúrotthonban,

annak előcsarnokában, ami abban az időben adva volt. Persze, mindig a nagy magas hivatal, a maga koholta tekintélyével, azaz önmagának követelt tekintélyelvűségével... És így tesz tönkre mindent a futtatott közészerűség da capo a fine...

Csontváryt azzal vádolták festő kortársai, hogy nem is tud festeni. Az utókor a spontán zsenialitás példaképének tartja. A színészek között mindig akadtak olyanok, akik soha nem jártak színiiskolába, mégis remekül tudtak játszani. Ahogy a fentiekben vázoltam, nem a hivatalosság a lényeg, hanem az ihlet emelkedett pillanatai és a művész fogadóképessége. Ezek együttesen döntenek el a mű későbbi sorsát, mert a műalkotás olyan, mint a fotográfia, mely kiragad egy pillanatot az örökkévalóságból, és arra kimerévítve, mégis a maga dinamikájával láttatva ad át számunkra egy értékes momentumot. Ez a megörökített idő. Idő, ami nincs, mégis az egyik dimenzió nevét viseli, és a műalkotásban láthatóvá válik. Akár a miniatúr, parányi lények mikroszkópos felvételei, mert a Nagy Egészhez viszonyítva ennyi a szerepe, és ennyi a tér, ami neki jutott. De ha jól kapták el a pillanatot és a műalkotás tárgyát, akkor művé magasztosul. Függetlenül attól, hogy a szájtépő hivatalos közegek egyetértenek vele vagy dühödten támadják. Az Isten tenyerére emelt lény így alkot egy, a többiektől független térben és függetlenített időben. Magában a Mindenségben és az Örökkévalóságban. Célfotó? Az talán kissé vulgáris erre a magasztos kincsre mondva, ami a művészet hullámhosszain érkezik el hozzánk. Talán csak az elkapott mozdulat, a lencsébe bámuló szemek, a félmosolyok és a kicsordulni készülő könnycseppek mondhatnak el valamit erről az örök időtől ellopott pillanatról. Mindnyájunknak, mert a valódi művészet örök, és mindnyájunk közös „tulajdona”. Nem a birtoklás értelmében, hanem mindnyájunk okulására, az Örök Tanítómester hagyatékaként.

Weöres Sándor példázata férfiról-nőről természetesen nem vonatkozhat azokra a már-már „nemcserés” alanyokra, akik azt se tudják, melyik nemhez tartoznak, s hogy mely jellegüket kívánják hangsúlyozni. A hideg tekintetű, férfiasan öltözködő nőkre, akik külsőségeikben is ki akarják emelni férfias jellegüket, amit összetévesztenek az egyenjogúsággal. Tőlük hiába is várnák a férfiak a belőlük fakadó adományként átnyújtott narancsgerezdeket. Egyenjogúnak lenni nem azt jelenti, hogy kivesszük a férfiak kezéből a kalapácsot, hegesztőpisztolyt vagy a traktor kormányát. Szüleim úgy voltak egyenjogúak, hogy azt senkinek nem kellett hangoztatnia. Azonos szavazati joguk volt családi döntésekben. Mindketten meghallgatták a másik érveit. Édesapám számára, aki úgymond eltartotta a feleségét, mert az ellenkezőjét szegyennek érezte volna magára nézve, nem volt kérdéses, hogy édesanyánk odahaza épp olyan sokat dolgozik, mint ő a munkahelyén. Egyre nagyobb ház, nagy kert, háziállatok, kézimunkák, asszonyi praktikák, hogyan lehet minél többet megtakarítani az egy keresetből. Plusz hozzátenni a maga részét állatok nevelésével, eladható termékekkel. Ugyanakkor a neveltetésünkbe fektetett energia, a rendes polgári nevelés olyan konkurenciává tett bennünket hátrányos helyzetünk ellenére is, hogy soha nem volt kérdés, ki a „fej” az osztályban, kinek a szakmai műveltsége ér többet, kinek az IQ-ja magasabb. Ha úgy vesszük, édesanyánk saját műveltségét és a család szellemi örökségét investálta a mi intelligenciánkba és alapképzésünkbe, míg mások beérték az alkalmazotti státusz viszonylagos kényelme és az állami nevelés által nyújtott átlagos „hozamokkal”. A döntés mindenki számára adva volt. Lehetett így is és úgy is dönteni a maguk és gyermekeik sorsa felől. Az eredmény minősége viszont csak emberöltőnyi távon mérhető. Utána már visszafordíthatatlan a folyamat. Aki kicsiny, bölcsődés korában magára hagyja gyermekét, az bizony számíthat rá, hogy az csak tömegben, népes közegben fogja jól érezni magát. Kollektíve reagál, egyéni szinten viszont igen gyenge a kommunikációja. Ha egy ilyen egyedekből összetevődő osztályra rászólnak, megkövetelnek tőle valamit, akkor úgy reagál, akár a ragadozók elől menekülő halraj: a

FRIDEL 2014

tagok közösen állnak ellen a kívülről jövő impulzusnak, még akkor is, ha az az ő javukat szolgálná. A hal- vagy madárraj reakciója logikus és értelmes, ám a tudásnak ellenálló diákságé már nem. S hogy azt ki mondhatná meg száz százalékos biztonsággal, hogy ez a médiumok agymosásának eredménye, a naponta a fiatalokra ontott éterszennyezés következménye vagy másé, azt még mindig nem tudom. Ha rajtam állna, nem adnék ki pénzt egyetlen destruktív műsorra sem, ami azt modellezi le a fiataloknak, hogyan szívassák a tanárokat (ausztrál iskola sorozatok), hogyan drogozzanak vagy rúgjanak be szélesebben, csak mert ez trendi, a bűnözőknek, hogy hogyan kövessenek el cifrábnál cifrább, agresszívebbnél agresszívebb bűncselekményeket, majd hogyan lépjenek le a felelősségre vonás elől. Persze, tudjuk, a cenzúra intézménye nem igenelhető, de egy egészséges önkontroll és társadalmi kontroll mindenképpen szükséges ahhoz, hogy normálisnak tekinthessük magunkat. Az ellenkezőjének máris látható az „eredménye”, a terjedő drog- és alkoholprobléma, neveletlenség, valamint a műveletlenség és durvaság valóságos apoteózisa.

A Földön minden faj úgy érthette el jelenlegi szintjét, hogy maga fölé emelte soraiból a legkiválóbbakat. Tudását nemcsak halmozta, hanem tovább is adta. Legjobb példa erre a delfinek egymást tanítgatása. Hatalmas agykaponyájukban jelentős intelligencia tárolódik. De ezt nyilván nem úgy érték el, hogy folyton kimarták maguk közül a legjobbakat, hanem igyekeztek ellesni, eltanulni tőle, amit csak lehetett. „Csupán” ez a baj a mai, liberálisnak mondott pedagógiával is: keveset követel, viszont mindent megenged. Szolgáltatást végez, úgymond. Pedig, ha valami, akkor épp a kultúra és annak bölcsője, az iskolai nevelés-oktatás nem lehet soha szolgáltatás, mert senki nem degradálhatja odáig. Fodrászra, manikűrösre, dodzsemre be lehet fizetni, de a tudást csak komoly munka árán lehet elérni. A tudás nem azonos a megvásárolt vizsgapapírokkal, semmire nem használható diplomákkal. **A tudás mindig minőség.** Lehet gúny tárgya, de csakis az idióták között. És ismét felmerül a kérdés, mindent megmagyaráz a dolgok mikéntje: az egyik minőségre törekszik, a másik ugyanannak a látszatára. Ha úgy vesszük, csupán a rövidtávú memóriáját hasznosítja, amíg el nem éri ugyanolyan rövidtávú célját: A PAPIRT, azt a formálisat, valódi belső tartalom nélkülít. Hosszú távra nem gondolkodik, mert egyfajta miopénak nevelte ez az elfuserált pedagógia, mely még formálisan se érdemli meg a nevét, hiszen a pedagógia egyszerre tudomány és művészet. Szakmánkat csak művészi fokon érdemes művelni. Minden más mellébeszélés. Aki nem látja a távoli célt, az nem tudja elhelyezni magát univerzálisan sem ebben az egész rendszerben, ahol parányiak vagyunk ugyan, de nem hibásan kell leképeznünk az egészet, hanem minél tökéletesebben. „Ahogy a csillag megy az égen”, írta József Attila. Lehet persze Claudius sántikálását, a Nevető Ember „szépségét” is utánozni, de minek? Isten vagy a mélybe bukott Lucifer a példakép? Ugye, ez már csak nem kérdéses?...

Hogy miért jegyzek fel ennyi mindent a művészetről ebben a végtelen csendben, melyre vágytam, és amit alig törnek meg a külvilág zajai? Nemcsak azért, mert idillien szép helyen lakom, már ami a természeti környezetünket illeti, nem a lakótelepet, hanem mert túl sok művészetvak emberrel kellett találkoznom, és ahogy az idő telik, egyre többel. Még csak abban se vagyok biztos, hogy a nekik elmagyarázott értékrend hathat-e rájuk, vagy ugyanúgy leperog róluk, mint az öreg tanítómesterek intelmei a haszontalan nebulókról. Végül is minden korszak újraértelmezi a maga esztétikáját. Nekünk is meg kell fogalmaznunk a sajátunkat, melyet egyelőre még túlharsognak azok, akik évtizedek óta szélhámoskodásból élnek. Úgy hiszik, hogy a figurális művészet, a klasszikus értékek megtagadásával, az összes eddigi korszak vívmányainak lerombolásával eljuthatnak valahová. Olyanok, akár a kínai kulturális forradalom megszállottjai, akik törtek-zúztak, megsemmisítve a több

ezer éves porcelán vázákat, szépséges műtárgyakat, könyveket, kottákat és mindent, amihez ők maguk hülyék voltak. Nos, igen. Ismét csak az ostoba ember akar pöffeszkedni Isten helyén... A felfelé vezető út pedig ennyi: aki nem tudja, annak meg kell tanulnia. Mert érdemes megtanulnia. A tudás útja nem sikamlós, nem frivol és nem erkölcstelen. Önmagunk megregulázása értelmes és erkölcsös dolog, mert nem hagyjuk, hogy vágyaink és tetteink öncélúak legyenek, s hogy másoknak árthassanak. A közösségből önmagát kiszakító ember élete nem értelmes, mert úgy tesz, mintha ő nem lenne az Univerzum része. Micsoda kérdés: lehet-e az Univerzumon kívül létezni?! Az isteni ujjnyomok ellen élni és hatni próbálni! Önmagunkat felfújni, amíg csak szét nem durranunk! Gólemkedni ahelyett, hogy rendes nebulók lennénk... „Dolgozni csak pontosan, szépen...”, szólítsuk csak vissza a katedréről valaha letaszított József Attilát! Benne megbomlott a rend a külvilág kártékony hatására. Mégis művészettel fizetett mindazért, amit kora összezúzott és megbomlasztott zseniális elméjében. Ő nem tehetett másként, mert Isten tenyerén ült, csak talán nem vette észre. A korszak pláne nem. Ott túlságosan erős volt az összecsapás, mely a benne és körüle lévő ellentétekből olyan hatalmas kisüléssel végződött. Akár egy villámcsapás vagy a tektonikus lemezek mélybe süllyedése a nagy egymásnak feszülés után... Mindenesetre óriási fényjelenséggel járt, ezt ma már senki nem tagadhatja.

A naiv szobrász körül folyt támadásokhoz hasonló „ízlésvita” folyt le pár éve a Közel-Keleten, mikor bevadult harcosok, vagy ki a fene, célba lövöldöztek a több évszázada (évezrede?) ott álló, hatalmas Buddha-szobrokra, míg végül megsemmisítették őket. Nekik nem tetszett, mert ők más vallásúak, és nem tűrtek el a saját vallási szimbólumaiktól eltérőeket. Vagy mikor az amerikaiak lerohanták Irakot és felhergelt katonáik iszonyatos pusztítást, rablást vittek véghez a főváros Nemzeti Múzeumában. Megismételték ugyanazt, amit a hajdani konkvisztádorok műveltek Latin-Amerika-szerte a műkincsek elrablásával, majd beolvasztásával, mert nekik nem tetszett a „barbár” iparművészet és korabeli kegytárgykészítés stílusa. Vagy ami dúlást a görögök végeztek Perzsiában, majd az akkor még barbár latinok Görögországban, aztán a barbárok Rómában, mikor kin volt éppen a sor. De hát az emberiség mit se fejlődött annyi ezer év óta? A háborúcsinálók nem, mert ők csak egyre mélyebbre süllyedtek. Érzelmileg, szellemileg, mentálisan és minden tekintetben. Közben persze megszerezték minden civilizációs kelléket, technikai újítást, hogy saját felsőbbrendűségüket hangoztathassák, de olyan ez, mint amikor egy idiótát ültetnek oda az atomarzenál felügyeletére. Minden lehetőség az ő kezében van, s közben minden értelmes lény is ki van szolgáltatva az ő vadbarom természetéből fakadó tetteinek és azok következményeinek. És végül fel kell tenni a kérdést: ugyan kinek az ízlése dominál, s hogy van-e jogunk másokra ráerőltetni a saját ízlésvilágunkat, véleményünket? Mintha napjaink Magyarországon is ez a közelharc folyna: az évtizedeken át becsontosodott ízlésdiktátorok annak ellenére akarják diktálni a hazai közönség trendjeit, hogy a kutyát nem érdekli a véleményük, sőt azzal ugyanúgy nem értünk egyet, mint ahogyan a naiv szobrász helybeli közönsége a nyakukra ültetett, hivatalos cenzorokkal. Ám a hatvanas évek óta változatlanul bevetnek egy igen hathatós érvet: minden rossznak lehordják, mocskolják és bunkónak deklarálják azokat, akik merészelnék másként gondolkodni, mint ezek a kificamodott ízlésű alakok.

Ha bárkiben is kétségek merülnek fel, valóban azok a haladók, akik minden létező értékes réteget úgymond lelövöldöznek a művészet évszázadairól, ahogyan a mai barbár szoborrombolók tették, akkor tegyen egymás mellé egy szocreál vagy minimalista „alkotást” és egy reneszánsz épületet, netán egy gazdagon és remek ízléssel díszített szecessziós palotát. Vajon melyik gyönyörködteti a szemet, és melyiken siklik tovább a szem unottan, mert hiszen a sematikus épület a világ akármelyik sarkában is állhatna...? Melyikük tervezője volt vérbeli művész, és melyikük szélhámoskodott? Ugye, hogy nem kérdés?

Az ember méri az időt, ami nincs. S ha van, olyan megfoghatatlan formában van, ami elbizonytalanítja vagy akár kétségbe is ejti a rajta elmélkedőt. A földi szépségben, a test értékében hívőket elkeseríti ezen értékek hervadása, vagy akár csak a gondolat is, hogy ezeket elveszítheti. A képlet egyszerű: nem tud az örök mértékkel mérni (copyright: Weöres), csupán az efemer földi élet miniatűr mérőszalagjával, mely hangyányi dimenziót jelent az Univerzum egészéhez viszonyítva. De még annyit se, hiszen ideje lejártával porrá omlik. A földben vagy a krematóriumi kemencében. Mégis, ha elmagyarázod nekik, mi után futnak, nem foghatják fel, miről beszélsz. Az etalonná tett mértékegységek olyan mélyen tudnak beleivódni az emberek tudatába, hogy minden mást elhomályosítanak. Napot, csillagot, Istent és az isteni alkotások fényét. Az ihletett alkotásokét is. A fejtetőre állított világban a méretes ülep az, ami eltakarja az alulra került, kisebb méretű fej elől akár az egész Mindenséget is. Vulgáris kép, de valahogy mégis így van. Az más kérdés, hogy a minőségi

kisebb nem azonos értékű a nagy kiterjedésű, ám alacsonyabb rendű *sokkal*. „Nem sokaság, hanem lélek...”, tanította Berzsenyi, de ki tudja, ma már hány lélekig jut el az üzenete...

Talán ezekre az eltorzult viszonyokra, ugyanúgy, ahogy a politikai melléfogások érvrendszerére, el lehet mondani, hogy nem más, mint utazás Demagógiába... Útlevel ugyan nem kell hozzá, csak a tisztánlátás ellentettjének jókora adagja. Mérhetjük magunkat a hazugságok vaskos rőfjeivel? Hát hogyné. Csak először fel kell adni, le kell vetkőzni magunkról minden igaz szó mindent megtisztító hatását, védőburkát, s aztán lehet tempósan süllyedni egyre mélyebbre. Nincs szárnalmasabb, mint mikor valaki a saját hazugságaiban hisz. Előbb másokat győzködött vélt igazáról vagy aznapi aktuális lódtításairól, majd önmagát is szuggerálja, hogy minél hitelesebbnek látszódjék. Ezek a történelem Pinocchiói, akik azért nem annyira veszélytelenek, hogy belemélyedjünk sajnálatukba. Minél jobban megszánsod őket, annál mélyebbre rángatnak maguk mellé, hogy ezáltal nyerjenek önigazolást. Önigazolást, ami megint csak nem más, mint vaskos hazugságaik egyike.

A pók rémülete. Jókora, tarantula-fazonú, sötétbarna pókok tűntek fel mostanában többfelé a városban. Lehet, hogy eddig is errefelé éltek, de sose láttuk még őket. Az egyikük alaposan behálózta az erkélyünket. Mikor tegnap kiléptem az erkélyajtón, belegabalyodtam a szövedékébe. Miután szétnéztem, láttam, hogy egy természetes pók műve volt. Az erkély jobb oldalán állította fel a csapdáját, és már volt is benne jó pár apró rovar, amiket korábban fogyasztott el. Amikor locsolni kezdtem a virágokat, őt is eltalálta a vízszugár, mert a fűszernövények felé közelítve a locsoló is beleakadt a pókhálóba, szóval nem egészen oda irányult, ahová szántam. Több se kellett az alkalmi honfoglalónak, gyorsan arrébb menekült, majd mikor folytattam a locsolást iszonyú rémülten felrohant az erkélyvas legfelső részére, onnan figyelt engem rettegve. Később megmutattam G. fiamnak is, ahogy órák múlva is figyelt, de a rémület persze nem tartott örökké. Ma reggelre már megint a leshelyén találtam, ahol megjavította a hálóját, de az erkélyajtó előtt keresztbe szőtt részt nem állította helyre. Nyilván tudomásul vette, hogy egy nála nagyobb dimenziójú lény is igényt tart a hely egy részére. Korábban nekem okozott rémületet valamelyik társa, amelyik egyenesen a lakásunkba költözött és egyik este rám ugrott, de aztán sikeresen eltávolítottam idebentről. Ha új szerzetek, még tanulniuk kell a helyi szokásokat. Nem tudjuk ugyanis, hogy a dél felől egyre északabbra húzóódó állatvilág küldöttei-e, vagy más okból és irányból kerültek ide, nekik szokatlan helyre. Azon is eltöprengtem, hogy vajon a hideg víz ijesztett úgy rá a mini tarantulára vagy hálójára rángatása, mikor beleakadt a locsoló rózsája. Kis ügy persze, bár a hivatlan rovar számára létkérdés volt mindez, máskülönben nem ijedt volna be ennyire. És hát a cseppben a tenger példázata: a póknak az a kis behálózott rész akkora, mint nekünk a lakásunk, netán az egész emeletes ház. Fontos számunkra, hogy lakóhelyünk épségben fennmaradjon és álljon? Hát persze. Ha a mi épületünk alapjai inognának meg, mi is megrémülnénk és mentenénk, ami menthető. Csak ne bagatellizáljunk! Talán a mi életünket is tekintetbe veszik más, nálunk fejlettebb lények, amikor békében hagynak, ahelyett, hogy szétcsapnának már az egyre kártékonyabbá váló emberiség háza táján, hogy ne tudjon másokat veszélyeztetni önző létfelfogásával és ártalmas cselekedeteivel.

És megint Mozart közérzete. *Nehéz türelmesnek maradni olyankor, amikor minden idióta azt érezteti veled, hogy ő sokkal okosabb nálad.* Gondolom, neki se lehetett könnyű elviselni, amikor normális kritika helyett ilyen „szakvéleményeket” kapott, hogy túl sok a hangjegy a műveiben. Azokban a művekben, amelyekből egyetlen hangot, szünetjelet nem lehetne elhagyni anélkül, hogy a mű egésze ne sérülne. Minden a helyén van. Ő hallotta jól, nem a kottát bagadozva olvasó uralkodó és hajlongó

szolgái, akik azért lettek szolgálkává, mert alaposan beleélték magukat a szerepükbe, s így teljesen azonosultak is vele. Egy régi geg ugrik be az egyetemi kabarénk egyik előadásából: az arca elé maszkok egész sorát helyező alak egymás után veszi le magáról az álarcokat, akár a hipokrita alakok, akik mikor éppen kihez alkalmazkodva veszik elő az újabb álcát, hogy megfeleljenek a kor követelményeinek. Végül, mikor önmaga akar lenni, nem tudja letépni magáról az utolsó álarcot. Úgy marad. A színjátszók és a társulat neve hadd maradjon fenn az utókor számára: JAKAB. A név a JATE Kabaré névből rövidült és állt össze értelmesnek tűnő szóvá, de ez is csak egy geg volt. Ugyanazok játszották, akik a komoly irodalmi színpadot is vitték az egyetemen. A színjátszást jelképező kétarcú maszk természetesen módon mutatta meg a szomorú arca mellett a vidámat is. Nagyon kellett ez is a fiatalságnak. Élvezetes előadások maradtak meg emlékezetemben, talán a másokéban is. A legfiatalabbak kedvéért talán még ez a rövidítés is magyarázatra szorul: JATE = József Attila Tudományegyetem.

Bennem egy kérdés motoszkál: vajon az alaposan mellétrafáló korszak utóbb ráébred saját ostobaságára, tudatlanságára? Vagy csak nagy sokára eszmélkedik és kezd ráérezni, mit vétett? S ha igen, akkor rögtön tudja, mi a teendő, vagy azután is csak hárit? Nem igazán szeretném beleélni magamat az ostobák szerepébe, még akkor se, ha így megtudhatnám, mi játszódik le a fejükben, amikor tetteikkel, nézeteikkel, akár baromságaikkal is szembesítik őket. A gondolat felbukkant, majd el is oszlik talán valamerre, akár a fölöttünk zajongó repülőök által kibocsátott füstcsíkok. Összegezzük: nem lényeges. Isten és az ő küldöttei nem agyalhatnak azon, ami elfuserálódott a teremtésben, aztán utóbb majd megy a hulladékba, maradékba, ahonnan összesöprik a még felhasználhatót és lesz belőle valami jó esetben. Én valahogy így képzelem el a rossz gondolatok és fölösleges vagy kártékony eszmék sorsát. Isten majd újból összegyűrja őket valamivé, hogy ne legyenek az örök fölöslegesség kárhózatára ítélve.

Az ős két arca. Tegnap az idei ős legszebb napja lehetett. Kimondottan nyáriás idővel, ragyogó napsütéssel, nyári meleggel, 27-28 °C körüli csúcshőmérséklettel. Öröm volt kint lenni a szabadban. Mindenfelé katicabogarak vándoroltak, keresték téli búvóhelyeiket. Különösen a száraz levelek vonzzák őket, mert azok alatt meghúzzhatják magukat. A lakásunkba is rendszeresen behúzódnak ilyenkor, réseket keresve. Az utcán sétálva az egyik kőfalon láttam belőlük igen sokat. Régen mindig kedves látványnak számított a kedves hétpöttyös katica, ma azonban már őket is aggódnia kell fürkésznia, nehogy összetévesszük őket a betolakodó keleti harlekin-katicákkal. Ezek kezdenek túlszaporodni, és kiszorítani a mi kedves kis rovar-vadászainkat. Még este is viszonylag enyhe az idő, az évszakhoz képest mindenestre. Este irodalmi programon vettem részt. Az egyik nem túl nagy északombán irodalmár lerohan, miért nem mentem el az ő rendezvényére is. Próbálok elmagyarázni neki, hogy kevés helyre jutok el a balesetem után továbbra is fennálló gyengeségem miatt. Hiszi is, nem is, holott tudhatja, láthatja, hogy keveset „közszerplek”. Kisember nagy sértődése, zárom le magamban a kérdést, csak egy kellemetlen utóíz marad mégis. A nagy környálásban, mecénások előtti hajlongásokban persze nem veszek részt, holott a rendezvény eszmei mondanivalója részben ez is. Vajon akkor is kijárna a sok dicséret, ha a szerző olyan szegény volna, mint József Attila? Nemigen, ahogy körbenézek. Na jó, a helyezkedési versenyről lelépek. Míg várom, hogy nagyfiam értem jöjjön, a hallban foglalok helyet. Ott is kiszűrnak, ki ilyen, ki olyan felkiáltással és indulattal üdvözöl. Miután nagyjából leüríthették az asztalokat, ahol az ételeket, italokat kínálták, kezdenek „szivárogni” a trakta kedvéért megjelentek. Voltaképpen azért léptem le, mert unom már a magyarázkodást, miért nem

iszom alkoholt. Ahány emberbe belebotlom, annyian várnak magyarázatot tőlem, holott minden értelmes ember tudhatná, hogy aki gyógyszert szed, annak nem szabad alkoholt fogyasztania.

A közönség színvonalát le lehet mérni azon is, hogyan viselkednek a terített asztal körül. Tegnap elég vegyes volt az összetétel. Túl sokan tolongtak, hangoskodtak, ami arra vall, hogy a szervezők beérték a tömegjelenetekkel. Vagyis hogy meghívták azokat is, akik inkább csak enni járnak ilyen helyekre. Bármilyen helyre, ahol kiszolgálhatják magukat a felkínált finomságokból. Ilyenkor jut a zsebekbe, táskákba is, mint a vérbő olasz komédiában. Enni nem kívántam, hiszen indulás előtt estebédeltem. Ásványvíz nincs, bort nem iszom, így sürgősen elhagyom a terepet, pedig van pár ember, akikkel szívesen beszélgetnék. Néha ilyen napnak is bele kell férnie az ember programfüzeteibe. Mikor megérkezik értem az autó, fellélegzem, máris indulok haza. Sok hasznomat mára – szellemileg – már nem vehetné senki. Hacsak nem az agyak titkait kutató gondolatrendőrség, ha ugyan lennének erre megfelelő módszerei... Késő este viszont szép kárpótlást kapok a korábban elszenvedett emberi színvonalért: az egyik csatornán kifogom Mozart: Varázsfuvoláját, ezúttal angolul. Hallottam már több nyelven. Leggyakrabban németül, de olaszul, svédül és természetesen magyarul is, gyermekkorom nagy tenorjával, Réti Józseffel. A mostani az újdonság erejével hat. Nemcsak a valódi háborús környezetért, mint a cselekmény háttéréért, hanem az énekesek színészi teljesítménye miatt is. Krúdyn már elalszom, szervezetem pihenést követel magának ennyi impresszió után. A költőtárs verseit értékelem. A hiúság vására, ami mindezt körülveszi, visszariaszt. Az egyik felolvasó színész produkciója egészen lapos, valósággal agyonvágja a felolvasott műveket. Rászólni nem lehet, magától is tudhatná, ha szakmailag ott tartana.

Ezek a belső monológok végül is belső utazások. Naplómmal beszélgetek jobb híján, csak mert éppen nincs kéznél olyan értelmes ember, akivel megbeszélhetném. De nem csak ennyi. Az író mindig tartozik annyival az utókornak, hogy dokumentálja jelenkora ékességeit és visszásságait. Ez elől nem menekülhetünk.

Egy nap alatt teljesen megfordult az idő. Borult szürkeségre, szomorkás hangulatra ébredünk. Késő délelőtt szitálni kezd az eső, majd sűrűbbre fordul. Az erkély növényzetét ma nem locsolom meg. Még mindig gyönyörű, dús a sok sarkantyúvirág, mellettük, körülöttük szintén megélnésképpen hajtanak és virágoznak a hófehér petúniák és illatos mézfüvek, régi kedvenceim. Ma a hivatalos fűtési szezon kezdete. A csövek még hidegek. Talán estére indítják. Túlzottan nem hiányzik, mert az elmúlt napokban igen meleg volt, erre gondolni se kellett. Nyirkos levegő terjeng, az őszi föld jellegzetes kipárállása. Rothadnak a lehullott levelek, újabb és újabb rétegek rakódnak rájuk a fák, bokrok alján. A föld és az őszi világ pihenni készül. Csak az örök nyughatatlanok, piszkálódók nem férnek a bőrükben sosem. Nekik mindegy, milyen évszak van, még adventben, nagyhéten, karácsonykor se nyughatnak azoktól, akiket nem szeretnek, vagy akiket irigyelnek. Pizok életézés lehet. Még akkor se tudják jól érezni magukat, amikor minden okuk megvolna rá. Csak ismételni lehet: *nem elég a siker, fontos, hogy mástól lehessen elorozni mindazt, amit birtokolni vágnak.*

Zenei pályám vége. Azon szépreményű fiatalok közé tartoztam, akiket elsőre vettek fel a konzervatóriumba. Értékes év volt az életemben. Protekció nem volt, csak azok a diákok kerülhettek be, akiket valamelyik tanár kiválasztott tanítványának. A konzervatórium nagytermében álló zongorához kellett ülni, és a nem túl népes hallgatóság (felvételi bizottság) előtt játszani. Ez annak az évnek a tavaszán történt, amikor édesanyám nagy betegsége kiderült. Ő már akkor élet és halál mezsgyéjén járt, bizonyos dolgokat tisztábban látott nálunk. Annak ellenére, hogy hamarosan beköszöntött az utolsó stádium, amikor rendszeresen morfiummal kábították, tehát egyre kevesebbet észlelt a körötte zajló életből. Zavarta a fény, besötétített szobájában feküdt, visszavonultan a világtól, zavarták a hangok. Még a zongorajátékom is, ezért a zeneiskolába jártam le gyakorolni, hogy felkészülhesek a zongoravizsgára. Különös, most visszagondolva, mennyire emberközelen éltünk akkori tanárainkkal, hogy még erről is tudtak, s hogy ebben a rendkívüli kedvezményben részesítettek. A mai világban sok kolléga úgy véli, hogy munkája csupán szolgáltatás. Ezzel próbál öngazolást szerezni a maga számára, hogy úgymond kiszolgálhassa a diákok gyakran nem túl magas igényeit. Az ún. civilizált világ lenézi és lekezezi a „harmadik világ” polgárait és szokásait, holott gyakorta tanulhatna belőle, de legalább is visszatekinthetne az emberi kultúra ősforrásaihoz, valódi gyökereihez. Egy arab, néger vagy indiai diák feltétlen tiszteletben részesíti tanítómesterét, aki viszonzásképpen komolyan veszi a hivatását. A diákokat úgy kezeli, mint reá bízott életeteket, fejlődni segítő lelkeket. Mikor ez hiányzik, akkor megszűnik valódi nevelés lenni a közoktatás. Nyilván nem kérdés, hol van ehhez képest a stupid iskola-sorozatok világa, melynek egyenes következménye aztán az általános tiszteletlenség, egymás szívatása, rosszabb helyeken a tanárverés. Aztán jön a permanens háború a két fél között, mely ugyanolyan értelmetlen, mint az előre jó gondosan kitervelt világháborúk.

Egy nagyon fontos táplálék-kiegészítő hiányát kell megélnem, és már elég régóta. Korábban kapható volt, mára megszűnt behozatala, pedig a hatóanyag – más formákban, de még létezik. Egy dzsungelben élő növény kéregkivonatáról van szó, mely többféle betegség ellenszere, de nálunk még sok orvos sem ismeri. A konzervatív kánon nem engedi olyasminek a gyógyításba való bevonását, ami a „nagykönyvekben” nincsen leírva. Hosszas kínlódások után kiderül, hogy kapható egy másik cég hasonló terméke. Hozok belőle, jobb híján, pedig nem szívesen mondok le azokról a dolgokról, amik már beváltak. Mikor átnézem és összehasonlítom a leírásokat, kiderül, hogy a hatóanyag ugyanaz, csak jóval kisebb dózisokban. A korábbihoz semmiféle adalékanyag nem járult, ezt szesámolajban oldják, úgy kapszulázzák. És most jön a lényeg: egy kapszula hatóanyagtartalma csupán töredéke az új termékben – 20 mg a korábbi 150 mg-hoz képest. Arra hivatkoznak, hogy ekkora mennyiség esetén már át kellene minősíteni gyógyszerre, ami persze igen sokba kerülne a gyártónak. A javasolt mennyiség napi 1-3 kapszula az új termékből, a korábbi, 150 mg-os kapszulákból viszont napi 6 kapszula volt. Összegezve: az eredetileg $6 \times 150 = 900$ mg hatóanyaggal szemben csupán $3 \times 20 = 60$ mg az, ami a mostani leírás szerint magunkhoz vehető, hiszen mindig hozzáfűzik, hogy nem léphető túl a javallott mennyiség. Akkor kinek van igaza? Túl a gyógyszer-engedélyeztetési eljárások bürokratikus voltán, a gyógynövényismerők tudásával szemben mindig ott tornyosul az ortodoxia bevehetetlen tűnő tornya. A már engedélyezett kisebb mennyiség vagy nem éri el kellő hatását, vagy pedig olyan mennyiségben kell vásárolni, ami megfelel a korábbinak. Ez viszont olyan mértékben megdrágítja az újabb terméket, hogy megvásárolhatatlan közönséges halandók számára. Megint, és annyiaszor találjuk szemben magunkat a gyógyszergyárosok végtelen kapzsiságával, mely ráadásul

meghazudolni kívánja a népi gyógyászat tudorait. A naiv fitoterapeuták, akiket csak füvesasszonyokként, sámánokként ismernek világszerte, gyakran sokkal többet tudnak a növények gyógyhatásairól, mint az orvosok, akik soha nem jutnak el pl. a dzsungel mélyére, ahol ezek az értékes növények tenyésznek. Sokat lehetne tanulni tőlük, ha nem ütköznénk megint bele a nagy üzleti cápák kapzsiságába és önzésébe, mely valósággal letarolja és kiirtja azokat a növényeket és lelőhelyeket, ahonnan ezeket a növényi szereket ki lehetne nyerni.

Summa summarum. Akik nagyon is értenek a növényi hatóanyagokhoz, a gyógyszergyári vegyészek, mélyen hallgatnak arról, amit tudnak, ahelyett, hogy megosztanák embertársaikkal ismereteiket. Ez vonatkozik egyrészt azokra a növényekre (a növények neveire), amelyek a legborzalmasabb civilizációs betegségekre adnának gyógyírt. Az indiánok ismerik a rák ellenszerét is, egy bizonyos növényt, ugyanakkor nem használják, mert ők nem szenvednek ettől a kórságtól, mert őket nem sújtják olyan mértékben és formában a civilizációs bajok, a stressz, depresszió, negatív életérzések, mint a fehér embert. Állítólag nemcsak egy ilyen növény létezik, hanem a Föld különböző részein többféle is. Az észak-amerikai indiánok másfajta növényi szerekekkel gyógyítják ezt a katasztrofális betegséget, mint a déliek. Ami a gyárosokat illeti, ők legtöbbször nem a páciensek érdekeit nézik, hanem csakis és kizárólag a sajátjukat. Ez pedig arról szól, hogy legyen minél több beteg ember, akik számára ők gyógyszereket, vagy annak tűnő szereket gyártathatnak. Nagy termelés, nagy eladás, és hát persze nagy profit. A fentiekben említett gyógyhatású készítmény esetében se arról lehet szó, hogy féltene a bennünket a túladagolástól (általam évek óta szedett szerről van szó, aminek csak jótékony hatását éreztem), hanem inkább arról, hogy tartanak a meggyógyulásunktól. Az amerikai standard gyógyszeripari dózisok már régóta nem fedik le a valós igényeket. Mögötte is hasonló elgondolás húzódhat meg, mint a fentiekben vázoltak: csak a bennfentesek tudhatják a valódi igényt, a reális dózisokat, míg a többi plebsznek sorolják be, aki nyugodtan ki is veszhet, fajtájával együtt.

A vegyipar a XX. század nagy üzlete volt. Ma is az, mert az emberiség nem ébredt rá, milyen gonosz játékot űznek vele. A sajtó felvásárolhatósága nem is kérdés. Az van, amit ők lehoznak. Jobban mondva annyi látszik ki az emberi jéghegyek csúcsából, amit ők látni engednek. A khárma törvénye persze más; akkor fog visszaütni velük szemben, amikor a legkevésbé számítanak rá. A bajok okozói meglakolnak mindazért, amit mások ellen elkövettek. És itt jóval többről van szó, mint embertársaik egészségéről, életéről, egzisztenciájáról. A Földnek sokkal több élőlénye van, mint maga az ember, aki amúgy is annyit ártott már neki. Az erdők, a jótékony növények élőhelyei, az ott lakó állatok, melyek ugyanolyan Isten teremtményei, mint mi vagyunk, azonos jogokkal bírnak, akár a kétlábú nagyokos, aki nemcsak hogy Istennek képzeli magát, hanem egyenesen halhatatlanságra vágyik. Hogy ezt pusztán tenyészési vágyból teszi, vagy mert az örökkévalóság végéig ki akarja tolni felelősségre vonásának napját, azt nem tudni biztosan. Lényeg, hogy kegyetlenül hátrít. Mindenre ez a válasza: „Nem az én hibám.” Még akkor is, ha ordít róla, mekkorát hazudik. Végül is saját magával tol ki a legjobban. Ahelyett, hogy megbánná bűneit és nyerne időt a vezeklésre, jóvátételre, megfosztja önmagát ennek lehetőségétől. Másokat meg persze az életüktől, de azzal ő nem törődik.

Dr. Murray Clarke amerikai orvos szerint még a védőoltások sem mindig bírnak gyógyhatással, sőt gyakran mérgező anyagokkal tartósítják őket (higany, nehézfémek. stb.). Az emberek riogatásával, állandó félelemben tartásával manipulálják az embereket, akik nem akarják kitenni gyermekeiket olyan irtózatosságot, mint a gyermekbénulás vagy a himlő. Még azokat is komoly dilemma elé állítják, akik józan eszükre hallgatva megfontolnák a vakcinák korai beadását pár hónapos

csecsemőknek, majd kisgyermekkorba lépő gyermeküknek. A kutatóorvosok egykori igyekezete, hogy megvédjék a kicsinyeket és családjukat a csecsemőhalandóság rémétől és a korai gyermekbetegségektől, tiszteletreméltó volt, ám nem ők döntöttek mégse az emberiség sorsáról, hanem olyan elvetemült és mindenre elszánt, profitéhes alakok, akiknek ez volt a legutolsó szempont, amit tekintetbe vettek döntéshozataluk előtt. Mi magunk is alaposan elgondolkodunk rajta, melyik út a helyes, miután annyit olvastunk már klasszikusaink könyveiben, hányszor szólította vissza az Úr az angyalsorsra szánt kicsinyeket. A torokgyíkként emlegetett diftéria csak magában annyi áldozatot szedett, mint korábban a pestis vagy a kolera az össznépeesség köreiben. Gyermekkorunkban még láthattunk egyik lábukra elsorvadt társakat, akik egész életükre nyomorékká váltak a gyermekbénulástól. Azt azonban nem publikálták, hogy a hirtelenjében tömegesen gyártani kezdett oltóanyag egy részét elfuserálták, mégse vonták ki a forgalomból. Az eredmény: tönkretett életek, tragédiák. A „legkisebb” még csak az, hogy az ebben az oltásban részesültek idősebb felnőttkorukba érve degeneratív betegségekben szenvednek. Tönkrement csípőízületeiket nemcsak hibás életformájuknak köszönhetik, hanem ezen oltások utóhatásának. Tömegesnek mondhatók ma a csípőprotézis-műtétek, szóval újabb profitlehetőség a sebészeknek. Akkor hogy is van ez? Egyes, bosszúvágyó alakok maguk dönthetik el, hogy az emberiség sorsa a kipusztulás felé haladjon? A vallásos ember persze nem így gondolja, de az efféle kísérleteknek nem volna szabad kitenni ártatlan életeket.

De nem fejeztem be történetemet zenészkarrieremről. Szerettem a ZG-t, és a ZG is szeretett engem, úgy tűnt. Édesanyám, elmenetele előtt, még ráérezett ennek a kitérőnek a fölöslegességére. Nem hallgattam rá, mikor arra kért, hogy maradjak, s ne akarjak művészpályára menni. Makacsságom, fiatalos elszántságom, akkor még hevesebb természetem szembeszegült az imádott édesanya akaratával is. Pedig csak jót akart nekem, mikor nem hányatott, hanem rendszeres életmódot kívánt kedvenc leányának. Ma már azt se tudom, hogy végtelen elmagányosodásában, ami a rákbetegeket jellemzi, nyújthattam volna némi érzelmi kapaszkodót számára, hogy akkor még nem akart elereszteni, vagy csak érezte a vég közeledtét és azért szeretett volna marasztani. Nekem viszont legyezgette a hiúságomat, hogy a helyi zeneiskolából elsőként vettek fel a rangos miskolci intézetbe, tehát ebben a minőségemben is helyt *illet*t állanom. Utánam már akadtak páran, de az első hely, ami nekünk, magyaroknak annyira fontos, hogy kevesebbrel nem is szeretjük beérni, engem is kötelezett. Ugyanez ismétlődött meg később Bécsben, mikor az ottani rangos egyetemre is elsőként kaptam a magyarok közül ösztöndíjat, egy hosszabb, talán évtizedes intervallum után. Engem tehetségesnek tartottak, bíztak bennem, előttem viszont folyton csak a hazai protekciósok nyomuló, s nem túl északombán gyerekeit próbálták benyomatni a Bécsi Tudományegyetemre, mely ezzel a visszavágóval nem hagyta a rangját megnyirbálni. Ott mégis közbeszólt a férjem, féltékeny igyekezetével, nehogy még nagyobbra növeljem a távolságot kettőnk végzettsége és műveltsége között, holott az osztrák fővárosban mintha piros szőnyeg terült volna a lábam elé, olyan egyszerű volt a társadalmi haladás. A tengeren túl ennek az ellenkezője, de ez egy másik történet.

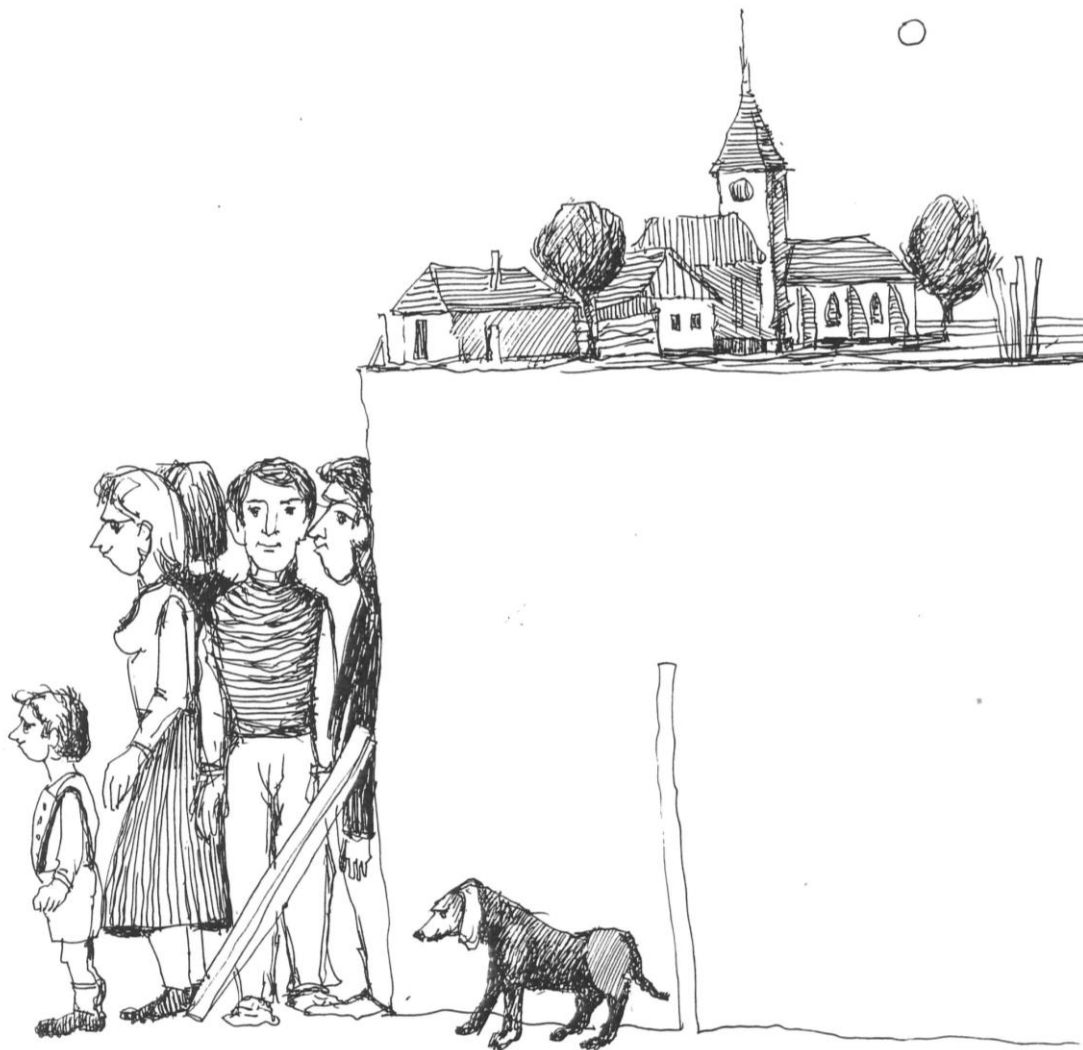
Különleges, más típusú képzésben volt részem a zeneművészeti szakközépiskolában. Délelőtt kevesebb óraszám, olasz helyett németül kellett tanulnom. Délután annál több zeneóra, naponta 3 óra kötelező gyakorlással. Itthon bécsi zongorám volt, a kollégiumban angol mechanikás pianínók álltak rendelkezésre, s nem elég mennyiségben. Ezek nehéz billentése megerőltető volt vékony testalkatomhoz, mégis boldogan műveltem. Az egyik lány megsúgta, hogy van egy néni, aki bérbe adja a zongoráját diákoknak, nála lehet pluszban gyakorolni, ha nem elég a kollégiumi hangszerek

FRIDEL 2014

szigorú beosztása (minden zongorista diáknak hozzá kellett jutnia). Akkor már hideg és nyirkos ősz volt. Miskolc klímája egyébként is erősen eltér Egerétől. Ott három folyóvíz találkozik, ettől páratelt a levegő, amihez az akkor még fejlett ipari termelés is hozzájárult a légszennyezéssel. Egyszóval büdös szmogos volt a levegő és csontig hatoló hideg kínozta a vékonypézű diáklányt, aki mégis a zsebpénzéből áldozta oda a külön zongorabérlésre valót. A néni, akit utóbb inkább zsugori banyának tituláltam, nem fűtötte azt a szobát, ahol mi gyakoroltunk. Télen a jéghideg billentyűzetet játszani, kabátban, nem volt leányálom. Meg is lett az eredménye, ínhüvelygyulladás kaptam. Az orvos, aki meglátta, ordítani kezdett velem, mit műveltem magammal, és közölte, hogy a zenei pályáról máris mondjak le. Édesanyám halála után még érzékenyebbé váltam, mint azelőtt voltam. Sírva jöttem ki a seborvosi rendelőből. Elektromágneses kezeléseket írtak fel, amik vagy használtak valamit, vagy sem. Hónapokon keresztül jártam ezekre, bőr csuklószorítót kellett viselnem, amit utáltam, még a táskámat se vihettek az iskolába. Az egyik jószívű, nagydarab lány segített mindennap ezzel is. Félév végén nem tehettem le a zongoravizsgát. Minden elszántságom ellenére se tudtam bizonyítani, ahogy szerettem volna. Már hónapok teltek el, de a csuklómtól kissé feljebb még mindig jókora duzzanat jelezte, hogy a baj komoly. Zongoratanárnőm biztatott, ne adjam fel, ő hitt a tehetségemben. Idős lány volt, aki már majdnem teljesen elvesztette a látását, tapogatózva járt a fal mellett az utcán, hallása viszont igen kifinomult volt. Tavasszal egy huszárvágással úgy döntöttem, hogy hazamegyek, nem leszek többé konzervatóriumi hallgató. Emi néni előbb haragudott rám, majd kedvesen megpróbált rábeszélni, hogy kúráltassam magamat, komolyabban, mint ahogyan a tömeggyógyászatot jelképező SZTK rendelőintézetében tették velem. Kért, hogy menjek gyógyvízkúrára, semmiképpen nem akarta elveszíteni egy olyan tanítványát, akit maga választott ki a sokak közül, hogy pályáját ő egyengesse. Én viszont akkor már döntöttem. Előtte lebegett olyan tehetséges művészek sorsa, mint Antal Imréé, aki betegség miatt volt kénytelen felhagyni a zenei pályával. Vannak persze féltrekes zongoraversenyek is, de a szájalomnak még a morzsáját is száműztem magamtól, amit azzal válthattam volna ki, ha úgy adódik a helyzet. Ma már nem tudjuk, milyen pálya törött ketté akkor, de a döntésem végleges volt, még a szeretett Emi néni se tartóztatható. Pedig visszatérni valahová dolgunk végezetlen egyfajta kudarc, az ember legalább is így éli meg, ha egészséges a felfogása. Nem értem rá, újabb különözeti vizsgák vártak rám a nyár végén. A gimnáziumi kémia, fizika magasabb szintű volt, mint a zenészeké. Egy tankönyvet be kellett bifláznom, amiben nővérem egyik hódolója segített, vegyészhallgató. Olaszból is kellett különböztetnem, mert ugyanabba az osztályba tértem vissza, ahonnan az első év végeztével elmentem. Ez könnyen ment, az olasz kultúra mindig közel állt hozzám. Ugyanolyan könnyen tanultam, mint ahogy annak idején magamtól az írást-olvasást. A vizsgákat persze letettem, és várt rám régi osztályom, élén a pedagógiai antitalentum osztályfőnökkel, aki nem állhatta a fiatalon is markáns egyéniséggel bíró diákokat. Egy szó se esett arról, hogy különórát vehessek, annyira természetes volt a család számára, hogy bármivel, ami megtanulnivaló, azzal egyedül is könnyen megbirkózom. A teljesítményt B. tanár úr se díjazta, igaz, nem is tartottam rá igényt. Nagyfiám életében ismétlődött meg valami hasonló történet. Nem volt hajlandó másik iskolába átmenni, mikor szerettem volna neki színvonalasabb intézményt találni. Osztályfőnöke őt is utálta, ahol tehette, ott ártott neki. Még középiskolai továbbtanulása megakadályozása érdekében is tett lépéseket. Ahogy az történetéből azt a tanulságot vontam le, hogy a jobb tanulási lehetőséget senki kedvéért nem szabad feladni, ugyanúgy konstátálom hasonlóképpen a saját középiskolai történetemet. G. fiam a barátok kedvéért nem váltott, s talán én is szívesen tértem vissza a régi diáktársak közé. Utólag nem is értem, miért nem választottam másik osztályt, másik tagozatot az akkor bőségesen rendelkezésre állók

közül, hiszen diákként „mindenevő” voltam, bármit szívesen és könnyen tanultam. Aztán analóg történet a feladott pszichológia szak. Szegedi egyetemista koromban szerettem volna felvenni harmadik szaknak a lélektant. Ott azonban nem volt ez a szak, át kellett volna mennem Pestre. Nem volt kedvem megint egy újabb váltáshoz, mindent újrakezdéshez, pedig hányszor kijutott még ez nekem az életben! Szinte az egész életem ebből állt. Azt mondják, hogy az akadályokat mi magunk állítjuk a saját utunkba. A lélek ezáltal érlelődik, szerez semmivel fel nem érő tapasztalatokat. Sokáig nem értettem, miért van akkor mégis úgy, hogy mikor már megelégtünk a sok akadályt, miért nem távolítjuk el őket az utunkból. Naiv feltételezés: feladni annak lehetőségét, csak mert kényelmetlen, hogy valóban jelentős fejlődésen menjünk keresztül. Talán a bornak se tetszik a saját formája, miközben forr és érlelődik. Talán neki is olyan ez, mint a közönséges halandónak a kamaszkor vagy a változókori mizéria. Megérni rossz, sok szenvedéssel teli élmény, zavaros állapot, túl lenni rajta maga a megváltás, kész újjászületés. Ami viszont belőle utóbb lesz, az maga a csoda. S talán jó esetben a sokat hányódott lélek is ilyen kiforrott állapotban kerül vissza Teremtőjéhez, mint ahogyan az érett bor vagy a végleg elkészült festmény.

FRIDÉL 2014

Már nem emlékszem, hol volt nagymamám faragott tükre. Jobban mondva emlékszem egyre, ami a konyhában a mosdóállvány fölött függött a falon, de úgy hiszem, hogy a nappali-hálószoba funkciójú szobában is megnézhattuk magunkat egy másikban, díszesebben. Mindez arról jutott az eszembe, hogy az előszobába én is népies stílusú, faragott tükröt vásároltam sok évvel ezelőtt. Ennek mintázata más, mégis van valami a jellegében, ami nagymamám tükrére emlékeztet. Talán a formája, a mérete vagy a tükör minősége, ki tudná megmondani? Egy ismerős szerint édesanyám rókaállérja se volt olyan szép vörös, mint ahogy én leírtam, csupán az emlékezet szépítette meg az idő múltával. Én ezt nem hiszem, mert amikor már rég kidobta a Papa évekkal édesanyánk halála után, és valahol a szeszszobában hanyódt, akkor is elővettük párszor, megsimogattuk, az üvegszemébe nézve és a preparált orrához, szájához érve ugyanaz a borzongás fogott el bennünket, ami kisgyermekkorunkban a szekrény mélyében keresgélve és onnan előszedve érintett meg, a hajdani harapós ragadozó testének közelségétől. Emlékmorzsa, melyek úgy kerülnek ismét testközelbe, ahogyan az univerzumot kutató tudósoknak a világegyetem őskorából fennmaradt fény- és hangmaradványok, melyeket valamilyen módszerrel befognak és láthatóvá, hallhatóvá tesznek. A képiesített és hanggá varázsolt emlékek aztán ugyanolyan kézzelfoghatóak és plasztikusak a közönséges halandó számára, mint nekem a most a távolból előúszó emléktöredékek: egy tükör, egy kis ház bensőséges légköre, a hajunkat gondosan fésülő kezek, a nagyszülők szemének nevetése, mikor ránk, unokákra tekintettek, távolabb az illatos kiskert, nagyapám rezgőnyárfái, az ezüstös, máskor lustán szürke víztükör, egészen távol a riadtan felroppenő lúdcapatokkal. Este békakuruttyolás, tücsökciripelés, a felnőttek beszédének jellegzetes hullámvonalai, melyeknek árnyékában olyan jókat lehetett játszani, mégis megragadtak a figyelmen kívül hagyott gyermek emlékezetében, hogy utóbb, jóval később megint felmerüljenek és teljes értelmet kapjanak, immáron minden szó minden jelentésárnyalatával, a tanult vagy öröklött szókincs teljes spektrumával. Azzal a mély zengésű valamivel, amit csakis az anyanyelv válthat ki belőlünk.

Mostanában kétszer is láttam a gémet. Lassan, kényelmesen repült magában dél felé, miközben én a konyhában reggeliztem és ebédeltem. Feltűnése télies impressziókat idézett, mert akkor láthatjuk a nagy vízimadarakat napi rendszerességgel. Mivel nyáron is felbukkantak párszor, feltételezem, hogy a környéken találtak maguknak fészkelő helyet, ahonnan időnként távolabbi portyákra is indulnak. Mikor másodszor láttam, nyomában felbukkant egy kisebb testű madárcsapat is, de nem voltam biztos benne, hogy galambok-e, mert amilyen hirtelen jöttek, ugyanolyan gyorsan tűntek el, akár a postagalambok szoktak. Ezeknek a tollazata viszont sötét csillogású volt, akár a seregélyeké. Talán azok is voltak.

A disszonáns zene az Univerzum rendje ellen való, azt hiszem. Ahogyan a harmonikus zene minden egyes hangja belesimul az égi rendbe, a kakofónia épp ellenkezőleg: kiordít belőle. Voltaképpen annyi minden ad szépséges zenei hangzást, még ha nem is komponált zene az, aminek hangján megszólal. A tudósok meg tudják szólaltatni az Univerzum gyermekkorának hangjait is azzal, hogy különféle sugárzásokat érzékelnek s váltanak át földi hangokra. De még a kattogásszerű hangok is szebbnek és zeneibbnek tűnnek a szándékoltan „elrontott” hangzásokkal szemben. Gyakran csak erőltetett nyavalygásnak halljuk ezeket a modernnek mondott zeneműveket. Öreg festő barátom egykori mondata úszik elő a távolból. Mikor ő hagyományosan festett, valaki ezt tanácsolta neki: „Ronts el rajta valamit, Gizi...” Az illető úgy vélte, hogy akkor elfogadottabbá teheti a szépség

ihletével megrajzolt műveket. De hiába. Ha egy művész „nem úgy hallja” az ihletet, mint a botcsinálta tanácsadók, akkor fölöslegesen erőlködnek, hogy úgymond modernizálják a hagyományos felfogású műveket és alkotójukat. Jómagam is írtam szabadverset, mikor még kerestem a hangot, ami csak rám jellemző. Végül mégis a klasszikus költészetnél állapodtam meg, mert az fejezi ki jobban a világról alkotott képemet és életérzésemet. Tőlem őzjönghet a fél világ, ahogy akar, én belül akkor is rendet tudok tenni. Nyilván ez is a dolgom. A harmonikus belső világ kihat a külvilágra is, melyet ezáltal tesz szebb rendszerűvé és mindenki által élvezetesebbé.

Megfigyeltem, hogy Kocsis Zoltán, a honi zenei élet nagy zsenije mindig partitúra nélkül vezényli a klasszikusokat. Aztán felfedeztem, hogy a modern szerzeményeket viszont nem. Vajon mitől memorizálhatatlan a kakofón hangzású zene, miközben a harmonikus társa gyorsan és könnyen az ember fülébe mászik, megmarad az ember emlékezetében? Feltehetőleg a fenti oka lehet, mármint hogy míg „rendes” társa harmonizál a Világmindenséggel, addig a diszsonáns változat sehogy sem illeszkedik bele. Talán épp ezért olyan fölösleges szándékoltan kitekerni a dallamok nyakát, „elrontani” a festményt, az ihlet és a mű eredeti szándéka és íve ellen tenni. Ott, ahol beugrik ez a törés, elveszítjük a fonalat. Míg a szép dallamnak van valamilyen ésszel felfogható jelentése, addig a direkt elrontottnak nem értjük a szándékát és a nyelvét. Mesterséges, de nem a valamit megújítás jegyében fogant, hanem az eredetieskedés hiú szándékával. Alkotó talentum, zsenialitás híján, csak úgy, mert lehet... Talán azért nem érthető, mert nincs is értelme...

Vagyunk, amilyené formáljuk magunkat és torzít a világ minden mai hatásával, és vagyunk, amilyenek mások látnak bennünket. Talán azok is vagyunk, amilyenek az emlékeink engednek látni vagy láttatni bennünket. Számunkra a kopott rókaprém is szép volt, mert szép emlékek fűződtek hozzá, édesanyánk kedves emléke. A kívülálló esetleg vulgarizálja ugyanezt az élményt, mi viszont ragaszkodunk az eredetihez, ezért nem engedni látásunk, földi szemünk se elrontani az eredeti hatást. Egy kedves színésznő, aki erősen megráncosodott és összetöpörödött, egy összejövetelel együtt szerepelt hajdani partnereivel. A férfiak, akik egyébként elég sokat dúskálhatnak a mai világban a magukat semmiben korlátozni nem engedő és gyakran öregurakra hajtó fiatal lányokban, ugyanezt nem így látták. A régi rajongással és szeretettel tekintettek kolléganőjükre, akinek számára is ez tűnt természetesnek. Akár a fejletlen kritikái érzékkel bíró, hiú ember, aki nem észleli a tükörbe nézve saját hervadását, de talán mégse jó ez a hasonlat. A régi rajongók szeretete továbbél és megtartja szeretetében a már öregecske hölgyet. A hiú ember viszont soha nem akar látni a szemétől. Csak a saját illúzióit látja, mutasson bármilyen kegyetlen képet is a tükör. Sok évvel ezelőtt volt hasonló élményem, ami viszont annál megrázóbb volt, mert a szereplők már igen öregek és a legkevésbé voltak mutatósak. Az egyik volt gimnáziumi tanárom, aki édesanyja féltékeny örizete alatt élt agglégényként, megfosztva minden önállóságtól, képtelenül az önellátásra, még középkorúan is, amivel kvázi nevetségessé tette magát a diákok szemében, utóbb, a mama halála után roppant lepusztult állapotba került. Elhanyagolta magát, külső megjelenésében is piszkos és visszataszító lett. Ki sajnálkozva, ki elborzadva tekintett rá volt diákjai közül, de senki nem merte kizökkenteni abból az illuzórikus világból, amiben félreveltsége folytán élt az édesmama halála után is. Ótvaros volt, valami fertőzés folytán a lábát amputálták később, nem részletezem. Egyszer, a városban járva, megláttam, hogy a tanár úr összetalálkozik régi nőismerőseivel, majd rögtön élénk társalgásba kezdenek. Az öreg hölgyek ugyanolyan rajongással és szeretettel tekintettek rá, mintha mi se változott volna el rajta. Semmit nem észleltek abból, amitől mi, volt diákjai, valósággal elborzadtunk és inkább kerültük a társaságát nyilvános helyeken. Kinek volt igaza? Kinek a törött tükörcserepei

mutatták a valós képet? Már nem tudnám megmondani, hiszen azóta évtizedek teltek el, és az emlékek mélyén ez a visszás kép raktározódott el. Mármint ráakódva az eredeti élményekre, a diákkoriakra, megmutatva a végkifejletet is.

Az öreg emberek is ilyenek lehetnek az unokák szemében. A kölcsönös szeretet mindent megszépít. A kisgyermek nem látja csúnyának a ráncos arcokat, göcsörtös ujjakat, hajlott hátat, csoszogó lábakat. Neki az a természetes, mert ilyenek ismerte meg a nagyszüleit. De mindennek mélyén a mindent megszépítő szeretet lakozik. A valódi szeretet nem hasonlítgat másokhoz, hanem olyanok fogad el, amilyenek érzése szerint érzékeli a rokonokat, szeretteit, barátait. S nem ez a helyes?

Kislánykoromban olvastam egy mesét, ami első olvasatra borzongással töltött el. Később többször is elővettem, újraolvastam és átéltem a korai élményt. A címe: A bíborszínű virág. Egy kereskedő három lányáról szól, akik mindhárman kérnek valami ajándékot az édesapjuktól, mielőtt az hosszú útra indul. Az idősebbek természetesen hiúak és ruhákat, ékszereket, efféléket kérnek, míg a legkisebb csupán egy bíborszínű virágot, ám ezt a legnehezebb megszereznie a szerető apának. Egy lakatlannak tűnő kastély kertjében lel rá, ahol, mint hamarosan kiderül, egy torzszülött rém lakik. Hatalmas mennydörgések közepett jelenik meg, halálra rémítve azt, aki megpillantja. Mikor megtudja, ki szakította le kedvenc virágát, odaadja a kereskedőnek, de csak azzal a feltétellel, hogy el kell küldenie a lányát cserébe. Az apa nem csekély szorongások közepette indul haza az értékes szerzeménnyel, ám már előre is fáj a szíve kedvenc leányáért. A hajadon viszont gondolkodás nélkül belegyezik, hogy édesapját megváltsa a rá váró haláltól, abban az esetben, ha megszegné a szavát, pedig már ezen is morfondíroznak. A rém nem mutatkozik a lány közelében, csak annak hosszas kéréseire enged és mutatja meg előbb a borzalmas hangját, majd alakját, de azt is csak távolról. Ennek ellenére a lány elájul az első élménytől, és vendéglátója csak hosszas kérésekre mutatkozik meg teljes valóságában előtte. A tiszta szív és a benne lakó jóságos érzelmek viszont elhozzák a megváltást a rém alakjában lakozni kénytelen, elvarázsolt ifjú számára is, aki gondoskodó jóságáért viszonzást nyer a széplány kedvességében, sőt szeretetében is. A mese végén természetesen egybekelnek és minden jóra fordul. Érdekes példázat, mely mélységében többről is szól, mint egy sablonos mesebeli helyzetről. Nyilván nehéz elképzelni, hogyan lehet beleszeretni egy csúf külsejű ember-torzszülöttbe, akinek még a hangja is elborzasztja a normál társadalomból a másik világba, esetleg az érzéksalódások világába csöppenő földi halandót. Pedig nem is teljesen elképzelhetetlen. Hány ronda, sőt egyenesen visszataszító külsejű férfinak van felesége, gyakran épp az ellenkező küllemmel, mint a férfié... Egy lengyel közmondás szerint „A férfi, ha az ördögnél csak egy fokozattal is szebb, már talál nőt magának.” Ami a külső szemlélő számára inesztétikus, az a történet szereplői számára természetes és elfogadható, akár szeretnivaló is lehet.

A mese persze mindig többről szól, mint maga a sztori. Jelképezheti a csúf férfi önmagát elfogadtatását, de akár a szextől, a férfitesttől neveltetése miatt irtózó lányok történetét, ahogyan végül mégis elfogadják az adott helyzetet, s végül nagyon is megszeretik azt, amit korábban csúfnak, visszataszítónak láttak. Ne feledjük, hogy régi időkben virágnyelven kellett előadni azt, amit ma már a legvulgárisabb kifejezésekkel szoktak elmondani az egyáltalán nem gátlásos nemzedékek tagjai. S hogy mi hogyan jutottunk el az utcán látott találkozás ambivalens élményétől ennek a mesének a felidézésig? Hát az asszociációk mindent megértető és látványosan nevelő hatásai révén. Nem ez a helyzet egy új művészeti irányzat megjelenésekor? A korábban érthetetlen stílus utóbb teljesen érthető. Talán csak annyiról van szó, hogy a művész, érezve ideje túlságosan szűkre szabottságát,

nem ér rá magyarázkodni, mit miért írt, festett, komponált úgy, ahogy az ihlet pillanatában és stílusa kialakítása közben tette. Ha hagynak rá elegendő időt, megfelelő módon interpretálják a közönség számára, akkor van rá mód, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz művész és közönsége is. Bartók még az én gyermekkoromban is sokszor idegenkedve hallgatott szerző volt. Én viszont rajta és Mozarton nőttem fel, mindkét szerző egyaránt érthető volt a számomra már apró gyermekkorom óta. Másoknak ez nem olyan természetes. De Kocsis Bartókot is kotta nélkül vezényli, szóval ugyanaz a generáció, mi már beleszülettünk, ahogyan a mostani gyerekek a számítógépes, sok mindent automatizáló világba. S mert mi már régen ismertük azt a világot, zűrzavaros történelmével, letűnt társadalmi rendjével, amely Bartók zenéjét úgymond megtermette.

Egy másik asszociáció. A korábban a lakásból kipaterolt tarantula fazonú pókot, miután az erkélyre tette át vadászhelyét, egészen megkedveltem. Őszintén szólva nem egészen, csak megszoktam. Mivel összefogdossa irtózatom tárgyait, a mezei poloskákat, még egy-két „ejha!” elismerést is begyűjtött tőlem. Azt azonban nem szeretném, ha az idő hidegebbre fordultával ismét visszaszemtelenkedne a lakásba. De mégis, ez is egy megszokás-történet, ha nem is illik túl szépen a zenei élmények sorába.

Zene és költészet. Azt hiszem, hogy a legnehezebben megfogható kérdést próbálom értelmezni éppen. Mindkettőt papírra jegyzik le, és az értő szemnek-fülnek már ebben a formájában is azonnal érthető. A vájtfülüek a látványból is értelmezni tudják. Végleges, legszebb formáját azonban csak akkor nyeri el zene is, költészet is, amikor értő interpretációban megszólal. Ez a szépség testet öltése. Korábban is adva volt minden benne, ami a műélvezethez szükséges, de megfelelő előadó híján félérték marad, mert a közönségnek fontos az értelmezés. A szó gyökéből máris érthető, hogy *értelmezésre* van szükség, mert a hallgatóság a műalkotás *értelmét* keresi. Különös ellentmondás ez, hiszen az előadás valamilyen formában elsősorban az érzékekre hat. Mind a hat érzék egyszerre issza be az élményt, s a hatodik, az intuíció segít kiteljesíteni, hogy egészen érthetővé váljon. Majd mindez visszahat az értelemre, mely befogadja és értékén kezeli. Jó esetben.

Lehet úgy helyesen és jól előadni egy művet, ha az előadónak sejtelve sincsen a korszakról, amelyben az megfogant? Nemigen. Mikor modernizálnak egy drámát, operát, és öncélúan alkalmaznak arra a korra jellemző elemeket, amikor az előadás „megesik”, akkor nem feltétlenül tesznek jót a megértésnek, sem a közönségnek. Megfosztják a darabot attól a miliőtől, amelyet a szerző a közönséggel láttatni akart. Mert fontos az eredettörténet is. A mai, modernkedő változatok gyakran csak a rendező mindenhatóságát akarják éreztetni, ami persze mint olyan nincs, hiszen ő is csak egy csavar a gépezetben, amit színháznak nevezünk. Képzeljük, mi történne, ha az épület némelyik téglája felfuvalkodna és beképzelné magának, hogy ő a legfontosabb az egész szerkezetben! Elkezdené valóságosan is felfújni magát, hogy előbb csak kitüremkedne a falból, majd szétfeszítené maga körül az egész építményt. Ha valami, akkor éppen a színház az, ami teljességgel kollektív alkotás. Minden egyes résztvevőnek megvan a maga funkciója, de az egész csak akkor működik helyesen, ha senki nem nő rá a többiek fejére. Szóval az önmagukat istenségeként aposztrofáló rendezők ugyanúgy tévednek, mint azok a férfiak, akik azt képzelik, hogy erőszakkal is meghódíthatják a nőket. Hajdani nagy színészek, dívák azért tudtak olyan művészóriásokká válni, mert a rendezők tisztelték őket és meghagyták nekik művészi szabadságukat. A basáskodó rendező ugyanaz, mint az erőszakot tevő férfi – egy valódi bonvivánnal vagy ünnepelet nőhódítóval szemben. A szándék talán azonos, de mekkora különbség van a módszerben, amellyel céljukat elérik!

A zene egyúttal egybe is kapcsol az Univerzum egészével, amikor megfelelő formában adják át a hallgatóságnak. Valaha a szférák zenéjét emlegették, mint legfőbb zenei értéket, miközben a közönséges halandónak fogalma se volt talán erről a maga fizikai valójában. Még csak azt se mondanám, hogy a tudósok tudják és értik igazán, milyen zenéje is van az Univerzumnak. Ők megint csak az értelmükkel akarják felfogni ezeket az üzeneteket, mert szeretnének eljutni a Teremtés titkáig. Ami persze nonszensz, mert Isten nem adhatja át ennek titkát a most még csak tébláboló és gyakran szerencsétlenkedő emberiségnek. Képzeljük el, mi lenne, ha valamelyik balfék embertársunknak lehetősége volna széjjelrontani az egészet! Kreténekre bízni az atomreaktort! Különösen, mikor égnék a bosszúvágytól. Hány, számukra ismeretlen élet, mesteri alkotás menne veszendőbe, még belegondolni is rettenet! Ha eltávolodunk kissé a szféráktól és azok zenéjétől, közvetlen közelünkben megláthatjuk, mekkora műgonddal tervezettek a növények szépen erezett levelei, a madarak festőművész kézvonásaira utaló, gyönyörű tollazata. Mestermunka a nemesfémek ragyogó szerkezete, de a szénatomok rácsa, mely képezhet tüzelőanyagot, szerves anyagok molekuláit vagy a gyémánt titokzatos felépítésű struktúráját. Remekmű az esőerdők élővilágának bonyolultsága, mely a tudatlan látogatónak maga a káosz. Végül is mindent szét lehet rontani, látjuk az eredményét nap mint nap. A nagy erőszakoskodó emberszabású mégse akar lemondani erről a lehetőségről. S vajon miért? Az istenített profitért. A széjjelmálló anyagért, mely földi testét felépíti, amíg felépítheti. Utána minden porrá omlik, s marad az elfuserált élet nyomán fennmaradó, leromlott minőségű lélek. Amit Isten ugyan letakarít, mikor visszafogadja magához a tékozló fiút, aki szentül fogadja, hogy legközelebb majd mindent jobban csinál. De mikor újból közénk engedik, talán ismét csak hódítani és erőszakoskodni akar. Nézzük meg a sok szerencsétlen öregurat, az aggszerelmeseket és inkább jelzők híján felemlített matrónákat! Ők mind önkritika nélkül szemlélik magukat a tükörben, mely annyit hazudott már nekik. Vagy inkább ők hazudtak a tükörnek? Annyi bizonyos, hogy nem azt látják benne, amit mások. Pedig csak meg kellene ismerniük az operairodalom immáron klasszikus remekét, a Manon Lescaut-t.

De vajon hol van az az ember, aki a szemükbe vágná, mint Manon Géronte-nak, mi is látható valóban a tükörben, mondhatjuk Katonát parafrázálva. Már nemcsak a röpködő, kicsinyke lelkek közé tartozás érzése a kérdés, önmaguk felvállalása, hanem a szembesülés folyamata előtti intervallum is, amikor megfogalmazódik az egyénben az erre irányuló igény. S lehet-e egy egész életet leélni igénytelenül? Hát hogyan. Isten mindent megenged, mikor a testet öltés lehetőséget megadja. A tét a felemelkedés, a törvény a szeretet törvénye szerint való élet, mert az Univerzum rendje is ez. A lázadás vége a lezuhanás. Akinek Isten megengedi, hogy egész életében csak a léhaságokat hajszolja, annak egyben lehetőséget is adott arra, hogy a szerencsétlen, lesüllyedt lélek kiégesse magából a rossz hajlamokat, míg végül megcsömörlik önmagától és vétkeitől. Aztán vagy sikerül, vagy nem. A többször elhasaltak tudnának erről vallani. Ha ugyan beismernék, hogy mennyit tévedtek és hibáztak, sőt vétkeztek életükben. Minden életükben. Mert nem akarták megtanulni a leckét, ami alapjában véve igen egyszerű: „Éljetek a szeretet törvénye szerint!” Egyszerűbb és könnyebb a mindent tagadás? Bizonyára, hiszen ész se kell hozzá. A dackorszakban élő kisgyermek se igazán tudja, mi ellen lázad, csak veri magát a földhöz és elkékülő arccal üvölti: ÉN! Én mást akarok! Aztán, ha végül megkérdezzük, most jobb-e, ha már mindent tönkretett, azt fogja felelni: Nem! Nem jobb! Ugyanez nem biztos, hogy érvényes a félrenevelt és felnőttkorba lépett egyedre is. Ő már megtanulta kikapcsolni a fölötte én kontrollját, és megindult lefelé a lejtőn. Mert ennek híján természetesen nem tud felfelé haladni, csak gurul egyre sebesebben az irtózatossá válás felé. Ami nem feltétlenül

fizikai megsemmisülése, hanem az adott testet öltés lényegének és értelmének az elvesztése. A szeretet törvényét nem a lejtő alján, a szakadékban kell keresni, hanem egyre feljebb jutva, az által vezetettve. A mindennapokban adott választási lehetőségben, nemesebb, értékesebb felünk érvényesítésében. Amihez a zene is közelebb vihet. A művészet szentsége mindenképpen.

Vajon mikor következik be az a pillanat, amikor egyszer csak világossá válik, hogy el kell menni valahonnan? Ezt ugyanúgy homály fedi, mint azt a bizonyos másikat, amelyben megszületik az elhatározás a visszatérésre, ha másképp nem, hát gondolatban, a képzelet szárnyán. Miközben nagyszüleim házáról először írtam, teljesen úgy éreztem, mintha ott állnék és onnan belülről szemlélném a környező tájat. A libasereg kissé távolabb emelkedett fel, nem túl magasra, de a víztükör éppoly ezüstösen csillogott, mint valaha, gyermekkorom idején. Azt nagyjából vissza tudom datálni, amikor Egerre szavaztunk nővéremmel, szüleink pedig elfogadták a gyermeki döntést. 1959 nyarán lehetett, amikor a Papa elhozott ide bennünket egy szervezett kirándulás keretében. Minden nagyon tetszett, a gondos szülők pedig jeles iskolavárost kerestek nekünk. Pest nem annyira vonzott bennünket, bár gyakran jártunk ott vásárolni és rokonokat látogatni. B-ről sokan vándoroltak el a fővárosba a nagy kádári falu-felszámolási tervek első hulláma során, az ötvenes évek vége felé. (Ugyanakkor vándoroltak ki a zsidók Palesztinába, akkor még így nevezték a helyet). Gondolom, hogy döntő szerepet játszott az ingatlanárak közti különbség is. Akkoriban, sőt még később, a hetvenes években is szinte lehetetlen volt fővárosi ingatlant vásárolni. Előtte tíz évig kellett bejelentett lakcímmel rendelkezni, ami magyarul annyit tesz: albérlet, vagy az IKV által kiutalt, lepukkant bérlakás. Jól ki volt ez találva, hogyan lehet gyökerelenné tenni egész embertömegeket. Az albérleti díjak olyan magasak voltak Budapesten, hogy a havi fix fizetésből csak vegetálni lehetett. Ezt felvállalni családotul nem kis felelőtlenség lett volna. Mellette lakásra, családi házra spórolni szinte képtelenség. Szóval maradt a békés kisváros a maga jellegzetes miliójével, kispolgári, de még mindig hazafias légkörével.

Csak a pillanatot nem tudom elcsípni, amikor ez a gondolat megszületett. A mi fejünkben valószínűleg később, mert még túl fiatalok voltunk ehhez. Nekünk, gyerekeknek a falusi környezet is megfelelt, nem vágytunk túl messzire a nagyszülők biztonságos közelségéből és a népes rokonságtól, mely egyúttal sok hasonló korú unokatestvért, másod-unokatestvért, nénikéket és bácsikákat is jelentett. Feltételezem, hogy szüleim már jóval hamarabb besokalltak a Papa folyamatos zaklatásától, aminek a hatásai csak egészen védett távolból jutottak el hozzánk. Kivéve persze az éjszakai ablakzörgetést (falun ez volt a csengőfrász megfelelője), valamint a házunkban évekig lakó primitív rendőrt és családját, akik nagyon megkeserítették édesanyám életét. De a szülők védelmező gondoskodása akkor még kellő védelmet nyújtott ezek ellen a szükségtelen gonoszkodások ellen. A mi dolgunk a rendes tanulás volt, és ennek részét képezte a zenei oktatás is, ami különösen engem annyira elbűvölt. A tanárnak is zseniális T. J. bácsi, a katolikus kántor-tanító védőszárnyai alatt még bőségesen volt elég „melegedési” lehetőség, mielőtt felszárnyalhattunk volna és a madarak méltóságával útra kelhettünk volna – elvégezni magán-népvándorlásunkat. A magán-Trianon jegyében. Mert bennünket se hagytak békén, ahogyan a dédszülőket sem, máskülönben soha nem hagyták volna el Tövist, Papám gyermekkorának ugyanolyan kedves színhelyét, mint amilyen számomra B. volt. Az örök fanyalgók kedvéért jegyzem meg csupán, hogy az egyszerű környezet gyakran jóval kedvesebb tud lenni, mert teljességgel személyes, nem olyan elidegenedett, mint a nagyvárosi, zajos és tolongásokkal, acsargásokkal, egymás utálatával teli légkör. A sok játszópajtás, az élő állatok mint játékul szolgáló csecsebecsék, a hatalmas kert minden zegzuga, a sok melléképület, ahová el lehetett rejtőzni bújócskázás közben, vagy csak úgy, amikor olvasni vágytam és már untam a sok jajveszékelést az olvasás ártalmasságáról(☺)))

És megint a pillanatot próbálom emlékezetembe idézni. Talán nem is akkor volt, amikor fizikailag kiszakadtunk az addig természetes közegből és belecsöppentünk egy másfajta környezetbe, ahol ismét csak helyt kellett állni. Nem esett nehezünkre, csak el kellett sajátítani jó pár készséget, alkalmazkodni kellett másokhoz, másmilyen formában. Jöttek az erősebb iskolák, magasabb szintű képzés, B. tanár úr üldözései, olthatatlan bosszúvágya, ami azért is érthetetlen a mai napig számomra, mert hiszen egy tanár soha nem élhetne vissza a foglalkozása nyújtotta előnnyel, egy serdülőkorú, tehát még kialakulatlan, s nem mellesleg félárván maradt leánnyal szemben. Ám még ez se tudott dominálni, életérzésemet az új feladatok és a diákok közti elismertség határozták meg, ami ismét csak arra sarkallt, hogy segítsen a rászorulókat. A válsághelyzetek nemcsak a rokonokból hozzák ki a legjobbat és a legrosszabbat, ahogy Tennessee Williams írta, hanem a társadalom minden egyes tagjából is. Mint ahogy most is a jó megragadására törekszem, amikor a háttérben meghúzódó bosszúéhes alakok fojtogatnak, alig letagadható módon megpróbálva megvonni tőlem még a legalapvetőbb szükségletekről való gondoskodás lehetőségét is. Igen, ebben a hónapban jubilálunk, én és a szociális védőhálójától meg- és kifosztott társadalom, melynek éppúgy nincs figyelme a nem hangoskodó, nem üvöltöző, önmagának kiváltságokat nem követelő állampolgárra, mint pár évtizede a kínai családfőnek, aki hatvanadik születésnapján nagy vacsorával ünnepelte meg apját vagy anyját, majd másnap kivitte a Koponyák Hegyére, ahol egy kisebb élelmiszercsomaggal magára hagyta. A túlszaporodás kérdését ezzel megoldották (megoldották?), ám a szülő iránti hála a felneveltetésért ismeretlen fogalom lehetett.

Az én jubileumom pedig ennyi: két éve múlt, hogy benyújtottam nyugdíjkérelmemet, mely más kortársaimhoz képest már amúgy is öt év veszteséget jelentett számomra, tehát ennyit megspórolt rajtam a nyugdíjhivatal, az átkosból ott felejtett bürokrataival. Másrészt négy éve múlt, hogy kártérítési igényt nyújtottam be a bíróságon, de ennyi idő nem volt elég egy elsőfokú ítélet meghozatalához. Most akkor ki modern? Ki nem tud haladni a korral? Máig nem értem, hogyan felejtődhetnek ott, a hivatal gondosan őrzött rejtekében, nyáron jó árnyas helyein azok, akiknek az ingerküszöbét se éri el, hogy egy embertársuk kénytelen a minimálisnál is minimálisabb szinten létezni, megfosztva az önrendelkezésnek a reményétől is, nemhogy a lehetőségétől. Arra már gondolni is bűn, hogy ezt a tevékenységüket, azaz tétlenségüket szándékosan fejtik ki, valakinek a bosszúsomjas instrukcióitól vezérelve. Valaki, aki ugyanahhoz a rasszhoz (nem faji alapon, hanem embertípus szerint) tartozik, mint akik édesapámat is fúriaként üldözték, Papámat kuláklísta tették, nekem pedig születésemtől fogva ezt az örökre elhagyhatatlan kategóriát garantálva, amit nem kértem, nem akartam, mégis magába zár, amíg épp itt, ezen a helyen kívánok élni. A másik oldalon ott vigyorognak az előző rendszer kivételezettjei, akik minden kiváltsághoz hozzájutottak, mindig kiemelt fizetésben részesültek, tehát a nyugdíjuk is jóval magasabb lesz, mint azoké, akiket a legnagyobb vehemenciával túrtak ki és toltak félre a saját útjukból. A nemrégiben megteremtteni vélt esélyegyenlőség tehát ismét csak humbug. Mefisztó röhög, a rendezvényekre zabálni járó társaság továbbra is kedvesen vigyorogni próbál, miközben másoknak az étvágyát is elveszi primitív és alantas viselkedésével. Mindenhová ingyen jár, minden létező kedvezményt igénybe vesz, gátlásai nincsenek, sőt még azt se veszi észre, ha valaki csak ki akar slisszolni előlük a folyosóra, nehogy a nyílt színen hányja el magát tőlük és „viselkedéskultúrájuktól”. Ők lennének a kulturális csőcselék, ha pontosan akarnék fogalmazni, de hát mekkora ellentmondás feszül a jelzős szerkezetben, a két szó egymással opponáló jelentésében...!

Miközben írok, a technika ördöge megint csúf játékot űz velem. Eltűntetett egy jó oldalnyi feljegyzést ebből a memoárból, de igyekszem pótolni, mert a nagyszülői háznak és környékének hangulata már az ott élők számára se él talán a szelektív emlékezetben, mely gyakran lényegtelen dolgok halmozására ösztönzi a civilizált földlakót, ahelyett, hogy legszebb emlékei füzérét tartaná jó gondosan a megfelelő helyen.

A hatalmas víztükör ma is ezüstösen csillog emlékezetemben, partján annyiféle játékot kínálva, ami ismeretlen a mai gyermekek számára. Ügyességi játékok, a környezetben található eszközök felhasználásával, mégis kreativitásra nevelve. Az ottani gyerekeknek nem kellett boltba menniük, ha gyurmázni akartak. A lomhán hömpölygő víz mélyén kiváló minőségű agyag „termett”, ami akár szobrászati modellezéshez is alkalmas lett volna. Iskolába is ezt vittük, bár ezt nem mi magunk gyűjtöttük be, hanem a szomszéd fiúk, akik a mélyebb részekhez is elmerészkedtek. Volt egy hely, amit kútnak neveztek. Azért kapta a nevét, mert a túlparton tevékenykedő vályogvető cigányok már annyit kitermeltek belőle, hogy ott hirtelen elmélyült a holtág, melyet mégis külön néven, pataként jeleztek a térképek. Volt egy játék, amelyet a környékbeli gyerekektől tanultam. Apró agyaggolyókat gyúrtunk, ezekben elhullajtott liba- vagy tyúktollat szúrtunk (volt bőséggel), majd jó messzire elhajítottuk és figyeltük, kié száll messzebbre. Ha még a szél is alákapott, külön izgalom volt, mennyire segít alá. Egy másik játék a „szűrés” volt, amit máshol kacszásznak neveznek, és nem más, mint apró kavicsok, ott inkább csak száraz göröngyök ugrajtása a víz felszínén. A versengés tárgya és célja az volt, kié pattog többet, miután jó laposan elhajítottuk és vártuk, hányat pattan a vízen. Lehetett persze simán is hajigálni a göröngyöket, amiket az ottani gyerekek göringynek hívtak. A sok dobálás aztán annyira megerősítette a karomat és a vállamat, hogy a sportoló lányokkal versengve mindig jó helyezéseket értem el az iskolai felméréseken kislabda-dobásból.

A labdajátékokat is változatosan űzték a gyermekcsapatok, és ebben is szolidárisak voltunk másokkal, mert hiszen a szegényebbeknek még labdájuk se volt, szóval szívesen átengedtük nekik kedves játékszereinket. Ezek a játékok sokszor eldurvultak, mert a fiúk is részt vettek benne, és akit megdobtak, annak a hátát ugyancsak csípte a pöttyös. Persze nem ez volt a legdurvább játékuk. Én már játéknak se nevezném azt, amikor kecskebékákat és denevéreket kínoztak. Előbbieket belegyömöszölték üres konzerves dobozokba, utóbbiakat szöggel felfeszítették deszkadarabokra. Mindez igen durván hangzik, mi is annak találtuk, és valósággal menekültünk a közelükből, de ha arra gondolunk, hogy a mai gyerekeknek meg a szadista játékok tömkelege áll rendelkezésre, és még csak fel se szisszen a szülő, mikor csemetéje mások megölésével, háborúban történő halálra kínzásával foglalatokodik, miközben a számítógépen úgymond szórakozik, akkor megállapíthatjuk, hogy a világ semmit nem fejlődött. Az így eldurvított lélek számára nem úgy mások félrelökődése a saját útjából, elvégre ezen szocializálódott. Mindez a nagy társadalom-reformerek őrült tervei alapján működik így. Ezért lehetett az is, hogy miközben törött, begipszelt karral próbáltam vásárolni egy szűk belvárosi boltocskában, harckocsi méretű babakocsijával egyenesen nekem hajtott egy kismama, mit se törődve azzal, mekkora fájdalmat okozott nekem ezzel a barbár tetteivel, csak mert önkényesen helyet akart csinálni magának a sorok között. Hasonló jelenetek ma is játszódnak le időnként, ha emberek között járok, csak most nem a gipszet találják telibe, hanem a sérült karomat, mely ebben az életben már mindig viselni fogja a gondatlan városgondozók által lepusztulni hagyott utcakövezet okozta baleset nyomait.

A Kutas vizében nyáron lábalni is lehetet, akár a túlpartra is. Egymás kezét fogva keltünk át, mert a víz különös játékot űzött velünk. A legkisebb fuvallattól azonnal fodrozódni kezdett, szinte végtelennek tűnő hullámsorokat képezve, mintegy az univerzális végtelen felé futva. Ettől kissé szédültem, mert az előbb még jól látható vízfelszín eltűnt, és ez elbizonytalanított. Persze mindig volt, aki átvezessen rajta, így távolabbi „túrákra” is elmehettünk, jóllehet bizonyos helyeket kerülnünk kellett, és nagymamánk se szerette, ha belemegyünk abba a vízbe, amelyben a túlpart közelében disznók is dagonyáztak. Mindig a rühtől féltett bennünket, amit sose kaptunk el. Részben mert valóban kerültük a disznókonda környékét, másrészt a víznek is lehetett annyi öntisztulása még akkoriban, ami nem engedte felénk terjedni az esetleges fertőzést.

Máskor megint másfajta hullámok keletkeztek a többnyire szürkés, máskor, különösen eső előtt ezüstössé váló vízben. Ültünk a partján és göröngyöket dobáltunk be, majd vártuk a hullámokat, meddig terjednek, akár a lábunk előtt elterülő felszín legszéléig is. Később fizikából tanultuk, hogy ezeket koncentrikus köröknek nevezik. Nem volt nehéz beazonosítani őket, elég volt hazagondolni nagyszüleim háza környékére és a kora gyermekkori élményekre. Az egyik nagybátyánk, unokatestvéreink édesapja, nővérem keresztapja ugyanitt fürdette a Buksit, Papámék loncsos szőrű, szilaj pásztorkutyákra emlékeztető, de leginkább puli fazonú, csak valamivel nagyobb testű kutyáját. Buksi persze nem akart fürödni. A hívó szóra viszont odament és tűrte, hogy ölbe vegyék, majd hatalmas loccsanással a vízben kötött ki. Jött is kifelé azonnal, rázta le magáról a vizet, hogy futottunk előle. Ezt a manővert párszor megismételte nagybátyánk, mi pedig tisztos távolságból figyelve jókat mulattunk rajta. Persze, akkor már nem tudta rázni a pocsolás vizet Buksi.

Most megint a megtartó pillanatokról, évekről írok, és egy szó se jut eszembe arról a momentumról, amikor úgy rugaszkodtunk el a szeretett tájtól, akár a madarak, mikor szárnyra kelnek. A madár mozgulata előttem van, szinte fizikailag is látom, különféle madárfajták formájában. A lélek fellibbenését viszont nem, s talán azért nem, nehogy emlékezzem arra a rám is váró pillanatra, amikor képes leszek elhagyni ezt az egyre kopottasabbá váló testet, melyet már nemigen szeretek. S így van ez rendjén. Előbb-utóbb be kell sokallni ettől is. Most még ugyan a hideg eső ablakot verdeső hangjai se zavarnak, jóllehet tudom, hogy hamarosan ki kell mennem a házból és tűrni, hogy a jeges szél az arcomba fújjon, nekem feszülve gátoljon a haladásban, akár a gáncsokodók, akiknek féltékeny irigykedése úgy szegélyezte utamat, ahogyan a szépséges jegenyesorok. A hasonlat ismét csak sértő a kedves fákra nézve, én csupán a sűrűségükre gondoltam, amikor összevettem őket a kártékony embertársakkal. Akik persze legyintést érdemelnének, de folyton köröttem nyüzsögnek, mert még ebben a formában, ilyen végletesen elszegényítve se éreznek kielégülést, s nem is fognak. Részben, mert a szadista hajlamú embernek semmi nem elég a szenvedés látványából, másrészt mert még mindig nem biztosak, hogy belehalok ennyi kínzatásba.

Talán előbb csak a láthatatlan röptető szíjakon távolodtunk a szeretett tájtól és emberektől, s csak később pattant el valami, akár egy túlfeszített húr, még mindig nem tudnám megmondani az idejét. A féltő gondoskodás, mely itt a városon is utolért bennünket, és olyannyira vonzott, hogy egyszer haza is próbáltam szökni nagyszüleimhez kamaszkoromban, de csak az állomásig és pár anyai pofonig jutottam el, nyaralni pedig máskor mehettam. Utóbb anyaként magam is átéltem valami hasonlót, amikor nagyobb távolságra és hosszabb időre kellett elengednem féltett kisebbik fiamat. Ő is olyan hirtelen élte meg az önállósodás minőségi átalakulását, mint akkor én, de én már nem pofoztam, mert sose értettem egyet ezzel a régi módszerrel. Csak látványosan szenvedtem befelé, és egy

örökkévalóságként éltem meg az egyheti távot, amit ez a nyugati kirándulás jelentett kettőnk számára. A gyermek bölcs mosollyal tűrte a sok aggályt, és közölte, hogy már tudja a feladatát, majd ő mindent megold. Így is lett, de mindez mégis annyi izgalommal járt. Különösen, hogy nem telefonált időben haza. Akkor már kapható volt a telefonkártya, el is láttam vele, csak működő telefont nem talált hozzá.

Az elszakadás a gyermekkor otthonos közegétől mégis szomorú eseménnyé változott. Úgy édesanyám, mint nagyapám belebetegedtek ebbe a kénytelen döntésbe. Hogy a szeretett szülők napi közelségének hiánya tette, vagy az a tény, hogy mi már egyre önállóbbak leszünk és hamarosan kirepülünk az anyai védőszárnyak alól, már nem tudom, de édesanyám tekintete szomorkásra változott, szemében a fény megtört, egyre többet betegeskedett. Nagymama küldte a csomagokat egyetlen unokájának, aki szerette a tejet és az általa készített tejtermékeket. Ketreceben jércéket, tyúkokat is küldött, bár azokat alaposan megdézsmálták a nem túl becsületes postások.

Édesanyám hetente írt haza levelet. Vasárnap délután került erre sor, amikor az egész család pihent és egymás közelében, de mással tevékenykedve töltöttük ezt az időt. Én többnyire olvastam, a Papa sziesztázott egyet, amibe mindig bele akarta vonni édesanyánkat is, de ő ilyenkor hazagondolt és írt. Mikor befejezte, bennünket is megkért, hogy írjunk pár sort nagyszüleinknek. Mind a négyen írtunk, mi keveset, mert a részletes beszámolókat édesanyám küldte haza. A mai világban persze nehéz elgondolni, hogyan működött mindez. Ma a világ legtávolabbi pontja is elérhető szinte pillanatok alatt. Lehet e-mailt küldeni, szkájpolni, telefonálni, de akkoriban nem volt számítógépes szolgáltatás, telefonja pedig csak a bennfenteseknek, ha lehetett. Még a nyolcvanas években is gyanakodva néztek rám, amikor azzal a kéréssel hozakodtam elő, hogy irataimat le akarom másoltatni. Xerox gépek, stencilező eljárás voltak, de azokat is csak megbízható elemekre bízta. Mindent átszótt az elvtársi gyanakvás nehézkes és áthatolhatatlan szövevénye, mely, ha egyszer rád tapadt, soha le nem tisztíthattad magadról. Így történt, hogy külföldről való hazatérésem után minden iratomat „bevonták”, és soha nem kaphattam vissza, bár ennek az ellenkezőjét ígérték. Hogy mire kellett nekik a házassági bizonyítványom, nagyobbik fiam anyakönyvi kivonata, oltási bizonyítványa, máig el nem tudom képzelni. S hogy miért nem készítettek a saját részükre másolatot, mikor nekik rendelkezésre álltak a másológépek, azt még kevésbé. Egyetlen dolog magyaráz meg mindent, amit évtizedeken át oly gyakran megtapasztalhattunk: az elvtársi gyanakvás, irigység, primitív indulatok, melyek valahol a zsigerekben gyökereznek, normális ember fejében nem. És egészséges lélekben sem.

Nagyapám nagyjából két évvel élte túl édesanyámat. Egy januári éjszakán aludt el csendesen, miközben a mellette virrasztó nagymama és nagynéném elbóbiskoltak. Búcsúzó lelke végigjárta az unokákat. Hárman vele álmodtunk, csak T. nem, aki máig nem különösebben érzelmes alkat. Így képzem én is a távozást, mintegy madárként felszállva elrepülni minden kedves helyre, még egyszer, utoljára megnézni a földi szépségek helyszínét, mindent memorizálni, apró csomagként magunkkal vinni VALAHOVÁ. Ott szépen megpihenni, majd továbbjárni a lélekiskolát, melyet egyikünk se kerülhet el.

A bigottak persze hallani se akarnak erről a változatról. Ők úgy képzelik, hogy minden lélek vagy üdvözülni, vagy pokolra jut. Ez egyrészt ellentmond Isten jóságos „személyének”, aki mindnyájunkat tanítgat, szépre-jóra nevel, s közben tűri, hogy az engedetlen nebulók időnként csökönködjenek, kilógnak a sorból és a maguk útját járják. Másrészt gondoljuk csak el, hol is férne el annyi lélek, még

ha annyira kicsiny is, hogy apró lángocskához mérhető?! Az egész Univerzum ezektől hemzsegne, egymást lökdösnék, akár az általam kultúrscőcseléknek titulált bagázs. Mert valahol fizikailag is el kell férni. Netán emiatt is tágul az Univerzum? A bukott szamaraknak mindenképpen vissza kell térniük. Végül a negatív érzéseknek (rezgéseknek) a morzsáját is el kell távolítanunk magunkból, hogy valóban méltók legyünk a felemelkedés lehetőségére. Egyszerűbb persze azt gondolni, hogy csakis mi és szeretteink vagyunk méltók az üdvözülésre, míg mások a gyehennára érettek meg. Ám ez a gondolat máris elárulja „szerzője” alulfejlettségét, vagyis érdemtelenységét a mennyországba jutásra. Miért? Mert gondolatban követ el szadista tettet embertársai ellen, akiket nem az Úr, nem is az Ő anyála taszít ki az égi menedékből, hanem a földiesen gondolkodó alak, a Nagy Bigott. Jócskán ellentmondva a Szentírásnak is, ahol azt találjuk, hogy Isten nem személyválogató. Nos, ennek az értelmezését nehéz bevasalni embertársainkon... Arról hallani se akarnak, hogy Isten velük azonos értékűnek tekintsen másokat, akiket ők lenéznek, elítélnek, szemétre valónak tartanak. És máris elértünk a bajok gyökeréhez: *a mások fölötti, ész nélküli ítélezésekhez*, ahelyett, hogy azt rábíznák az Úrra, aki mindenki viselt dolgait a legjobban tudja.

Talán azzal lehet lezárni ezt a gondolati tévelygést, hogy megvan, miért nem találok a megoldást mégoly egyszerűnek tűnő kérdésekre. Mert az időt hajkurászom gondolatban, ami, ugye, nincs... Időkapszulába, vagy mibe, akarom zárni azt a talán egységnyi részecskét, ami szempillantás alatt elszállt, eltávolodott tőlünk valahová, talán a térben, talán máshol. Talán továbblebeg valahol, egy kollektív memóriában, mely mindnyájunk tetteit őrzi és egykor a fejünkre olvassa, ha magunktól nem leszünk hajlandók emlékezni rá. Mert az emlékezés kötelességünk, ellene nem tehetünk, még azok se, akik szenilitásba, amnéziába menekülnek vagy nagyokat hazudoznak, ész nélkül hárdítanak a valós események beismerése helyett. Az elmúlt dolgok, tárgyak és események pedig tovább lebegnek valahol, akár a régi Omega-slágerben, ha jól emlékszem, Az Égben Lebegők Csarnoka címmel. Képtelenség? Végül is minden, ember által kigondolt eszme képtelenség, ha úgy vesszük. De a mindent tagadás képtelen tetteit hagyjuk inkább az örök kételkedőkre, akiknek semmi nem szent. Mi szeretjük a saját hitünket, s mindezt anélkül, hogy másokat megfosztanánk a saját hitük szeretetétől és gyakorlásától. Ebben is különbözünk a kommunistáktól, akik mindig, mindenkinek, mindent meg akartak tiltani, amit nem ők ötlöttek ki. Mindent, ami túlmutat rajtuk és csökkent eszméiken. Ám az Omega által megálmodott Égi Csarnok megjelent később Michelangelo Antonioni ikonikus filmjében a Zabriskie Pointban is, jóllehet ott más előjellel. A jóléti társadalmat a pokolba kívánó Daria gondolatban képilleg is megjeleníti, hogyan robban fel a sivatag közepén emelt luxusépület, majd száll és lebeg a levegőben szanaszét annak minden kelleke – mert ő ezt kívánja nekik elkeseredésében elvesztett barátja miatt. Tárgyak, tárgyak, tárgyak, az amerikai szerzésvágy célként kitűzött darabjai. Bármennyire is vulgárisak, mégis elszállnak, ahogyan az eltávozó lelkek is körülöttünk, bármikor, bármelyik pillanatban. Hiszen már oly zsúfolt a Föld, hogy az emberiség megtizedelésén agyalnak arra semmiképpen nem hivatott, alantas alakok. Melyhez különféle járványokat és az azokhoz szükséges, laboratóriumban előállított vírusokat is „megalkották”. Opponálva Istennel, tarolva ember és állat fölött, hogy a jóságos növényeket ki ne felejtjük a sorból...

A vallásháborúk értelmetlensége. Nem győzöm eleget magyarázni embertársaimnak, mennyire szükségtelen és képtelen dolog egymást vallásukért támadni. A monoteista felfogásban élő hívek tudják és átérzik, hogy az Univerzum megalkotása egyetlen Lény munkája volt, vagyis hogy a világot az egy élő Isten teremtette. Mindegy, minek nevezik, mely névvel illetik, minden vallás őseredeti formájában még őrzi annak lényegét, az Örök Szeretetet sugározó Istenről, aki nemhogy bosszúálló nem lehet, hanem olyan végtelen türelemmel megáldott Valaki, hogy a földi ember azt fel se foghatja. Különösen a mai, zajos világban, melyben a Szentlélek kiáradását is el akarja nyomni a harag, gyűlölet, egymás folyamatos letaposása, akár az özönvíz pillanatában az utolsó szárazföld nyújtotta menedékért, szóval mindenféle álokokra hivatkozva tagadják meg az engedelmisséget a Szeretet Törvényének, mely az Univerzumot áthatja és azt irányítja. Van, aki azért szidalmazza az Istent, mert úgymond „hagyta, hogy megtörténjen” ez vagy az, holott a szörnyű eseményekhez vezető út mind emberi bűnökkel van kikövezve. És rengeteg lázadással Isten törvényei ellen. Az alulfejlett emberiség még mindig nem tart ott, hogy bármiféle irányítást rá lehetne bízni, ő mégis magának követeli az egész Mindenség fölötti uralom jogát. Az egész persze azért is képtelenség, mert jogokat követelni úgy, hogy a kötelességeit nem teljesíti, sőt magára nézve azokat el sem ismeri, csakis és kizárólag a bukott szamarak sajátja lehet. Szóval még semmit nem ért, csak a vírus vagy a bacillus primitívségével és szívósságával akar ész nélkül szaporodni és túltengeni mások rovására.

A háborúk is erről szóltak minden korban. Swift kigúnyolta mindezt a Gulliverben, mégse értik, évszázadok múltán se, mennyire nevetségessé teszik magukat azzal, hogy a tojás egyik felének vagy a másiknak a feltöréséből csinálnak ügyet, s kelnek birokra egymással. Megint csak a verekedő szarvasbogarak képe ötlük fel előttem, mennyire véresen komolyan csatáznak, mégis komikusan, az ádáz ellenfelek. Mikor folyton azt a képtelenséget hallom stupid filmekben, hogy „a te istened”, megint csak fel kell tenni a kérdést: hány Isten van? Mert a Teremtést magát csak egyetlen „személy” vihette véghez, ezt még a mindent tagadó alakok is tudják jól. Túl akarnak látni a Nagy Bumm kaotikus kavargásán, de ha valóban belelátnának a látszólagos zűrzavarba, akkor menten megvakulnának. Isten épp ekkora erőt és hatalmat képvisel, hogy azt földi lény el nem viselheti, valósággal elporlad tőle, a valódi és élő Isten látásától. Vele szemben kakaskodni, tőle a vezéri pálcát elkövetelni akkora ostobaság, mert hiszen mit is csinálnának ők jobban? Megfosztanák a világot az értelmes sokszínűségtől. Az annyit hangoztatott biodiverzitás üres szólamként kong az ajkukról, hiszen ők maguk se hisznek benne. Ha lehetőséghez jutnának, legelőször is kipusztítanának mindenki mást, aki nem az ő fajtájukhoz tartozik. Ugyanott kötnének ki, ahol Hitler, a XX. század egyik nagy örültje. Szóval összeveszni azon, hogy Allahnak nevezzük az Egek Urát vagy Jahvének, Istennek, Élinek, Herr Gottnak vagy másnak, az uralkodói szerepre törő ember-maszatnak is újszülött korát idézi, nemhogy a daliás felnőttét, aki már megtanult egyet s mást.

A panteista szemlélet is megérthető, ha belátjuk, hogy Istennek megannyi alakot öltését tisztelik különféle istenségekben, melyeknek nevet adnak. Emberi módon látják, de végül is ugyanazon egy Istennek a földi tükröződésében ismerik fel a Teremtés nagyszerűségét. Ezért haragudni, véres csatákat vívni, fiatal életeteket feláldozni, több mint perverz szemlélet. Majdnem mindegy, ki melyik megvalósulásában szereti Őt, minőségileg magasan fölötte áll azoknak a lesüllyedt vagy alulfejlett lényeknek, akik ezt meg akarják tiltani neki. Ha a Szeretet Törvénye szerint él, soha nem véthet akkorát Isten ellen, mint azok, akik a mindent tagadás szellemétől áthatva haragoskodnak,

harciaszkodnak és acsarognak mindenki és bárki ellen, aki más nézeteket vall, mint ők. Ezért vélem úgy, hogy ezek mindenkit kipusztítanak, ha esélyt kapnának a valódi vezető szerepre, hiszen az orzost vezetői szerepükben is csak ész nélkül irtanak másokat, lett légyen az embertársuk vagy az esőerdők csodálatos élővilága, az egek felé törő fák, színes madarak és minden más, ott honos lakó. Ehelyett valami képtelen monotoníát álmodni több mint vakság. A legsötétebb értelmetlenség.

Istennek hatalmas játékszerei a csillagrendszerek, mégse mondhatjuk, hogy mi ennél szebbet-jobbat tudnánk alkotni, mert hiszen az egésznek az értelmét se láthatjuk át. A működési elv is fölöttünk áll, nemhogy eszközzel. Mi még csak a hőtani hatásoknak is csak legegységűbb haladását ismerjük és gyakoroljuk: az egymásnak ütköző részecskék hőátadási mechanizmusát. Mindenki továbbadja a hozzá legközelebbi társának az előbbtől kapott impulzust. Ettől keletkezik a sok harciasság, csatározás és válik a Föld minden korban véres csatamezővé. Ugyanezen az elven alapulva a szeretetet is továbbíthatnánk, mely mindnyájunk felé sugárzik. Miért nem erre törekszik az emberiség? Ki olyan bátor, hogy bevallja valódi érzelmeit és indulatait másoknak, mikor szemforgató módon le is tagadhatja őket?! Mennyivel kényelmesebb a jóság köntösét magukra öltetni mindazoknak, akik csúf érzelmeiket ugyanúgy rejtegetik, mint ahogy a mesebeli elvarázsolt rém eltorzult arcát a számára megváltást, feloldozást hozó, imádott leányzó elől?!

Manapság ismét a vallásháborúk rémét akarják rászabadítani a világra, ahogyan már annyiszor, több évezreden át. Ezeknek is ugyanolyan kudarcra van ítélve a kimenetele, de a nagy háborúcsinálóknak mindez nem számít. Az „Elfújta a szél” cinikus hőse, Rhett Butler fogalmazza meg legértelmesebben és egyedül realista módon ezek lényegét. Olyasmért mennek csatázni a korszak daliái, amire a harc végeztével már senki nem fog emlékezni, vagyis hogy mi volt a valódi ok, miért is kezdték el az egész értelmetlen háborút. Miközben mindenki kardot csörtetve rohan, hogy besoroztathassa magát „a haza védelmében”, csupán egyetlen dologról feledkeznek meg: hogy mindezt a fejük fölött mások szervezték és tervezték meg. Azok a cinikus alakok pedig csöppet se törődtek a haza védelmével vagy a rabszolgák jogaival, egyedül a legjobb üzlet, a fegyvereladás hajtotta őket, csak mindezt összeragacsolták valami hazafias sziruppal, amiben ők maguk sohasem hittek, csak másoknak adták be sikeresen. Nos, ebben se fejlődött semmit sem az emberiség. Ez az egyetlen dolog, amit száz százalékosan megállapíthatunk, a többi mellébeszélés. Ezek az előzetesen vagy utólagosan gyártott elméletek, amiknek semmi köze nincs a Nagy Machinálók igazi arcához és elképzeléseikhez, mi végre vannak a világban. Szóval ma se jutottunk előbbre Rhett Butler igazságánál, melynek kimondása ugyanolyan sértésnek számít az elvakult fanatikusok szemében, mint Észak és Dél harca idején, az amerikai polgárháború korában és főhőseinek szemében. A háborúkat (és laboratóriumi vírusokat) ugyanerre tervezik és használják, a halálos dögunalomig ismételve, fantáziátlanul, bár az emberiség számára fájdalmasan.

A séta mint társadalmi esemény. A mai rohanó világ talán meg se érti, mekkora jelentősége volt ennek az egyszerű egészségügyi eseménynek előző korok embereinek szokásrendjében. Ma reggel egy régi dallam bukkant fel emlékezetemben, tinédzserkorom éveiből: Walk with Me, azaz Sétálj velem. Angol sláger volt, úgy emlékszem, és akkoriban még, nem tudván angolul, csak a melódiáját fogtam fel és táncoltam rá bizonyára, bár ma már nincsenek ilyen emlékeim. A kedvesen sétára invitáló dal viszont más asszociációkat idéz fel bennem. Ahogyan az énekes és a szerző is érthette, a közös sétára induló szerelmesek egyfajta társadalmi hirdetést adnak fel magukról, akár egy eljegyzés vagy a közelgő házasságkötés közzététele, olyan ez a dal. Mikor két fiatal kéz a kézben sétára indul a

városban, egyúttal közli másokkal, hogy ők összetartoznak. A valamikori korzózás, vasárnapi séta is erről szólt. A családok összetartozásáról, más családokkal való találkozásáról, mellette persze új ruhák mutogatásáról is, ami ismét csak társadalmi közlendő: valaha az öltözékéről különböztették meg, ki melyik társadalmi osztályhoz tartozik, s ez alapján járt ki az általános tisztelet, vagy annak hiánya. Rongyosan, elhanyagoltan mutatkozni mások előtt a társadalmi lesüllyedés jele volt, és persze ma is az. Még az egyszerűbb osztályok tagjai is tartogattak szebb, díszesebb ruhákat vasárnapra, ünnepnapokra. Erre vall a magyar népviseletek sokszínűsége, a fiatal lányok díszesen öltöztetése, kényeztetése, mielőtt férjhez mennének és nekik is kijutna a hétköznapok nehézségeiből.

Fiatalkorom öltözködése és az akkori divat is jóval nagyobb jelentőséggel bírt, mint manapság. Mi nem követtük, hanem diktáltuk a divatot. Ruháinkat gyakran magunk terveztük, változatosan díszítettük, varrattuk, törekedtünk az eleganciára. Ez különösen fontos volt, mert a korszak inkább sablonos irányt diktált volna. A konfekcióipar egyszerűen szálnalmas volt, a divatbemutatók választéka pedig, úgy, ahogy ma is, inkább a tervezők készségeinek demonstrációja, magamutogatása volt, mint viselhető kínálat. Oda a kiváltságosok jártak, akiknek pénze volt, de ízlésért már a nagy szalonokba mentek, hogy onnan kölcsönözhesse nek, mert ők maguk fantáziátlanok voltak. Ma már természetes, hogy a legtöbben butikokban, plázákban igyekeznek beszerezni a divatos holmit, de a mai mamák nem tanítják meg a fiataloknak (talán mert őket se tanította meg rá senki), hogy nem szabad minden divatos holmit magunkra aggatni. Jó esetben mindenkinek saját egyéni stílusa van. Ha ezt követi, mindig helyesen fogja viselni a ruháit. Ha csak mások majmolására képes, göncként fog lógni rajta a legdivatosabb és legdrágább cucc is, és ez messziről ordít róla.

Nemzedékem elsősorban különbözni akart. Nem csoda, hiszen a korszak minden egyéni törekvést bedaráló szándéka ellenállást váltott ki belőlünk. A másféle divat csak jelképes reakció volt ebben a harcban. A valódi okok a társadalmi eseményekben, azok elfojtásában, elhazudásában, egyszerűen a kötelező hipokrizisben rejlettek. Túl sok tér nem nyílt eltérő nézeteink kifejtéséhez. A frizura, az öltözködés és a divatzene saját térfélnek bizonyult, ahová nem sok bejárása lehetett az elvtársi önkénynek. Ezt ma már el kell magyarázni a relatíve szabad társadalomba beleszületett ifjúságnak. De a magyarázatok még mindig nem az adott társadalmi közegre irányulnak, hanem önmagunk értelmezésére, nézeteink elmagyarázására. Pedig arról kellene elsősorban beszélni, hogyan létezett, hogy tilos volt emlegetni Ötvenhatot, amiről ma már a legifjabb nemzedékek is tudják, hogy büszkeségre ad okot, s hogy igen nagy nemzetközi elismerést hozott, hoz nekünk a mai napig. Tilos volt felemlíteni Hatvannyolcat, a szégyenletes kollektív bevonulást Csehszlovákiába, ami egyetlen magyar ember se akart, mert a saját Ötvenhatunk eltiprását láttuk benne szimbolikusan. A csehek és szlovákok mégis elsősorban bennünket, magyarokat gyűlölnék emiatt, pedig úgy a Monarchiában, mint a Varsói Szövetségben való közös részvételünk tapasztalatai alapján tudhatták jól, hogy a tagállamoknak nem sok beleszólásuk volt, amikor döntő és mindent meghatározó volt a közös hadseregek katonai fegyelme. Lenkey Jánost és századát azért hurcolták meg és alázták meg 1849-ben és azt követően, mert vétettek a katonai fegyelem, a császárra és a birodalomra letett esküjük ellen. 1914-ben Magyarországnak nem volt lehetősége részt nem venni Ausztria képtelen háborújában, csak mert a tisztikart és a nekik alárendelt legénységet kötötte a Monarchia által megkövetelt vaskorlát, az osztrák feljebbvalóság iránti kötelező engedelmeség. Ha van valami, amit nagyon lehetett nem szeretni a katonaság intézményében, az a parancsok ész nélküli követése. Nemcsak női szemmel az, hanem utólag visszatekintve annyi történelmi eseményre, mely az

emberiség lerongyolódását hozta annak felemelkedése helyett. Volt persze egy cinikus réteg, mely mindig társadalmon, minden társadalmon kívülnek tekintette önmagát. Ezek mindig, minden háborúban meggazdagodtak, folyton résen voltak, ha ki lehetett fosztani valakiket, majd a szajrét haza lehetett vinni, miközben mások a saját szenvedéseikkel és sérelmeikkel voltak elfoglalva. Ővék minden trezor és annak mélyén a mindenféle lopott kincs, minden időkből, bár ezt elszántan tagadják. Míg a többieké a megalázottság és kifosztottság érzése, az üres kamra, a mindenkori NINCSEK. Olcsó vigasz persze, hogy a másik fél csónakját akkora súllyal fogják lehúzni a rablott aranyak, hogy vele együtt süllyed a Styx mélységes fenekére. Ismét csak az a kép ugrik be a részecskék hőátadásáról, melynek során pozitív impulzusokat is átadhatnának, átadhatnánk egymásnak a sok harag és gyűlölség helyett.

Krúdy írja A vörös postakocsiban, hogy a pestiek már az ő korában is olyan durvák voltak egymással, mint manapság. Az összehasonlítást nem ő teszi, hanem én, mai ismereteim birtokában. Mint ahogy azt a megállapítást is, hogy ebben jelentős szerepet játszhatott az idegen kultúrák folyamatos jelenléte és erős hatása, diszharmonikus keveredése, mely a város arculatát meghatározta. Talán egyfajta hierarchia-harc volt ennek a kulisszákon kívül nem látható lényege. „Rezeda úr majdnem mindenkit ismert a városban, de elvből nem köszönt senkinek. – Annyi gazember lakik Pesten – dörmögte barátnőjének –, hogy Istennek kellene annak lenni, aki tudná, hogy ki közöttük becsületes. A régi betyárvilágbeli Ráday bőséges fogást csinálna az Andrassy úton. Néha, úgy látszik, egyetlen tisztességes ember sincs a városban. A szélhámosok, svindlerek, nagyképűek, félkézalkalmárok, hamis tanúk városa Budapest. Szégyenlem magam, amikor körülnézek a tramway-n... Hangosan veszekednek az utcán, mint a cigányok; elég egy görbe tekintet, hogy a legszebb rágalmakat kitalálják egymásról. Ha mindaz igaz volna, amit itt egymásról beszélnek a lakosok, fegyházba kellene zárni az egész várost.” A kiábrándult megállapítások sora még folytatódik Krúdy halhatatlan művében, de mi nem idézzük tovább, hanem most maradjunk csak a közlekedési anomáliáknál, ami miatt sok vidéki ember kerüli a sűrű fővárosi látogatásokat. Nem elmaradottságból, a fővárosiakkal lépést tartani nem tudásból, hanem mert sokunkat elborzaszt az a vulgáris stílus, amit a fővárosiak megengednek maguknak közlekedés közben. Mindenki mindenkit letegez, öt évestől a kilencven évesig. Ezt követően lekáromkodják egymást, elküldik a másikat melegebb éghajlatra, csak mert momentán nem tudnak gyorsabban haladni tőle. Nem a túlzásfolttságot okolják, sem a saját türelmetlenségüket szenvedéseikért, hanem egymást. Ezek a megállapítások nem akarnak értelmetlen és szükségtelen általánosítások lenni, mert ezzel szemben ott áll mindaz a kulturális sokszínűség és a művelődési lehetőségeknek az a végtelen lehetősége, amit a székesfőváros nyújt. Csupán feltételezem, hogy erre nem mindenki tart igényt, mert ha a minimális töredékét magához venné, már nemesedne annyit a lelke, hogy visszariadna a durva megnyilvánulásoktól, melyeket amúgy mindennap megenged magának, csak mert senki nem szól rá. Ezennel magamra vállalom annak ódiúmát, hogy ezt megteszem, és megkérem kedves mindnyájukat, hogy gyakoroljanak némi önkritikát és önuralmat, hogy Krúdy vádjai a mai napig ne állhassanak meg.

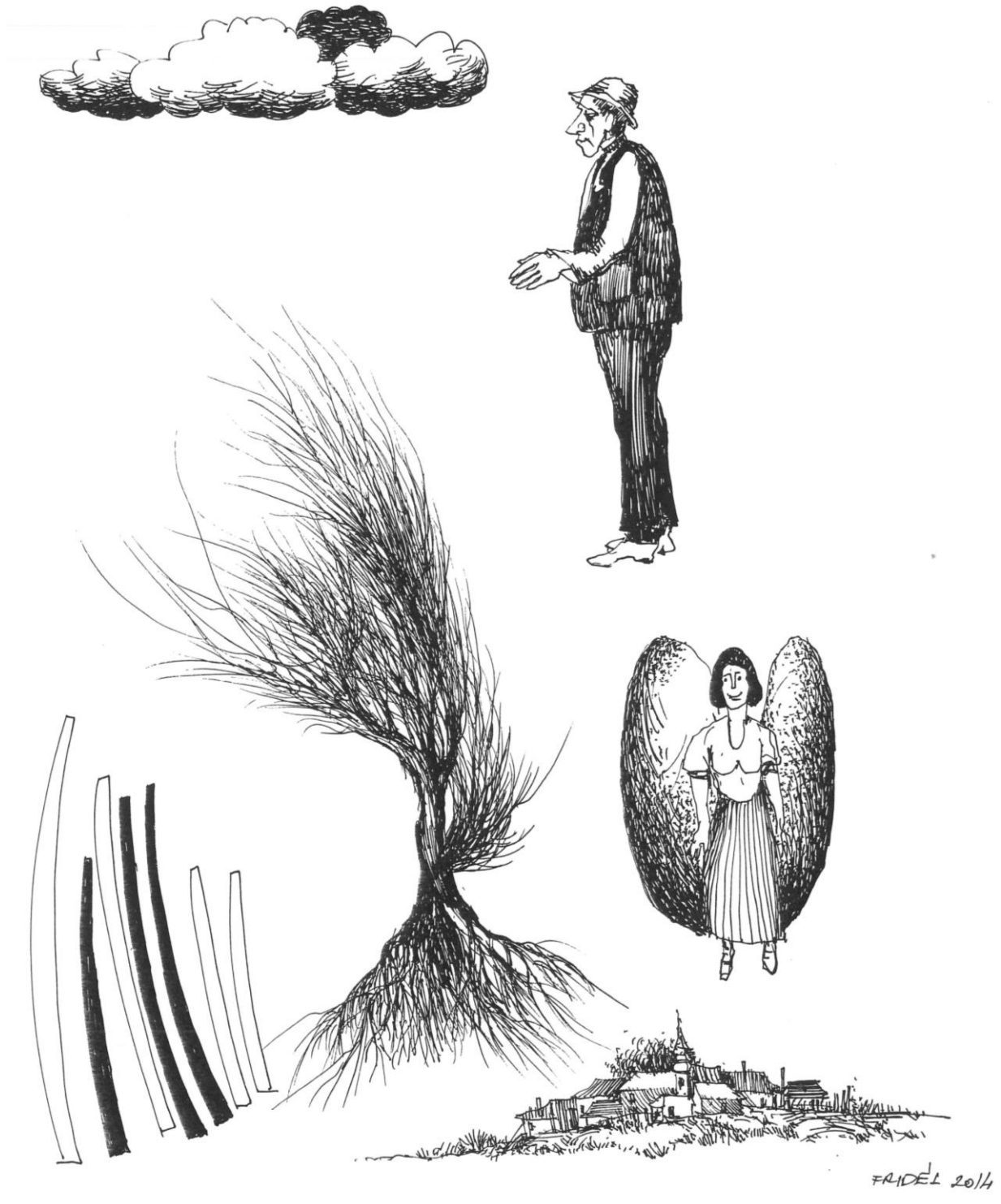
Ősz derekán járunk, s vele ennek a könyvnek is túljutottunk a felén. Még alakulni fog, ahogy az időjárás is. Ma éppen szép idő van, ragyogó napsütés, mint ahogyan tegnap is, de tegnapelőtt még sokat esett, sőt zuhogott az eső. Hidegre fordult hirtelen az idő, miután elkényeztetett bennünket a vénasszonyok nyara. Pár napja még ki kellett fognom egy esőszünetet, hogy elszaladhassak egy kisebb vásárlásra. Tegnap viszont ugyanezen okból jót sétáltam, bejárva néhány közeli boltot és élvezve a kellemesen kitisztult levegőt, ami eső után jellemző. Csak a nyárfák boldog illatát

hiányoltam, ami tenyészidőben még jellemzi őket. Ha csak pár csepp eső éri is őket, azonnal illatozni kezdenek, kibocsátva az egyik legkellemesebb illóolajat, ami létezik a növényvilágban. Most már pihenni térnek, lehullajtva az utolsó leveleiket is. A temető szomorú látványt nyújt ilyenkor. Mindent betemetnek a lepotyogó barna levelek, a legszebb virágos növényeket is. Mikor kimegyek, sürgősen letakarítom róluk ezt a „védőburkot”, amit az avar más, földben megbúvó, élő növények számára jelent, aztán folytatódik minden előlről, míg az utolsó levél is el nem fogy a fákról.

Tegnap betelepítettük a muskátlikat és egyéb növényeket az erkélyről, csak egy ládányi fűszernövény maradt kint, amelynek hajtásait folyamatosan támadták a kártevők: hangyák és harlekin katicák. Valami miatt ezeket nem sikerült megvédenem a kitartó élősködőktől, ezért kint maradnak. A metélő petrezselyem, a zsálya és a rozmarin amúgy is élők, ha szerencsénk van, megmaradnak. Épp elég hó szökik meg az ablakon keresztül, ami őket melengetheti a pár hideg hónap alatt. Jövőre, ha minden jól megy, kicseréltetjük ezeket a szerencsétlen átkosbeli nyílászárókat, melyek talán jelképei is lehetnének egy félresikerült korszaknak. Miközben mindenkit be akartak terelni a közös akolba, épp a lényegről feledkeztek meg: az emberhez méltó környezet kialakításáról, vagy legalább a lehetőség felkínálásáról – annak, akinek igénye van rá. Ma reggel leszakadt muskátlihajításokat találtam az erkélyen. Ezek betelepítése során végeztem egy légzőgyakorlatot a jó friss levegőn, ami igen jólesett. Fagyközeli volt a helyzet, bár idefent, a második emeleten még nem érte el azt a hatást, amit lent a patakparton. A fű deres volt, én pedig aggódtam a nagy víztartalmú levelekkel ékes sarkantyúvirágokért. Most a legszebbek, bőségesen ontják narancsvörös és sárga virágaikat többféle árnyalatban, a hófehér petúniákkal és illatos mézfüvekkel együtt. Az egynyáriak kint maradnak, sokáig már nem élnék túl ezt az időszakot. Ennek ellenére sajnálom őket, amikor idejük lejár. Egy csokor költészetet jelentenek a lakótelep sivár valóságában. A bazsalikom halála c. szonettben megörökítettem egy kedves növény elmúlását, amit azért hagytam kint anno, mert féltő volt, hogy elfertőzné a többieket. Rovarok telepedtek meg rajta, és a fűszernövényeket soha nem vegyszerezem. Egyébként ez is egynyári növény, nem sok volt neki hátra. Bár lehet, hogy ez is csak magyarázat, kimagyarázkodás. Ma reggel mindenesetre begyűjtöttem a termést a sarkantyúkákról, vagyis leszedtem a magokat és behoztam száradni, utóérlelni a konyhába őket. Minden évben bőségesen szoktak teremni, csak a tavalyi év volt szerencsétlen ebből a szempontból. Úgy tűnik, hogy jövőre nem kell vásárolnom ezekből a kedvenc magokból.

Egy magyarázat mégis akad a korábban feszegetett kérdésre. Talán azért nem észleljük az elszakadás pillanatát és őrizzük meg emlékezetünkben, mert akkor az új lehetőség élménye köt le bennünket, amit kalandként élünk meg. Bármilyen csúnya másodlagos jelentéssel ruházta is fel nyelvünk ezt az egyszerű szót, mi mégis inkább a pozitív tartalomra gondolunk, miközben megéljük az újdonság erejével ható élményt. Emiatt nem érezzük fájdalmasnak ezt az érzést, s csak jóval később kezdünk gondolni a bennünket ért veszteségre. Ebből is elsősorban a saját veszteségeinket éljük át, nem pedig a másokét, amit nekik okoztunk eltávozásunkkal. Lehet, hogy a Nagy Eltávozás is ilyen élmény lesz. Nekünk új örömeket jelent, megszabadulást a földi köteléktől, míg másoknak fájdalmas veszteséget. Vagy ki tudja... A távozonak inkább a gyors távozás lehetősége a jobb, hogy senki ne tarthassa vissza, mikor a lelke már megérett a magasabb régiókba menetelre. Mindig annak a nehezebb, aki ottmarad, tanította valaha nővérem, de én mindig tekintettel vagyok mindkét fél bánatára. Egyaránt megértem, együttérzek velük, s nem próbálom bagatellizálni egyikük veszteségeit sem. S hogy a Halál Angyala egy közös sétára invitál majd bennünket, vagy egy utolsó valcerre, ki tudhatná megmondani... Mindent megtudunk abban a semmivel össze nem téveszthető pillanatban, mely mindnyájunkat

kitartóan megvár, s ha eljön az ideje, magával ragad. Kedvesen vagy durván, kinek mi dukál. Értelmes ember gondosan felkészül rá, ahelyett, hogy riadtan háritana. Az élet rendje egyúttal a halál rendjét is magában rejti. Aki megérkezett valaha, annak távoznia is kell ideje lejártával. Akár egy elutazás: lehet izgatottan is készülni rá, az új élmények reményével, melyek ismeretlen, új vidékekre visznek, új vonatok zakatolásával vagy új madárszárnyak suhogásával. Aztán talán a csend borul ránk, de talán a szférák zenéje fogad. A Nagy Ismeretlen mélységes mélysége, mely nagy valószínűséggel mégis ismerős...

Ma a Papa születésnapja van. Talán délután kijutok a temetőbe, bár virágot, nem tudom, milyen érdemes vinni, hogy beköszöntött a hajnali fagyok ideje. Egyelőre két cserepes krizantém díszíti a sírjukat, ha azokat is le nem verte a szél. Igen heves szélviharok voltak országsherte. Mi ugyan nem panaszkodhatunk, mert ideérve leggyakrabban lecsendesedik a legrondább vihar is. Az erkélyről a muskátlikat és egyéb élő növényeket pénteken este bemenekítettük, hogy elvonuljanak téli pihenőhelyükre. Ez nem túl világos, de nem is sötét, eléggé hűvös, tehát hibernálásra való hely. Éjszaka állítólag -4 °C volt, de mátol már csak -2 °C -t ígérnek a meteorológusok. Ezek szerint fagyos lesz a Mindenszentek és halottak napi megemlékezések ideje.

A Papának szögletes írása volt. Nem tudom, miért, de a betűket szögletesre formálta. Jellegzetes betűi senkiére sem emlékeztettek, mint ahogy édesanyánké sem. Ő igen mutatós, gömbölyű betűkkel írt. Ezeket nevezik gyöngybetűknek, úgy hiszem. Katinak és nekem hasonlított az írásunk, még felnőttkorunkban is. Ezt a hasonlóságot se értem, hiszen annyira különböző egyéniségek voltunk világlétünkben. Én minden művészi hajlamom és életmódom ellenére is goethei módon szervezett és fegyelmezett vagyok. Bár tudom, hogy nem lehet tökéletes az, amit teszek, mégis törekszem rá, hogy legalább közelítse az Istennek is tetszőt. Számomra ez jelenti a tökéleteset.

Papa írása méltóképpen tükrözte egyéniségét, mely szögletes volt az önkifejezésben, határozott az irányításban, munka- és családszervezésben. Logisztikailag mindig minden rendben volt körülöttünk. Akár egy házimunkáról volt, szó, betakarításról, a ház felújításáról vagy csak egy családi utazásról, a Papa mindig ura volt a helyzetnek. Ezt a rendet hagyományozta ránk a saját utánzásra méltó példájával. A férfi és női feladatok jócskán elkülönültek a fejében és a lelkében. Talán mert ők is nagyjából fele-fele arányban különültek el egymástól, fiú- és lánytestvérek. Kilencen nőttek fel, s ha jól emlékszem, két lánytestvérük halt meg kisgyermekkorában. Na jó, akkor mégse lehetett fele-fele, csak kb. Egész pontosan 6:5 arányban. Érdekes, hogy a fiúk voltak a nagyobb túlélők, miközben az orvosok ennek ellenkezőjét állítják, mármint nagy általánosságban.

Mindnyájunk írásában volt valami, ami csak rá jellemző. Bizonyos betűk után édesanyám egy lefelé irányuló vonást tett, ami megszakította a folyóírás menetét. Az egész írásképe valamilyen díszítettséget, különleges szépséget tükrözött, ahogyan a külseje, egész megjelenése is. Nagypám mindig áthúzta keresztben a v és a z betűket. Öccse, Viktor bácsi is. Ezt én is ösztönösen gyakorolom. Az okát nem tudni, talán ez is egy családi hagyomány, ahogyan a versírás. Nagymamának egyszerű írása volt. Ő nem sok osztályt végzett, mert akkoriban nagycsaládosoknál falun nem volt szokás, hamar dolgozni kellett, különösen, hogy dédnagypám meghalt az első világháborúban. Szóval nagymama külön írt egybeírandó szavakat is, mint aláírásakor a „nagymamád” szót. Szóval ő hajlamos volt a szavak szétejtésére, miközben ragyogóan bánt velük, mikor beszélgetett vagy mesélt. Különleges plasztikus stílusa volt, mindent képszerűen tudott megjeleníteni. Ragyogó humorérzékkel figurázott ki ferde jelenségeket, erre én is hajlamos vagyok. Még az unalmas vagy nehéz hétköznapiakat is fel tudjuk vidítani ezzel. Családom minden tagja ezt viszi tovább. Nővérem is szép kerek betűkkel írt, ami ugyanúgy felidézi szépséges külsejét. Mindenki egyetértett abban, hogy gyönyörű nő volt. Fiatalon ment el, ő nem volt kénytelen megélni ezt a lehangoló hervadást, amit én. Ebben nem azt fájlalom, amit elveszíték, mert hódítani soha nem akartam, hanem az esztétikus külső elrondulását, én legalább is így élem meg. Voltaképpen nem is fáj, csak deprimál.

Szóval a Papa markáns egyéniség volt. Néhány dologban nem tűrt ellentmondást, egyébként ő is, ahogyan a család legtöbb tagja, kimondottan gyönyörködött bennünk, ezt a sok ránk nevető szem tükrözte a leghívebben. Édesanyánk fékezte is a túlzott apai szigort. Nem volt rá szükség, mert eleve jó hajlamokkal születtünk, nem műveltünk disznóságokat, ahogy más, vadócabb természetű gyerekek tették. Jól tanultunk, tisztelettudóan viselkedtünk, megcsodáltak bennünket. Úgy is, mint egy szép pár jól sikerült gyerekeit, de az évek múlásával úgy is, mint a saját erőből elért kiváló eredményekkel büszkélkedhető egyéniségeket. Az egész családot jellemezte a sokszínűség, mármint hogy különféle egyéniségek vettek körül bennünket. Úgy gondolom, hogy ez a helyes nevelés eredménye is volt. Nem érvényesült semmiféle uniformizáló akarat, hagytak bennünket adottságaink mentén fejlődni. Ugyanez volt a hagyomány a felmenők ágán is, ezért ismertünk minden nagynénit, nagybácsit, nagyszülőök testvéreit és rokonságát ilyenek. A magyarság genetikai sokszínűsége is megmutatkozott ebben, ma már így látom. Szőkék és barnák, feketék vegyesen, kék szem, zöld szem, szürke és barna, egy-két fekete is. Temperamentumos és melankolikus. Csak a cinizmus nem volt jellemző, az egy teljesen más lelki alkatot és pszichés adottságokat tükröz. Mi a nyugodt vidék szülöttei voltunk s vagyunk a mai napig, nem a fölényeskedő fővárosiéi. Néhai professzorom, Vajda György Mihály ezt éremként emlegette. Örült, amikor irodalmi központot hoztam létre ebben a máig alvó kisvárosban. Nem szerette a Millenniummal kialakult vízfejet, ahogyan ő nevezte. Mennyivel jobban tükröződne az a kulturális sokszínűség, ami csírájában most is megvan, ahelyett, hogy ismét magához uniformizál minden önként alkalmazkodót a főváros, mindent fitymálásával és már szinte hagyományőrzésként fennmaradt pesti göggjével, aminek értelme nincs, csak rájuk maradt valahonnan, valami félművelt közegetől valaha.

Mi, magyarok nem szeretjük, ha a szabadságról szónokolnak nekünk. Nem igényeljük, hogy kioktassanak a demokráciáról, hiszen sok család féltve őrzött hagyományai őrizték meg számunkra. Ahogyan a fentiekben is vázoltam saját családomról. A sokszínűség épp annak a jele, hogy hagyták kibontakozni a gyermekek egyéniségét minden életkorban. Feleselni nem volt szabad, de nem azért, mert senki nem volt kíváncsi a véleményünkre. Ha tisztességes formában tettük, elmondhattuk, még ha kora gyermekkorunkban meg is mosolyogtak bennünket érte, ahogyan engem az egri zeneiskolába történt felvételemkor, a túl korán választott II. magyar rapszodiával, Liszt halhatatlan „slágerével”, mindössze tízévesen. Most, hogy az ifjú tehetségek zenélését hallgatom a TV tehetségkutató műsorában, a Virtuózokban, villannak be hasonló képek, s gondolok vissza hálás szívvel néhai zongoratanáromra, T.J. bácsira, aki mindent megtett, hogy elindítson ezen a minden gyönyörűsége mellett igen nehéz pályán.

A magyarság a legszebb példát mutatta szabadságszeretetből más népeknek is. Talán úgy van ez, ahogyan a tehetségtelen középszer az irigyelt tehetségesekkel: nem tudják megbocsátani nekünk azt, amire ők képtelenek volnának. S hogy ez miből áll? A legnehezebb helyzetekben is kiállni elveink, szabadságigényünk mellett, amikor mások meghunyászkodnak, és úgy próbálnak saját érdemekre szert tenni, hogy másokat lepecskondiáznak. Nagyjából ez folyik most ellenünk a világsajtóban, mely nem veszi magának a fáradságot, hogy megismerjen bennünket – olyanak, amilyenek valójában vagyunk. Helyette inkább elfogadja másodkézből a sok előítéletet, rágalmat, mőszerolást, mert könnyebb a számítógép mellett ülni cikkeket írni, mint oknyomozó újságíróként több forrásból utánajárni mások állításai helyességének. Eközben mi tudjuk jól, hogy számukra a lényeg nem mások megismerése, reális, megalapozott vélemény kialakítása, hanem minél több fegyver eladása a mit sem sejtő balekoknak. Akik nem melleleg majd jóval később ébrednek fel és értik meg, amit mi már

eleve tudunk, csak mert ilyenek a történelmi tapasztalataink. Ez itt nem Georgia, mondhatnánk a cinikus fegyverkereskedőknek, de Lupus barátunkat idézve, nem érünk mi mostan rá arra... Amin persze nem időhiányt kell érteni, hanem csak azt, hogy időtlenségekre nem pazaroljuk az időnket.

Alkonyatkor érdekes fényjelenségre lettem figyelmes, aminek ezt a nevet adtam: kegyetlen szépség. Az ég tiszta kékre változott, mert igen kitisztult a sok eső után. Rajta szépséges rózsaszín felhők jelentek meg, vízszintes irányban úszva és viszonylag vékony rétegekre tagozódva. Világoskék és babarózsaszín, mint a babakelengyék képe egy dönteni képtelen kismama előtt, akinek még fogalma sincs, fiú vagy lánygyermek lesz hamarosan. Kegyetlennek neveztem, mert a levegő egyre hidegebbre fordulása azt is jelezte, hogy hamarosan le fogja fagyasztani ez a különös szépség a még kint levő növényeket, fűvet, fákat és bokrokat, maradék virágokat. Ugyanakkor nem tudtam levenni róla a szememet, annyira szép színekben tündökölt. Talán a férfiak vannak így vele, amikor hideg tekintetű, számító szépségekbe habarodnak bele, akik nem törődnek velük, se mással, csak a saját érdekeikkel. Köznapi történet? Hát persze. Nem mindenki érzelmes, és nem mindenki van tisztában a házasság és a párkapcsolatok lényegével, amit korábban már lejegyeztem egy arab kisfiú elbeszélése alapján. Vele egyetértve állítom, hogy a szilárd kapcsolat, *így a házasság alapja nem más, mint szövetség*. Egy férfi és egy nő szövetséget köt egymással életre-halálra. Vállalnak jót és rosszat, a problémákat pedig együtt oldják meg. A szerelem kezdetén viszont minden elsősorban a kémiaiáról szól. A vonzalom kölcsönös voltát a megfelelő vegyi anyagok kibocsátása jelzi. Ettől elbódulnak a felek, és képtelenek reálsan dönteni. A házasság nemcsak a szexről szól, ami fiatalon persze nagyon fontos. A sok félresikerült kapcsolat azért van, mert nem adnak maguknak elegendő időt, hogy megismerhessék egymást. Aki jól választ, az olyan, mintha kitöltetne a jelentkezőkkel egy tesztlapot. Ha idejekorán kipuhatolná, hogy a partnere durván, gorombán, hisztérikusan reagál nehéz helyzetekben, dehogyis állna szóba vele! Ha tudná, hogy az őt elbűvölő zenétől a partnere ásít, hogy nem hagyja este olvasni az ágyban, mert neki csak a testi kapcsolat fontos, ismét csak nem. A fukar nem választana bőkezű társat, mert idegesítené, mennyibe kerülnek annak gesztusai. A jólelkű, bőkezű társat pedig már előre sértené a másik fukarsága, amit Móricz Zsigmond leírásából ismerünk teljes valóságában. Hosszútávon zavaró a másik fél istentagadása, mindent tagadása, illetve a józan vagy cinikus félnek a másik bigott vallásossága, mely túlmegegy a normális fokon és másokat is folyton a maga hitére akar téríteni. Ha akarják, ha nem. Ha tetszik, ha nem.

Szóval, ha nincs szövetség, nincs tartós, szilárd kapcsolat sem. Fontos, hogy társak és barátok is legyünk egymás számára. Ugyanez érvényes a barátságra is, amit a szláv szógyök fejez ki legszebben. A 'brat', amiből a magyar 'barát' szó is származik, testvért jelent, fivért. A Halotti beszédben még megleljük őseredeti változatában: „Szerelmetes brátim!”... azaz szeretett barátaim. A barátainkat egyszóval testvéreinkké fogadjuk és akként is kezeljük őket. Ezért nincs a baráti kapcsolatnak szexuális tartalma, és nincs átjárás a kétféle kapcsolattípus között. Ezt nem értették velem kapcsolatban egyes férfiak, akik ennek ellenkezőjében reménykedtek. Igaz, voltak és mindmáig vannak ellenkező nemű barátaim is, akikkel ezt a testvéries kapcsolatot ápoljuk. Talán, mert van, aki megsértődik és elmenekül, ha rájön, hogy nincs miben reménykednie, míg mások maradnak és rájönnek, hogy sokkal többet nyernek egy valódi baráttal, akit mintegy fiúsítanak. E.G. barátom mesélte, hogy őt egyedüli férfiként befogadta egy kolléganőiből álló nőegylet, a MÖTYE. Hetente jártak össze és jókat csevegtek, pletykálgodtak valamelyik kávéházban. Ma már nyilván kihalt az egylet egy része vagy javarésze, nem tudom, csak sejtem. Mint ahogy azt is, hogy sokan élték már át Titánia ébredési jelenetét, azaz a keserű felismerés pillanatát, melyben elszállt a szép illúzió, az addig

imádott partner pedig igaz valóságában, kiábrándítóan mutatkozik meg első ízben, s ez kevésbé, vagy sehogyan sem viselhető el. Ez a klasszikus szakítási pillanat, az „Óh, miért?” vagy a „Hová tettem a szememet, mikor erre az alakra/libára néztem?!” pillanata. A dolgot pedig tovább bonyolíthatja, ha már gyermekek is érintve vannak a Nagy Megvilágosodás élményében. Szóval, ha jót akarunk magunknak, vissza kellene térnünk a klasszikus udvarlási formákhoz, előbb kiismerni, megismerni egymást, s csak aztán gondolkodni a folytatáson.

Antropomorf. Könnyű kimondani, nehezebb értelmezni. Mégis mindennapjaink részét képezi. Már abban is, ahogyan istenképünket alakítjuk. A legtöbb ember nem képes másként látni Istent sem, mint saját magát. A Szentírás szerint ugyan tudjuk, hogy Isten a saját képére teremtett bennünket, de ennek fordítottja mégis blaszfémia. Mármint az, hogy az ember akarja Istent a saját képére mintázni, leképezni. Így alkotta meg a haragvó, bosszúálló Istent, valamint azt a vérszomjas Istent is, akit a maják, aztékok tiszteltek és emberáldozatokat mutattak be neki. Annak hitében, hogy ezt az Istent vagy istenek várják el tőlük. Vagyis hogy ezek az istenek megvesztegethetők, a maguk számára megnyerhetők a nekik felkínált áldozatokkal. Ez sok más vallási hiedelem szerint is így van. Az emberek mintegy meg akarják vásárolni maguknak Isten jó szándékát azzal, hogy olyasmiket ajándékoznak neki, amikről úgy képzelik, hogy az számára fontos, értékes, kecsegtető. Mindez a képzetlen vagy hibásan képzett vallásoktatók vétke. Ők maguk is hajlamosak arra, hogy inkább azoknak kedvezzenek, akik a kedvükben igyekeznek járni, hízelegnek nekik, nem pedig azoknak, akik valóban tisztelik az erkölcsi és emberi értékeket.

Antropomorf szemlélet az is, amikor más élőlényeket a saját hibáinkkal vagy értékeinkkel ruházunk fel. A közvetlen közelünkben élő háziállatok talán át is vesznek valamit az emberi szokásokból, ezek lelki fejlődésüket segíthetik. A filmfőszerepet játszó Charly például egy antropomorf majom, ha nem túl nevetséges ezt a kifejezést használni rá. Nadrágot visel, utánozza az emberek szokásait. Valaha olvastam egy majomról, amelyik átvette gazdája káros szenvedélyét, és maga is nagy dohányossá vált. Nos, hát egy szivarozó majomról talán el lehet mondani, hogy antropomorf majom☺))

Szinte fáj belegondolni, hogy kortársaink egy része (nagy része?) teljes sükettségben és vakságban él – látó társaihoz képest. Ami a művész számára az intuíció, a tökéletes eligazodás a sugallatok világában, az másokat félelemmel és gyanakvással tölt el. Talán ezzel magyarázható, ha el nem is fogadható, miért támadnak rá folyton arra, akit nem értenek. Mivel saját nézeteikből indulnak ki, másokról is azt feltételezik, hogy meg akarják támadni őket, hogy pozíciójukra törnek, szóval hogy rossz szándék vezeti őket. Pedig általában fordított a helyzet: mindig az támad, akinek a lelkében nincs rend, hanem káosz és bizonytalanság uralkodik benne.

Ha a teremtést is egymás ellen hatni igyekvő alakok és erők irányíthatták volna, már ab ovo katasztrófába torkollott volna a legelső kísérletnél. Esetleg olyan torzszülötteket hoztak volna világra tömegesen, amelyek már csak természetüknél fogva is elpusztították volna az összes többi kreatúrát. Olyan lett volna ez, mint a gengszterharc: egymásra lövöldöz az egész alvilág, és mindenkit eltalál valaki, túlélők pedig nincsenek. A valódi Teremtés azonban megmarad titoknak, és így van ez rendjén. Beleborzongok, mivé lett volna ez a tökéletesen komponált világ, ha mások komolyan bele tudtak volna rondítani a maguk véglény szintjén... Pedig még a legegyszerűbb környezet is mennyi harmóniát tud sugározni! A sokat emlegetett Kutas-part a vidáman zajongó gyerekekkel, tavasszal, nyáron üde zöld fűvel, mezei virágokkal, papsajttal, nyáron ugyanez kiégett gyepvel, közte a sűrűn termő tövisekkel, amiket óvatosan kerülgettünk, mikor mezítláb szaladgáltunk odakint. Jó időben mindig. A kertek alatt akácfák és bokrok, többfelé nyárfák és füzek. Ez utóbbiból régen több lehetett, hiszen a nevét is erről kapta: Füzés utca. Színes ruháink az egyhangúnak tűnő háttér előtt, máskor hófehérbe öltözöttek, templomba indulás előtt, amikor már nem volt szabad a gyepre menni, nehogy beletörjön a fű a fehérre pasztázott cipőnkbe és fehér zokninkba. Esténként, mikor jött haza a csorda és a konda, félre kellett állnunk az útból, mert minden állat igyekezett mielőbb hazaérni. Jöttek a tarka tehenek és a szürkék tejillatúan, kecskék még mindig legelve, megszaggatva a kerítéseken túlnyúló ágakat, a disznók nyomulva, visítva, szinte levertek bennünket a lábunkról, annyira rohantak haza a vályúra. És minden állat ismerte, tudta a házszámot, hova kell befordulnia. Ahol nem volt nyitva a kapu, hangosan bőgni, mekegni, visítani kezdtek. Különös koncert volt. A csordás és a kondás hajtotta őket, nagyokat cserdítve az ostorával. Néha káromkodva, ha nem jól viselték magukat az állatok. Mindez természetes volt. Hozzátartozott az alföldi tájhoz, akár a jegenyék, a nyárfaligetek és az illatos akácosok. A legtöbb gazda, gazdasszony persze már a kapuban állva fogadta őket, ahogy nyomultak befelé, boldogan megtérve a megszokott otthonukba. Ma már kevés helyen ismerik ezt az idilli hangulatot, hiszen a tehénes gazdákat kicsinálták a multi cégek azzal, hogy nem vásárolták fel tőlük a tejet. Volt, aki elajándékozta vagy feldolgozta a sok tejet, amit a tehénkéek adtak, de végül túladtak az állatokon, mert drága volt takarmány, amit már nem maguk termeltek meg a jószágok számára, és sajnálták állatokkal feletetni a kimaradt tejet, tejtermékeket. Az állat ezt sohasem érti. Megmakacsolja magát, nem akar felmenni a platóra, szívszaggató látvány, ahogyan elhajtják őket, erőszakkal is, a kupeczek, akik egyáltalán nem érzelmes emberek. Mintha egy családtagot adnának el, annyira megrázó. Józsefet a testvérei... emberbarátai, akik cserbenhagyták a hűség jóságát...

Nem emlékszem ilyen jelenetekre gyermekkoromból. Annál többet a vidám játékokra, amit a felnőttek csak rajcsúrozásnak neveztek. Gyerekek és a kiengedett kutyák futkostak, kergetőztek nagy boldogan, teljes felszabadultságban, mit se észlelve a korszak egészségtelen légköréből. A nagyszülők megnyugtató közelsége tette ezt vagy más? Ki tudná megmondani. Valószínűleg maga a fiatalság, ami

önmagában véve egy örömteli alapérzés. Szép és vidám, ha nem háborgatják. Mosolyok és viszonzott mosolyok. Egyszerű játékok, amikhez mindig voltak játszótársak. Népeőbb nemzedék voltunk, mint a mostani egykék, és ez így is volt rendjén. Védettek voltunk, amíg ki nem léptünk az emberarcúnak hazudott társadalom hétköznapjaiba és meg nem kellett szokni annak hierarchiáját, képmutatását és igazságtalanságait. Egyszóval azt a rendet, amit ők rendnek hittek, és olyannyira ragaszkodtak hozzá, hogy tűzzel-vassal irtottak mindent és mindenkit, ami és aki más életritmus szerint élt. Ezért alakult úgy a dolog, hogy végül elfűrészelték maguk alatt a fát.

Aztán átmentették magukat. Micsoda anakronizmus rejlik ebben a szóban! Ugyanúgy, ahogy minden elcsépeelt politikai szlogenjünkben, kezdve a töredékpártocskák önhittségétől fröcsögő bolsevista dogmaival, folytatva a békeharccal s befejezve a paradigmaváltással... Amit megmentenek, az érdemes a túlélésre. Ezek viszont... Hiszen máig csak az erőszakban hisznek. Bármely konfliktus vagy csak nézeteltérés esetén azonnal az öklüket rázzák. Miért? Mert nem kaptak megfelelő nevelést és nem tanultak helyes értékrendet. Csak gondoljuk el, mi lenne, ha minden férfi erőszakkal akarna feleséget szerezni magának... Szóval ez az „átmentés” épp olyan ronda kifejezés, mint az etnikai tisztogatás. Ez utóbbi esetén ki és mi lesz tisztább? Ugye, hogy senki, hiszen mindkét fél bemocskolódik a sok erőszakos bűncselekménytől, amit ilyenkor véghezvisznek. S végül nem mentenek meg senkit és semmit. Marad a káosz, az anarchia, a megalázottak kétségbeesett tömegei. Akinek pedig ez örömet okoz, az a történelem nagy perverzje.

Visszagondolva a régi környezetre eltöprengök, mitől volt megnyugtató a nagyvárosi ember számára szinte üresnek tűnő vidéki környezet? A milió tette? A csendes tétlenség látszata? Csak ültünk a nagy víz partján, apró cseppek az Univerzum végtelen tengerében, és belelógattuk a lábunkat a vízbe. Máskor cipőben, szandálban ültünk ugyanott, de kissé magasabban, csak a víz fölé lógott a lábunk. Végül is mindegy, mekkora víztömeg az, ami mellett ezt az érzést átéljük, lényeg a minőség. A végtelennek tűnő víz hullámozása az, ami megnyugtató és magával ragad, szinte víz magával, hogy végül egészen beleolvadunk a Nagy Egészbe. Márai ugyanezt élte át a Csendes-óceán partján, önkéntes száműzetése legtávolabbi pontján, amikor már nem mehetett tovább nyugatabbra. Hamvait oda kérte szórni, hogy minél messzebbre kerüljön az imádott hazától, mely még mindig a piti nyavalyások uralma alatt, illetve azok pártharcaiban élve szenvedte el az idegen uralmat. A természet és a kaján szelek aztán elvitték valamerre, egy időre talán le is süllyedt a tengerek mélységes fenekére, hogy az ottani tündérszép világot is megismerje, de az örök körforgás nem tűri a tétlenséget. Felkapták vágató szelek és pár vízcseppet a magasba emelve, a napsugár segítségével elröptették az imádott tájakra. Biztos vagyok benne, hogy így történt. Hogy a mi gyermeki történetünk túl kicsi ehhez képest? Talán. Ám Isten nem személyválogató, ezért ugyanúgy átérzi a csöpp hangya fájdalmát eltipratásában, mint az emberét nagyobb katasztrófák, háborúk idején. Csak egy a biztos: hogy a hozzá intézett fohászaink akkor érnek el hozzá, mint Ábel tűzének füstje, ha tiszta szívvel, rendbe tett lélekkel fordulunk felé. Ezért az is meglehetősen, hogy a szenvedő hangya szebben tud kérni, mint a romlott társadalomban élő ember, akinek legfőbb vágya, hogy embertársait pusztulni lássa. Hogy vagyonukat megszerezze. Hogy karrierjünkben visszafogja, érvényesülni ne hagyja őket. Szóval megint ott kötünk ki, hogy ő maga is romlottá és perverzzé válik, amikor ezeket a szándékokat magáévá teszi.

Mikor egészen egyszerű környezetben élő embereket nézünk – filmen vagy élőben –, bennünket is magával ragad, ahogyan gyermekkori lényünket a nagy vizek és a hatalmas természeti erők látványa.

Azok harca. A nagy égiháborúk mennyei színjátéka. Aztán a csendes, mert lecsendesedett környezet magányos csendje. Az üldögélő öregek, munkájuk végeztével. Látszólag semmit nem csinálva, legfeljebb nézelődve. Ők olyankor egyek a környezetükkel. Házukkal, háziállataikkal, az esetlegesen köröttük élő többi emberrel. A nagy csendben a háziállatok hozzájuk mennek, odabújnak, hízelegnek vagy csak várnak valamire. Egy simogatásra, egy falat ételre, egy jó szóra. Mert ennyi az élet, mitől lehetne minőségileg jobb? A sok megszerzett tárggyal, amit hamarosan kidobnak, továbbadnak másnak? Ami semmi egyebet nem fejez ki, mint a birtoklás pillanatnyi örömét? Hiszen az ugyanolyan hirtelen tovaszáll, és utána nem marad semmi, legfeljebb a teli szemetes. Meg a kiürült kapcsolatok. De az egyszerű lelkű állatok, melyek a legnagyobb természetességgel árasztják felénk szeretetüket, ennél minőségileg jóval többet jelentenek. A feltétlen szeretetet és lényük sallangtalan átadását ennek az érzésnek. Igen, ők is azért születnek le és kerülnek közvetlen közelünkbe, hogy neveljenek bennünket, még ha nem is adhatnak át olyan ismeretanyagot, mint egyetemi tanulmányaink nagy doyenjei. Tőlük a tiszta szeretet tanulható, ami nélkül nincs emberi fejlődés sem.

Vajon te mivel és hogyan töltenéd az idődet, Kedves Olvasó, ha tudatnák veled, hogy ennyi és annyi óra, perc, hét, másodperc van hátra az életedből? Abból a mérhetetlen semmiből, amit mi, emberek, mégis mérünk, mert nagyon fontos nekünk. Pánikba esnél? Keresnéd a kiutat, hátha meggyógyulsz? Magad vetnél véget szenvedéseidnek? Esetleg megpróbálnál valami korszakosat véghezvinni? Vagy csak egyszerűen együtt akarnál lenni szeretteiddel, akikkel vagy tudatnád, vagy sem közelgő halálad hírét? S ha nem mondanád meg nekik, akkor lenne-e rád több idejük, mint ami bármikor máskor lenni szokott? Ugye, mennyivel jobb, hogy erről mit se tudsz? Most még reménykedhetsz benne, hogy hirtelen, fájdalommentesen vagy csak kevesebb szenvedés árán jutsz keresztül a Nagy Átkelésen, a Styx és Léthe vizein. Mert ezzel ugyanúgy nem akarsz szembesülni, mint ahogyan konokul hátrítasz, mikor vétkeidet a fejedre olvassák. Majd... egykor... a távoli jövőben... van még elég idő, hogy végiggondold, s majd csak aztán szembesülj ama Visszavonhatatlannal. Élj bölcsen, tanították neked is valaha, mintha minden napod az utolsó volna. S ha mindez nem is viheted véghez, legalább a jó tettek lehetőségét ne halogasd másnapra, vagy a távoli jövőbe! Mert hátha lemaradsz róluk, és aztán már nem teheted jóvá, hogy érzéketlenül mentél el mások szenvedései mellett. Légy jó keresztény, jó hazafi, aki soha nem árt annak a nemzetnek, amely arra a rövidke időre, amit életed jelent, keblére fogadott és fejlődési lehetőséget nyújtott neked. S ugyanúgy légy jó zsidó, jó muzulmán, mert te se lehetsz személyválogató, ha már Isten is érvényesnek tartja magára nézve ezt a törvényt. Bármely vallást gyakorolsz jól, soha nem engedheted meg magadnak a gyűlölség bűnét, mert attól lesüllyedsz, és semmire nem haladsz. Márpedig életed küldetése ebben áll: a fejlődésben, áthatva az Örök Szeretet által. Ha kivonod magad alóla, kivonod magad a világ rendje alól. Hová jutsz akkor? A nagy nihilbe, mindenki által elhagyatva, mert te magad hagytad el őket, sértetten vagy indulatosan, halálra sebzetten. A gyógyulás reménye csak a visszaút során lehet tiéd megint. Megtalálni embertársaidat és a hozzád, melléd rendelt társakat, az Univerzum minden jónak született teremtményét. Ezért ne pazarold az idődet, ezt az alig mérhető, mert kifogysz belőle, mint a mesebeli kapzsi asszony a három kívánságból.

Az időegység a visszaszámláláskor pedig oly mindegy. Akárhány perced, órad, heted vagy másodperced van hátra a visszaszámláláskor, az életfilm egyforma gyorsasággal fog leperegni előtted. Ugyanúgy fáj a rossz, mint ahogyan felemel a jó. Minden tetteiddel szembesülsz egykor, ha eljön a te idő, letelik az utolsó szívdobbanás mértéke is, melyet nem követ még egy másik. Nem hiszed? Nem is kell. Mindent megtudsz a maga idején.

Egy dolgot nem kérdeztem meg az előbb: imádkoznál? S ha igen, tudnál helyesen kérni arra a nyúlfarknyi távra, ami még hátra van? Vagy van még időd bőven? A kínaiak azt mondják, hogy még szívdobbanásaink száma is megszámlálhatatlan, előre van programozva genetikai adottságaink titkaiban. Ők több ezer éven keresztül mértékletesen éltek, nem pazarolták a kicsinyke időkeretet. A nem is létezőt. A keletiek a végtelen létezésben hisznek. Mintha mindenki halhatatlan lenne... S ha úgy vesszük, bizony van is halhatatlan részünk. Túl a csillagporon, az egykor szétszóródott alkotó elemeinken, maga a halhatatlan lélek. Ez pedig visszavágyik a halhatatlanságba, az Örök Idő egyhangúnak tűnő, mégis folyton változó rendjébe, mely árad és hömpölyög, mint a nagy vizek, vagy az Univerzum maga. Honnan tudom? Részbe vagyok. Ennek tudatában élek, és már elég régóta. Néha úgy tűnik, pazarlom a perceket, pedig csak visszaigazodom a Teljesség rendjébe. Emlékekből táplálkozom. Emlékeket hagyok magam után. Talán csak lebegek, mint egy palackposta az óceán felszínén. De akkor is van értelme, mert értelmezem, ha csak a magam számára is, ezt az egy életnyi misztikumot, létezésem rejtélyét. A szép szülőktől, bölcs felmenőktől származót, kedves, mosolygó rokonokkal és barátokkal körülvett, mely őket is életben tartotta, hogy ez a véghetetlennek tűnő láncolat, a család folytonossága megmaradjon. Hogy néha különös virágokat teremjen. Ennek tudatában készülök vissza az Örök Csendesség Birodalmába. Oda, ahol, vélem, jobb lesz nekem, mégis szükségem van az özönzöldek és más, üdítő színek élményére, hogy magammal vigyem oda őket, ahol ezek nincsenek, vagy csak teljességgé váltan, a homogén fehérség változatában, mert ott már minden egyesült a Nagy Renddel, és nem vágyik többé elemeire szakadni, a rész vagy a töredék élményét megélni. De most még kell, hogy aztán, munkám végeztével minél tökéletesebbé tudjam összeállítani és virágcsokorként összeállítva elvinni a Teremtő elé: ennyi volt, de nekem ez szép és teljes volt. Neked köszönhetem, hogy megélhettem, s hogy megőrizhetem impresszióit. Azokat a perceket és másodperceket, amelyeket később talán felidézhetek. De lehet, hogy már én is csak az Egész hullámvázaként, apró impulzusként adhatom tovább a hozzám legközelebb levőknek ennek maradékát. Az Élmény töredékét. A csend hangjait. A szférák zenéjét. Talán.

Gyakran lehangolt, amikor azt kellett látnom, hogy a mindennapi alkotó munka teljesség-élményt nyújtó öröme helyett a köznapi kis harcok töltik ki embertársaim életét. Hogy be tudják érni jóval kevesebbel, mint amit egy tisztességes élet révén nyerhetnének. Káosz, és az afelé irányuló tendenciák, értelmes törekvések helyett pártharcok, marakodások, amik még csak a szarvasbogarak huzakodásának a szintjét se érik el. Náluk van értelme, a genetikai anyag hátrahagyása, de mit hagy hátra az, aki folyton csak rombol maga körül?

Ugyanakkor látva azt, hogy milyen fantasztikus „felhozatalunk” van művészpálántákból, a Virtuózok versenyét nézve, legalább egy időre megnyugszom, hogy ezek a nagy lelkek csapatostul érkeztek le annak a Valaminek a megvalósítására, amelynek része az ízeire szaggatott haza újbóli összerakása. Ők a mesebeli forrasztófű, mely új életre kelti a gonoszok által feldarabolt hősöket. A zene gyógyít, régóta tudjuk. Ám alkot is. Egészen új dolgokat. Korszakokat, hősöket, történeteket és abból összeálló történelmet. Ahhoz Liszt Ferenc kellett, hogy megszülessen a Zeneakadémia gondolata. Vörösmarty az Országház pompás épületéhez. Podmaniczky báró az Operaház és az Andrássy úti palotásor impozáns képviségéhez. Makovecz Imre a Kárpát-medence körbeépítéséhez templomokkal, valamint a Bereg és a vörösiszap sújtotta övezet újjáépítéséhez. Zene és építészet szervesen összefügg, vallotta. Az építészet megkövült zene, és ehhez is ragaszkodott alkotó munkája során, mikor zenehallgatás közben vázolta fel az általa megálmodott épületeket. A zene pedig a visszazengő Univerzum, vallom én. A közvetlen kommunikáció Isten és ember között, mely hang és rezgés lévén hat és visszahat. Ha szépen tudjuk megszólaltatni mondandónkat, akkor hathatunk Isten gondolataira. Porszem valónkban is, mert ő minden egyes porszemre ügyel. Nem gondolja azt, amit az emberiség nagy gőgösei, hogy mások jelentéktelenek a többihez, a kiválóakhoz képest, vagy akit annak hisznek. Ha valaki pedig gondolhatna effélét, akkor az éppen Ő lenne. Ám a nagyság velejárója a szerénység. Az a képesség, hogy önmagunkat bármikor hátrébb tudjuk sorolni másokhoz, a különbekhez képest. Vagy előbbre engedni másokat egy másfajta fontossági sorrend kedvéért. Ahogyan az öregek lemondanak a saját haladásukról, ha ezáltal a fiatalok fejlődését, érvényesülését biztosíthatják, általa pedig a közösség felemelkedését.

A bunkó ember számára a szerénység mindig egy félreértelmezett habitust jelent. Úgy véli, hogy aki nem döngeti a mellét gorilla módjára, az már mind fejletlenebb, kevésbé fontos, mint ő, aki viszont lépten-nyomon ezt teszi. A szerény viselkedést alázatnak veszi, annak is alsóbbrendű változatának. Úgy érvényesíti ezt mindennapjaiban, hogy a szerény társát ómega tagnak sorolja be a csapat egészében, ugyanúgy, ahogy a ragadozó állatok, melyek falkában élnek. Ha tudná, mivé minősíti vissza magát, talán nem tenné. De nem biztos, csak mi is a legjobbat feltételezzük róla, mert neveltetésünk nem enged mást. Fejletlen kisöcsénk fejlődését várjuk, reméljük, mert nem tehetünk mást. Most még nem tudja, nem látja, mert a korlátokat ő maga építi maga köré. Ezekről aztán nem lát. Nem lát az orránál tovább, mert önmagát se hagyja fejlődni. Ebben állnak kínlódásai. Talán csak ebben, bár ezt is nehéz elhinni, mert ezek a korlátok olyanok, mint egy végtelen dominósr. Az is betonból készítve. Merev és kőkemény, akár az építőjük. De ez már nem a megkövült zene világa, hanem valami torzkép. A vak vezet világtalant világa, melyben vezető és (meg)vezetett egy és ugyanazon személy. Tömören szólva a bunkó értékítélete a lebunkózás. Erről ő se tehet, de környezete se, mely nem adhatott számára jobb fejlődési lehetőséget. Túl keskeny és túl rövid volt a

kifutópálya, a felbocsátott légi jármű vagy lövedék röppályája igen rövid. Valami félresikerült, és egyelőre nincs mód helyrehozni a hibát.

És mi marad végül, mikor már minden úgy fellazul, hogy az emberi kapcsolatok is túlon túl meggyengülnek? A férfiaknak bizonyára karok, lábak, formás keblek, csinos pofik, kedvesen csengő hangok. Nekünk, nőknek pedig a férfiak hazugságai, melyek örök törvényszerűségként maradnak rá a kiürült kapcsolatokból kilépni nem tudó asszonyokra, az elhagyottakra és azokra, akik felemelt fővel hagyták el méltatlanná vált társukat. Aztán atyai örökségként a gyermekekre, akik erről mit se tehetnek. Azokra a gyermekekre, akiket senki nem védett meg a lávaként rájuk hulló szülői marakodások viharos kitöréseitől, de azokra is, akik látszólag védettek voltak ideig-óráig, mert őket intelligensebb felmenők óvták, és üvegbúra alatt tartották, amíg tarthatták. S hogy miért nem lehettek védettek ők sem? Mert mindnyájunk lényege a rezgés. Ez pedig áthatol mindenben: falakon, védelmi vonalakon, stratégiai építményeken, ármánykodásokon, sőt magán az egész univerzumon is. Ne feledjük: a fény egyszerre rezgés, frekvencia és parányi anyagi szemcse, azaz foton. Ahogyan az ember is test és lélek komplex együttese. Különválasztani nem tudod anélkül, hogy szét ne rontanád az egészet.

A hazugságok persze lehetnek kedvesek és hízelgők is arra nézve, akinek a fülébe sugdossák őket. Ezért is olyan hatásosak, hiszen elaltatják a józan ítélőképességet. Süketté és vakká teszik azokat, akik meghallgatják őket. Olyasmi ez, mint a pók bénító hatású kábszere. Előbb mintegy beleszuggeralja az áldozatába, hogy mozdulni se tud, majd hirtelen ráveti magát, vagy óvatosan becserkészti és befonja hálójával, megkötözi, hogy már mozdulni se bír, s csak aztán adja meg neki a kegyelemdöfést. A nemtelen módszerek is valahogyan így hatnak. Fokozatosan adagolva a mérget, melyet az adott pillanatban édesnek hisz áldozat és a méregkeverő. Szükségesnek. Igaz. Ki szeretné azt hallani, hogy ő csúnya és lompos? Mennyivel kellemesebb szépnek és csinosnak képzelni magát. Máskülönben ki se merne merészkedni az emberek közé. Azért ne higgyük, hogy csak a szépek és csinosak kelendőek. Azok, akikre cinikus férfiak azt mondják, összekacsintva a hátuk mögött: „Ezt is unja valaki”. Igaz, azt már ritkábban mondják: „Erre is hajt valaki...” Pedig egy csúnya és lompos nőnek is meglehet a maga vonzereje. Ha másnak nem, egy gigoló szemében. De van olyan férfi, akinek imponál a kellemetlen külsejű nő hálája vagy kedvessége. A még romlottabbnak az anyagi támogatás, a társadalmi előrehaladás, amit enélkül a kapcsolat nélkül nem érhetne el. Gimnáziumban volt egy osztálytársam, egy helyes, magas fiú, akinek egy igen csúnya barátnője volt. Mindenki csak rézfogúnak csúfolta, mert az egyik fogán aranykoronát viselt, ettől a mosolya még visszatetszőbb volt. Senki nem értette a fiú választását, ami persze nem egy életre szólt. Mikor rákérdeztek, ennyivel indokolta: „De olyan kedves...” Azt persze nem mesélte el, hogy egy ilyen lánynál sokkal könnyebben volt sikere, mint a korabeli szexuális forradalomtól még le nem döntött, helyes lányoknál. Szóval nem szeretett sokat pedálozni egy nagyobb fogást ígérő széplánynál, inkább egyenes úton hajtott rá az azonnal elérhetőre...

Krúdy írja, hogy az első világháború előtti Budapest világa valami egészen romlott világ volt. Ezt nyilván ő tudta jól, aki benne élt. Az ő speciális szűrőjén keresztül mégis mindez olyan álomszerű, hogy a hatalmas időbeli távolságtól vagy mástól nem érezzük annyira taszítónak, mint amilyen valójában lehetett. Poligám férfiak számára könnyű világ, még ha nem is mindig fogalmazták meg, hogy épp erre vágytak. Persze ledér nőkhöz is lehet lovagiasan közeledni, csak a végkifejlet nem olyan egyértelmű. S hogy a közerkölcsök épp ilyenek voltak, arról vallanak a két híres szép férfi, Ady

és Krúdy szerelmi históriái. Utánuk ezek is fennmaradtak, mert hiszen az irodalomkritika jelentős részét képezik a pletykaanyagok, különösen, ha akkora nyilvánosság előtt zajlottak, mint az akkori Budapest vagy Nagyvárad, mindkettő jelentős művészeti központként fennmaradva az utókor számára. S hogy melyik fél inspirálta jobban a másikat, azt se tudhatjuk ma már: az irodalmi barátokra vadászgató, ráérő polgárasszonyok, vagy a könnyű préda lehetőségével élni tudó költők, írók, festők, építészek és egyéb művészetnek élő csodalények? Lényeg a „végtermék”, csodálatosan gazdag irodalmunk, melyet sokan nem ismernek és nem értenek (persze, hiszen nem is akarják érteni valami ostoba előítélet folytán), a szecesszió fantáziadús „megkövülése” épületekben, szépséges műtárgyakban. Csupa olyasmiben, amitől a külföldieknek leesik az álla mind a mai napig.

Az ihlet aztán továbbadódik. Egy kínai operaénekes meséli, hogy egyszer részt vett a három híres tenor, Pavarotti, Domingo és Carreras egy pekingi koncertjén. Pavarotti hangja búvólte el annyira, hogy elhatározta, ő is meg akarja ismerni és kitanulni az európai kultúrát. A kisfiú elhatározásából valóság lett, de azon még sokat kell dolgoznia, hogy kiemelkedő tenorrá válhasson. Ami miatt viszont érdemes volt lejegyezni ezt az esetet, az az ihletett állapot és annak továbbhatása – műben és előadásban. Ránk ugyanolyan erővel hatnak az ókori hatalmas építmények és fennmaradt műalkotások, mint feltehetőleg megrendelőjükre és köznapi csodálóikra. Talán minden korban, annyi évezreden át. Ez a része a művészetnek, ami annyira megfoghatatlan, mégis érzékelhetően nagy és örök. Ez az, ami későbbi korok művészeit és műélvezőit is megihlette. Bár a „másodihletet” nem szokás annyira értékelni, mint az őseredetit, születhetnek értékes művek későbbi adaptációk gyanánt is. Természetesen nem az efemer musical műfajára gondolok, melyet a művészet analfabétái számára találtak fel, hanem olyan művekre, mint a Pygmalion, mely az ókori görög szobrász történetére épül, mégis egészen más modern változatában. Ám míg Pygmalion a kőbe álmodott nőideál megelevenedésére vágyik, addig Higgins professzornak egy eleven, hús-vér nőből, élő anyagból kell minőségileg értékesebbet létrehoznia, úrinővé nevelnie. Higgins számára ez csupán szakmai feladat, nem túl nagy kihívás, mert hiszen az átlagos angol lady szokincseről se tart túl sokat. Cinikus agglegény, aki kihívója, előidézője egy helyzetnek, amit nem tud helyesen kezelni. Végül derül ki, hogy cinizmus csupán álca, s hogy az általa lekezelt, lenézett helyzet és szereplők más, saját szabad akarattal rendelkeznek, nem tekinthetők pusztá alapanyagoknak, mint ahogy ő képzei. Talán nevelési hibája vagy születési adottsága ez, mármint a másokhoz való viszonyulása, de valaminek mindig kell történnie, amikor egy műalkotás létrehozója nem tiszteli vagy nem érti teljesen művészete tárgyát. Én úgy hívom ezt, hogy *az anyag visszabeszél*. Drámaírás közben tapasztaltam hasonlót, mikor különféle (fiktív) figurákat mozgattam, azaz megpróbáltam jellemüknek megfelelően alakítani sorsukat. Párbeszédeiket, cselekvéseiket, konfliktusaikat, melyekben igyekeztem tiszteletben tartani a klasszikus drámaírás hagyományait. Ám menetközben derült ki, hogy a szereplőimnek más a szándéka, mint az enyém. Nem tartották magukat az eredeti drámai helyzethez, hanem egészen másként viselkedtek és beszéltek, mint én akartam. Minden esetben alkalmazkodtam az újonnan kialakult helyzethez. Ha nem teszem, agyonütöttem volna a drámai helyzetet és önmagukkal meghasonlottá tettem volna a hősöket. Szóval a végén egészen más sült ki az alaphelyzetből, mint én azt elképzeltem, de soha nem bántam meg. A jól megírt szerepben a hős soha nem beszélhet és viselkedhet másként, mint ahogyan a jelleme diktálja. Ezáltal lesz példaadóvá a köznapi ember számára, aki, ha bevallja, ha nem, mégis csak keresi a helyes viselkedésmodelleket, mikor színházba megy.

A legnehezebb az volt, amikor „meg kellett ölnöm” őket, mert a történeti hűség ezt követelte. Ezt ugyanúgy megszenvedtem, mintha nekem magamnak kellett volna velük halnom. Ha számomra is „csak szakma” lett volna mindez, akkor megoldhattam volna cinikusan, mint Higgins. Eperjes Károlytól kérdeztem egyszer, hogyan éli meg, amikor meg kell örülnie vagy meg kell halnia szerepe szerint, illetve amikor aljas embereket játszik. Kaján mosollyal az arcán közölte, hogy „ez a szakma”. Arra már nem emlékszem pontosan, hogy volt-e benne egy „csak” szócska, de úgy hiszem, hogy inkább nem, mert Eperjes is olyan művész, aki komolyan veszi a „szakmáját”. Hősökkel halni persze hősiesség, nem csepűragás. Hát egy darabig szenvedtem kedvenc hőseim elvesztésétől, aztán győztek a hétköznapiak, a maguk teendőivel, gyarló megoldandóival és a felemelő feladattal, hogy neveletlen gyermekekből kellett jólnevelteket faragnom. Szóval magam is Pygmaliont játszottam a magam mesterségében. A szakmai területre utalt elhalálozási jelenetek azért nem olyan egyszerűek a legtöbb színész számára. Vannak, akik kikészülnek attól az érzéstől, ahogyan átélik a szerepüket, vagyis átélik a meghalás minden nehézségét. Nem a halál ténye a nehezen elfogadható a legtöbb ember számára, hanem a meghalás, és annak módja. Ezért élnek meg az érzékenyebbek úgy, mintha épp a halál markából menekültek volna meg, tehát egy átélt infarktus, stroke vagy súlyos baleset után térnének magukhoz. Nos, ehhez kell a jó családi háttér, amely átsegíti a köztes létben szenvedő művészt ezen az állapoton.

Egy híres magyar tragikáról hallottam a következő sztorit. A hölgy királynői szerepre készült, és nagy művész lévén, teljesen beleélte magát az alakításba. Éjszaka bement a szobájába a férje, akire is a művésznő a legnagyobb fenségesség hangján ráförmedt: „Mit akarsz?” Mintha egy alattvalóval beszélt volna. A férj röviden és vulgárisan közölte, mit akar tőle. Mire a tragika: „Megörültél? Egy királynővel?!” Ez a kacagtatóan groteszk történet már arról szól, amikor a hétköznapiakat is átszővi a műalkotásra való felkészülés. Nem tudom, mi lett volna, ha műértő és műpártoló férjem lett volna, aki úgymond a tenyerén hord. Valószínűleg idegesített volna, mert nem szeretem, ha kényeztetnek. Az átlagos férfi pedig inkább játékbabára vágyik, akit babusgatni lehet. Viszonyzsképpen gügyögésre, örök hálára, lekötelezettségre. Adott kereteken belül játszott, előre megírt szerepek előadójára. Hozzám viszont nem illettek az átlagos férfiak, akik semmilyen hatással nem voltak rám. Azért keményfiúkra se vágytam, mint akit el akartak nekem játszani, összetévesztve a félresikerült macsó szerepét az őseredeti férfiassággal, mely úgy gondoskodik, hogy ezzel nem hivalkodik, és elveszi magának a nőt, de nem igázza le, hanem tiszteletben tartja. Mindenesül. Mert a valódi tisztelet arról szól, hogy értékeli a nem változó részünket is. A lélek „beltartalmát” vagy régiesen szólva belbecsét, mely azt a „programot” hordozza magában, amelyre születésünk előtt elígértük. Istennek, tehát ember azt nem sértheti. Leigázni pláne nincs joga. Belőlem épp ezt a részt akarták mindig feltörni, ezért nem vállaltam a közös életet hosszú távon senkivel. Csend helyett most zaj lenne körülöttem, megfosztva a békés alkotás ezen kései lehetőségétől. Talán az életemtől is, mert hosszú távon nem tudtam volna egészségesen elviselni, ha rosszul bánnak velem.

Hogyan kelhetnek életre a kitalált szereplők? Egyszerűen. Műveink, miután befejeztük őket, elindulnak a saját útjukon, ugyanúgy, mintha hús-vér nő valóságos gyermekei lennének. Saját akarattal, saját sorssal rendelkeznek. Sikeresekké vagy sikertelenné válnak. Diadalmaskodnak vagy elbuknak, de ugyanúgy nem szabad visszatartani őket ettől, mintha a mi élő gyermekeink volnának. Persze egy mű elengedése jóval könnyebb, vagyis annak tűnik. Mikor eljutunk ahhoz a stádiumhoz, hogy elérkezik a bemutatás ideje, megkönnyebbülünk, hogy eztán már nemcsak a mi gondunk az ő gondjuk. Pirandello eleveníti meg ezt a Hat szerep-ben. Hősei elindulnak, keresgélnek, aztán a helyzet túlon túl is drámaivá válik.

S nem valami hasonló történik, amikor egy korábban keletkezett művet teljesen másképpen interpretálnak, csak mert a korszak, amely újonnan befogadja, már másképpen él és gondolkodik? Vagy amikor egy klasszikus alkotást a musicalek gejl világa számára is közérthetővé tesznek. Ilyen volt a Don Quijote, melyet nagyszerű színészekkel előadva még csak nem is helytelenítünk. Máskülönben ki olvasta volna el a mai rohanó világban a Búsképű Lovag történetét néhány irodalomrajongón kívül? De vegyük az Új Zrínyiaszt: Mikszáth azt érteti meg közönségével, hogy a régi korok hősei mennyivel másképpen éltek, s hogy az ő erkölcsiségük egy másik, romlott korban hatni próbálva már groteszk helyzeteket teremt. Ugyanazok a hősök jelennek meg, állig felfegyverkezve, ahogyan a saját, kardcsörtető korokban is tették, de már nem ismerik és nem tisztelik őket. Óriási feltűnést keltenek régies ruházatukkal, és azzal, ahogyan meg akarják regulálni a XIX. századi közösséget, mely hozzájuk képest alaposan lesüllyedt. Így Mikszáth és így Zrínyi. De vajon a politikai tőkét kovácsoló közszereplők hogyan fogadták volna ugyanezt? „Mindössze” ennyivel szembesíti őket Mikszáth Kálmán, a korabeli zseniális szerző.

Volt egy drámai kísérletem, mely társalgó drámának indult, de egészen máshogyan bontakozik ki. Unatkozó polgári társaság tagjai új társasjátékot találnak ki önmaguk szórakoztatására: mindenki kiválaszt magának egy közismert figurát és eljátssza a saját elképzelése szerint. Előbb csak felöltik annak jelmezét, utána indul a játék. Egy részük lelkesedik, mások terhesnek érzik a rájuk mért szerepet. Mikor már kezdik élvezni a színjátékot, kiderül, hogy a társaság jelentéktelen tagja, egy csúnyácska nő túlságosan beleéli magát a szerepébe. A helyzet adott: mikor jelmezek között válogatunk, többnyire épp az ellenkezőjét választjuk, mint amilyenek valójában vagyunk. A kis szürke szereplőből így válik vérmes Carmen, aki ráadásul komolyan gondolja, amikor kiszemeli magának egyik barátnője férjét. A történet annál is inkább groteszk, mert a hősök egy része valós szereplő, azaz történelmi figura, míg mások irodalmi, zenei, tehát fiktív szereplők, akiket most másféle formában keltenek életre. Ahogyan egymáshoz szólnak, már az is anakronisztikus, mert hiszen másképpen beszéltek Julius Caesar korában, mint napjainkban. Mindenesetre színpadi kísérletem való a helyzet és a szereplők.

Más kérdés, hogy mindez, szándékosan kiforgatva, egészen másként hatna. De hát nem erről szólnak az önkényesen megváltoztatott drámai alkotások, csak mert a rendező erre feljogosítva érzi magát? Az egymásnak, egy beltenyészetnek kreált művészet, vagy amit annak hisznek. Amitől távol tartja magát a közönség, mert jól érzi, hogy őt eleve kirekesztik belőle. Nem neki szánják, nem vele foglalkoznak, hanem csakis és kizárólag egymással, egyfajta perverz játékban, mely betekintést ugyan ad, de részvételi lehetőséget nem, az érdeklődőnek. Tinédzser- és ifjúkorom filmművészetében

jelentkezett ez a tendencia. Sok volt a befejezetlen alkotás, amikor végül odabiggyesztették a „Vége” feliratot, de valódi befejezés nem volt, mindenki gondoljon, amit akar, fejezze be a közönség, ki-ki ízlése szerint felkiáltással. Ám ez csak annyit jelentett, túl a divatirányzaton, hogy a rendező és a forgatókönyv írója lerázta magáról a felelősséget az eszmei mondanivaló és a katarzis biztosítása alól. Márpedig a film hasonló műnem, mint a dráma. Konfliktus, drámai feszültség nélkül hiányos lesz, és a végén igenis szükséges a katarzis, a megnyugtató feloldás, máskülönben a feszültséget a közönség hazaviszi, megoldást senki nem kínál számára. Ám ha a művész se tudja, akkor ki, ő pedig hogyan vezesse le a fölös feszültséget, melyet ráadásul mások gerjesztettek benne?...

Persze a dolgokat lehet sokféleképpen látni. Egy fiatalkori filmélményem kapcsán vontam le ezt a tanulságot. A címe: Dodeskaden. Japán filmdrámaként szerepelt a színlapon. Erős társadalomkritika fogalmazódik meg benne, a félreértések és komikus helyzetek kiváltó oka pedig az, hogy egészen másféle kultúrából származnak. Túl azon, hogy az azóta már egészen természetessé vált felfogás szerint különféle lepukkant alakok jelenítődnek meg benne, maguk a helyzetek is másféle értelmezést kapnak az európai kultúrában. Főhőse egy fogyatékos fiatalember, aki villamosvezetőnek képzeletben magát. Reggelente együtt imádkozik édesanyjával, aki nem tudja megváltoztatni fia rögeszméjét, így tettet, hogy hisz benne, és mindennap ellátja elemózsiával, mielőtt „dolgozni” indul. A közös imádság is groteszk: együtt óbégatnak a házi oltár előtt, egyre hangosabban, amit a fiú híven követ, ahogyan kiskorától fogva megtanulta. Utána elindul villamost vezetni, azaz az utcán szaladgál és utánozza a villamos hangjait, annak zakatolását, melyről a film a címét kapta. Karjával fémkarok mozgását utánozza, s mikor így körbevágtázik az utcán, a gyerekek megkergetik, kicsúfolják, megdobálják kővel. Mindenki tudja, hogy bolond, csak ő nem. Ahogy lenni szokott. A filmnek különféle kerge szereplői vannak még. Ezek egy része háborús sérült, mások megrögzött alkoholisták, de van egy munkanélküli építész is, aki csupán képzeletben építi házait – légvárakat –, miközben kisfia gondoskodik róla. Éttermekből hozza el az adományokat – maradékokat –, amiket aztán a szeméttelp közelében lévő viskójukban melegít fel. Kétségtelen, hogy a Dodeskaden jeles filmalkotás, a hatása azonban nem sokat változott az időközben eltelt évtizedek óta sem (pár éve újból megnéztem). Annak ellenére, hogy filmdrámát ígért a színlap, a mozi közönsége harsányan nevetett, jókat hahotázott rajta. Az alkotók talán megütköztek vagy felháborodtak volna rajta, ha ezt megtudják, erről azonban nincs értesülésem. Elraktározódott azok közé az élmények közé, amelyeket leginkább úgy tudnék jellemezni, hogy úgy az idősíkok, mint a fizikai dimenziók elcsúsztak egymáshoz képest, és a művész, annak ellenére, hogy egészen más volt a szándéka, kellemes perceket okozott távoli közönségének. Hogy ez helyesen van-e, azt azért nem tudnám megmondani, mert én az eltolódott dimenziók és idősíkok másik térfelén helyezkedem el. Még csak azt se tudom, hogy az általam humorosnak ítélt jeleneteket a japán néző is annak ítéli-e, vagy felháborodna, ha ugyanabban a moziban ülve én dőlnék a nevetéstől, miközben ő meghatódik – ahogyan a szerzők szándéka ezt sugallja. Megint más kérdés, hogyan hatna ugyanez a filmdráma más égtájakon: a flegma Amerikában, a vérmes Itáliában, a humortalan német közönség előtt, vagy a tipikus angol humor hazájában, a ködös Albionban? Külföldi tartózkodásaim alatt ugyanis úgy tapasztaltam, hogy teljesen más a nevetés és a fenséges ezekben az országokban, mint nálunk, Magyarországon. Pedig a bennünk sokat kritizált általános lehangoltság ellenére nagyon is szeretünk jókat nevetni. A különbség abban a legmarkánsabb, hogy mi inkább a helyzetkomikumot értékeljük leginkább, míg más népek, így a német vagy az olasz a jellembeli fogyatékosságokat, az arisztophaneszi humort, amit mi alantásnak tartunk. Ezek a vásári komédiák világát idézik, és nem különösebben tartjuk nagyra, ha

egy drámaszerző ezekkel a módszerekkel él: szellentés, farba rúgás, ürülék emlegetése. A vérbeli jellemkomikum ugyanakkor nálunk is díjazott, csupán a felfogásunkban van nagy különbség.

És van egy olyan pillanat, amikor a korábban elengedett „gyermekek”, alkotásaink visszatérnek hozzánk. Egy időre, vagy tartósan, hogy egymást ismét inspirálva valami minőségileg másat hozunk létre. Érdekes az újraolvasások élménye. Egy dráma befejeztével, mikor már túl vagyunk a legépelésen, igazításokon, valósággal kiürülünk. Besokallunk a darabtól, egyfajta káosz keletkezik, mely keresi és várja a lehiggadást. De az nem jön egy ideig. Ha ilyenkor foglalkozunk a kész művel, valóságos csömör fogja el az embert. Nem tetszik, minden bajunk van vele, elégedetlenség tölt el. Nem is szabad egy ideig belenézni se. Hagyni kell érní. Aztán, mikor lehiggadtunk, más témákkal foglalkoztunk, érezni fogjuk a hívást, hogy újból átolvassuk. És érdekes, hogy ekkor már ismét tetszik. Meg tudjuk indokolni, mit miért értettünk úgy. Feltéve, ha van kivel megbeszélni. Ez nemcsak lelki habitus kérdése. Van, aki a förmedvényeivel is úgy tud nyomulni, hogy előbb-utóbb hozzászoknak a jelenlétéhez a szerkesztőségekben, színházakban, s végül közönség elé kerül. Míg mások, akárcsak a drága jó Katona József, sebzett vadként vonulnak vissza a flegma vagy cinikus megjegyzésektől, s többé nem óhajtanak parttalan párbeszédet folytatni olyanokkal, akik szimplán nem értik meg őket. Nincs rá recept, melyik út a helyes. Nekem is számtalanszor tanácsolták, hogy nyomuljak a kiadóknál, ne adjam fel, merthogy mindenki így szokta. Ez azonban nem érv. A Rákosi-korszakban mindenkinek „szokása volt”, hogy ész nélkül tapsol, mikor mindenki látja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy helyes volt, vagy hogy mindenki szívből csinálta. Nem minden társadalmi és társasági szokást kell felvenni. Egy művész nem lehet pusztá majmolója mások idétlen szokásainak, csupán mert ez a konvenció. Jó esetben a művész a lámpás, ahogyan Gárdonyitól tanultuk: neki kell utat, fényt, megvilágosodást adnia mások számára. A többi imitáció, majomkodás, ami előbb-utóbb kimegy a divatból.

Most megint nem érzek elég visszajelzést, jóllehet az idén már a második verseskötetem jelenik meg. Vannak kultúrák, ahol egy új könyv születését ünneplés fogadja. Az oroszok máig nagy becsben tartják költőiket, úgy tudom. Még a szegénynek mondott Latin-Amerikában is ünnepszámba megy az irodalmi művek „könyvvé válása”. Csak nálunk degradálódott arra a szintre, hogy mindig ugyanazok a bennfentesek mondják meg, ki vagy és ki lehetsz. Verseskötetre alig jut valami támogatás. Költők és költőcskék alig-füzetnyi kötetkéket adnak ki, kevés verssel, szigorúan papírkötésben, az ünnepélyességnek még a látszatától is mentesen. Hogy emiatt nem értékelik többre, vagy mert amúgy se olvassák el, nem tudni. Miközben harmadik terjedelmes kötetemet nézem át nyomdai változatában, néha a fejemet csóválom, hová teszik a szemüket a szerkesztők, bírálóbizottsági tagok. Vers vagy versezet? Ennyit azért kellene tudni megkülönböztetni egymástól.

Gondolatok a boldogságról. Sokan, sokféleképpen próbálták megfogalmazni, de azért lehetetlen vállalkozás, mert megfoghatatlan, akár egy szépséges pillangó. Nekem ehhez hasonlít, ilyen formában látom. Nem száll le mindenhová, csak ahol neki megfelelő „kert” talál. Szépségét se mutatja meg akárkinek, mert a vulgáris szemléletű ember olyan, akár a magát vadul utánvető gyermek. A pávaszemet is csak egy pillanatra láthatod, pillanatnyi szépségben van részed. A szender szárnya olyan gyorsan verdes, akár a kolibrié. Ha néha, ritka kedvében mégis leszáll virágaidra, melyek közül előszeretettel választja ki az ő pávaszeméhez hasonló violás árnyalatúakat, a legkülönlegesebb látványban lesz részed. Halványlila szárnyfoltjával megtiszteli az éjjeli violáidat, lila muskátlijaidat és a többi, hasonló virágú növényedet, felszedegeti róluk a virágport, néha komótosan végigröpködve,

időnként megpihenve, aztán elillan. Azt hiszem, hogy a boldogság is ilyen. „Milyen szép!”, kiáltasz fel, de rögtön hozzá is kell tenned: VOLT...

Van persze egyfajta csendes házi boldogság. Ez a megelégedettség maga, melynek nincsenek szélsőséges kilengései, mint a határtalan boldogságnak. Ez ugyanis úgy tör ki, ahogyan a láva a hegy mélyéből. Aki túl közel áll hozzá, azt megégetheti. Ezért nem kívánok nagy szerelmeket szeretteimnek. Igaz, aki nem ismerheti meg ezt az érzést, azt örök hiányérzet kínozza. Nos, a boldogság efemer voltát azért érzi át az ember, mert mikor még ott van, nem, vagy alig érzékeli. Dúl a szerelmi dráma, a hatalmi harc, ki az erősebb, ki tudja behódoltatni a másikat. Mert a mai világ szerelmi drámája ilyenformán torzult el. Amorózóinkban erős a birtoklási vágy, mely inkább utal egyfajta ősemberi, alulfejlett érzésvilágra, mint modern, civilizált emberi érzéskultúrára. Aki birtokol, az rátelepszik a másik személyre. Nem hagyja élni, lélegezni, fejlődni. Lefojtja, mélybe kényszeríti a valós érzéseket. Ezek aztán idővel a felszínre törnek, gyakran hatalmas robbanások kíséretében. Ezek a nagy szakítások. Utóbb átértékelhetik dolgaikat, de a lényeg nem változik: túl későn vették észre, melyik volt az a pillanat. A szép szárnyú, tarka pillangó tovaszállt, nincs visszaút. Múlt időben kell emlegetni mindazt, ami megtörtént. A csoda pedig másik szép kertet keres magának, ahol békésen szedegethet – egy darabig. Mert aztán megint megzavarják, és ő kénytelen továbbállni. Oda, ahol csend és békeség van.

Lehet, hogy zajongásaink zavarják meg a boldogság törékeny pillangóját? Meglehet. Nagyon kevés ember van, aki csendben tud maradni, ha a boldogság majd szétfeszíti a mellkasát. A hangoskodás, lelkes csapkodás, ugrálás aztán elriasztja az érzékeny lényt, melynek jelenléte megtisztelő számunkra, legfeljebb nem érzékeljük időben. Ezért veszíthetjük el. A nem-szerelmi boldogság, mely nem szerelmi, nem erotikus jellegű, hanem egyfajta sikerélmény, vagy valami hozzá hasonló, megint csak utóbb jut el a tudatunkig. Mikor CSINÁLJUK, benne vagyunk, a műveletre koncentrálnak, nem a saját érzéseinkre. Ezek rendezéséhez idő kell. No, csak ezt ne emlegessük kortársainknak! IDŐ! Ami nincs, mégis annyit hajszolják. A megfoghatatlant, a kimeríthetlent, bármennyi legyen is belőle, mert hiszen a mai ember nihilista. Számára ez sincs. Hát persze. Ha Istent meg tudja tagadni, miért ne tagadhatna meg bárkit és bármit? Szóval hajtja a NINCSet, miközben észre se veszi azt, ami VAN. S akkor ne mondjuk rá, hogy szegényke... Olyan, mint Karinthy tűzbe jött egysejtűje, és az általa kipécézettek, sorra mind. Mindenki másba szerelmes, mint aki a közelében van, úgymond kéznél van. Csak akkor derül mindenre fény, amikor a szerelmes láncolat végül körbeér. Perdita szereti a kis kedvest, akit utolér az egész kört elindító szifilisz egysejtű kórokozója, és az egész abszurd sorozatnak véget vet. Hát így is véget érhet a boldogság...

Talán abban is van a hiba, hogy túlzottan leszállították a kommunikációs szintet maguk között az emberek. Hogy ennek mi az oka, az több mindenben keresendő. A filmipar, modernnek vélt vulgáris színház mindenesetre nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a magát egyre civilizáltabbnak, okosabbnak hívő, mai ember nagyjából leszáll érzelmileg a magának nőt rabló ősember vagy a partnereiket összevissza váltogató állatok szintjére. Pedig az értékes párkapcsolatok mindig szövetséget jelentenek. És ebben az elvadult világban van is kivel, mivel szemben szövetséget kötni, ha jót akarunk magunknak. Ehhez képest a nyíltszíni szex nem más, mint egy intézményesített peep-show.

XXXIX.

Szaltózó embereket nézek, s közben különös dologra asszociálok. Tudom, hogy a fiatalokat úgy tanítják be erre a mutatványra, hogy közben az edzőjük alulról megtámasztja a hátukat és a vállukat, amitől biztonságban érezhetik magukat. Ezt addig gyakorolják, amíg a mester keze ki is maradhat, a mozdulatsor pedig magabiztos nélküle is. Akárcsak a bicikliző gyerekek, miután az addig gondosan velük futkosó szülő már újukra bocsáthatja őket. Ugyanakkor engem emlékeztet a boltív építésére is ez a műveletsor. Hogy a boltív stabil legyen és egyáltalán megálljon, alászalazzák, úgy rakják rá a téglá- vagy kősorokat egymás után. Mikor kész az építmény, a szaluzatot eltávolítják, de a szerkezet nem omlik össze, hanem évszázadokig is fennállhat. Szóval a kövek is olyanok, mint a bizonytalankodó gyerekek, akik igénylik a felnőttek segítségét. Mikor készen állnak az önálló életre, már megállnak a maguk lábán. A kövek esetében szó szerint is. Ez a két kép fonódott össze képzeletemben, mikor a szaltózókat néztem. Most is ugyanúgy ugranak, mintha a mesterük keze alattuk lenne. Tehát az alátámasztás képzeletbeli, nem valós. A kövek úgymond egymásba kapaszkodnak, a köztük, alattuk levő hiány ugyan feszültséget teremt, de ez egyenletesen oszlik el, tehát nem bontja meg az épület egységét. Az ugrók is csak odaképzelik az edzőt, aki eredetileg nemcsak megtámasztotta őket, hanem adott is nekik egy kisebb lökést az átforduláshoz. Tehát a korábbi segítséget most nekik maguknak kell pótolni, saját testük rugalmassága és a betanult mozdulat révén. Ha Makovecz szerint az építészet megkövült zene, akkor a sportnak ez az ága dinamizált építészet, azaz mozgássá konvertált zene?☺))

A kerékpározás már jóval köznapibb, az analógia, ami az egész univerzumot áthatja, mégis adódik. A rögzítés, amit a szülő, nagyszülő biztosított, menten megszűnik, amint a kis nebuló ráérez a dolog lényegére, az egyensúlyban maradáshoz szükséges mozdulatsorra. Hogy ezt az izmok, idegek vagy a fülben levő érzékeny egyensúlyi szerv biztosítják, azt ki tudná megmondani? Valószínűleg az egésznek az összjátéka. A nagy karmester mégis az agy, ezt senki nem vitathatja el tőle. Ezért nem tanítható be ugyanez a sérült idegrendszerű fiataloknak. Vagy mégis? A híres Pető-módszer ennek beidegzésére is hathat? Erre még nem tudjuk a választ.

Mint ahogy arra sem, hogy a formálódó galaxisok, melyek egy korábbi csillagrendszer elemeire hullása után jönnek létre, valami hasonló formában adnak bátorítást a születendő csillagoknak, azok pedig az általuk befogott bolygóknak, holdaknak, meg a többi úrtörmeléknek, ami aztán meghatározott rend szerint kering tovább a maga pályáján, míg ki nem alakul saját belső rendjük, az a bizonyos, központi irányításon vagy vonzáson alapuló. Ha úgy vesszük, ebben is érvényesül az az erő, amely előbb valamiféle építő szándékot biztosított a teljes anarchiában keringő többi elemnek. A maga is formálódóban lévő központi nap kialakítja saját nukleáris rendszerét, mely akkora vonzerőt, azaz gravitációt biztosít mindenki más számára, hogy egyre jobban kivehető kozmikus tánc ritmusára kezdenek lejteni. Bizonyára ennek is megvan a maga jól megkomponált zenéje, elvégre zene nélküli tánc nem lehet, de legalább is nem lehet harmonikus. Nos, a meghatározott rend szerint felépülő galaxis, ha formájában nem is hasonlít a boltívhez, mégis mutat vele némi analógiát. Az előbb szanaszét röpködő építőelemek előbb a központi mag hatására szállnak egyre szervezettebben, majd kialakul a teljes rend, amit egyre ritkábban zavarnak meg külső pályára szorult elemek. A nagy kőzaporok és bolygóütközések után a boltív szilárdságával tartja össze az egészet egy láthatatlan erő, tehát a rendszer elemei ugyanúgy tudják a feladatukat, mint a boltív kövei. Minden szilárd, egységes

és megbonthatatlan. Vagy tényleg az? A világon minden változó, tehát az öröknek hitt rendszerek is összeomlanak egy idő után. Igaz, addig elég szépen működnek a számukra adott rendben.

Az öregedésről. Mitől lesz oly kevésbé vonzó a korábban szép, az öregedéstől viszont valósággal széteső arc? Pontosan senki nem tudja megmondani, de valószínű, hogy megbomlik a belső rend. Az előbb az arany metszés szabályainak megfelelő arcfelépítés elveszti arányait, eltorzul, s végül egészen másat tükröz, mint azelőtt. Mit is tanultunk a szépségről? Hogy a megfelelő arányoktól szép, ahogyan a Mílói Vénusz vagy Mona Lisa. Mikor petyhüdtté válik a bőr, megjelennek a ráncok, lefelé ível a száj, az ovális arcforma megváltozik, megnyúlik az áll, lefityved a szemhéj, természetes, hogy másak lesznek az arc különböző részei egymáshoz való viszonyulásukban. Ám talán a legfontosabb változás az, ami belül történik. A szép arc tulajdonosa már nem érzi magát olyan magabiztosnak, mikor ez a változás elkezdődik, vagy mikor már nagyban zajlik. A lélek elbizonytalanodik, holott az igazi szépség belülről sugárzik. A legszebb, legarányosabb arc is eltorzul, ha ez csak genetikai adottság, a „belbecs”, azaz az ember beltartalma, lelki világa viszont értéktelen, netán gonosz. Elárulja ezt a hideg tekintet, indulatoktól eltorzuló arc, gonosz mosolyra húzódó száj. Politikusnőkön látni efféle jeleket, mikor már igen romlottakká váltak, magukhoz korrumpálta őket a korszak. Vagy „alából is” ilyenek. Ám ha odabent rend van, a legnehezebb öregség se tudja teljesen elhervasztani és eltorzítani mindazt, ami nem is a külső formák aránya miatt mutatkozott meg rajta korábban. A lélek rendje tovább él. A romlandó részünk nem rontható el külső, fizikai változások által. Aki megretten fizikai vonzereje elvesztésétől, az valósággal pánikba esik. Ekkor jönnek a kozmetikai műtétek, a nagy korrekciók, vagonszámra fogyasztott kozmetikumok, hajszolt edző és wellness programok. Sokszor tettem fel a kérdést magamban: vajon mitől félnek és mire hajtanak? Ha mindenki sikeresen meg tudná hosszabbítani az életét effajta praktikákkal, akkor jóval hamarabb túlnépesedne a Föld, mint ahogy most kilátásban van. Aki túl sokáig szeretne élni, az vajon vágyakozik-e annak a kornak a megérésére is, amikor vízhiány lesz a Földön, aszályok sújtotta területek terjednek egyre nagyobb mértékben? Mikor már a mindennapi betevő megtermelése is gondot okoz, olyan mértékű lesz az ökológia rendszerek egyensúlyvesztése, vonzó lesz-e az élet?

Idős ismerősöm meséli, aki elérte a kilencven éves kort, hogy már a legtöbb családtagját elveszítette. Ő volt a legidősebb testvérei között, mégis neki kell túlélnie őket. Barátai is „elhagyták”, ahogyan valamikor Weöres Sándor is panaszkodott ugyanerre. És valóban: túl a genetikai kódon, a számunkra rendelt élethosszon, amit belénk programoztak elindulásunk előtt, vajon mi tartja itt az embert? Elintézetlen dolgai? Meg nem bánt bűnei? A félelem, hogy az átkelés a túlsó partra nehéz lesz? Van, aki vágyik az eltávozásra, mégse teheti még. Ahogy korábban feljegyeztem, a vén kaszás nagy bendője számára meg kell érni előbb. Csak bizonyos formában és érettségi fokon hajlandó elfogadni bennünket. S hogy ehhez miért kellenek a ráncok, a fölös hájak, a sok felhalmozott salakanyag, melyektől nem tud megszabadulni a szervezet, azt ki tudná megmondani? Csak az ókori közmondás marad: Ízlések és pofonok különbözők...

Az ember pedig, aki maradni vágyik, vagy csak retteg az elmúlástól, mégse szokott maga után nagyszerű alkotásokat hagyni. A szakemberek által összerakott új arcforma, akár a leghülyébb ízlés szerint megalkotott elemek, változnak a kordivattal. Keleti nők tömegesen operáltatják át mandulavágású szemüket, mert szégyellik az angolszász kultúrában lenézett mongolredőt. Michael Jackson kis pisze orra vágyott húsos néger orra helyett, és végül addig igyekezett, hogy méretében összezsugoríttassa, hogy szervezete vette a parancsot, és maga is zsugorítani kezdte orrcsontját.

Hypo tartalmú arckenőcseivel együtt teljesen gnómmá változott, mire elérte a negyvenes éveit. Szép lett? Talán előbb a maga elképzelései szerint, de a vágyott harmóniát nem tudja megteremteni a sebészkes. A manapság divatos „szájfeltöltés”, azaz az ajkak mesterséges anyagokkal való beinjekciózása kifejezetten visszatetsző. Elrontja a természetes mimikát, a sugározni kívánt erotikus valami nem jön össze. Mint ahogy a hatalmasra átoperált keblek se teszik sokkal nőiesebbé viselőjüket, a szilikon betétek nevetséges recsegéséről már nem is beszélve. A nőiség pontosan azok közé a dolgok közé tartozik, amelyek csak belülről tudnak sugározni igazán. Korábban feljegyeztem, hogy családom minden tagja pontosan tisztában volt mindig a saját nemével. Senki nem vágyott arra, hogy ezen változtasson. A nők mind nagyon nőiesek, a férfiak nagyon férfiasak, vita nem volt, nincs ezen. S hogy ez mire jó? Nincs nagyobb átok, mintha valaki ezen identitását hajszolja egy életen át, ahelyett, hogy saját szerepével és feladatával jönne tisztába. Mert azt hosszasan keresgélni kell. És érdemes is. Csak gondoljunk bele: ha valaki még öregen is fiatalos és hódító szeretne lenni, mikor és hogyan tesz eleget valódi élethivatásának? Mikor akar jó nagyszülő, bölcs öregember lenni? Hogyan jut el az öregkorra olyannyira jellemző életbölcességhez? Mikor akar kiteljesedni pályáján? Az más kérdés, hogy a jelenkorra legkevésbé sem jellemző az, hogy tanulni akarna az idősektől. Tiszteletlenül nem is lehet. A „mindenki mindent jobban tud mindenki másnál” habitusa ezt nem is teszi lehetővé. Marad egymás félrelökődése az útból, az emberiség mégse látszik haladni semerre. Továbbra is az egymás iránti értetlenségben tobzódik. Pedig mindössze egyetlen törvényszerűséget kellene figyelembe vennie: rohanás közben nem látszanak a részletek. A lényeg pedig gondosan el van rejtve ezekben az apró alkotóelemekben. Nos, akkor ki mit csinál rosszul...?

Gondolatok a könyvkiadásról. Nem lehet nem foglalkozni a kérdéssel, mert mára olyan anomáliákkal terhes ez a terület, hogy nem szeretnék a néma cinkosok közé besorolni, csak mert úgy tűnik, egyelőre nem változik semmi, és senki nem szól rájuk. Valaha úgy működött a dolog, hogy a szerzők jelentkeztek valamelyik kiadónál műveikkel. Egykor ráadásul kézzel írtak és másoltak mindent, ami önmagában nem kis munka. Ha a kiadó látott benne fantáziát, megajánlott x összegű honoráriumot a szerzőnek, s ha megegyeztek, a könyv megjelent nyomtatásban. A könyveket természetesen a kiadó terjesztette, reklámról is ő maga gondoskodott, eszébe se jutott, hogy ilyesmivel egy író terhelt. Mára mindez megváltozott. A szerző legelőször is megírja a könyvét, közben ő gondoskodik a megélhetéséről (mivel amúgy a kutyát nem érdekli, hogy megél-e, vagy hogy vannak, lesznek-e még írók, költők a technokraták és szatócs szintre süllyedt kereskedők által uralt világban. A kész műveket a szerző eljuttatja különböző kiadókhöz, ezek vagy leereszkesznek hozzá vagy sem. Ha pozitív választ kap, jön a következő kérdés: tud-e pénzt szerezni a nyomtatáshoz? A szerzőnek kell pályáznia, különféle bürokratikus eljárásokon, akadályokon átvergődnie, majd szerződést aláírnia a megfelelő kötelezettségekkel a támogatást nyújtó szervekkel. Ami pénzt szerezni tud, az többnyire csak a nyomdaköltségeket fedezi, ám egy könyv megjelenése ünnepszámba megy (kellene, hogy menjen), így valakinek meg kell szerveznie az író-olvasó találkozót, valamint a könyvek eladását. Ezeknek több helyszínen is érdemes megtörténniük, ha valódi terjesztésről akarunk beszélni. Jó esetben nem kérnek terembérelti díjat, egyébként igen. Útiköltség, egy kis harapnivaló, üdítő, igen szerény körülmények között. Ha csupán könyvterjesztőre bízta a dolgot, annak a költségei több mint a kötet árának a felét teszik ki. Ez annyit jelent, hogy nem jön vissza még a nyomdaköltség sem. Szóval aki dolgozik a mű megírásért, majd egy sor erőfeszítést tesz a kiadással és terjesztéssel járó mizéria legyőzésére, annak maradnak a mínuszok, a nyomdásznak, kiadónak viszont úgymond ki lehet termelni a saját hasznát úgy, hogy közben nem is strapálja magát.

A könyvek küllemére viszont alig-alig adnak. Ha a szerző mindennek maga utána nem jár, akkor az olvasószervezőkre, egyéb nyomdai személyzetre bízott könyv tele lesz sajtóhibákkal. Egyedüli megoldás a pdf formátumban átadott kézirat, amibe senki nem tud belenyúlni. Marad a borító, ahol alaki hibákat lehet véteni, a fűzés helyett ragasztás, amitől egy bizonyos használat után széthullanak a könyv lapjai. Lehet durva hibákat belecsempészni a könyv „pedigréjét” jelentő belső borító szövegeibe, a tartalomjegyzék elírásába, valamint el lehet tolni az illusztrációk minőségét.

Manapság már vannak emeltebb szintű pályázatok is, ahol lehet pályázni a technikai költségekre, valamint a fent említett járulékos költségekre is. A helyzet azonban az, hogy a pályázott összegeknek csak töredékét adják, a többit valahonnan össze kellene koldulni. Gerinces embernek már ennyi akadálytól is elmegy a kedve, nemhogy még tovább folytassa a kiadók által magukról lerázott teendőket és felelőségeket minden más részét. Ugyanakkor tudjuk jól, hogy van egy parazita réteg, amely mindent elér, mindent kijár a maga számára, lett légyen akármilyen tehetségtelen is. Ezek velünk ellentétben nem szégyenlősek. Előbb kilincsel, aláatoskodik, aztán, ha nyeregbe jutott, lekezel mindenkit, fölényeskedik, nagyképűsködik, másokat félrekönyököl az útjából. Szóval működik tovább a Kerouac – Ginsberg módszer, melyet máig nem tudott kivédeni senki sem.

És vannak a performansz-pártiak, akik természetes humoruknál fogva jól el tudják adni magukat. Ám ha belegondolunk, milyen semmike kis hangja volt pl. Weöres Sándornak, s hogy milyen szerények a

vérbeli nagy művészek, nem várhatjuk el senkitől sem, hogy átvegye még a színészek szerepét is, azaz hogy ő maga adjon is elő mindent, ahelyett, hogy színművészek vennének részt a neki szentelt előadásban. Így lesz a könyvünnepből lehangoló esemény, ami után idézhetjük József Attila halhatatlan szavait: „Kuncog a krajcár...” De hogyan lehetne kifejezni azt, hogy kuncog a mínusz...? S végül a hogyan tovább... Milyen körülmények között fognak megszületni az újabb érdemes művek, és addig miből éljen meg a művész és családja? Az alkotói pályázatokat olyanok szokták megnyerni, akiknek amúgy már a bőrük alatt is pénz van. Ki és hogyan tehetne rendet ebben a protekcionista, kaotikus világban, arra nem tudom a választ. Nyilván egy nagy műveltséggel rendelkező, profi műértő szakember, aki ura a helyzetnek, de hol van ilyen? A kultúra az egyik legfertőzöttebb terület a mai magyar valóságban. Kultúrpolitika kell, legyen is, csak legyen úgy hatékony a maga területén, hogy közben ne hagyja elsikkadni a zajos csoportok által folyton letaposott értékeket sem.

Folytatódik a szépséges ősz, enyhe idővel, napsütéssel. Az ég már bágyadt kék, rajta hol fehér, hol szürke felhők úsznak. Párásabb a levegő, mert időnként esetet. A fák sorra öltöznek aransárga ruhába. A későn nekiinduló akácok még mindig zöldek. A fű is üde zöld, csak kevésbé látszik ott, ahol beteríti a már barnuló avar. Az udvarosban a platánba oltott juhar is megbarnult. A mi fűzfánk is sárgul, de a lombja még nem annyira átlátszó, hogy át a lehetne látni a nyugati dombok irányába. A cinegék egyre közelebb jönnek a házhoz. A fűzfát gondosan tisztogatják a rajta meghúzódó rovaroktól. Mikor kimegyek az erkélyre, a tavalyiak, amiket már etettem, azonnal hangos cipityeléssel köszöntenek. Örömmel konstátálom, miközben odasúgom nekik, hogy a téli etetésre még várniuk kell, nincs annyira hideg. Hogy is lenne, mikor délutánra 20 °C-ra kúszik fel a hőmérséklet? Több irányban tevékenykedem, mikor mit keríték sorra. Az erkélyen összesöpröm a bepotyogott hungarocell morzsákat, amiket a szél befújít. A ház „boldogabbik felén” szigetelnek: a tehetősebbek a maguk költségén megcsináltatják, mivel a távfűtési díj egyszerűen megfizethetetlen. Arcátlan összegekről nyújtanak be számlát, amiről csak sejtjük, bizonyítani nem tudjuk, hogy velünk fizettetik meg a lumpenproletárok által soha be nem fizetett összegeket is. Mindig a becsületes emberrel, míg a széltoló mindent megúszhat. A világ dolgai nincsenek rendben. De ki fogja megváltoztatni őket?

Az íróknak időnként egészen lehetetlen körülmények között kellett élniük és alkotniuk. Nem tudom, hogy ez spontán alakul így, vagy mi magunk választjuk a kemény feltételeket. Ha így van, Pirandello jelentős lelki nagyságról tett tanúbizonyságot. Felesége örült volt, napi szinten rendezett hisztérikus, ájulásos jeleneteket, miközben az író menekült még a közeléből is. Lehet, hogy az örület jeleit épp egy kiemelkedő intelligenciájú ember nem veszi észre, mikor párt választ? Irodalmi példák szerint igen. Vagy ez volna a pillanatnyi megingás büntetése? Aki érdekházasságot köt, annak számolnia kell azzal is, hogy valamit belecsempészenek a kapott „csoomagba”. Jane Eyre történetéből tudjuk, mekkora terhet lehet róni valakire fiatalon, mikor még meggondolatlanabb, vagy számító család áll mögötte, melynek tagjai csak a maguk hasznát és a társadalmi felemelkedés lehetőségét nézik, nem pedig a fiatalok boldogulását. Hajdan természetes volt az érdekházasság intézménye. Aztán színre léptek az irodalom és zene kiválóságai, akik sikeresen tudták megjeleníteni ennek embertelen voltát. A feudális hagyományok és a fiatalok párválasztási szokásai pedig idővel változtak.

Visszatekintve az iménti gondolatra, Csokonai mennyire nehéz körülményeket vállalt fel. A hagyományos irodalomtörténet-írás szerint beleszületett, illetve a társadalmi helyzete alakította így. Vele kapcsolatban ugyanúgy nem tudni, vajon Lilla családja döntött-e helyesen, amikor családalapításhoz alkalmasabb anyagi helyzetű vőt kerestek a lányuknak, mint József Attila és

Kozmucza Flóra nehéz kapcsolatáról. Flóra asszony döntése drasztikus volt a korszak zsenije szempontjából, és azt se tudjuk, mi mindentől fosztották meg a magyar irodalmat azok, akik ebben érintettek voltak. Az irodalmi párcserék már nem voltak ritkák akkoriban. Csinszka is pályázott Babits Mihályra, de Török Szophie megelőzte. Flóra pedig épp szakmájánál fogva tudatában volt annak, mire számíthat József Attila betegsége kimenetelét illetően. Egy kívülálló, aki nem is túl jóindulatú, megítélheti érte, hogy épp a költő legjobb barátja kellett neki. Mint ahogy Illyés Gyulát is bírálhatják ugyanezért. A kettejük költészete nem említhető egy lapon. A korszellem nem részeltet kegyeiben szimultán két költőt is. A babér a kismizett József Attiláé, ez kétségtelen. A zseni ő volt, de a vele járó kilengéseket Flóra asszony nem vállalta. S talán mert a vonzás „kémiaja” Illyéssel kapcsolatban működött nála, míg József Attila hidegen hagyta, csupán a hiúságát legyezgette, hogy egyszerre két költő is csapja neki a szelet. Az utódok milyensége szempontjából persze indokoltabb, hogy az egészséges partnert választotta, nem a skizofrént, akitől egészséges utódokra nem is igen számíthatott volna.

Petőfi szerencsésebb volt, ha úgy vesszük. Míg élt, boldog házasságban élt Szendrei Júliával. A nagy költő özvegyének címe azonban túl nagy terhet rótt a magára maradt feleségre. Az irodalomtörténet sokféle értelmezést adott ennek az állapotnak, de a nemzet nem bocsátotta meg neki, hogy valóban „eldobta az özvegyi fátyolt”. Akkoriban már kevesebb volt a minden helyzetben nagyszerűnek és állhatatosnak megmaradó nagyasszony. A Ferenc József és Haynau nevével fémjelzett megtorlás kemény terror alatt tartotta a haza hűségében megmaradottakat. A rákövetkező Bach-korszak, melyet igazi valójában Madách Civilizátorából ismerhetünk meg, tovább puhította azokat, akik még kevésbé voltak állhatatosak. A kiegyezés, melyet manapság már csak pozitív oldaláról szokás bemutatni és értékelni, feltette a pontot az i-re. A negyvennyolcasokat kikiáltották maradiaknak, nyomult a mindent felvásárló „tőkés piac”, melyet teljes végkifejletében épp a mai ember ismer a legjobban. Állítólag társadalmi fejlődés se lett volna enélkül, mondják, de én nem hiszem. A nemzet szétesését épp ez a gazdasági kedvezményeket nyújtó, vagy azokkal kecsegtető korszak készítette elő. Trianon már csak kiteljesítette a korábbi folyamatokban korrumpálódott változásokat. A haza hiénái pedig mindig túlon túl hangosan csámcsognak. Mikor szabadságharcukat vívó távoli nemzetek ritka jeleneteit látom a TV-n, arra gondolok, hogy ugyan túl nagy véráldozatokat hoznak a hazájukért, de egyetlen pillanatra se merül fel bennük a jól jövedelmező hazaárulás gondolata. Mint ahogy nálunk kitenyészettek – épp a hatvanhetes hagyományok alapján állva – egy olyan konformista, haszonleső társaságot, amely csupán azért hozna áldozatokat, hogy ellenlábasait elpusztíthassa. Csak ne beszéljünk mellé: hatvanhét nélkül ez nem ment volna!

Még egyszer a támogatási rendszerekről. Hogy az érdekek, különösebb teljesítmény nélkül támogatottak mire költik a rájuk fordított tetemes összegeket? Van, aki nagy házra, luxusautóra, ámbátor láttam én már elivott agyú műfordítót is, aki pár év elteltével már meg se ismert, holott korábban nagy reverenciával viseltetett irányomban, amíg még publikációs felületet biztosítottam számára – másokkal ellentétben minden ellenszolgáltatás nélkül. Elmondása szerint annyi pénzt kap, előlegben is, hogy nem tud mit kezdeni vele. A szocialista elosztási viszonyokra emlékeztet ez a jelenség: akkor az értelmiséget becsülték mélyen alá, ezzel „érték el”, hogy az ország ne fejlődjön. Hozzánk képest a munkásokat jóval többre taksálta az erősen vonalas gondolkodású állam, jobban mondva annak képviselői (politikuskok, tenyésztett cenzorok és megmondó emberek). Mivel nagyobb vagyont nem lehetett felhalmozni, és azért is, mert túl nagy szellemi igényük nem volt a kiváltságosoknak, egyre több lett az alkoholista közöttük. Külön szociológiai tanulmányt érdemelne a jelenség, hogyan dolgozzák fel a hirtelen felemelkedett rétegek a számukra biztosított kiváltságokat. A lélek nem tud elhülyülni, nagyon is felfogja, mi történik vele, szégyelli magát és ítélkezik önmaga fölött. A folyamatos önvádat nem tudja elviselni, ezért válik szenvedélybeteggé. Nem kívánok felmentést, öngazolási lehetőséget nyújtani számukra, csupán hú krónikásként feljegyzem a velük történeteket is. Summa summarum, a helytelen elosztási viszonyok tovább görgetik maguk előtt a megoldatlan problémahalmazt. Ez pedig végül lavinaként sodor mindent és mindenkit magával, mikor eljön az ideje, mert túl sokáig nem figyelt oda rájuk senki. A fentieket persze inkább ezoterikus értelmezésnek fogja venni mindenki, aki úgymond számít, attól még fel kellett jegyezni, utólag szabad vitatkozni rajta, ettől magam se zárkózom el soha. Abba viszont nem szeretnék belemenni, még ennek az egyelőre privát feljegyzésként terebélyesedő könyvnek a lapjain sem, hogy a dolgok mögött rejlő kapcsolatrendszereket feltárjam, jóllehet tudok róluk. Nem szeretném elborzasztani a Kedves Olvasót vele, mert bonyolultabb ez a Rokonok összefonódásainál és házassági szokásainál is, a mára már egyre szabadosabbá vált szerelmi, jobban mondva ágybéli szokások tekintetében pedig még inkább.

Feltett szándékom, hogy a dolgok filozófiájával foglalkozom, még hozzá egyre többet. Aki visszafelé készül megtenni a még előtte álló távot, annak fel kell szerelkeznie az oda szükséges útravalóval is. Úgy tanultuk, hogy a filozófia felkészülés a halálra, vagyis egy másik életre. Ha visszanezék, márpedig egyre kevesebbet szeretnék, a már megtett útra, egyre kevésbé vonz az emberek által nyújtott, nyújtható érvényesülés lehetősége. Különösen annak tudatában, hogy ennek mi az ára. Amit a fentiekben leírtam, annak lényege ismét csak a szellemi prostitúció. Megalkudni valamivel, amiről tudván tudom, hogy velejéig romlott, elfogadni a felkínált szellemi alamizsnát... ugyan kérem...

Szonettkötetem nyomdai előkészítése folyik. A címét egy, a kilencvenes években írott versemről kapta: Papyrusz-titok. Tavaly, mikor írótalálkozón jártam, az egyik főinrikus kikérdezett, min dolgozom, s hogy a beadott pályázataim mivel kapcsolatosak. Hogy mennyire figyelnek rám még mindig, arról mi se vall beszédesebben, mint hogy ezek a pályázati kérelmek sorra elutasításra találtak, sőt időközben még parodizálni is próbálták, bedobva a köztudatba egy ugyanilyen szövegű, hülye reklámot, valami zacskós eledelről. A vers és a kötet komolyságán ez mit se változtat, a szonett filozófiai mélységű, méltán került címlapra, hogy megadja az ismét vaskosra sikerült verseskötet alaphangját. A vulgáris világ kapadozásai ezek az emelkedettebb témák és lélek után, hogy visszarángathassák a maguk szintjére.

Exit F. Éva néni. Évek óta nehéz, aztán teljesen lehetetlen volt a vele való kapcsolattartás. Már igen idős volt, látása, hallása megromlott, ha hívtam, folyton rám szólt, hogy nem hallja, nem érti, amit mondok. Férje atyai jó barátom volt, annak idején véd- és dacszövetséget kötött velem, ahogy ő definiálta kapcsolatunk lényegét. Elsősorban irodalmi, de nem mellékesen minden társművészeti műveltsége volt a közös kapocs, mivel én se tartom lehetségesnek, hogy valaki csupán egy művészeti ágat műveljen a többi ismerete nélkül. Most lezárul egy fejezet, melyre már évekkal ezelőtt felkészültünk. Gondolom, Éva néninek is igénye volt az utolsó nagy életkorszakban a csend, ahogyan nekem már most. Elképzelni nem tudom, és nem is szeretném megtapasztalni, milyen lehet a csak befelé forduló élet, fizikai hallás és látás nélkül. Akkor mi marad a világgal való, szükséges érintkezéshez? A tapintás? A hatodik érzék, mellyel minden konkrét érzékelés nélkül felfogjuk egy másik lény vagy másik világ nekünk kódolt üzeneteit? Hogyan élt Gárdonyi, meglehetősen visszavonultan? Milyen lehetett Robinson elszigeteltsége a külvilágtól? Igaz, ő visszavágyott a civilizációba, és mindent meg is tett azért, hogy visszatérhessen, ráadásul társat is kapott hozzá, egy szolgáskorba fogadott embert, Pénteket. Most utóbb belegondolok, vajon mennyi volt a kettejük kapcsolattartásában az akkori angol nyelvű világ hamis magasabbrendűségi érzéséből, annak világából, a maga túlzásaival egyetemben. Mikor angoloknak tolmácsoltam, előfordult, hogy afféle csodabogaraként tekintettek a magyarokra, mindnyájunkra, bár az fel se merült, hogy lenézhessenek, alacsonyabb rendűnek tekinthessenek bennünket önmaguknál. De előfordult, hogy újonnan érkezett munkatársaik efféle kérdéseket tettek fel: a csapból iható víz folyik-e, illetve hogy biztonságosan közlekedhetnek-e a belvárosban? Mindez nem bennünket minősít, hanem az ő általános tájékozatlanságukat jelzi. Ahogyan az amerikaiak is egy kaptafára készült titkosszolgálati terveket erőltetnek rá bármely országra, tekintet nélkül arra, hogy az Afrikában van vagy Európában, az angolok se tettek különbséget azok között az országok között, ahová kiküldetésbe érkeztek. Először mindenütt az általános primitívséget feltételezték, talán a birodalmi szemlélet hagyományai szerint, s csak aztán oldódtak fel valamelyest, mikor már jó ideje velünk dolgoztak és kaptak egy kis ízelítőt kemény munkatípusunkból és humorunkból. Egyikük, a jó öreg Georges, több éves ismeretség és újabb több hónapi közös munka után odáig ragadtatta magát, hogy barátságosan megölelgetett, majd roppant zavarba jött. Senki nem értette félre a dolgot, én sem, csupán konstatáltam, hogy elérkezett az idő, amikor megtört a jég, és valódi önmagunkért értékelnek. Ugyanez a kolléga erősen meghatódott, könnyek között búcsúzott tőlem, mikor kiküldetésük ideje lejárt. Mikor kapott két puszit, ismét csak kegyetlenül zavarba jött, elvörösödött, és nagyon jólesett neki ez a baráti gesztus. Máig emlékszem, filmként pereg előttem a jelenet: a főtt rákra emlékeztető arcszínű Georges, és arcából világító kék szemei, amint könnybe lábadnak és erős kontrasztot képeznek elmaradhatatlan sötétkék munkaköpenyével....

Az angol elszigeteltség-érzés talán abból fakad, hogy ők szigetországban élnek. Évszázadokon át nem volt folyamatos kommunikáció, mindennapi érintkezés a szomszédos államokkal, mivel nem is voltak ilyenek. A szigeten belüli szomszédok kérdésait megoldották agresszióval, mások leigázásával. Erről az írek, skótok, walesiek tudnának a legtöbbet mesélni. Mára már úgy tűnik, hogy valami lecsendesedett az egykori vad, vikingekére emlékeztető hódító hajlamukból, és kíváncsi, rácsodálkozó, ám idegenkedő megközelítéssé finomult. A letelepedő idegen évtizedek után is idegen marad, mert a faji vagy egyéb megkülönböztető jegyek másságát megőrzi emlékezetükben, és valójában nem fogadják be. Barátságosak, de idegenkedők. Ettől még lehet kellemes, baráti kapcsolatot ápolni velük, mert alapjában véve kedves emberek, csak nehezen kommunikálnak. Egy

szarkasztikus feljegyzés szerint nem tudják, hogyan beszéljessenek egy külföldivel, de még saját fajtájukbelivel is, folyamatosan zavarban vannak, ha erre kényszerülnek, de ha a kutyájukat sétálni viszik, azzal egyfolytában beszélgetnek, azaz szólnak hozzá. Igaz, a kutya nem tud visszaszólni, és nem közöl velük olyan érdekes, vagy általuk bizarrnak tartott dolgokat, mint egy ismeretlen személy, akiről nem tudják, mit is gondoljanak.

Töprengjünk együtt a régmúltról. A kommunista szó eredetileg azt jelentette, kommün-ista? A francia vagy egyéb kommünök pártján álló személyt. Azokat a fanatikusokat, akik természetesnek, sőt helyénvalónak tartották, hogy egy újnak, modernnek kikiáltott rendszer terroron, diktatúrán, szervezett népirtásokon alapuljon. Egy csomó bosszúvágó alak fogott össze azok ellen, akiknek jól szervezett társadalmát ők ki nem állhatták, mert nem fogadták be őket, s mert nem élvezhettek hasonló kiváltságokat, mint az uralkodó osztályok. Hogy ez utóbbiak mivel vívták ki előjogaikat, azt most inkább hagyjuk, mert ezt elemezni éppoly bonyolult volna, mint az indiai kasztrendszer értelmezni. Nem mintha nem lenne fontos, csak most más aspektussal szeretnék foglalkozni.

A bosszúvágó hajtotta fanatikus kis csoport előbb összeröfönt, talán valami kocsma mélyén, és megszavazta – szigorúan maguk közt –, hogy ők, csakis ők lehetnek az új élcsapat. Hogy mitől új, és mitől élgárda, azt megint csak hagyjuk. Miután ez megvolt, a legnagyobb szájú hangoskodó kivívta magának a vezetői posztot, megszavaztatta a többiekkel, hogy őt tekintik vezérürünek. Szervezetileg is bejegyeztették magukat, majd megint csak maguk között kialakították a vezetőséget. Mikor ezen is túl voltak, elkezdtek plebsz, azaz tagság után nézni. Tehát az általuk oly sokat hangoztatott demokrácia, mely nem más, mint a népakarat érvényesítése szavazati többség alapján, épp fordítva, vagyis sehogy sem működött. Felülről szervezkedtek, senki véleményét nem vették tekintetbe, majd ráültek egy baleknak tartott közösség nyakára és azon kezdtek élősködni. Csekély tagságuk alapján többségnek kiáltották ki magukat (bolsevik), a túlnyomó többséget pedig kisebbségnek (menysevik) pocskondiázták. Ezzel máris kialakult a torzkép, ami a későbbiekben is meghatározta minden kártékony tevékenységüket. Merthogy igen kártékonyak voltak, és máig is azok mindenütt, ahol hagyják őket szerephez jutni.

Mikor már felvették a tömegszervezet nevet, szervezkedni kezdtek a fennálló hatalom ellen. Előbb csak kisebb felfordulásokat gerjesztve, provokálva, agitálva a társadalom nincstelenjei között, majd fegyveres lázadásokat is szítva. Mindez nem volt nehéz számukra, hiszen soha nem a következményeket nézték, nem is a nép érdekeit, hanem csakis és kizárólag a sajátjukat. Ha sikeresen megszervezték egy polgárháborút vagy utólag forradalomnak titulált zendülést, utána sürgősen megalapozták a saját hatalmukat, melyhez embertömegek halálán keresztül vezetett az út. Ismét csak a bosszúvágókat kell hangsúlyozni, mely olthatatlan és kimeríthetetlen. Az egyik legmélyebb emberi érzés. Mélyebb a szeretetnél és a szerelemnél is. Ellenirányban persze, de lényeg, hogy igen erős érzés, mely felkorbácsolja az indulatokat – odabent, a lélek legmélyebb bugyraiban, és a külvilágban egyaránt. Tehát szanaszét sugározza maga körül a negatív indulatokat, melyeket jobb lenne, ha nem is érezne, vagy legalább nem terjesztene.

Tehát a hatalomátvétel rendkívül véres, pusztító és kegyetlen volt. Az ezt követő megtorlássorozat is. Miután kellő nemzetközi felháborodást vívtak ki ezzel, kénytelesen voltak kissé visszafogni a tempóból. S talán a szervezett gyilkolászás is fárasztó lehet egy idő után. Övig járni a vérben undort kelt még a legelvetemültebb alakban is. Utána meg kell pihenni, akár a hóhérnak, aki nem győző már

bizonyos számú elítélten kívül még többet lefejezni, mert belefájdul a válla. Következett a konszolidáció korszaka. Ebben a szóban benne rejlik a megszilárdítás fogalma is, de ez kizárólag a saját hatalmukra irányulhatott. Kemény diktatúra után ennek puha változata. Igaz, aki soha nem élt benne, az nem is tudhatja, mennyire kegyetlen tud lenni ez utóbbi is. Míg a nyílt terror elsősorban a fizikai léteket támadja, addig a puha diktatúra magát a lelket. Az ember legértékesebb részét. Márpedig aki ezt sérti, az a legirgalmatlanabb. Fizikai sérüléseink még begyógyulhatnak valahogy, de a lélek sebei megmaradnak. Minden jótékony hajlamunk, szívből történő megbocsátásunk ellenére is.

A konszolidációt követően, vagy már azalatt is, megszületnek a rendelésre készített műalkotások. Szándékosan írok készítésről, nem pedig alkotásról, mert ez utóbbit nem lehet rendelésre tenni. A valódi alkotás ihletre történik. Azon meghatározott rend szerint, amit korábban már elég alaposan körülírtam. A kommünt és a kommunárokat dicsőítő poémák, monumentális szobrok, freskók és mázsolmányok, ásítózva végignéztet, vonalas színdarabok olyanok, mint a divatcikkek: a következő szezonban már kihajítják őket, kettővel később pedig a kutya se fog emlékezni rájuk. Mégis vannak, mert szerzőiket valósággal tenyésztik. Ők a mindenkori kiemelt káderek, a legmagasabb jutalmakban részesítettek, akiknek mégse elég semmi, érdemtelenül bezsebelt medália. Közben folyton rajta a fél szemük a vetélytársaknak tartott tehetségeseken, mert a dolgukban soha nem biztosak. S ha ez a korszak túl sokáig tart, az eredmény rendkívül lesújtó. Olyan hiányosságok fognak mutatkozni a társadalmi fejlődésben, amik évszázadokra visszavethetik az adott társadalom prosperitását.

Végül minden félresikerült dolognak meglátszódnak a visszásságai, fogyatékoságai és hiányosságai. Mint bármely más divatcikk, ez is menthetetlenül kimegy a divatból. A rendszer végórát éli. Működőtői olyanok, mint a vírusok, legelszántabb kórokozók: ekkor a legvirulensebbek. Ez nem jelenti azt, hogy mindenkinek ártani tudnak. Szellemi értelemben semmiképp. A bomlási folyamat bűzös, visszataszító. A patkányok menekülnek a süllyedő hajóról. Ám a kommun-izmus megszállottjai ebben is másak. Ők jól megrakott deszkadarabokon menekülnek és mentik át magukat, sőt egész pereputtyukat a következő rendszerbe. Most nem akarom az állatvilág újabb tagját megsérteni, hogy olyanok ők, mint az örökké talpra eső macska, mert ez sértő a kedves cirmosokra nézve. Mégis, túlélés tekintetében virulensebbek a legvirulensebb vírussal is. Az a szerencsénk, hogy azok, akik készülnek félreállítani őket, nem agresszívek. Ezért úsznak meg minden számonkérést, felelősségre vonást. És ezzel tudják megrontani, ha csak ideig-óráig is, az utánuk következő kurzus tevékenységét és az új rendszer légkörét. Voltaképpen ki kellene őket hajítani a szemétre elavult rendszerükkel együtt, de ki vállalkozik erre a szerepre, mikor a polgárinak mondott rendszerekben elvárás az úri modor, az intelligens viselkedés...?

Egy érdemüket azonban fel kell jegyezni, jöllehet, azok, akiknek most kellene végérvényesen lapátra kerülniük, már nem segédkeztek ebben az ő saját rendszerük felépítésekor, illetve megalapozásakor, hiszen talán még nem is éltek akkor. A régi, feudális berendezkedésű rendszer is alaposan elkorhadott, mire ezek a fanatikus alakok nekiláttak a lebontásához. A legtöbb hibát abban követték el, hogy cselekedeteiket nem a józan ész vezérelte, hanem a gyűlölet. Ez pedig megakadályoz mindenkit abban, hogy higgadtan cselekedjék. Tehát józan mérlegelés helyett jöttek az elvakult, gyűlöletvezérelt tettek, nem is akármilyenek. Valóságos vérfürdő, mert ők bezzeg nem kíméltek senkit! A fürdővízzel együtt viszont kiöntötték a gyermeket is. Elvetettek minden hagyományt, mert őket az az általuk gyűlölt uralkodó osztályra emlékeztette. *A mindent lerombolás viszont nem jelent valamit alkotást.* Legsiralmasabb példa erre a kínai kulturális forradalom, melynek vad tombolásaiban antik

kínai vázák, értékes műalkotások pusztultak el. Akár a konkvisztádorok által Európába hurcolt indián műkincsek, melyeket egyszerűen beolvasztottak.

Nos, az érdemek... Sok tehetséges, egyszerű származású fiatal jutott lehetőséghez, ami azelőtt el volt zárva előtte. Az egalizálás ugyan nem vált be, hogyan is vált volna be?! Nem lehet egyenlőségjelet tenni minden és mindenki közé. Isten ugyan nem személyválogató, de az érdemeket külön lapon jegyzi, mint a bűnöket. Aki ezeket egy lapon akarja emlegetni, az hazudik és erősen torzít. Valójában semmit nem ért az értelmes rendszerek működéséből. A népi kollégisták között feltűnt olyan tehetség is, mint Nagy László, ugyanakkor később olyanok is, mint az én ifjúságom idején, a hetvenes években az egyetemi besúgók jelentős része. A hivatásosokról persze már írtam egy furcsa fejezetet az előző kötetben. Azok az ún. elit brigádok voltak, és egészen más származásúak, mint a gyors felemelkedés lehetőségével könnyen bepalizható egyszerű „népi fiak”.

A kádári egyenlősdi aztán nem vált be, mert már a koncepciója miatt is halálra volt ítélve. Ha az alapgondolat hamis, hogyan lehetne működőképes az, amit erre felépítenek? Ráadásul a módszerek, az agresszív térhódítás, másokra nézve egyenlőtlen feltételekkel... szóval a kettő együtt tette tönkre a sok töprengés után kigondolt rendszereket és átkos felépítményeiket. Sokakat elüldöztek a „kis hazából”, mely egyharmadára zsugorodott – más népek agresszív szándékai és a világot újra felosztani kívánó tendenciái miatt. Két világháborúba kényszerítettek bele bennünket, és most csodálkoznak, hogy semmi részünk nem kíván egy harmadikat?... Az eredmény az újra széjjeldarabolt haza. Nem ország, ne essék félreértés! Minden józanul gondolkodó polgár hazájának tekinti ezt a „lángoktól öleltet”, mely ellen most is ugyanúgy fenekednek a politikacsinálók, akiktől ezennel szigorúan megvonom a „nagy” jelzőt, mert olyan pitiánerek, amilyen kicsinyesek és pitiánerek csak lehetnek. Egy kaptafára gyártott elméleteikkel és azok primitív gyakorlati kivitelezésével.

A kommunista rendszer egyik legkirívóbb erőlködése a művészetek terén mutatkozott meg. Miután magukhoz ragadták a hatalmat, előbb mindenben meg akartak felelni az „új elvárásoknak”, melyeknek gyakori megfogalmazója Sztálin volt, a suszterből lett forradalmár-politikus. Hogy neki mennyi fogalma lehetett a magas művészetekről és azok „modernizálásáról”, arról mi se vall beszédesebben, mint az általa és honi sameszeitől futtatott irodalmárok, akik fejvesztve keresték az új irányt. Nagy előadásokat, szemináriumokat tartottak a szocialista realizmusról, mely semmi egyebet nem produkált, mint sematikus, rendelésre keletkezett, összeerőlködött műveket. Ha ugyan szabad ezzel a névvel illetni azokat a szerzeményeket, amelyek legfeljebb semmitmondó voltukkal döntöttek csúcsokat, és lettek végül a mellébeszélés és pártbrosúra csimborasszói.

Miután megszűnt a sztálini nyomás, kissé szabadabban hagyták, hogy ki-ki kutasson az elvtársi főmuftik által elvárt vonalakon. A még mindig fanatikusak, fanatizálhatók igyekeztek a már kitaposott nyomdokokon haladni, azaz lekoppintották a korábbi mintapéldányokat, ahogyan a musical-szerzők teszik műfajuk klasszikusaival. A közönséget viszont nem lehet becsapni. Az olvasó nem vesz meg olyan könyvet, amiről már eleve tudja, hogy unalmas. A művészek más része elkezdett az absztrakt irányába tájékozódni, mely egy idő után szintén zsákutcának bizonyult. Olyan ez, mintha valaki a Besenyő család stílusában akarna létrehozni egy egész életművet. Ez utóbbi szellemes, sőt bizonyos filozófiai elemeket visel magán, és a maga helyén szórakoztató, de nem hinném, hogy Nobel-díjat érdemelne. Olyan életformákat parodizál, melynek alapelemei, azaz témái az utcán hevernek. Szóval, ahogyan a Hősökben írtam, maguk a stílusirányzat művelői se hittek abban, hogy ez az iskola

valahová vezet. A kimagaslóan jutalmazott művelői gyakran alkoholizmusba, devianciába süllyedtek, mert ők maguk se látták a belőle kivezető utat. Nos, ez történik, amikor nem az ihletett művész az irányadó, hanem a hangoskodó kultúracsőcselék.

Ekkor már a hatvanas éveknél tartunk. Felőtt a rendszer által támogatott, túrt és tiltott nemzedék. Az iskolai képzés nagyjából egyforma volt mindenki számára, tehát aki értelmes volt, az minden létező tudásanyagot felszippanthatott a maga számára. Vagy azért, mert kiváló tanárokat kapott (a sokat emlegetett Klebelsberg-nemzedék), vagy mert ő maga volt sikeres autodidakta. Városokban jól felszerelt könyvtárak álltak rendelkezésre minimális tagdíjjal. A három T-s nemzedék új művekkel kísérletezett, a legifjabbak pedig műveltségük vagy képzettségük alapján érdeklődtek ezek iránt. A vonalas szerzemények hamarosan nevetségessé válnak, jóllehet ezeknek kései utódai máig felbukkannak felújított vagy folyamatosan előadott formájukban. A harmadik T-s nemzedék azonban már nem félt senkitől. Új irányzatokkal kísérletezett, és neki sikerült is. A közönség nem hülye. Azonnal felismeri az eredeti alkotásokat, és ezeket soha nem téveszti össze a rendelkezésre készült tákolmányokkal. Szóval úgy tűnik, hogy a harmadik T hozta meg a várva-várt változást. Ötvenhat a mélyben tovább dolgozott. A szabad szellem nem volt többé gúzsba köthető. Maga a diktatúra (ők nevezték magukat ennek) is egyre korrodálódott, aztán elrothadt. Mai képviselői önmaguk paródiái, jóllehet ők ezt nem veszik észre magukon.

A hatvanas évek sok külföldi filmsikert hoztak. Talán mert valóban eredetiek voltak a témák, de az is meglehet, hogy az európai kultúra erősen balra tolódott. A második nagy háború után szinte minden az antifaszizmusról szólt. Gondolkodtunk persze máson is, de ez volt az uralkodó csapásirány. Az európai szellemi irányzatok ugyan el voltak szigetelve a honi közönség elől, így az új filozófiai irányzatok akár teljesen ismeretlenek maradhattak, és hatni se tudhattak. Mára már úgy mondanám, hogy évtizedekre vetették vissza a magyar közgondolkodást ennek hiányával. Természetesen a cenzúra tehetett erről. Olyan rögeszmésen vonalások voltak, és máig is azok, hogy képesek voltak egy egész nemzet szabad fejlődését alávetni a saját megszállottságuknak. Máig ezt tennék, ha nem lennének velük ellentétes irányú tendenciák, gondolkodói körök, alkotók és művészközösségek. Ha nyugat, akkor persze francia... ehhez találtak elegendő irodalmi példát és művészi pályafutást a magyar irodalomból, művészeti életből. A lényeg viszont a franciák antifaszizmuson alapuló baloldalisága volt, melyet fel- és kihasználva könnyű volt Moszkvába csalogatni és ott felléptetni jeles francia művészeket, akiket az elvtársi talpnyalás kapcsán mi is meghívhattunk. A protekciósok aztán viszont-meghívásokat kaptak, jobban mondva a rólunk mit se tudó franciák úgy általában meghívták a honi művészeket franciaországi fellépésre, filmfesztiválon való szereplésre, szimpóziumokra. De ahogyan nálunk maradtak általában „a franciák”, ugyanúgy lettek a mi protekciósaink általában „a magyarok”, a nagy modern generalizálás jegyében. A valódi hatásoktól azonban gondosan megkíméltek bennünket, és ez így ment volna tovább akár évszázadokon át is, ha nem érik meg a népekben a faldöntögetés gondolata, jobban mondva azok a ki nem mondott, mert ki nem mondhatott gondolatok, amelyek érzelmi szinten törtek a felszínre és hatottak ott, ahol hatni tudtak.

Borisz Paszternák halhatatlan művét, a Doktor Zsivágót még mi, irodalom szakosok is csak kivonatolva, gunyorosan ismertetve ismerhettük meg, de magát a művet nem. Erről gondoskodott egy igen népszerűtlen tanárunk, aki világirodalmat oktatott nekünk. A helyzet nem lett sokkal jobb akkor sem, amikor a rendszerváltás után a közönség elé egy borzalmasan színvonalatlan fordítás jutott el, a filmet pedig csak mostanában játszották többször, miután a volt-van elvtársak

oroszimádatból átváltottak elvtelen amerikaimádatra. „Sok minden van, mi csodálatos”, kezdhajjuk a halhatatlan görög idézettel, de nincs semmi érthetlenebb a meghasonlott lélek értelmetlen fordulatainál, folytathatjuk saját gondolatainkkal, és ehhez az egészhez nincs más magyarázat, minthogy az érintetteket egyedül a saját anyagiasságuk és elvtelenségük motiválhatja. Ők a jelenkor szélkakasai, bármely szél elfordíthatja őket ellenirányba, majd megint vissza, ha érdekrendszerük megváltozik.

A nagy kihagyások között volt Karl Sagan kozmikus filozófiája, mely lényegileg asztronómia, mégis jóval több annál. Hogy is lehetett volna felvetni olyasmit a kommunizmus megszállott behódolóinak, hogy lehet valami tökéletesebb Marx, Engels és Lenin filozófiájánál?! Volt olyan tudományos szocializmus tanárunk, akinek karikírozva adtuk elő a tőle tanultakat, mégse vette észre, hogy humorizálunk rajta. Ennyi volt a diákcsíny, apró kis reváns, mert másképpen nem diplomázhattunk le, csak ha túlesünk az általuk agyemosásnak szánt, de az egészséges idegrendszer által fenekestül kifordított formájában bevett tantárgyszerűségeen. Egy komoly hasznunk lett aztán belőle, de ne tessék semmiféle utilitarista felfogásra gyanakodni! Mikor a rendszerváltás táján, vagy jóval azután vitába keveredtünk az elvtársakkal, tudtunk idézni az általuk egykor ránk erőltetett baromságokból. Tehát korábbi vonalas eszméiket nem tudták letagadni. Mire is jó a jó memória...?

Az egész kihagyott, mert kihagyatott eszmetörténetet persze nem fogom felsorolni, mert úgysz tudható, hogy minden más, mint ami a marxizmus-leninizmuson kívül esett. Mindent ennek függvényében magyaráztak, értelmeztek, és ami csöppet is eltért tőle, azt automatikusan elvetették. Ez a primitív logika viszont könnyen követhető volt. Akár a sakkban, ebben is tudni lehetett jó előre a következő lépésüket. Készült az új generáció visszavágója, melyben egy komoly felkészültségű csapat minden szellemi energiája egyesült. Vagy legalább is úgy tűnt.

Egy dolgot nem jegyeztem le még a kommunizmusról. Egyedüli erénye a korábbi, egészségtelen feudális hagyományok teljes felszámolása. Igazis, milyen áron? Olyan volt ez, mint mikor sikeresnek ítélnék egy műtétet, holott a beteg testének jelentős részét megsemmisíti, létfontosságú szerveit olyannyira tönkretesz, hogy azok kvázi használhatatlanná válnak. Konkretizáljunk. Eltávolít egy agydaganatot, s vele együtt az agy jelentős százalékát is. Vagy egy közönséges influenza kapcsán kidobja az egyik tüdőlebenyt, jelentős hányadával lecsökkentve így az oxigénfelvételre alkalmas légzőfelületet. Vagy: megmenti ugyan a beteg életét, de az a továbbiakban járóképtelenné válik, netán vastüdőben élhet csupán.

Visszatérve a társadalmi jelenségre és változásokra, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a gyakran önsanyargató módon vagytonokat összekuporgató kis szatócsot és annak családját bizonyára felháborította és irritálta, mikor azt látta, hogy az arisztokrácia éppen akkora vagytonokat képes elkártyázni, elmulatni, akár egy éjszaka alatt, csupán mert ez volt a társadalmilag bevett szokás. Ez ellen fellépni, másat akarni nem tekinthető bűnnek. Más kérdés az, hogy a messziről jött bevándorlókat akkor nem volt szokás túlszeretni, csupán azért mert ők másak. Akit befogadtak egy idegen országba, az általában hálás volt az itt kapott lehetőségért, s nem akart feltétlenül rátelepedni mások nyakára, hanem örült, ha élni hagyták. A legnagyobb feszültség itt húzódott meg a társadalom mélyén, és így vált a Nagy Európai Mariana-árokka, mely végül majdnem mindent elnyelt, mert nem vették észre az ellentétek valódi mibenlétét. És a társadalom se csak arisztokráciából és annak életviteléből állt. Azok, akik előbb a jobbítás szándékával ígértek szebb-jobb jövőt, végül maguk is beleszoktak a hatalom nyújtotta kényelembe, és kezdték hanyagolni a mások gondjait, csak mert előttük és családjuk előtt megnyílt a hirtelen felemelkedés lehetősége. Így lett a széles tömegek számára ígért nagy jólétből újabb nagy semmi. Egy újabb politikai hazugsággal több. S ha ebből túl sok felgyülemlik, a népet még jobban irritálja, mintha egyenesen az arcába vágják, hogy lenézik és megvetik. Igaz, ezt se szokta túl sokáig tolerálni.

Summa summarum a nagy vérfürdők után és a nagy semmivé foszlott ígérek után maradt a kiábrándító hozadék: egy letűnt osztállyal együtt letűntté, elavulttá nyilvánították annak kultúráját is. Mert volt neki, ezt ne vitassuk el tőle. A magyar arisztokrácia minden önző gögje mellett is tudott nagyon nagylelkű lenni. Egységes a haza szeretetében és a nemzeti értékek megőrzésében. Olykor csak formálisan követve és érvényesítve ezeket, de ismeretlen volt az a mára – idegen hatásra – elterjedt hazaáruló szemlélet, mely folyamatosan denunciólja, s épp mindig a demokráciára és a népre hivatkozva, nap mint nap besározza saját nemzetét. Képes akár tetemes károkat is okozni neki, ha egyúttal saját politikai ellenfeleinek is árthat, ő maga pedig hasznot húzhat belőle.

A marxista-leninista szemlélet en bloc elítéli s a társadalomból is kiveti az arisztokráciát, mely még csak egységes se volt, hanem kasztszerűen rétegezte a maga elemeit. Természetesen más volt egy hercegi család helyzete, mint a hétszilvafásé, a grófi, bárói családoké vagy a lófő székelyeké. A saját vitézségük révén kiváltságot szerettek méltán voltak büszkéek arra, hogy familiájuk sok generációra felmenő ágán szinte mindenki megtette a magáét a hazáért. Ilyenek voltak a hajdúk és a székelyek. Ez utóbbiak megvetették és elítélték a csángókat, akik úgymond elcsángáltak a hadi kötelezettségeik elől, védettebb vidékekre. A székelységnek máig más a felfogása, mint a beamter sorba süllyedt, elszegényedett kisenemességé, hiszen az egyik kitarított ősi szokásai és jussa mellett, míg a másik

megalkudott valami kis társadalmi pozíció és csekélyke megélhetés kedvéért a kvázi szolgasorssal. Ennek elemzése is külön fejezeteket kívánna, s talán lenne olyan összetett, mint az indiai kasztrendszer miéértjeinek feltárása.

Azt viszont senki nem vitathatja el a honi nemességtől, hogy úgy épített kultúrában, mint sokrétű hagyományaiban jelentőset alkotott. A csak napjainkban felújításra kerülő budapesti műemlék épületek, mikor eredeti pompájukat visszanyerik, méltán beszélnek a dicső múltnak szép emlékeiről. Jóllehet az irodalom iránt épp a nemesség nem volt annyira fogékony, mint pl. a giccsbe hajló vagy abban tobzódó magyar nóta, és annak keretjátéka, a népszínmű iránt, mégis maradtak fenn, az osztrák állam ellenirányú erőfeszítései ellenére is, jelentős műalkotások. Ami kiaggatható volt a kúriák, paloták, kastélyok falaira, a festészet viszont érthető volt számára, és ezt is támogatta. Gyakran csak a saját maga és ősei dicsőségét hirdető stílusirányzatok előmozdításával, de jelentős mértékben. Ezt a hagyományt és a kultúra valódi támogatását nem kellett volna elvetnie az új korszaknak, lett légyen az bármilyen jó szándékú is. Utólag ezek a szándékok belevesztek, és máig benne tobzódnak a „körön kívüliek” mániákus üldözésében, a maradék, vagy újra feltámadó, magához térő hagyományok fröcsögő gyűlölettel való beterítésében. Ahogy korábban írtam: a mindent támadás és lerombolás még nem jelenti értékes alkotások létrehozását, azaz valamit teremtést, nemhogy szebbet-jobbat alkotást...

Más a Széchenyi család szellemi öröksége, és megint más az Esterházyaké. A császárhűség, a Habsburgok iránti feltétel nélküli lojalitás kissé meggörnyeszti a hátat, s lehet, hogy nem is kissé. Másként, idegenként tekint a saját hazájára, nemzetére, melyet talán nem is tekint annak, mert a német elvárások eposzi elemeként mindig ott vibrál a „diese Ungarn” fittyedt ajkú megvetése. Aki ezt egyszer is elfogadta, az már nem tud józanul ítélni a saját fajtája gondjaiban. Mesterségesen kívülállóvá tette magát, és az is marad. Önszántából, tehát nem okolhat érte később másokat. A Széchenyiek, nemcsak Steffi gróf egyedien nagyszabású élete folytán, hanem több generáció értékes munkájával, leváltak erről az irányzatról, és mikor válaszút elé kerültek, biztos kézzel választottak. Ezért nem lehet őket egy lapon említeni az arisztokráciának egyéb családjaival és képviselőivel, akik megmaradtak a kényelmes mainstream csapásvonalainál, mert ezzel nem kockáztattak voltaképpen semmit.

A költőtársak élete inspirál, de nem abban az értelemben, hogy átírjuk vagy folytatjuk az általuk felvetett témákat. A vérbeli szerző mindig a maga útját járja. Életműve ettől egyedi és megismételhetetlen. Dayka Margit és Koós János inspirálták egymást, de mindkettejük pályája másat sugall. D.M. úgy játszott bohócokat, hogy közben nagy művész maradt, míg Koós gyakran beérte a pojácaszereppel, mert ezt is élvezte. Héja-nász az avaron c. stúdió-búcsúja viszont akár művészi pályája méltó lezárása is lehetne. Úgy lépett ki onnan, mintha már nem térhetne vissza többé. Szívbemarkoló volt.

Az inspiráció gyakran olyan értelemben fedi egymást, hogy a korszellem egyszerre többfelé is leadja ugyanazokat az információkat, tehát szimultán több szerzőnek is sugall, mintegy tesztelve, vajon ki reagál rá hamarabb, majd hogy ennek hatására ki alkot tökéletesebbet, értékesebbet. Olyan ez, mint a párhuzamos felfedezések: nemcsak egy szerző ébredhet rá ugyanarra az igazságra, hanem kettő vagy több is. Miközben hazug világban élünk, hazugságok özöne vesz körül, az ember lelke mélyén szomjazza az igazságot és az azt megerősítő igaz szót. Természetesen nem elég pusztán őszintének

lenni, azaz embertársaink arcába vágni a kendőzetlen igazságot. Ettől még legfeljebb komoly sértések esnek, de nincs a reveláció erejével ható élmény. A valódi igaz szó: isteni kinyilatkoztatás. Ezért olyan remekmű-szerű, az embert lelken ütő, legmélyebb valónkig megérintő hatású. Ez az a bizonyos mestervágás, melyet senki nem tud kivédeni. A jobbak nem is akarják hártani. A gyávákat halálosan megsebzí, mert elevenükbe vág. Hát jobb is, ha így tesz. Máskülönben soha nem ébrednének fel zárvánnyá tisztulni rendelt életükből, melynek mélyén most még ott kavarg mindaz a szenny és piszok, amitől a folyamat végére meg kell tisztulniuk. Ha akarod, kaphatsz hozzá akár évszázadokat is, mert hiszen a negyedik dimenzió világa szinte korlátlan és határtalan. Ám fejlődhetsz ugrásszerűen is, ha érésedben már ott tartasz. Azt azonban ne feledd, hogy az igazságok mindig arra a világra érvényesek, amelyben te élsz. Máshol uralkodhatnak más törvények, Isten másfajta alpanyagból dolgozott, másból gyúrta teremtményeit. Azok másként reagálnak ugyanazokra a dolgokra, amire te, nem másért, csak mert a te világod más. Ne akarj másokat is a saját képedre formálni, mert nincs hozzá jogod. Ahogyan ők feldolgozzák a környező világot, annak más lesz az eredménye, „végterméke”. Fontos is, hogy másfajta legyen, minőségileg más, mert az Univerzum egyik alaptörvénye a sokszínűség. Sem az egyhangú szürke, sem a homogén fehér nem olvaszthatja magába a színekben megnyilvánulni kívánó világot, sem annak elemeit, a lényeket. És ez így van jól.

Nem tudni, Isten miért rejti el társadalmilag kevésbé vagy egyáltalán nem becsült emberi alakokba kedvenc lelkeit, a művészeket. Csontváry bolyongásai vagy Gulácsy meg nem értettsége egyként példázják az önmagát és művészi célját lázasan kereső ihletett művész sorsát. Mint a kőbe, borostyánba zárt zárványok, melyek csodálatos rajzolatot adnak, mégis ugyanakkor tragikusan jelzik az adott létkeretből kitörni nem tudást, a test és lélek gúzsba kötöttségét a nekik rendelt sorsban. A lélek persze messze száll, mikor alkotója visszahívja, majd máshová rendeli, de maga után hagyja a csodaszép zárványt, mely ki tudja, meddig lakozik ebben a csodálatos lenyomatban, Isten ujja nyomát viselve egy természeti műalkotásban. A művész is így hagyja maga után életművét, melyet az értő szemek kellő időben felfedeznek. Ő maga utóbb lehet sugalló lélek, láthatatlan múzsa, akinek munkája nem, vagy kevésbé látszik egy jóval későbbi koron, mert dominál a fizikai testében közismertté váló, de esetleg aktuálisan elutasított, élő művész. Az emberek nemigen fogékonyak a csak szellemtestben élő, nagyszerű lelkek érzékelésére, sőt talán még félnek is tőlük. A két világ oly kevésbé átjárható, mint a távoli galaxisokba átjutás pusztán fizikai testben, a féreglyukak ismerete nélkül.

Mire kellene még a könyvek ebben a digitalizált világban, mikor már a kézírást is száműzni akarják az ember életéből? Van elektronikus aláírás, ami ürügyet szolgáltat a csalóknak, hogy bármit meghamisítsanak. Kézírásunk éppoly egyedi, mint az ujjlenyomatunk. Könyvek pedig azért kellene többek között, mert az értelmes ember lakókörnyezete elképzelhetetlen nélkülük. Pusztá jelenlétükkel is hatnak, érvényesítenek valamit, ami szavakkal mégis kifejezhetetlen. Úgy érezzük, hogy minden könyv egy-egy lélek, mely azért van itt, hogy tanítson, használjon, szebb-jobbá, tökéletesebbé tegyen bennünket. S hogy ez a műveletlen ember számára felfoghatatlan, sőt taszító? Hát ez legyen az ő végzetük, mert oly kevésre vágytak, hogy csak igen keveset tudtak kérni a maguk testet öltéséhez, mikor Isten előtt álltak, és még kérhettek volna okosabban is.

Most, hogy ablakcserére várok, ismét átgondolom, milyen kevésbé félthető és óvható az a könyvekben kifejezett érték, ami csak kicsiny szobámban felhalmozva áll, mások, egyszerűbb emberek számára. Én már előre menekítem őket a felszálló portól, jóllehet tudom, hogy az igen apró

szemcséjű por a legkisebb réseken is áthatol. Olyan ez, mint A homok asszonya c. film megvalósult rémálma. A film lehet, hogy csak a sivatagosodás elleni értelmetlen, sziszifuszi küzdelemről szól, de jelképesen ugyanúgy vonatkozhat minden destruktív folyamatra, mely pokollá teszi az ember életét. A ház résein beáradhat a szenny, mely fojtogat, de nem ugyanígy tódul és nyomul befelé a diktatúra és az átkos civilizációs ártalom? A képi egybeesés azért adódik önkéntelen, mert már látom előre, hogyan fognak lebeszélni az építők a könyveim kitelepítéséről. Majd ők mindent letakarnak, az egész nem tart tovább két óránál. De ha a közelükben hagyom kedvenc olvasmányaimat, akkor telítődnek apró szemcséjű porral, és ahányszor kinyitom őket, annyiszor fognak megköhögtetni. Hát ki vágyik erre, mikor éppen kikapcsolódni, feltöltekezni vágyik valamivel, aminek még az illata is csodálatos?! Marad a pakolászás, a könyvhalmok, sőt könyvhegyek rakosgatása. Bár már túl lennénk rajta!

Néha noteszekbe jegyezgetek. Pár szót vagy pársoros jegyzetet. Mivel elég sok inger ér a külvilág részéről, előfordul, hogy egy-egy gondolat elúszik valamerre a távolba, aztán vagy visszatér, vagy sem. Erre jó a mindig kéznél levő füzetke, melyből, mint alapanyagból dolgozhatok egy darabig. Néha csak egy-két adatot jegyzek fel, máskor egész gondolatsorokat.

Házunk „boldogabbik felét” szigetelik, ámde az úrgazdagok sokak által irigyelt világa se éppen zavartalanul boldog. Szélhámos vállalkozót szerződtettek, akit valamelyik lakó protezsált. Ez félig felújította egy alvállalkozóval a beállványozott terület felét, le is vakoltatta, csak közben összeveszett az alvállalkozóval. Az ugyanis fellázadt a túl kevésnek talált fizetség ellen. A munkásokat több turnusban elzavarta, mármint a pökhendi fővállalkozó, mások füle hallatára megalázta őket, pedig rendesen viselkedtek és dolgoztak. Miután kirúgta őket, feltételezem, hogy nem is fizetett nekik. A ház lakóitól előlegeket vett fel, arra az oldalra is, amelyiken nem csináltak semmit. Némi huzakodás után az egész társaság felszívódott, az állványok itt maradtak, minden félkész vagy hamvába holt állapotban van. Már két hét sincs decemberig, a bepalizott lakótársak, akik hallani se akartak egy közös pályázatról, most futhatnak a pénzük után. Az önzés is visszavág annak, aki másokkal szemben ezt gyakorolja... Nekünk, a ház másik oldalán lakóknak, már nem lesz alkalmunk pályázni, mert fél vagy háromnegyed házra csak nem lehet benyújtani pályázatot. Így aztán mindenki külön kínlódik magának, ahogy tud. Az állványok sorsáról semmit nem tudni, holott ez a legdrágább része állítólag az effajta felújításoknak. Lehet, hogy ezt is bérbe vették, majd ahogy az alvállalkozónak, úgy az állványzat tulajdonosának se fizettek. A szélhámos, aki beszédett pár milliót előlegeket, most vagy valahol üdül és költi a pénzt, vagy máshol is elkövetett szélhámoságai miatt már előzetesen van. Tipikusan mai történet. Még ez is a kommunizmus döghulláma. A legnagyobb csirkefogók halásznak a zavarosban, és a legkevésbé se zavartatják magukat, hogy másokat zavarnak ezzel. Az építőipar lendíthetne a gazdaságon, de ha ilyen résztvevői vannak, akkor adót se igen fizetnek az elsíbolt összegek után. A bevétel csupán a feneketlen zsebekben realizálódik, míg az országot fenntartó adóforintok máshol kötnek ki.

Városunk főterét is felújították, de nem biztos, hogy ennek jövedelme és adóforintjai is idehaza növelik a büdzsét. Szlovák vendégmunkásokat hívtak, akik igen hosszasan dolgoztak, míg a város polgárai félve vagy szentséggelve kerülgették az életveszélyessé vált belváros ingatag felszínű helyeit. Aki ragaszkodik a megszokott üzletekhez, annak el kellett viselnie ezt az állapotot hosszabb időn keresztül. Mások leszoktak a centrumban található boltokról, és plázába, szupermarketekbe, távolabbi helyekre jártak. Azok, akik az önkormányzattól bérlik méregdrágán az ottani boltokat, talán ki se tudták termelni a bérleti díjakat, mert forgalmuk ezáltal megcsappant. Hogy ki törődik ezzel? Kit

zavar, hogy akiből élnek, az nem tud megélni? Ki foglalkozik azzal, hogy a hazai ipart fellendíteni szánt összegek épp a bennünket ki nem állható szlovákokhoz kerültek? Bizonyára kimagyarázták a dolgot azzal, hogy így jöttek ki olcsóbban a pályázati pénzekből, ám meglehet, hogy itt is egy „ügyes” fővállalkozó nyert a dolgon, miközben a szerényen, de nem túl szerényen dolgozó munkások ugyanúgy jártak, mint a mi házunkat szigetelő, szerencsétlen kisemmizettek. Ez az a globális csapadék, mely rendre a mi nyakunkba zúdul. Eltanulták valahonnan, gyakorolják minálunk és a mi rovásunkra, de meddig mehet ez így?

Külföldi titkosszolgálatok által felbérelt emberek próbálják megpuccsolni a kormányt. Unalmasan ismételt tömegjelenet a Kossuth téren, de még mindig a lenini forgatókönyvvel, azaz a Téli Palota ostromát utánozni kívánó fantáziánélküli alakok balhézásával. Az ideiglenes amerikai nagykövet, vagy mi is a titulusa, elégedetten somolyog a bajsza alatt, mint akinek ezúttal sikerült. Mivel nem túl sokkal a választások után vagyunk, értelmetlen demokráciát követelni, hiszen mindenki részt vehetett az idén három választáson is. Valami egyértelmű. A vesztesek nem bírják elviselni a veszteség tudatát, és azok sem, akik sok pénzt fektettek „lejáró szavatosságú” politikusok futtatásába. A szokott forgatókönyv szerint ezeket most az idehaza közutálatnak örvendő Világbank fogadta a kebelére és tenyésztí további évekig, hogy amikor neki tetszik, újból előhúzhassa a mellényzsebéből őket. A bankok vérig vannak sértődve, pedig még így is nagyon jól jöttek ki az ingatlanhitelek sokszoros megsarcolásából, hogy a károsultak is visszakapnak valamit, ők pedig piaci árfolyamon válthatják át a szerencsétlen csőbehúzottak pénzét forintra, azaz forint alapú kölcsönre. A békés természetű polgár meg csak ingatja a fejét: vajon hol húzódik a határ egy ország szuverenitása és más országok törvénytelen beavatkozási kísérletei között? A napidíjért randalírozók, akik a tévéseket is bántalmazzák és zaklatják, demokráciáról üvöltöznek. Eközben ők nem tartják tiszteletben a demokrácia egyik alapjogát, a szólásszabadságot és szabad hírközlést gyakorló újságírókat. Diktatúráról ordibálnak, miközben erőszakosan lépnek fel a demokratikusan megválasztott kormány ellen. Tegnap este el akarták foglalni a parlamentet, holott tudható, hogy ez nem a Téli Palota. A Kossuth teret nem Majdan térnek hívják, Magyarország nem Afrikában van, és ez itt nem az arab tavasz, hanem a magyar tél kezdete... A kommunizmus, melynek korcs utódja a globalizmus, semmit nem tanult történelmi vereségeiből. Mindenütt közutálatnak örvend, mégis elhiszi Hófehérke mostohája tükrének hízelgő szavait. Módszerei is csak olyanok, mint a mesebeli gonosz mostoháé. Sorsa is hasonló lesz persze, de erről soha nem akar tudomást szerezni.

Újjászületéseinket megelőzi egy köztes állapot, mely leginkább az elemeire robbant csillagrendszerek részeinek mozgásából képez le valamit. Talán olyan ez, mint a csak úrhulladéknak nevezett, apró darabok lassú keringése az űrben, miután szétszóródtak, de még nem használódtak fel újabb, étellel teli bolygók felépítéséhez. Pihenő elemek, feldolgozásra váró kőhalmazok és téglarakások, cement-, homok-, mész és egyéb építőanyag zsákokban felhalmozva, mert az építő még nem jutott el hozzájuk. Most még csak az alapokat készíti, és, rendezkedik végtelennek tűnő munkálatokkal, pedig a terv már rég készen áll. Ezek az elemek viszont, melyek mi magunk is voltunk hosszú ideig, s leszünk is eltávozásunk után, nem állhatnak csak úgy, mert létezésük minden fázisa dinamikus jellegű, tehát folyamatosan mozognak, önmagukhoz és másokhoz képest is. Úrtáncot lejtene, lebegnek a nagy semmiben, vagy amit az ember annak hisz. Szinte hallom a zenéjüket is. Bárgyú alakok veszélyesnek mondják őket, pedig mind, mind hasznos darabja, fontos alkotóeleme egy későbbi építménynek. Ha nincs változás, minden elkopik, elvásik, még hozzá annyira, hogy aztán maga a változatlanág gerjeszti a hívást a változáshoz. A feszültség beindít egy folyamatot, az pedig

magához hívja, odavonzza az ehhez szükséges elemeket. Újabb kozmikus show kezdődik el, ez már látványosabb és drámaibb, mert az alkotórészek megvívják küzdelmeiket egymással. Összecsapnak, majd széthullanak, vagy csak az erősebbek hullajtják szét a gyengébbeket. Megolvad a kő az ütközésektől, és a távoli, szinte fénytelen vidékeken is felvillan általuk a Teremtő Fény. Ám lehet, hogy a dráma nem a peremvidékeken zajlik le. Egy erősebb tömegvonzás magához szólítja a korábban száműzött elemeket, vagy azoknak csak egy részét. Útnak indulnak az ismeretlen felé, hogy betöltsék szerepüket. Létrehozzanak valami minőségileg újat. Van, aki ettől a lehetőségtől közömbösen elfordul. Nem érti, nem érzékeli, hogy a világban minden mindennel összefügg. Nem vonhatjuk ki magunkat a kozmikus változások hatása alól, csak mert momentán nem érzékeljük azok hasznát vagy életünkre gyakorolt befolyását. Efemer életünknek még tartósabb időszakai is változók. Ha nem akarunk tudni erről, akkor is léteznek és hatnak. Szánandók vagyunk, ha csak későn eszmélünk rá rendeltetésünkre és a szándékunktól független változók létezésére. Ezért érzékelik egyesek sorcsapásként a nagy változásokat. Az újat megbecsülni tudni, ez az egyik nagy kihívás életünkben.

De hogy mivé lesz az együvé gyűjtött anyag együttesen, azt nem feltétlenül az alkotóelemek döntenek el, hanem az építő akarat, mely az egész folyamatot irányítja és egykor megtervezte. Ki tudná megmondani, mivé lesznek a beszipantott törmelékek, üstökösök, meteoritok, kisbolygók és túl közelre sodródott holdak a Jupiter belsejében? Gázzá válnak? Olvadt kőzetként képeznek szilárd magot később a hatalmas gázóriás beldőjében? Vagy meddig szóródik és spriccel a Szaturnuszra az általa bevonzott vizes égitest, melynek segítségével szépséges gyűrűrendszerét folyamatosan építi? Esetleg a víznek egy része elegyedik a bolygóval és vízgőzként, gázként kering tovább vele? Utóbb ő is egy hatalmas Mardukká válik, mely ősbolygóként telibe találta a mi Földünket? Sok-sok oktondi kérdés, melyeket csak egy serdületlen gyermek tehet fel a Mindenhatónak, aki mosolyogva nézi még sok oktatásra szoruló gyermekét, akiben mégis gyönyörködik. Lehetnél te is, Kedves Olvasó, ha te is szeretnél ennyire a dolgok mélyére tekinteni, hogy hosszabb elidőzéseidkor szinte beleszédülsz. De ez nem baj. Egyedül az a baj, ha bambán vársz, és nem törődsz a változóval és a változtatóval. Ha nem látod az összefüggéseket, mert jóval kényelmesebb a nem-tudás. Mára ennyi a feladatod, ennek átgondolása. Holnap talán már másfelé invitállak, mert a változóban lévő világnak más táján fogunk együtt keringeni és muzsikálni, akár a távoli égöv elemei.

Mozart átélte ezt az érzést és emlékezett rá, hogyan zengenek a szétszórt égi morzsácskák? Ki tudhatná megmondani? Amire ő emlékezett és számunkra megörökített, az egy egészen emelkedett régió harmóniájáról beszél mindennél ékebben. S hogy ő másképpen szólt, mint Beethoven, vagy irigy tökfaj kortársa, Salieri, annak nemcsak az az oka, hogy előzőleg egészen más vidékeken keringtek és készültek fel a leszületésre. A nagy lélek nem irigy. Nem zavarja, hogy mások másképpen szólalnak meg, mert tudván tudja, hogy van elég hely mindnyájunk számára. Olyannyira, hogy egy csomó „üres” hely is létezik, ahová mások beszállhatnak vagy kényelmesen elhelyezkedhetnek rövidke pályafutásuk idejére. Mások féltékeny méricskélése, fél szemmel való állandó figyelése persze nemcsak leköti az alkotásra fordítható energiákat, hanem degradál is. Cél az abszolút felsőfok. Tudnivaló, hogy ez nem azonos a kornyikálással, mesterségesen eltorzított dallamvezetéssel, kissé vagy nagyon „elrontott” festményekkel, kivörösödött arccal ordibálással. Akinek ezek az eszközei, az legfeljebb hangosabban rikácsolhat, miközben a nagy kortársak tudnak bánni a pianissimóval is. Mikor ők ezen a hangon szólalnak meg, a közönség elnémul, hogy hallhassa őket. Ez az igazi cél, nem a hangzavar. A szférák zenéje, azok kedves rezdülései. Az Univerzum pianissimója.

Nos, a feudális hagyományok felszámolása. Úgy hittük, hogy a nagy szenvedélybetegségekről valóban leszoktatták a letűnt uralkodó osztályt. Már nem volt mit elkártyáznia. Ezt minden cinizmus nélkül jegyzem le, és minden elfogultság nélkül elmondhatom, mivel jól kiismertük a vörös bárók világát is. Még utólag visszaolvasva és elgondolva is viszolyogtató, hogy nem tudtak ellentmondani a kísértésnek, másrészt a rájuk erőltetett elvárásoknak, ha egyszer nem volt hozzá hajlandóságuk? S hogy volt-e? Hát ki tudná már azt ennyi idő távolából? A kártyaszendély helyett aztán kitenyésztek a vörösök elitjének mondott főbugrisok, akik valósággal sportot űztek abból, hogy egymást túllícitálva lettek egyre modortalanabbak, bunkók, durvák és pökhendiek. Az ő legfőbb célkitűzésük és leghőbb vágyuk a vagyongyűjtés volt, s talán még ma is az. Igen, ismét az anyag, ahogyan a szkarabeus görgeti maga előtt az egyre nagyobbá növekedő trágyadarabot. Szargörgető bogár, mondta Papám, a hajdú-bihari, partiumi névvel illetve a serény rovar. Nos, ezek az elvtársak is talán azért oldották fel a korábbi Lenin atyuska által rájuk rótt puritánsági fogadalmukat, jobban mondva önként vállalt kötelezettségüket, mert már nem bírtak magukkal. Másokhoz képest kiemelt fizetésük volt, mégse kellett költeniük szinte semmire. A rezsijüket fizette az állam, vagyis a nép, mindenhová hivatalosak voltak, tehát nekik volt ingyen ebéd, vacsora, amit aztán annyit felemlgettek másoknak. Előbb ingyen kiutalt luxuslakásokban laktak, majd ezeket potom pénzen felvásárolták, beszerezték a legdrágább autót, amit lehetett (Volga vagy Lada), vettek nyaralót, de még mindig túl sok fölösleges pénzük maradt.

Természetesen nem az ötvenes évekről beszélünk, amikor még nem voltak ennyire elpofátlanodva, mert kötötték őket a saját rögeszméik. A hatvanas évektől kezdve beindult a motorizáció, már a köznépek is megengedték, hogy több évi várakozás után beszerezhessék az ilyen-olyan keleti autójukat. A nyolcvanas évekre pedig még többet halmoztak fel, mármint a vörös bárók, mert a fent említett gyakorlat alapján megtehették. Külföldre ingyen jártak, kiküldetést intézve maguknak. Akkor már gyakran nem a családjukkal, hanem a titkárnőjükkel, aki szintén kiemelt fizetésért részeltette kegyeiben a mindig szexéhes komcsikat. Nem volt mibe belefáradniuk, hiszen soha életükben kemény munkát nem végeztek. Ekkor vált ász helyzetűvé a titkárnő és mindenről mindent tudó sofőr, akiket máig ebben a kivételezett helyzetben tartanak az elvtársak. Ezek olyannyira bebetonozták magukat pozícióikba, hogy gyakran továbbra is megtartották őket utódaik, akik vagy nagyon naivak, vagy ugyanolyan szemléletűek, azaz opportunisták. Olyanok, mint a megélhetési politikusok.

A külföldi utak során gyakran tűntek fel osztrák, német és egyéb kuplerájokban a keleti „újjgazdagok”. Ez nem két fillérbe került, de ezt is megoldották állami pénzen. A hírhedt CW Bank és társai szívesen tartottak fenn számlákat a számukra, ahonnan ki-ki a maga pozíciójának megfelelő mértékben hívhatott le pénzeket. Bécs még csak messze se volt, oda kiruccanhattak bevásárolni karácsonyra, jóllehet ha valaki, ők aztán nem voltak vallásosak. A kiskedvessel töltött „kiküldetések” alkalmával lehetett gálásabbnak is lenni, a legjobb szállodákban megszállni. Idehaza pedig a ledér lányokról is gondoskodott az állam. Ezek az összefonódások olyannyira elterjedtek, hogy szinte természetesnek tűnt sokak számára a kivételezett anyagi helyzet, a különféle juttatások, prémiumok, mert hát ki látta el legjobban a munkáját, mint ezek a nőneműek, akik gyakorlatilag az államilag fenntartott prostitúciót, azaz szex-szolgáltatásaikat tekintették valódi munkájuknak. Ezért van az, hogy annyi évtizeddel a kommunizmus teljes összeomlása után annak egykori fenntartói máig restaurálni próbálják a letűnt kor intézményrendszerét. Beleértve a szeretőik futtatását, elvárva az államtól, azaz

az adófizető polgároktól, hogy ugyanúgy gondoskodjanak a lányokról is, mint anno. Még csak a bugyipénzüket is velünk fizettetnék meg, ha lehetne, csak mert megszokták, hogy nekik semmire nem kell költeniük. Nagyjából olyan ez, mit az átkosbeli társasjáték, a „Gazdálkodj okosan”. Ezzel teljesen irreális képet adtak a gyerekeknek, hogyan kell valójában gazdálkodni. Tervezője valószínűleg az államilag tenyésztettek közül való volt, mert elfelejtette belekalkulálni a játékba, hogy legelőször is ki kell fizetni a rezsit, s ha marad valami, abból lehet tervezni a jövőt. Ebben a játékban nem volt rezsiköltség, mert ezt a fogalmat nem ismerték a már akkor is pénzimádatot sulykolni próbáló szerencsétlenek. De már így is túl sok szót pazaroltunk rájuk, pedig a nagy szafarikat meg se említettük. Vadásztrófeákkal, néger lányokkal, nagy fehér főnökként bevonulva, hazafelé jövet pedig úgy telehányva, összerondítva az állami pénzen számukra biztosított gépeket, hogy a személyzet rosszul lett a pusztá látványától... Ugye, emlékszünk még: plusz egy forint Vietnamnak... katonai segítség Angolának... „gazdasági” kapcsolatok építése Tanzániával...?

A valódi szenvedélybetegségeik pedig eztán következtek, egyre magasabbra tolva az elérhető magasságokat. Végül a vörös arisztokrácia sokkal jobban rázta a rongyot, mint a valódiak. A különbség annyi volt, hogy míg az ősi jusson vagy szerzett jogon uralkodóvá vált osztályok tudták a kötelességüket és adakoztak, alamizsnálkodtak bizonyos mértékben, addig a főprolik senkivel nem osztottak semmin, és ez ma sincs másként. Nem teremtettek jóval különb kultúrát, mint ahogy nagy melldöngetve hirdették magukról. Maradt utánuk egy csomó ízléstelen köztéri szobor, a nép által utált politikusokról nem beszélve, sematikus épületek, melyek nemhogy elsikkadnának a korábbi építészeti remek mellett, de ordít a különbség, mikor becsempészték ezeket a normális házak közé. Saját luxusvilláik, melyeket maguknak építtettek, ízléstelenek, az általuk képviselt korszak egyszerűen nem tud felmutatni semmit. Amit valójában fel tudnának mutatni, azt gondosan rejtegetik svájci bankokban, offshore cégekben és az általuk fityingekért felvásárolt, majd folyamatosan állami támogatáson fenntartott és menőnek kikiáltott cégekben. Azt hiszem, most válhat el, mennyire ügyes üzletemberek, mint ahogy képzelik magukról, mikor más típusú állam gondoskodik a pénzek elosztásáról, őket pedig nem tenyésztí tovább a nép, ahogyan korábban kénytelen volt. Nyilván kapnak eztán is támogatást külföldi titkosszolgálatoktól, hogy sikeresen felkavarják a léggömböt, ha erre kapnak megrendelést, de aki hozzászólt, hogy mindent elherdálhat, aztán kap újabb stekszeket, az úgyse tudja okosan felhasználni ezt sem.

Félreértés ne essék, senki nem sírja vissza azokat a hajdani szenvedélybetegeket, valódi arisztokratákat, akik bármekkora vagyonnak gyorsan a nyakára tudtak lépni, családjuk tönkretétele árán is. Klasszikus szerzőinktől jól ismerjük őket. Épp arról szól ez a kis eszmefuttatás, hogy a nép nem óhajt csöbörből vödörbe lépni. A fent elemzett helyzeteket mindig csak ráerőltették, erőszakkal kényszerítették ki, nem ő igényelte. Egy ország gazdasága akkor van jó kezekben, ha gazdasági szakemberek tervezik és irányítják, nem pedig mindenkori protekcióso, érdemtelenül tenyésztett alakok, akik ugyanúgy beképzelik maguknak a felülről és eleve elrendeltetést, mint a Habsburgok a maguk számára az isteni küldetés rögeszméjét. Ez már csak azért is képtelenség, mert Isten soha nem akarná, hogy az általa teremtett és szeretett lények szenvedjenek a mások baromságai és sovén eszméi, agresszív politikája miatt. Ő soha nem ültetne a nyakunkba olyan családokat, amelyeknek életműve többnyire értelmetlen háborúskodásokban merül ki, amibe ráadásul erőszakkal kényszerítettek bele más népeket, amelyek ezt nem igényelték, soha nem akarták, mégis főleg ők szenvedték meg, ahogyan például mi, magyarok.

Ha a világ valóban meg akar újulni, de nem a pénzvilág megszállottjainak rögeszméi mentén, akkor először is alapelveiben kell megváltoztatnia a korábbi világrendet. Arra valóban szükség van, hogy rendes elosztási viszonyok alakuljanak ki. Vannak bizonyos természeti kincsek, középületek, közösen birtokolt köztulajdonok, amelynek minden olyan állampolgár résztulajdonosa, akinek családja kivette részét egyrészt a háza építéséből, másrészt annak védelméből, ezért ezek hasznából részesednie kell. Arab országokban vannak olyan juttatások, amelyeket azért kapnak az állampolgárok, mert a drága pénzen kiárusított olaj bevételeiből futja erre. Az ottani arisztokrácia ezek szerint adakozik mások javára, vagy az állam hajtja be rajtuk adók formájában. Mikor arab főtereket látunk, ezek márványborításúak, elegáns építészeti remekművek díszítik őket, egyszóval látszik, hogy nagyon megadják a módját. Nekünk más a helyzetünk. Először ki kell lábálni az adósságcspadából, amibe gyáva és megalkuvó módon belekényszerítettek bennünket a fent tárgyalt elemek. A saját javukért, mások rovására, nagyjából így lehetne összegezni áldatlan tevékenységüket. De hogyan is képzelheti az aprócska rész, az egész szerkezet parányi srófja, hogy ő jóval fontosabb, lényegesebb és nagyobbra értékelendő másoknál?! Isten nem azért küldött el bennünket, hogy mások rovására mások ellenében érvényesüljünk. *Mindenki köteles a szeretet törvénye szerint élni.* Aki nem tud, annak meg kell tanulnia, mert nem létezhet úgy, hogy kvázi ki akarja szakítani magát az Univerzum egészéből. Ugye, milyen képtelen ötlet? Hogyan távolodhatnánk el az egésztől, mikor máshol, innen távol létezve is részei maradunk a teljes egésznek?! Kár, hogy ezt nem tanítják meg idejekorán a gyermekeknek. Ha ennek tudatában élnének, az általuk megteremteti rendelt jövő már tökéletesebb lehetne.

A házban vonít és vinnyog az egész napra bezárt kiskutya. Menhelyről származik, előző gazdájának gyerekei csúnyán bántak vele. Igen félénk, apró jószág, mindenkitől fél. Nyilván azért panaszkodik most is odafent, mert retteg magában. Van, aki dühös ezért. Sokan szidják, mi sajnáljuk, mert értjük, mi a baja. Gazdái dolgoznak, napközben kénytelen egyedül lenni. Mikor hazajönnek, minden rendben van, nem folytatja tovább a siránkozást. Csak néha elgondolom, vajon helyes választás volt-e, mikor kiadták gondozásra ennek a családnak. Inkább olyan gazdát érdemelt volna, aki napközben is odahaza van és törődik vele. Másrészt ez is jobb, mintha elaltatták volna, vagy meghagyják szadista tulajdonosainál. Aki közelebb lakik hozzá, azt talán jobban idegesíti, mint minket. De nem is a lakás helyzete miatt adódik a különbség, hanem a felfogásunkból. Mi állatbarátok vagyunk. A ránk bízott állatokat mindig rendesen gondoztuk, bőségesen etettük, én főztem rájuk, hogy ne csak a konzervgyárak által előállított „egészséges”, ámde gyakorta rákkeltő eledelkkel kelljen táplálkozniuk. Aki tud bánni az állatokkal, az tudja róluk azt is, hogy mekkora megtiszteltetésnek veszi egy állat, amikor a gazdája ételéből kap, akár csak egy kicsinyke részt is. Mikor az egyik unkaöcsém által „helyesen táplált” növendék macskának vittem egy pohár kefir, egyszerűen boldoggá tettem vele. Azelőtt soha nem kapott. A mesterséges tápon nevelt cicónak folyton szorulása volt a „helyes táplálkozástól”. Én eltaláltam az ízlését és azt a pontot, amelyen hiányt szenvedett. Ugyanígy reagált az általam főzött ételekre, mikor egy hétig nálunk laktam lakásfelújításkor. A kefir pedig helyreállította az emésztését.

Hamarosan kezdődik a madáretetés ideje is. Kedvenc cinegék már körbejárják a házat, üdvözölnék bennünket, ha kilépünk az ajtón, kapun. S jön a tél, megjelennek a nagy halászmadarak is, gémekek, kócsagok, meg a hozzájuk képest apróbb vadkacsák. A gém szürkületkor kiáltozik és hívja össze háza népét. Ők olyankor egy időre megpihennek. A kócsag viszont nappal aktív. Senkitől nem fél, nappal is nyugodtan átrepül fölöttünk vagy elálldogál a patakban, míg valamelyik kutya meg nem zavarja.

Régebben rendszeres vendégünk volt a jégmadár is. Mióta kiirtották a partmenti bokrokat, apróbb fákat, már nincs honnan a vízbe vetődnie, legalább is a mi házunk körül nincs. Sajnálom. Az angol hagyományok szerint a békesség jele, ha ezek a gyönyörű tollazatú madarak megtelepszenek a környezetünkben. Szerintem persze erre vall az is, hogy egyre többféle madár telel erre felé. A cinegék, feketeigók bizalommal tekintenek ránk, fél szemmel alulról nézve, ami igen jól áll nekik. Bármennyire nem szeretem ezt a házgyári, sematikus építészeti közeget, annyi bizonyos, hogy a természeti adottságok sok mindenért kárpótolnak. S hogy miért alakult így, arra már nem keresem a választ. Talán mert aki alapból szívesen ad másoknak, annak a kezéből akkor is kimarják azt, amit benne tart, ha éppen a saját javára kívánja felhasználni. Magyarazzuk szépre így ezt a társadalmi önzést, hátha jobban hangzik, én pedig úgyse keresek már bűnbakokat, mert sajnálom rá az időt. Sokkal érdekesebb témák vannak még feldolgozatlanul, minek töprengeni azon, amin már túladtunk, mert ezt követelték tőlünk, vagy hagytuk, hogy megfosszanak tőle. A jövő izgalmasabb, amíg még van előttünk egy kicsinyke táv vagy nagyobb tervekre is időt adó útszakasz. Bogozzuk inkább annak kérdéseit, hátha feltárhatunk általa valami izgalmasat!

A székelység, a határainkon kívülre szorult magyarság kérdése máig tisztázatlan. Nem másért, mert a kommunista propaganda mindent megtett az internacionalista rögeszmék terjesztéséért. Mármint azért, hogy a Trianonban kijelölt határok változatlanul fennmaradjanak, még akkor is, ha több millió magyar szenved ettől, legfőképpen a följük rendelt sovén alakok basáskodásaitól. Elég kelet felé tekinteni, hogy tisztában legyünk vele, hogyan bánnak a mieinkkel. Egy olyan egyszerű kérdés, mint a nemzeti jelképek használata mindig hatalmas hullámokat kavart, mert mániákusan rávetik magukat a hatalom megszállottjai. Ezek lelkük mélyén tudják, hogy ideiglenesen birtokolják, amit aljas eszközökkel szereztek, ezért permanens félelemben élnek, amit agresszív megnyilvánulásokkal próbálnak levezetni. Teljesen nevetségessé teszik magukat, amikor betiltják a székel zászló használatát, vagy korábban a magyar trikólórt. Mit is árthat nekik a zászló selyme, annak pompás lobogása? Ha valakinek ennyire ingatag az uralma, akkor Katonát idézve megint ugyanitt kötünk ki: „Tartományok hát csak machinák,/ Melyeket kisgyermek is megindít,/ Ha félelem s reménység mindenik kerekét helyén maradni kényszerít...?”

Fentiekben azért töprengtem el, mert a közös vagyon kérdése részben történelmi hagyományokon alapul. A székelység látta el évszázadokon át a keleti határok védelmét. Jóval több véráldozatot hozott, mint azok, akik csak később csatlakoztak hozzánk, beházasodtak vagy pénzen vett birtokaik révén kezdtek valami idetartozást érezni. És vannak olyanok is, akik ugyan itt laknak, de semmiféle közösséget nem vállalnak velünk, csak a hasznaikat akarják húzni, azokat kilopni az országból és másokat gyarapítani vele. Saját családjukat vagy más nemzeteket. Az ő esetükben már kérdéses az is, hogy egyáltalán meg kell-e osztani velük valamit, hiszen úgyis magukhoz veszik jóval nagyobb arányban, mint az őket illetné, a képzelt részüket, tehát nem szorulnak további szponzorálásra. A székelyek viszont a katonai feladatok ellátásán kívül, ami nem volt semmiség, különösen a török, tatár időkben, jelentőset alkottak épített kultúránk létrehozásában. Ha csak az Országházra nézünk, tudnunk kell, hogy azon székel ácsok, mesteremberek dolgoztak, csodaszépet alkotva mindnyájunk örömére. De ez csak egyetlen épület. Érdemes volna utánajárni, mi minden mást építettek még és faragtak díszesre, hiszen a székel született művésze a famegmunkálásnak. Erdély kúriáit, várkastélyait, templomait nézve megilletődötten állunk ennyi szépség és esztétikum láttán. Nos, éppen azokat kirekeszteni a közös tulajdonból, akik bizonyíthatóan is annyit áldoztak erővel, munkával és a legendás székel szeretettel mindnyájunk örömére, elborzasztja a jó szándékú embert.

És mindig azok hangoskodnak, románoznak, akik velük ellentétben semmit nem tettek hasonló célokért, hanem a korábban fent vázoltak szerint folyamatosan csak rombolnak, kártékonykodnak – mindnyájunk ellenére. „Csupán ennyi” a különbség a kétféle honpolgár között. Az egyik élte, a másik élőködik. Hogyan is lehetne egy lapon említeni őket?!

És ezzel csak egyetlen tájról származó honfitársainkat említettük. A felvidéki, délvidéki, kárpátaljai, őrvidéki magyarság, a tőlünk óceánok által elválasztott, távoli tájakon élő magyarság ugyanúgy része a kicsinnyé zsugorítani próbált hazának és a nemzet egészének, mint a többi, teljes jogú polgár. Aki látott már venezuelai magyarokat, Ausztráliában élő hagyományőrző délvidékieket, soha nem feledheti ünnepeiket, összejöveteleiket, közadakozásból fenntartott iskoláikat. És tegyük még egy összehasonlítást: míg az elvtársak folyton csak kilopták a maguk részét, vagy amit annak véltek, külföldi bankokba, addig a külföldön élő és dolgozó magyarok a távolból is segítettek és segítik az itthon maradt családjukat és elszegényített honfitársaikat. Komoly pénzadományokkal, szolidaritásukkal és a „kis haza” melletti mindenkori kiállásukkal. Kitartó munkájukkal, mellyel öregbítették hazánk hírnevét. Velük is össze kell vetni azokat, akik viszont akárhová mentek és mennek, mindenhol csak lejáratnak bennünket, mert úgy vélik, ezzel saját érdemeiket szereznek, vagy valaminek a hasznát húzzák. Nekik álljon mindig intő példaként Arany János halhatatlan klasszikusa, a Szondy két apródja példázata, a bőre alá varrt aranyakkal megtisztelt áruló története...

Akik megmenekültek a Bermuda-háromszögből, úgy érzékelték és utólag úgy írják le, mintha egy időlagútban haladtak volna, és onnan egy keskeny sávon keresztül tudtak hirtelen eltávozni. Azt *mondják, látták az időt*. Különös definíció. Látták azt, ami nincs. Látni a negyedik dimenziót, amelybe az atlantisziak el akartak távozni annak idején, mondván, hogy ők már megérték egy magasabb rendű életre. Pedig csak türelmetlenek voltak. Nem várták, nem várhatták ki, amíg elismerik a tudásukat. Ezt sem mások szolgálatába igyekeztek állítani, hanem a saját ambícióik kiélésére, mert mohón vágytak a még több tudásra. Megkockáztatták a tragédiát, és azt megelőzően eltávolítottak, száműztek mindenkit, aki ellent mert mondani nekik és nagyravágyó terveiknek. S hogy valóban megnyílt előttük egy féreglyuk, melyen át eltávozhattak egy másik csillagrendszer felé, ki tudhatja? Talán igen, merthogy nyomukat senki nem találja azóta sem. Talán a tenger mélye nyelte el őket, hasonló mélységekbe, mint a Mariana-árok vagy az Izland közelében süllyedő, egyre mélyedő Atlanti-hátság. Talán levándoroltak az Antarktisz felé, hogy annak területét gyarapítsák. Szerencsére az a terület nem kutatható. Még képesek lennének azt is feltúrni és elszennyezni a fél világot már tönkretett alakok.

Vannak, akik a napszél és az időjárás körülmények negatív összejátszásának tulajdonítják az időnként fellépő különös és érthetetlen elektromágneses tevékenységet, ami a furcsa eltűnéseket okozza. A túlélők efféle jelenségekről számoltak be, megzavarodott készülékekről, visszafelé forgó, pörgő iránytűkről. Egy ilyen elektromágneses viharzónába belekerülni elég kemény helyzet lehet. Minden megzavarodik, fordítva működik, furcsa fényjelenségek támadnak, és végül mindig pár száz kilométerrel odébb kötnek ki, mint ahol eredetileg voltak, anélkül, hogy arra navigálnák gépeiket. Az „időfolyosó”, melynek peremén találják magukat, egyszerre vonzza befelé őket, és ugyanakkor kiutat is enged annak, aki nem veszi el lélekjelenlétét, hanem keresi a hirtelen támadt folyosó kijáratát. Vajon melyik lehetőség vonzza jobban az ide tévedteket? A továbbjutás más, ismeretlen világok felé, vagy a visszaút, a hazajutás ösztönös, lélek-mélyből fakadó vágya? Mindenesetre az odüsszeuszi ember vív benne önmagával, ha felismeri a negyedik dimenzió vonzását, úgy hiszem. Térkép, konkrét tájékozódási, nyomolvasási lehetőség semmi esetre sincs, ahogyan Odüsszeusz is úgy tudta, hogy a Hesperidák kertjén túl már semmi sincsen. Ha így volt, a görög legendák ideje is az atlantiszi tragédia utáni állapotra utal. Az Atlanti-óceán közepe akkorra kiürült. Eltűnt róla az idillikus szigetország, melyet korábban még látogattak a görögök, föníciaiak, egyiptomiak, kelták és a híres-hírhedt kalmár népek. A Kanári-szigetek és az Azori-szigetek utolsó pihenőhelyet jelentettek a távoli útrakelés előtt. Ám kérdés, hogy a Szkülla és Kharübdisz szorosaként emlegetett veszélyes tengeri átjáró ugyanott volt, vagy még együtt mozgott a többi úszó szigettel, melyek egy része a brit szigetekhez csatlakozott, ahol Scyllies néven él rangrejtve a mai napig.

Atlantisz teste mintegy durva mozdulattal kitépve távozott el szigettársai közül. A rejtélyes kontinens, ami eredetileg volt, előbb több részre szakadt, s ezek egy különös erő hatására távolodni kezdtek egymástól. Az Afrika-közeli szigetek lakói úgy hiszik, hogy az ő szülőföldjük egykor Atlantisz része volt. Talán még a világméretű katasztrófa előtt kezdett el úszni Afrika felé, s csak aztán kötött ki mostani helyén. Mélyében mindenesetre vulkánikus erők dolgoznak ma is, és ezek akár Amerika pusztulását is okozhatják, ha egykor szupervulkán tör ki rajtuk. Úgy tűnik, Atlantisz sorsát ők se kerülhetik el, mármint a kettős kontinensen, mert gögben, képzelt fölénységük tudatában épp ott tartanak, mint a híres-hírhedt szigetlakók több tízezer évvel ezelőtt. Ők ugyanúgy rabolják a tudást másoktól, mint

ahogyan az atlantisziak tették Peru híres vénuszi civilizációjával, tudósaik deportálásával szigetükre és ottani fogva tartásukkal, elit rabszolgaként való dolgoztatásával. A mai agyelszívás talán nem erről szól? Ugyanolyan erőszakos és kíméletlen módszer, mindez leöntve a demokrácia, humanizmus és látszategyenlőség gejl szirupjával. Vesztét természetesen az fogja okozni, hogy a leigázottak úgymint mindig felkelnek agresszoraik ellen, mindez csak idő kérdése. Nos, igen, a rejtélyes negyedik dimenzió... Valamiért ezt kell most körbe-körbe járnunk, mert a megoldás kulcsa valahol itt rejlik. Talán csak egy szókép, egy asszociáció, és a mentő gondolat hirtelen kipattan valahonnan a semminek vélt rejtélyes távolból, ahogyan a nagy felfedező hajója egykor az ismeretlenség ködös messzeségéből. Minden felismerés, minden megvilágosodás olyan, mint ezek a hajóutak: bolyongás valahol az ismeretlenben, mely mégis valahogyan ismerősnek tűnik a mások által csak megszállottnak tartott vezető egyéniség számára. A sok hányódás, tévelygés pedig csak arra való, hogy a megfelelő térbe és időbe, azaz téridőbe érve a maga teljes képi élességével megjelenjen a megtestesült álom. Nagy utazóknak az álmaik szigete, míg a nagy gondolkodóknak álmaik valóra válása valamilyen előre elképzelt, majd szellemi síkon megvalósított formában. Ez az alkotás folyamata, melyben az előre „beprogramozott” ember vagy homunculus felismeri valós célját, és amit lelke mélyén tudván tudott, arra végre igenlő választ kap.

Amerika egykor szigetekre szakadása is előre programozott folyamat. Dolgozik a mélyben egy hatalmas vulkáni erő, mely feszegeti, ám odafent, a felszínen is hat egy jóval destruktívabb emberi erőkomplexum, mely ugyan mások ellen hat és szervezkedik, de tettei bumerángxént fognak visszazúdulni rá, és valósággal letaglózzák majd, hogy mozdulni nem bír. Azt az ütést nem fogja tudni kivédeni, mert nem hisz a szellemi erőben, annak magasabbrendűségében. De az már az ő problémája. Akkor fog szembesülni vele. Mi akkor se, most se tehetünk ellene semmit. Mindenki a maga végzetének kovácsa.

Másik kérdés Izland rejtélyes kultúrája. A sagák világa, mely egyértelműen kapcsolódik a vikingek hagyományaihoz, visszaköszön ezekben. Egyértelmű a skandináv kapcsolat. S hogy a korábban néptelen vagy az atlantiszi katasztrófa és az azt követő özvíz után elnéptelenedett szigetország vonzotta oda őket, nem tudni, mert nem található írásos bizonyíték erre vonatkozóan. Aki tehette, elmenekült már korábban, elhajózva a legtávolabbi pontokra és elterjesztve az addig legfejlettebbnek hitt kultúra elemeit világszerte. Mások csak mentették a cuccot. Kereskedők, világias szemléletű emberek, az anyaghoz kötődő és kizárólag abban gondolkodó személyek. Peru átka melyet korábban leraboltak, lesújtott. Antik nevére nem emlékszem, csupán arra, hogy hegyei mélyén sok titok rejlik. Ám senkinek nem ajánlanám, hogy ott ásni kezdjen. Csak hadd nyugodjon békében, ami oda süllyedt. Nekünk nem tisztünk feltárni. Talán a hegyek egykor megnyílnak és nyomra vezetik az érdeklődő, de nem kincséhes kutatót.

Vajon az írók sámánok? Ez nemcsak a fenti eszmefuttatás miatt merül fel, hanem csak úgy, általában, mert mindenki tudni vágyik, mit tudnak azok az emberek, akik másokkal ellentétben rendelkeznek egy olyan erővel, ami másokat elriaszt vagy irigységre sarkall. Adyról mindenki tudni vélte, hogy sámáni erővel bír, és ezt a maga különös módján gyakorolta is. Sok költőről el lehet mondani, hogy képességük a jövőbe látásra megkülönböztette őket a közönséges földi halandóktól. De a sámán címre a legtöbbjük, a modern időkben legalább is, nem vágyott. „Qui vides, quod ago, tace opera mea” (= „Ki látod, mit teszek, hallgasd el a munkám”), sugallta Weöres Sándor, akinek Barbár dala épp ezekről a titokzatos erőkről vallott. Különös, ismeretlen nyelven, melyet a kívülről

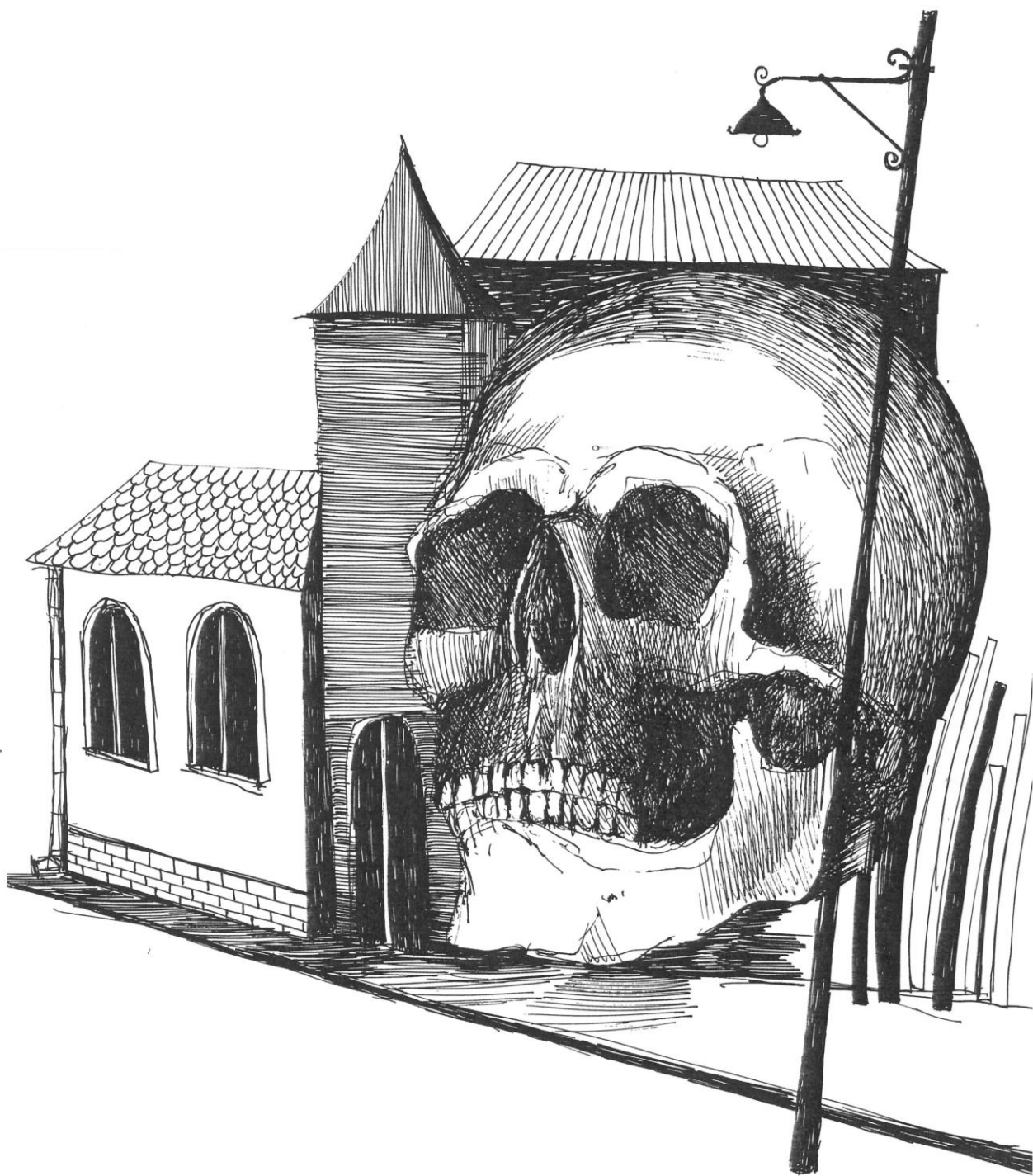
blablának is vélhet, de bizonyítani nem tudja, mivel nem ismerhet minden holt nyelvet. A költő-vátesz-sámán viszont tökéletesen otthonosan mozog az egészen távoli vidékeken és emberek között is. Talán valaha élt ott és az ihlet varázslatos pillanatában fellibben az emlékezés fátyla, s rajta keresztül meglátja azt, ami mások számára nem látható. A helyet nem említi, és nem is kell. Fontos az általa áthozott információ, melyet ebben a formában rejtjeleztek, és csupán az értő tudósoknak érthető.

Ady, ahogyan a sámánok, vegyileg is manipulálta az agyát, hogy különös képeit előcsalogassa valahonnan a mélytudatból, vagy a sámánok által emlegetett felső szellemvilágból. Az őserdei sámánok is esznek gombákat, bogyókat, gyökereket, melyek hallucinációkat váltanak ki és ún. pszichedelikus élményben részesítik a kíváncsiskodókat. A be nem avatott, felkészületlen lélek akár meg is bomolhat ezen élmények hatására. Mégis, valamilyen hagyomány hatására elindulnak az ismeretlen felé, ahonnan az oda nem valók éppúgy nem térnek vissza, mint a hajózásban kellően nem jártas kutatók. Az agy, az elme, a mélytudat pedig nemcsak vegyszerek hatása alatt tesztelhető. Onnan meditáció közben is feltörnek olyan ismeretek, amelyekre ismét csak felkészülten érdemes vállalkozni. A „szimpla” ihlet, mely egyfajta elmélyült állapot, a legtisztább állapotban, az ún. alfa állapot közelében éri az embert. Ehhez pedig nincsen szükség semmiféle vegyi anyagra. A szervezet minden szükséges anyagot elő tud állítani, mivel rejtélyes vegykonyhája magában rejti ennek titkát. Utánozni, ellesni viszont nem lehet, mert nem mindenkit hívnak el erre a feladatra.

Ady állandó halálfélelemben élt, amit férfiasan titkolni próbált. Ám a fiatalon szerzett betegség, majd az erre elrendelt orvosságok, az alkohollal együtt, korán roncsolni kezdték az idegrendszerét. Az orvosságok higanyt, arzént, nehézfémeket, szóval erősen mérgező anyagokat tartalmaztak. Ezek is támadják az agyat. Ez az érzékeny „műszer” mindent lereagál, amit vegyileg provokálnak tőle. A Fekete zongora vagy a Harc a Disznófejű Nagyúrral egészen bizonyosan valamilyen szernek a hatása alatt íródott. Azok, akik a hatásuk alatt kívánták tartani Adyt, bizonyosan tudtak erről, népszerűségének hasznait húzták, alaposan kihasználták a korszak legzseniálisabb költőjét. Dögvész reájuk, mondhatjuk Shakespeare-rel, de ezeket a lapokat a magyar irodalom történetében minden csodálatunk ellenére az elborzasztás szándékával is kell tanítanunk. Annak példázata ez, hogyan lehet szántsándékkal manipulálni és tönkretenni valakit, aki másoknál sokkal tehetségesebb, közülük kiemelkedik minden adottságával. Gyógyszer, ital, drogok, ezek keveréke egy rossz koktél gyanánt – minden rosszat megtesz. „Jutalmát” persze elnyeri majd az, aki erről tehet, nem vonhatja ki magát alóla. De ez is legyen az ő gondja, mint ahogyan a kontinensek vándorlásai, felépülései és szétszakadásai, akár az emberi gondatlanság miatt, akár másért. *Habent sua fata homini*, mondhatjuk az ókori közmondást parafrazálva.

S hogy mások, akik nem isznak, nem drogoznak, mégis kapnak ihletet, azok elmondhatják magukról, hogy ők az intellektus ígézetében, avagy bódulatában élnek. Nemes értelemben vett bódulat, elmondhatjuk, jóllehet nem hasonlítható olyan állapotokhoz, amelyek elkábítják az agyat. Szellemi utazás, néha időutazás, menekedés az elprolisított közegből, mely „lehúz, altat, befed”, hogy ismét csak Adyhoz térjünk vissza. Életműve persze arról is tanúskodik, hogy szellemileg olyan csúcspot képviselt, amiből világosan kitűnik, hogy a hírhedt szerek hatása nélkül is kiválót alkotott volna. Így minden ősi sámánságával és nagyúri allúriájával, valamint zsenialitásával, spontán alkotói képességével együtt egy lármafa ő a magyarság történetében. Nemcsak költőként, nagy sorsú alkotóként figyelmeztet valamire, amit jó esetben el lehet kerülni. Kivéve természetesen azt az esetet, ha valaki

már jó előre épp ebben egyezett meg Alkotójával. Ideutazása előtt, megszületése előtt, mert sorsával valami krisztusit vállalt. Mindnyájunk okulására épülésére és fejlődésére. Gondoljunk csak bele: a XX. század, mely annyiféle kábulatot nyújtott saját édes gyermekei számára, előrevetítette a mai lesüllyedt állapotokat. Azt a világot, amelyben természetes életformaként kezelik a drogok fogyasztását, a vele járó aberrációkat és eltorzult idegállapotokat, szörnyű viselkedésformákat, és mindent, ami nem normális. Mindezt azért, mert divatot tudtak kreálni az Undor Angyala által levizelt állapotokból, egyetlen szót sem ejtve a mögöttük húzódó iparágakról és azok működtetőiről. Mert miért is kell drogozniuk, mindenféle félresikerült vegyszeren élniük az embereknek? Azért, mert ez jó üzlet valakiknek, akik nagy sunyin meghúzódnak mindig a háttérben maradnak. A drogbáróknak, fegyvergyárosoknak, szeszüzemeket működtető és mindezzel kereskedő lesüllyedt alakoknak, Belzebub édes gyermekeinek. Aki nem hiszi, csak nézzen egyszer az arcukba. A szemük közé, ha éppen nem takarják el sötét szemüvegeikkel, foncsorozott ablakaikkal. Ha van valami, ami mélyebb az egyre süllyedő Mariana-árokknál, hát akkor ez az.

FRIDEL 2014

Vajon hogyan és mennyi idő alatt állhat talpra egy társadalom, melynek értelmiségét kiirtották? Kambodzsában játszódhatott le valami ilyesmi. Állítólag létrejött egy társadalmi konszenzus, hogy a múltnak minden rémét el kell feledni, de hogyan lehet elfelejteni azokat a rémalakokat, akik akkor is, most is a háttérben munkálkodtak? Elképzelni is nehéz, hogyan játszódhat le a felépülés folyamata, amikor az eredetileg külső nyomásra „társadalmilag boldogítani kívánt”, egyszerűen, de boldogan élő nép lelkét megmérgezték a gyanakvással. Akin sokszorosan erőszakot tettek, az többé nem hisz senkinek. A baj az, hogy már nemcsak a kívülről jövő hatásoktól idegenkedik, hanem a belső ellenséget is ott látja minden bokor és minden oszlop mögött, amit még meghagytak az ókori kultúrák módszeres pusztítói.

Az emberiség nagy kártevői azok, akik nem bírják elviselni a mások nagyszerűségét, boldogságát, a tőlük eltérő módon nem aberráltak minőségi remekességét. Attól, hogy el akarják tüntetni az egykori nagy kultúráknak szinte minden nyomát, még nem válik remekművé az általuk összegányolt, ihlet nélkül, erőltetetten létrehozott „alkotás”, a kiválóak utánzata, mely semmiféle nagyság nyomait nem viseli magán. Az ókor, a reneszánsz, a klasszicizmus vagy a szecesszió olyan áradással ontotta a szellem remekeit, hogy máig ámultan nézzük. Melléjük téve a lecsupasztított formákat, a kakofóniát, a káosz leképezését, mely ezeknek a torz lelkű alakoknak a tudata mélyéről felfakad, nekünk, ép esztétikai érzékkel bíró embereknek csupán a „mi, szennyek és gennyek” minősítés jut eszünkbe róluk. A legdrágább felhőkarcoló sem ér fel egy, a szél és víz által alakított szikla fenséges képével. Már a barlangrajzok is felmutattak valamit abból a művészi kvalitásból, amit művészeinktől annyi évezred eltelte után méltán elvárunk. Még csak el se kell utaznunk távoli vidékekre, hogy Angkor, a Tiltott Város, Machu Picchu, Stonehenge, a Húsvét-szigeti óriás szobrok vagy Európa, Ázsia és Afrika számos táján fellelhető görög és római romok igézetét átéljük. Néha elég egy belvárosi séta, amikor nemcsak körül és előre, hanem felfelé is megsétáltatjuk a tekintetünket elődeink építészeti remekein, az épületek díszítésén, a szoborfülkékbe rejtett műremekeken, a majolika burkolatokon, művészi faragványokon. Ami legelőször megfogalmazódik bennünk, így összegezhető: **Igény és Minőség.** Nemcsak a jövő-menő, ész nélkül futkározó divatirányzatoknak hódoló átmenetiség felel rá kontrapunktként, hanem egy távolodó és egyre mélyülő szakadék, mely a mai világtól olyannyira távolítja egykori remekeit és azok alkotóit, hogy azok legfeljebb kétségbeesetten kalimpálhatnak a túloldalon.

Az emberiségnek végül úgyis választania kell: kultúráját akar továbbéltetni vagy csak civilizációt? Ha az utóbbit választja, egészen biztosan tönkreteszi, megsemmisíti magát. Végül nem maradnak számára, csak a megrozsdásodó fogaskerekek, melyek többé nem tartják meg egymást, a szétmálló falak és az építmények, melyeket hivatva lettek volna összetartani, de a megtartó szellemiség híján erre természetesen nem voltak képesek. Önmagát éli fel, mert végül nem marad több lepusztítható táj, kizsákmányolható természeti kincs, hiszékeny ember, akinek még bemesélheti jótékony, emberbaráti szándékait. Sorsát ezzel teljesíti be. Nem mások keze által pusztul el, hanem saját, értelmetlen felfuvalkodottsága miatt, mely lehetetlenné tette számára az alkalmazkodást, ami nem más, mint a fejlődés alapkövetelménye. Alapköve, mondhatnánk némi képzavarral, de nem tesszük, mert csupán a törvények vannak kőbe vésve, az optimális emberi magatartás viszont hajlékony, akár a szél elől

mindig félrehajló fűzfavessző. Ezt az ellentmondást viszont két idegen szóval összegezhethetjük: **Rigid – Flexibilis**. Hogy miért kell mégis az előbbit erőltetni? Erre adjanak választ az emberiséget mindig mákonnyal etető, a hivatásos bajkeverők, a művészet analfabétái, a civilizáció megszállottjai, félresikerült embertársaink. Azok, akiknek kezében mégis annyi hatalom összpontosul, mert a szellem emberei soha nem fordítottak kellő figyelmet az ő háttérben, föld alatt, mindenki más tudta nélkül vagy annak ellenére folytatott praktikáikra. Nevüket megörökíteni sem érdemes, mert hiszen ha megtennék, úgyis támadna egy jótékony szélvész, mely ledöntené a nekik állított, legmagasabb emlékművet is. „Alkotásaik” azért süllyednek a mélybe, mert nem rendelkeznek az éterikus erők magasba vivő, egyre magasabbra emelő erőivel. Ezért nem érinthetnek bennünket, akik velük ellenirányban próbáljuk menteni ezt a sokszor süketnek és vaknak mutatkozó, ám eddigi alkotásai révén mégis csak valamiféle túlélésre érdemes emberiséget, melyet egyszerre találtak csodálatosnak és rettenetesnek ókori elődeink. Hátralevő harcaink erről fognak szólni. De ezt már talán mások fogják megörökíteni helyettünk.

Még egyszer az ihletről és a szellem bódulatáról. Ha valaki, Arany János igazán józan életű ember hírében állt. Máig gyakran ütközik meg a fővárosi és a vidéki szemlélet, mely az ő személyét illetően is kimutatta foga fehérjét. Mikor az Akadémia főtítkára lett, természetesen a fővárosba invitálták, de lakást nem biztosítottak számára. Hosszú időn keresztül a mai Andrássy úton keresztül gyalogolt be munkahelyére, örök félelemben élve a meghűléstől és kora félelmetes betegségétől, a tüdőbajtól. Sorsa mintegy előképe a későbbi Arany-leszármazottak életének. Kimagasló tehetséggel élni olyan értetlen vagy értetlenkedő közegben, mely szántsándékkal vagy elemi butaságból nem akar tudomást venni kortársa kvalitásairól. Korábban már érintettük a könnyelmű dzsentri szemlélet kérdését, mely hatalmas vagyonokat hagyott átmenni és azon keresztül letűnni mindenre méltatlan alakok kezén. Ugyanakkor mit se törődött az istenáldotta tehetségekkel, azok anyagi létével, csak mert ők mindig szerények voltak említést tenni ennek nehézségeiről. A kismemesi lét, mely egyfajta lesüllyedt állapotot feltételez korábbi adottságaihoz képest, természetesen aggodalommal töltötte el a mindig szerény körülmények között élni került, a hivatalnoki életformával megbékélni kényszerült Aranyt. Nyugalmas vidéki életmódjához képest aztán becsöppent a főváros nyüzsgő, saját új arculatát kereső, lázasan építkező közegébe. Takarékosága ugyan megóvta az anyagi bajoktól, de meg tudná mondani valaki, miért takarékoskodott rajta és zseniális költőtársain a kortárs társadalom? Az a társadalom, mely egyszerre volt zsugori és pazarló. És pont fordítva, mint kellett volna. A link alakok két kézzel szórhatták a pénzt, hordhatták Bécsbe, Párizsba, Itáliába, kaszinókba, kártyabarlangokba és kuplerájokba minden értelem és rendeltetés nélkül, míg azok, akik sokkal többet érdemeltek volna magasrendű munkásságukért, egész életükön át nélkülözni kényszerültek. Erre nincs mentség és nincs érthető magyarázat. Azok, akik jó célokra fordították volna a pénzt, nem kaphatták meg, míg az értelmetlenül elherdálók – nemtelen céljaikra – számolatlanul. Ezek a viszonyok és aránytalanságok azóta se változtak, nálunk legalább nem.

Arany János sem a nagyvárosi bódulatokban találta meg az ihlet élményét. Ha valakiről nem lehet elképzelni, hát ő az, hogy abszintet, ópiumos dohányt, morfiomot fogyasztott volna. Az ő költői „bódulata” a Margit-sziget árnyas fái alatt várta, ahol kis kapcsos könyvébe jegyeztetett. A kőrengeteg, mely Gárdonyit is annyira taszította, nem nyújthatott neki menedéket öregkorára. A Sziget viszont még kárpótolta valamelyest az elvesztett vidéki környezetért, annak tájképi hangulata köszönt vissza neki a hatalmas, méltóságteljes fák alatt.

Mivel városiasodik az egész világ, nem is tudom, hány kortársamat szólíthatom meg azzal a köznapi gondolattal, vajon hányan vannak rajtam kívül, akik még jártak katedrális méretű tölgyesekben, bükkösökben, övig érő őspáfrányos között, ahol szinte az amerikai aszteroida-katasztrófa előtti állapotok köszönnek vissza. Mármint méretükben és lenyűgöző látványukkal. Ha van valami profán, templomon kívüli áhítat, mely magasabbra emel, mint a legmegrázóbb prédikáció, akkor ezeken a maradék helyeken kell keresni, melyek még ma is adhatnak valamit az egykor hatalmas terekkel rendelkező, nagy építmények atmoszférájából és a dinoszauruszok korában tenyésző, buja és dús vegetáció élményéből. Feltéve, ha még megvannak. Ha nem irtották ki ezeket is a fejszével, láncfűrészsel felszerelkezett őrültek, senkinek, semminek nem tisztelői. Akik lehetnek persze nyomorult szegények is, mint a legtöbb sötétben lappangó aljas alak alkalmazottainak nagy része, de őket se menti fel tetteik alól senki, semmi. *Az ostobaság sem tehet felelőtlené.* A gyengébbnek, tanulatlanak a kezét is kell fognia valakinek. A tudatlan ember is megkérdesheti nálánál okosabbaktól, mit kell tennie. Az okos embert pedig nem helyettesítheti a televízió, ez a félrevezető gépezet. Amit nem nélkülözhetünk persze gyors hírszerzés, információ-begyűjtés céljából, vagy hogy utazás nélkül képet nyerjünk távoli tájakról, értesüljünk friss tudományos eredményekről. Mindent kritikával fogadva, ahogyan ma már a nyomtatott könyvek anyagát is. Nem vehetjük át a nyomdahibák által közvetített nyelvi műveletlenséget, mely klasszikusainkat se kíméli. Az internet gyors adatszolgáltatása csupán megtévesztés, hiszen oda bármi feltehető. Jó és rossz vegyesen. Akik működtetik, kézzel-lábbal tiltakoznak bármiféle kontroll ellen. Így terjed a rosszul informáltság, az okosság, jól értesültség álcája alatt, a félműveltség, valódi tudásnak hirdetve magát, és mindennemű áltudomány, álorvoslás, álművészet, ugyanakkor hatalmas képi anyaggal vegyítve persze, mely az előbbivel ellentétben értéket képvisel. Olyan ez, mint egy most formálódó világ, ahol elemei kaotikus kavargásával nem nyújt egységes képet, csak a látszólagos rendezetlenséget, kialakulatlanságot. Nos, igen. A szétrobbantott, széjjelvert régi világ helyett most még csak ezt a felfordulást képes nyújtani a mindig kíváncsi embergyereknek és nagyra nőtt homunculusnak. De a felsőbb rendező erő előbbutóbb ügyis segítő kezet nyújt és jól működő rendszerre varázsolja ezt a szervezett káoszt. Ha ebben nem hihetnénk, hogyan viselhetnénk el mindennek a tudatát?

Talán ez munkál most a Távol-Kelet pár évtizede lepusztított, lebombázott országaiban, ahol a még megmaradt értelem keresi saját fejlődési trendjét. Talán ugyanolyan egészségtelen képződmény lesz belőle, mint a mi társadalmunkban, ahol a volt ávosok beleszervültek az újjáépülő rendbe, sőt annak felépítményébe, a legelítettebbnek mondott rétegekbe. Onnan mondják meg a mai napig, kinek mit lehet, kit hová kell besorolni. A vörös khmerek, akik embermilliókat tettek el láb alól, válogatott kegyetlenkedéseket követtek el, ugyanúgy, ahogyan nálunk az ÁVH, most ott vannak és semmit nem bánnak, mert egykor helyesnek fogadták el a diktatúrák tombolását, embertelen rémuralmát. Ha ezeket ki nem veti ki magából a társadalom, nehezen hihető, hogy valóban képes lesz feldolgozni az átélt, túlélte tapasztalatokat, s majd helyes irányba fordítani a kormánykereket. Nemigen értesülnek róla, mi folyik nálunk. Mármint a médiumok egyoldalú tájékoztatásától mentesen. Abból mindig csak az aktuális világkormányzó erők által helyesnek elfogadott gondolatok szólhatnak meg.

A mi társadalmunkban pedig – külső irányítással – visszarendező erők próbálnak hatni a valódi megújulás és szabad feltörekvés ellen. Folyamatos fenyegetés alatt élünk, de ezek az erők nem tudják, hogy fél évszázad, plusz négy választási cikluson át visszatért, azaz restaurált, rendszerváltás-ellenes erők tombolása ismeretében immunisak vagyunk ezekkel szemben. A fordulat pillanata megtörtént. Ugyanaz a pillanat, amikor Ceaucescut szembenevették, kigúnyolták, abcúgolták a

korábbi alattvalók. Onnantól fogva a kemény diktatúra korszaka már nem volt restaurálható, hiába próbálta meg szinte minden C.-t követő posztkommunista alak. Mikor egy diktátor vagy egy erőszakosan fellépő világhatalom neveltségessé válik, többé nem lehet ura a helyzetnek. Lúzersége világosabb a napnál. Közszerelése közröhejbe fognak fulladni, akárhányszor próbálkozik vele. Az úgynevezett világhatalom vagy világkormány, mely még saját létét is tagadja, ugyanezen okok miatt fog nagyot bukni. Széthullása a saját erőszakosságába van belekódolva. A minden és mindenki ellen hatni próbáló erők önmaguk ellen is hatnak. Az erőszak erőszakot szül. A gyilkolni emelt eszközt önmagával fogja szembefordítani egy hatalmas erő. Ellene nincs hatalma. Utóbb pedig nemzője, az alvilág ura is hahotázni fog rajta. Neki minden megsemmisülés sikerélmény. De a neki behódoltak ezt nem tudják. Mi most szoltunk. Persze a mindent tagadás gyakorlata, az önnön fölénytudatában képzelgő szerencsétlen tombolása megakadályozza benne, hogy felfogja a mindenkinek szóló tanítást. Az utcán az olajat már kiöntötték a Végzet által irányított kezek. Gondosan, mert ez volt a dolguk, és mert ők tudták, mit cselekszenek...

Néha úgy érzem, valami egészen más sikeredett ebből a könyvből és a benne feljegyzett élményekből, mint eredetileg szándékoztam. Mint a spontán alkotók zöme, én is hagytam, hogy szabadon áramoljanak a felgyülemlett élettapasztalatok, mintha csak saját utódaimnak mesélném el, mert amikor még fiatalabbak voltak, én pedig agyonhajszolt, dolgozó anya, nem értünk rá ennyi együtt-üldögélésre, beszélgetésre. Felmenőink, akik életük jelentős, kezdeti szakaszát még TV nélkül élték le, rendszeresen meglátogatták egymást, az asszonyok trécseltek, traccsoltak, pletykáltak is, de mindig folyt egyfajta eszmecsere közöttük. Lényeges dolgokat is megbeszéltek. A férfiak politizáltak, megvitatták a munkájukkal kapcsolatos gondolataikat, érzéseiket, tehát nem éltek olyan lefojtott állapotban, mint a most csak elektronikus hírközlési eszközökön lógó nemzedékek. A túltengő passzív tevékenység (mekkora ellentmondás rejlik magában a kifejezésben!) hatására rengeteg feszültség gyülemlik fel bennük, már nem is figyelnek egymásra, csak egymásra okádják szóáradataikat, választ, reakciót sem várva, mert a másik személy nem fontos számukra, csak valami villámhárítót keresnek ezeknek a feszültségeknek a levezetésére. Mikor ez megtörténik, odébbállnak. Hiányzik a gondolatok továbbgondolása. Ezek valaha egymásba kapaszkodtak, ahogy a molekulák vagy a társadalom alapsejtjei, a családok, és annak atomjai, a családtagok. Most ennek a széthullottságában élünk. Talán épp a lerázhatatlan TV-n keresztül kellene jó példát mutatni embertársaink számára. Ott lefolytatott normális beszélgetések, igazi párbeszéd modelljét adva az elvadult civilizációnak. Ugye, mekkora ellentmondás sejlik emögött is? Mert hogyan válhat egy civilizáció és civilizált közeg elvadulttá? Úgy, hogy kultúráját elveszíti, útközben elhagyja, de még csak tudomást se szerez róla. Elveszejtés, mondhatjuk régiesen, és ekkor már többet átmentünk a szó valódi értelméből. Mert az elveszejtés, azaz megölés aktusa igenis a civilizáció hordozójától magától ered. *Már olyan civilizálttá lett, hogy egyenesen civilizálatlan.* Mert megölte önnön gyermekét, léte pedig ezáltal öncélúvá vált.

A rendes beszélgetések, melyek valódi eszmecserék, egyaránt fejlesztik az egyént és a közösséget. Minden közösen megosztott gondolat arra való, hogy az egyén tapasztalatai ne vesszenek el, hanem segítsék az egyedi és törzsfajlódást egyaránt. A génekben, a közösség mélytudatában is leülepszik a tudás, mely továbbadódik ebben a lekódolt állapotban, mégis fontos egymás tudatának a fejlesztése is. Egymás számára biztosítjuk az ingereket, ezek impulzusokat közvetítenek egymás felé, általuk tudásunk gyarapodik. Persze nem az üres szócsépléstől, hanem az értelmes párbeszédétől, mely tanít, és cserébe tudásanyagot kér. Az ilyen beszélgetés megtisztít, felüdít, nem nyomaszt, hanem okosít és

segít elrendezni saját gondolatainkat is. A jó beszélgetés: ajándék. Egymás megajándékozása valami értelmessel és széppel. Garancia valamire, ami talán soha nem vészett el, ezért juthatott az emberi kultúra és civilizáció olyan magaslatakra, amiket eddig léte során produkált. Meg persze a kapott sugallatok révén is. Nem tudni, ezek híján hová jutottunk volna. Bizonyára sokkal lassabban botladozva jutottunk volna előre, de a fejlődés maga belénk van kódolva, úgy hiszem. Ennek kerékkötői minden korban ránk csimpaszkodva húztak volna vissza bennünket, mert haladási irányunk ellenkezik az alvilágiak szándékával. Nekik a rombolás a fő erény és legfőbb eredmény. Nekik legyen mondva.

Soha nem volna szabad egyedül értelmesnek és elfogadhatónak tartani saját gondolatainkat, a világról alkotott elképzeléseinket. Ez a könyv is csupán egy szelete a mi világunknak. Annak a hangyányinak, porszemnyinek, amely számunkra szülőhazaként, állandó élőhelyként adatott. Ahol mégis megtalálható az egészre jellemző résznyi, talán atomnyi világ. A cseppben a tenger. Az egyetlen sós könnycseppben az óceán vegyi titka. A vérben az összejtek újjáépítkezni tudása, a szerelemhez szükséges hormonok, az emésztő traktusból elszállított tápanyagok, a friss és az elhasznált levegő, mely nélkül élnünk nem lehet. A vízben is meglevő oxigén, melytől azonban kötött formájában megfulladunk, mégis elemien fontos számunkra: H₂O. Létünket meghatározza az a szellemi-spirituális adottság, melyet magunkkal hoztunk. Ki-ki a maga szintjén. Általa hatni és érvényesülni földi feladataink része. Amit ezen felül elérünk, életünkben felmutatunk, az az egyedi fejlődés továbbvitele, mely többet és szebbet tud nyújtani a korábban egyénileg és közösség szintjén elértéknél. Ez a törzsejlődés vagy társadalmi fejlődés záloga. Az az élet, mely csak konzumálja a neki adott teret és lehetőséget, úgy tűnik, értelmetlen élet. A felsőbb akarat azonban tudja jól, hogy az undorig megkapott lehetőség, mely a maga monotóniájával visszatart, eltunyít, élősdivé tesz, utóbb megadja azt a lökést, mely a döbbenet erejével ható szembesítés után megfogalmazza, mi a teendő. Kimozdulni a holtpontról, nekiindulni úgy, ahogy mások, akik nem voltak restek fejlődni, tanulni, építeni és porszemnyi életükkel legalább egy picit hozzátenni az emberiség és az Univerzum életéhez. Mindnyájunk közös tudásához, melyet ott őriznek valahol a csillagokban, a Nagy Közös Tudatban.

Talán Isten is csak egy tanulmányt, egy kísérletet folytat velünk. Neki is látnia kell, mire haladnak az általa élni, hatni, haladni elküldött lények a maguk küldetésében és a maguk szintjén. Még a látszólag élettelen kő, a kristály is hordoz magában intelligenciát. Nélkülük ez a modern, számítógépes világ se létezhetne. Hogy ők hogyan vesznek részt ebben a közös alkotómunkában, arról ki kellene faggatni őket. Hátha egy napon megszólalnak, és ők is mesélni akarnak, ahogyan én ennyi oldalon keresztül, a mai ember figyelméhez szabva a napi penzumot. Mert természetesen tisztában vagyok vele, hogy a túl nagy terjedelem visszariasztaná a reklámokkal, beugró, tolakodó internetes anyagokkal, spamekkel ellustított figyelmét, most még letompított tudatát. Olybá veszem, mintha hibernálna. Téli álmat alszik, mert számára ez a közeg túlságosan nyomasztó, fárasztó, unalmas, érdektelen, vagy túlon túl is agyonzsúfolt, áttekinthetetlen, megfoghatatlan, a korszak által összeragacsosított valami. Talán hamarosan meghallja ezeket a hívó szavakat, a másfajta ingerek által közvetített tudást, és még valamit. Az Univerzum szeretetét, mert hiszen Isten nem személyválogató. Megtalálja a módját, hogy az alvó lelkeket is életre ébressze. Van, amikor elhív, és van, amikor elhívogat. Az utóbbival azokat, akik még csak ébrednek. Vagy jó mélyen alszanak valami narkózisszerű Csipkerózska-álmat. Te, Kedves Olvasó, melyik vagy ezek közül? Mindig éber, vagy mindig álmatag?

Magamról elárulok még valamit, hátha érdekel. Mikor prózát írok, akkor is áttetszenek, sejtjeim és írásaim szövetén keresztül lüktetnek a versnek és a zenének az elemei. Ha jól figyelsz, hallhatod szavaimon túl a szívdobbanásaimat, melyek még itt maradni késztenek. Mert erre vagyok kódolva.

Arra az időre, amelynek hosszát nem tudom, és nem is szeretném tudni. Igaz, már most is hosszasan készülődöm a legnagyobb utazásra, melytől te még viszolyogsz és riadozol, de engem már titokban

vonz a szárnyalás lehetősége. Engem, a földhözragadt földjegyűt, aki még egy síelés erejéig se kockáztatott, a sebesség narkózisa soha nem vonzott. Ám keresztüllebegni és gondosan megszemlélni magát az Univerzumot, Isten nagy alkotását, ne hidd, hogy nem vonz. Gyermekkoromban nem kértem távcsövet, pedig nagyon szerettem volna. Ahogyan a zenétől megfosztottak egy időre, vagyis nem aktív gyakorlója lettem, mint ahogyan erre predesztináltak véltem magamat, ugyanúgy a csillagászati távlatok és eszközök se lehettek mindennapi munkaeszközöim. Ma már egyiket se bánom. Tudom, hogy mesélnem kell még egy darabig, ha a napi penzum olykor meg is fájdtja egyik vagy másik testrészemem. Teszem, amit tennem kell, te pedig, ha érdekel, követed leszállásaimat az anyag mélyébe vagy eltávolodásaimat a Mindenség távlataiba. Aztán végül úgyis mindnyájunkat egybegyűjtenek, egy közös „helyre”, mely nem is hely igazán, hanem a téridő görbéjének visszatérése valahová, ahol majd mindenkinek lennie kell. Elvállalt dolgainkat, kötelességeinket azonban magunkról levetni nem szabad. A ledobott teher előbb-utóbb mélybe húz. Nekünk pedig választanunk kell mélység és magasság között. A szabadulás egyetlen módja az, ha ledolgozzuk penzumainkat. Akkor nem béklyóznak tovább. Akkor méltán nyerhetjük vissza a szabadon szárnyalás lehetőségét. Angyalokkal, hatalmas kerubokkal, szárnyas lényekkel, akiknek szárnya suhogása ma még csak az égi szárnyasok, kedves madaraink röptében köszön vissza. Vagy álmainkban, mikor az ezüstfonál kissé távolodni enged innen, földi kötelékeinktől. Ne mondd, hogy te nem szoktál álmodni. Biztosan szoktál, legfeljebb elfelejtetted. Tanuld hát meg visszahozni mindennapjaidba legalább egy részüket, hogy kevésbé sivárnak érezd a Nagy Homokóra által mért semmit, mely mégis összeáll valamivé. Most vagy később, ki tudja. Ha az atlantidákhoz hasonlóan, vagy náluk külön módon, megkapjuk a lehetőséget a negyedik vagy sokadik dimenzió irányába eltávozásra.

A művészet tökéletesít. Minőségileg jobba tesz. Mára, a civilizáció által letaposott művészet és művészi szép mindennapi megaláztatása közben elmondhatjuk, hogy ennek egyik oka a művészeti oktatás háttérbe szorítása. A hasznosra, logikusra, praktikusra sarkalló agyteke tevékenysége nem szoríthatja háttérbe az alkotó, fantáziadús, kreatív másik féltekét, a művészt egyik emberben sem. Ha másként nem, passzív élvezőjeként vehet részt ebben a társas együttlétben, a muzsika élvezetében vagy a festészet, a költészet, a drámairodalom bűvöletében, valamint a szépséges tárgyak közelségében. Szoborkertekben vagy csak a saját lakásában. Mert az ember már csak ilyen: szereti emberközelsébe hozni a legnagyobb dolgokat is. Engedjük hát, hogy ismét otthonába fogadja, amit művészet és esztétikum adhat neki. Amivel tökéletesítheti önmagát és környezetét. Nézzünk szét még egyszer együtt, amíg egymás társaságában gondolhatjuk végig korunk problematikáját. Lehet azonos szintre tenni az imént felvázoltakkal azt a rengeteg pusztítást és vért, melyet bolygónk a mennyei távlatból mutat? Ugye, hogy valóságos blaszfémia még csak ki is mondani effélét?! Célunk és feladatunk, hogy a pusztítás helyett ismét az alkotó gyarapítás felé forduljunk. A választás természetesen mindenkinek adott. Ám a különbség a Minőség és Igény birodalma vagy a rigiditás és flexibilitás hiánya között hatalmas. Szabad szemmel, szemüveggel, lornyettel, csiptetővel vagy távcsővel egyaránt jól látható. Miért nem akarod hát látni, te mai emberke, a történelem homunculusa?

Mikor az amerikaiak távirópóznákat telepítettek a prérin és keresztül az egész kontinensnyi országon, az indiánok fülüket a póznákra szorítva hallgatták azok „énekét”. Milyen különös, hogy a közönséges technikai eszköz számukra zenei élményt nyújtott! Talán még élvezetesnek is találták a rajtuk keresztül jövő-menő ritmikus impulzusokat. Jókat kacagtak rajta, s talán másfajta értelmezést tulajdonítottak neki, mint az eredetileg volt. Jó lenne tudni, hogyan értelmezték ők, a természet- és földközeli élő, romlatlan emberek a mások üzeneteit, melyek rájuk nézve esetleg kedvezőtlenek vagy károsak is lehetnek! Ha belegondolunk, ezeken a táviróoszlopokon keresztül haladt többek között a világháború kitöréséről szóló értesítés is. Bár közvetlenül nem érintette őket, az emberiség közös történetéből ők se vonhatták ki magukat. A következmények őket is sújtották.

Ma hasonló helyzetben vannak a dél-amerikai őserdőlakó indiánok, akiket módszeresen üldözik. Levadásznak, ma elterjedt újságírói kifejezéssel élve. Akik használják, bele se gondolnak, mennyire sértő egy velük azonos jogokkal bíró emberi lényre nézve, hogy ugyanazokat a kifejezéseket használják rájuk, mint az állatokra. Igen, vadászni állatokra szokás. Humanista felfogású ember persze azzal se érthet egyet, jóllehet egészen tradicionális a szakma és annak gyakorlata. Az egykori „daloló oszlopokat” ma a civilizációs ártalomként az indiánoknak ajándékozott technikai eszközök (rádió, TV, számítógép, mobiltelefon) helyettesítik. Ők most ugyanúgy próbálják dekódolni az ezeken keresztül érkező üzeneteket, mint ahogyan a dakoták, sziúk a morze-jeleket. Bár a szappanoperák világa vagy a thrillerek, krimik üzenetei teljesen másként hatnak rájuk, mégis kíváncsiak ezekre, annak ellenére, hogy idegen az ő világuktól. Meg akarnak tanulni valamit a fehér emberről, aki becserkészi, felderíti, majd levadásza őket. Levadásztatja, jobban mondva. Mert ahhoz túlontúl gyáva, hogy közvetlen testközelbe kerüljön velük.

A XXI. század érkezését nagy örömujjongás fogadta. Minden földlakó egy emberként ünnepelt, bemutatva valami egészen jellegzetesét a saját kultúrájából. Aztán mikor elmúlt az ünnepi mámor, elősunnyogott vackából, rejtettnek hitt bunkeréből az új évezred Nagy Sunyija, az örök bajkeverő. Ő sose tudja elviselni, ha mások örvendeznek. Neki mindig muszáj mindenbe belerondítania. Az ő igazi eleme a háború, a gyilkolás, vérengzés, embertársai életének megkeserítése. Nekünk viszont van egy közös feladatunk, sőt KÜLDETÉSÜNK, hogy semlegesítsük minden mesterkedését, és az emberiség számára valóban szebb, értékesebb, értelmesebb életet biztosítsunk. Ennek szellemi előmunkálatai azóta is folynak, bár ebben nagy erők bevetésével próbálnak megakadályozni bennünket. „Azért a víz az úr”, üzenhetjük Petőfivel, már ha megeshet, hogy helyesen értelmezni is tudja ez a Nagy Sunyi Fivér az általunk mondottakat. Feltételezzük, hogy igen. Azt viszont már nem állíthatjuk, hogy nem fogja félreértelmezni, mert ő a szavak nagy kitekergetője, minden értelmes mondanivaló fenekestül kiforgatója. Ha már virtuálisan megsemmisített mindent és mindenkit, ami és aki nem tetszik neki, akkor nemcsak virtuálisan csücsülhet a romok tetején. Nem lesz, akivel eltakaríttassa őket, mert a virtuális világ valós uraként nem lesznek cselédei. Akkor uralkodhat saját magán. De valóban képes lesz rá? Hiszen örökös harcai, áskálódásai épp erről szólnak, hogy ő sose tud parancsolni magának, vagyis nem ura önmön tetteinek. Uralkodni pedig csak az tud, aki önmagát képes legyőzni. Most még riogathat másokat járványokkal, laboratóriumokban mesterségesen előállított, gyilkos vírusokkal, de mindemögött a saját félelmei, rettegései rejlenek. Minél hangosabban műveli ezt, annál jobban kilóg a lóláb. Bunkere nem sokáig maradhat rejtve, az általa felhergeltől pedig nem védhetjük meg. Már elindult visszafelé a bumeráng, ennek útvonala földi halandó számára kiszámíthatatlan.

Végül mit is fűzhetnénk mindehhez? Mindnyájunk sorsa meg van írva a csillagokban. Lehet tiltakozni ez ellen, mindenféle óvást benyújtani vele szemben. Az akarat és az erő, mely létünket irányítja, hatalmasabb nálunk. Tehetünk ellene? Igen, valamit mégis, ha sorsunkat jobb irányba kormányozzuk. A világot a Szeretet Törvénye irányítja. Ezzel szembeszegülni annyit tesz, mint visszájára fordítani saját fejlődéstörténetünket. Hátrafelé haladni. A képzelt haladás vagy virtuális haladás ezért önbecsapás. Ennek tempóján is lehet gyorsítani. Miért is ne? Lehet lefelé száguldani a lejtőn? Hát hogyne, csak kellőképpen igyekezni kell ellenirányba menni, mint az számunkra rendeltetett. A lefelé guruló kő is ezt teszi, jóllehet azt nem az ellenkezés, hanem önnön súlya és a gravitáció ereje mozgatja. A gonosz végül úgyis visszajut övéi otthonába, a mélységek mélységébe. A szeretet viszont olyan erővel tud építkezni, hogy semmiféle ellenerő nem képes visszafogni ebben. Életünk is valami efféléről szól: a távíró- vagy villanypóznákként élénk meredő akadályok mellett előbb csak lassan elsuhanunk, majd egyre gyorsabban száguldunk el, mert haladási irányunkat nem ők szabják meg. Történetünknek adhatnak valamiféle keretet, oldalsó színfalat, de abban központi szerepet nem játszhatnak. Isten és az általa teremtett világ segíti azokat, akik tiszteletben tartják törvényeit, melyek nem azonosak a jogi csúrés-csavarással, ami a földi rendszereket jellemzi. Az ő felemelkedésük és a mi elbukásaink épp ellenirányban esnek egymástól. Ezért van az, hogy minél mélyebbre akarnak rángatni bennünket, annál magasabbra jutunk hitünk és kitartó szeretetünk által. A lélek haladási iránya mindig a felfelé szárnyalás. Adhat bárki szebbet, többet ennél?

Mikor a lélek kiröppen földi börtönéből és körberöpködi egykori szülőhelyét, akár a fecskék, mikor búcsúznak a nagy őszi útrakelés előtt, még ugyanúgy látja a színeket és formákat, mint akkor, amikor életben volt? Ez a kérdés foglalkoztat mostanában, mikor erre a nagy szárnyalásra gondolok. A túlvilági kékek, melyeknek sejtelmes, mégis vonzó világát egy festő több képen is megfestette, egészen másak, mint az itteni vakító kék ég azúrja, vagy az esti mélykék, a búzavirág kékje, a katángé, a nefelejcsé, a lenvirágé, a mediterrán tengerek tintakékje, vagy a Ferenczy-kék, a márciusi esték ígéretes árnyalata. Mennyi árnyalat, milyen sokféleség! Weöres Sándor, akire mostanában sokat gondolok, azt írta nem kevés nosztalgiával, hogy bárcsak egyetlen olyan színt ki tudna találni, ami nem létezik. És akkor még nem voltak ismeretesek a Hubble-képek, melyekről újabb és újabb színeket fedezhettünk fel. Kevesebben jártak az Antarktisz környékén, ahol a hófehér jégbe is különös tiszta kék levegő van bezárva, ami átvilágít a felszínen. És megint más a Szaturnusz vagy a Neptunusz kékje, mert más-más a vegyi összetételük. Igaz, ezek a színek akkor is léteztek, amikor mi még nem ismertük őket. A Zöld szója c. film futurisztikus jóslatában található egy ábrázolás, mely a lélek távozását kvázi idealizálja. Mindennek fölébe röppen, egyre magasabbról szemléli a földet, ahol idillikus képek maradnak mögötte. Távozása előtt levetítenek neki egy filmet a régi időkben, amikor még a természet romlatlan volt, de mikor újra végigtekint rajta, mindezt körülveszi az a romlottság és túlnépesedetség, mely lehetetlenné tette a szép régi világ fennmaradását.

Vajon lehet még idillikus a Föld élővilága? Bizonyára, ha az ember nevű parazitát leveti a hátáról. De legalább is megrendszabályozza. A génjeinkbe oltott tudást állítólag maga a Föld kódolta belénk. Magunkon viseljük a földtörténeti korszakok legfontosabb eseményeit és a nagy katasztrófák emlékét. A törzsfjlődés minden stációja belénk van zárva, tehát olyanok vagyunk, mint a fossziliák vagy zárványok. Hátborzongató, hogy Isten mindezt előre tudta. Kezdve a nagy bombázások, azaz kő- és bolygózáporok, meteorit-esők időszakától, Marduk érkezésén át a dinoszauruszok kihalásáig, amikor elérkezett a mi időnk. Addig föld alatt lappangtunk, apró lényekként, így az evolúcióelmélet szószólói, akik Istent akarják kispórolni az egész történetből, holott tudhatnák jól, mennyire fontos a

2014

jó előre tervezés. Mindent a véletlenre fogni, miközben már a legeggyűbb ember is tisztában van vele, hogy ilyesmi nem létezik. A véletlenszerű találkozásokat is kigondolja valaki jó előre. Mi talán önkéntelenül csöppenünk beléjük, de nem passzív résztvevőkként. Az atlantidák is sokat tettek saját kiválásukért a Föld felszíni fejlődéstörténetéből, mint ahogyan az özönvíz előtti korszak emberi társadalmi is saját bűnös és mások iránt közönyös, érdektelen magatartásukkal. S hogy mindez hogyan kódolódott bele az ember génjeibe, zsigereibe, sejtjeibe és ösztöneibe, az a Teremtés titka. Kell valami, ami emlékeztet bennünket és megóv az értelmetlen ismétlésektől. Ami bölcsebbé tesz, ha nem is kollektíve mindannyiunkat, csak a többségért felelős értelmesebbeket. S hogy adeptusokként ébredünk teendőink tudatára vagy örökké szorgalmasan tanuló famulusként, az is a mi választásunk. Testet öltésünk előtt, közben, után, lényegében mindegy. Fontos, hogy ne tudattalanul éljük le az életünket, hanem szívósan törekedve a megértés lehetőségére. Nemcsak magunknak tanulunk, hanem a Kollektív Tudatnak is, ezért ne becsüljük le küldetésünket! Gyermekeinknek akkor is továbbadhatjuk tudásunkat, ha fiatalon visszahívna bennünket és nem lesz módunk felnevelni őket. A génekben és a lélekben rejlő titkok gondoskodnak erről. Az itt megtanultak pedig tovább gyarapítják a Nagy Égi Könyvtárakat is. Ez se mindegy.

Azok az orvosok, akik készek és hajlandóak voltak kiszolgálni destruktív rezsimeteket, végrehajtottak embertelen kísérleteket embertársaikon, vajon képesek lesznek valaha is beilleszkedni egy normális társadalomba, vagy olyanok lesznek, mint a fölöttes énjüket kiiktató alakok? Egyáltalán hogyan gyakorolhatják tovább a hivatásukat, ha már nem tekintik valódi hivatásnak, csak emberfeldolgozó nagyüzemnek, ahol emberi sódarok és velők elegyednek és különülnek egymástól s lesznek valamivé, amit a földiek által csak nagyokosoknak tartott elvetemültek koholnak ki kábult állapotban? Komoly kérdések ezek, s talán nem másak, mint az emberség próbái. Isten mindennap vizsgáztat bennünket, legfeljebb nem mindenki van ennek tudatában. Mikor nem vesszük észre szerencsétlen, utcán kolduló embertársunkat, és csak utóbb halljuk meg a kérdést: „S ha majd te leszel elesett, én észrevegyelek?” Mikor a gyermekek szakmányban hallják: „Hagyj békén, nem érek rá!” Mikor az öreg szülő hívására x-edszer se megyünk át meglátogatni, pedig csak pár jó szó kellene neki. Mikor segíthetnénk, de restek vagyunk. Mikor késlekedünk elvégezni munkánkat, halogatjuk teendőinket, s nem halljuk meg a figyelmeztetést: „Talán most indíthatnál el egy folyamatot, ami gyorsíthatna az emberiség jobbá válását, és ez neked se mindegy.” Mikor adhatnál pár morzsát az éhező madaraknak, mégis inkább elhesseded őket, nehogy összepiszkítsák a környezetet. Mert inkább hiszel a madárvírussal ijesztgető alakoknak, mint a saját ösztöneidnek. Mert nem a legnagyobb művész keze nyomait látod rajtuk, hanem a saját kivetített, negatív gondolataidat. Eltöprengtél már valaha, hogy a madarak tollazatát a Legnagyobb Festőművész tervezte? Hogy az élet sokszínűségét, milliónyi színét és azok árnyalatait mind-mind egy zseni alkotta meg? Hogy minden, ami jól szervezett, egy magasrendű elme tervei szerint működik helyesen? Ha nem tettetted volna, kezd el mielőbb! Légy olyan, mint a játszó gyermek, aki még csak most tanulja a világot! De azt se feledd, hogy a visszatérő lelkek már csak újratanulják, te pedig abban segíthetsz nekik, hogy könnyebben megtanulják a visszafelé vezető utat. Az újrafelismerés útját. Ahogyan én ismertem fel egy-egy megvilágosodott pillanatban a betűk, majd a hangjegyek titkát kisgyermekkoromban. Később a keleti tanok, a jótékony füvek és fűszerek titkát egy másik pillanatban, az asztrológia és ezotéria misztikumát, akkor már felnőttként. Mindig mindent a megfelelő pillanatban, ahogy eleve rendelve volt.

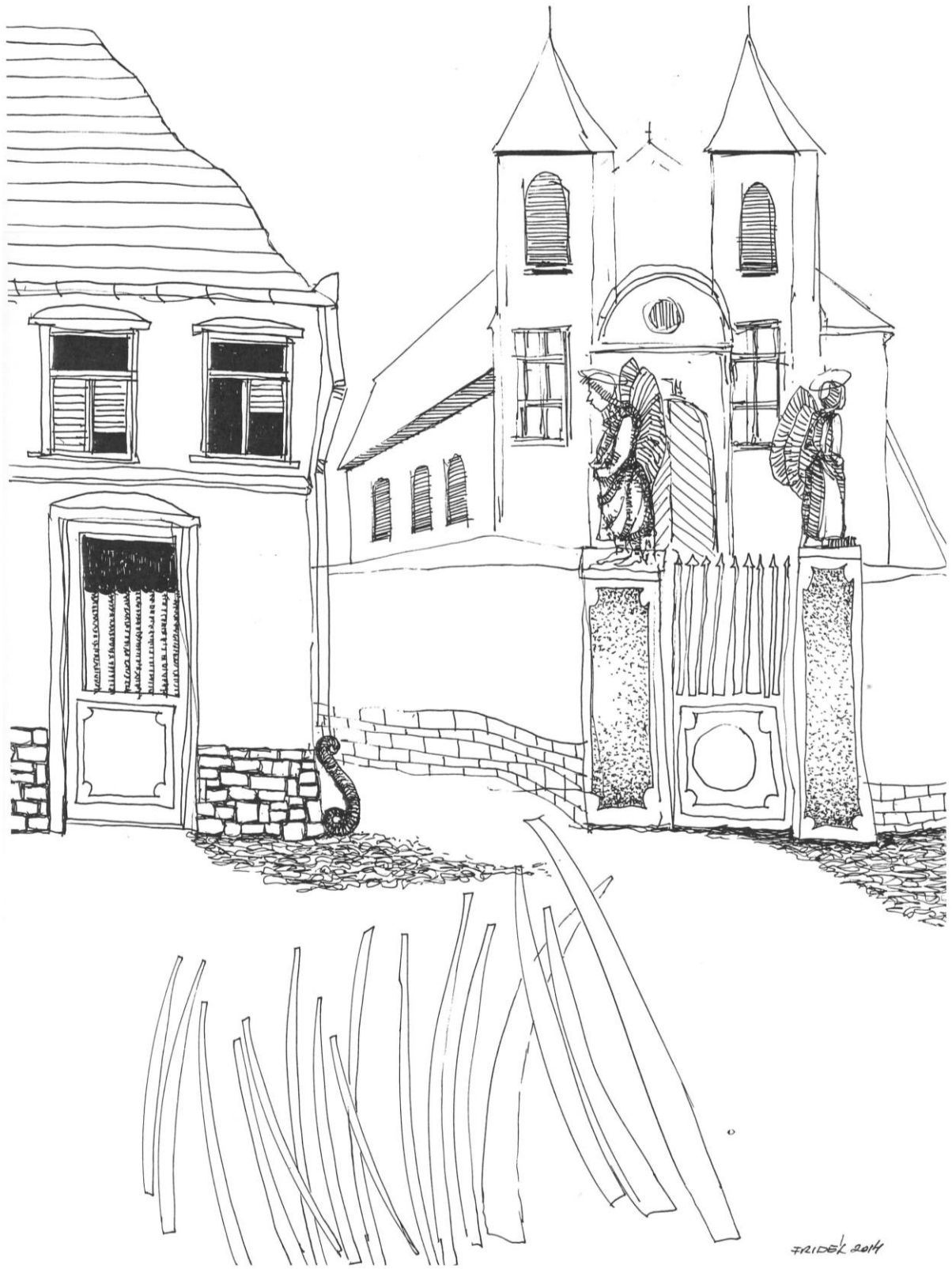
Aki ügyesen emlékezik, az nagyobb darabokat is kiemelhet ezen képessége révén a Nagy Könyvtárak anyagából. Takarékoskodhat a földi tanulás idejével, másra, újabb tudás megszerzésére fordíthatja emberi pályafutása idején. A buta ember csak botladozik és kudarcot kudarcra halmoz. Önmagának köszönheti. Úgy képzeli magát okosabbnak, hogy közben samarabb a legbutább számárnál. Ember-számárnál, tegyük hozzá, mert hiszen a hosszúfülű segédpásztor nagyon is okos a maga nemében. Hogy te magad is ismersz efféle alakokat? Tekints rájuk úgy, mint hajdani tükörképedre! A törzsfajlás is az egyedfejlődéssel kezdődött el. A segítség ritkán kollektív, inkább egyénre szabva érkezik. Csak időben és helyesen kell elkapni, ennyi a titka. Aki önmagát kiáltja ki zsenivé, az többnyire nem az. A valódi talentumokhoz szerénységet is „csomagolnak”. Ennek hiánya leleplezi a hencegő alakokat. Sem az újra leszületett humanisták szemforgató álszerénysége, sem az egykori zsarnokok magakelletése nem térítheti el figyelmedet a lényegről. Ez pedig a köteles mértékletesség.

A hűlő Föld is a hűlő Nap függvénye lesz. Befogott és pályára kényszerített bennünket, mindannyiunkat, akik ezt az életformát választottuk magunknak. Mindannyiunk fizikai testének anyagát, melyből megalkotott bennünket egy teremtő akarat és szüleink szerelme, mely ennek volt alárendelve. Mindnyájan keringünk egy ellipszis alakú pályán. A Nap valahol ennek a közepén, de nem teljesen szabályosan. Ezáltal változtatja helyzetét és a hozzá vonzó, de csak egy bizonyos mértékig közelítő égitestek mindenkori pozícióját. Mindannyiunkra hat. Ez ellen ő se tehet, és mi se változtathatunk rajta. Engedelmeskedünk egy érthetetlen és megmagyarázhatatlan vonzásnak, mely vezérelti életünket. Olykor kilengünk pár foknyit, majd visszarendeződünk. Az életünk ilyen értelemben véve nagyon kötött. Amit a szabad akarat hozzátehet, az talán ennek a pár fokok kilengésnek a régiójába tartozik. Ennyi a spektrumunk. Igaz, ez is rendkívül széles földi mértékkel mérve. Magában foglalja az évszakok szépséges változását, a születés és a halál misztériumát, az alkotó tehetség szárnyalását és a destruktív szándékok visszahúzó, olykor kiegyenlítő erejét. Ne higgyük, hogy ezek nem kellenek! Mikor a hinta túlságosan kileng, hogyan kellene a visszahúzó erő, mely érvényesíti a gravitáció erejét, nehogy a játszó gyermek kirepüljön a világűr végtelen messzeségébe! Kellenek a botlások, hogy meg tudjuk becsülni a talpon maradás és a felfelé haladás élményét. Kell a tökéletlenség ismerete, hogy annál jobban értékeljük a tökéletes felé közelítés örömét. Mint mikor megszületik egy műalkotás: szellemi szülötteink kirepítését.

Ahhoz, hogy a Földön tartós élet alakuljon ki, telibe kellett dobni valakinek jókora testvéreivel: Mardukkal és Theiával. Kellett nekünk a Hold, hogy éppen olyan rendező erővel bírjon, mint amit kissé távolodva, kihűlve és saját vasmagjával megajándékozva megerősítse mágneses védelmünket, majd valóságos burjánzásra készítse az akkor még kezdetleges lényeket, melyek valahonnan kívülről érkeztek talán. Egy másik bolygókezdeményről vagy egy pusztulóban levő égitestről, ahol már nem sokáig létezhetek volna. Néha arra gondolok, hogy saját életünket, igényeinket, fizikai létünket is talán nálunk jóval apróbb lények határozzák meg. Nyüzsögnek bennünk és körülöttünk. Valóságos tenyésztőtelepként használnak bennünket. Talán ízlésünket, választásainkat is ők befolyásolják, míg mi behemót Gulliverként esetlenkedünk ebben a nélkülünk, előttünk is nagyon jól szervezett világban. Vannak, akiket szenvedélybeteg kis lények irányítanak, ezért vesznek magukhoz nikotint, narkotikumokat, alkoholt, különféle vegyszereket, gyógyszereket. Másokat bekódoznak a pusztulásra, ezért fogyaszthatnak csupa olyasmit, ami árt nekik. Közben a bennük lakó „albérlők” is dőzsölnek, tobzódnak a cukorban, egészségtelen ételekben, csak mert lehet. Ha ráksejtek a „programozók”, igen nehéz az átprogramozás, mert ezek roppant ravaszak. Ha nem vagyunk résen, mindig újból próbálkoznak.

Ám hiába próbálnánk mikrobiológiai szinten átnevelni, gyökeresen megváltoztatni környezetünket, nem hinném, hogy sikeresek lehetnénk, mert ezek az apróságok már jóval régebb óta itt laknak, tehát kudarcaikat, majdnem-kipusztulásaikat beljünk is kódolta a Földanya. Egyszerűbb szerkezetűek révén még a nagy katasztrófákat is könnyebben vészelnék át, mint mi magunk, akik állítólag már olyan sokat tudunk és olyan jelentős civilizációt hoztunk létre. Ne bízzuk el magunkat, de félnünk se kell! Mindnyájunkat ide terveztek, erre a földi életre, tehát itt kell boldogulnunk. Az esetleg máshol is létező civilizációkat pedig azért tervezték emberi mértékkel felfoghatatlan távolságokra, hogy fizikailag ne tudjuk áthidalni és ne tudjunk ártani másoknak. Ha valakiről, hát épp az emberfajról nem lehet elképzelni, hogy ne lépne fel támadólag más bolygók lakóival szemben. Az a faj, amely a saját embertársait se veszi emberszámba, a nála különbeket irigyl, nem kíméli őket, hogyan szembesülne egy nála jóval fejlettebb civilizáció küldöttjeivel? Hiszen itt, a földön is folyton csak támadja, bántja és irtja saját testvéreit, akikkel tagadhatja a rokonságot, génjeinkben mégis jó mélyen bele van kódolva az üzenet: ÖSSZETARTOZTOK. Ennek felfogása jó esetben megtörténhet épp ebben a században. Ám az is megeshet, hogy ha nem vigyázunk eléggé magunkra és lakóhelyünkre, a legprimitívebb szintre vetik vissza az emberiség fejlődését. Ha nem vonjuk vissza az önvédelmi fegyvert azok kezéből, akik mindig csak támadásra használták, minden figyelmeztetés ellenére.

A rólunk készült feljegyzések, videók, filmek, naplóbejegyzések úgy maradnak fenn, hogy rögzítik egy korábbi fejlettségi szintünket, annak minden esetlenségével és minden bájával együtt. Mikor régi filmfelvételeket nézünk, azokon mindenki fiatal maradt, hiába öregedett meg vagy halt meg időközben. A gyermekek tovább játszanak egy virtuális térben, boldogok egy másik dimenzióban, és ugyanúgy: a boldogtalanok is megmaradtak boldogtalanok, a gonoszok gonoszoknak. A virtuális tér a nem-fejlődés tere. Az időgépekkel machinálni kívánók ezt nem veszik tekintetbe. Ki akarják vetíteni a saját elképzeléseiket egy másik helyre, ami fölött nincsen hatalmuk. Úgy vélik, ide-oda utazgathatnak az idősíkok között, ha megépítenek hozzá egy gépet. Ugyanúgy az eszközt, a tárgyat keresik, ahogyan a megszállott kincskeresők a frigiditást és a Föld minden létező aranyát. Semmit nem értenek a magasabb rendű lényegből, mert folyton csak az anyagot túrják, hordják egyik helyről a másikra, akár a szkarabeus, avagy képletesebb nevén szargörgető bogár. Lehet így értelmes egy életforma? Ugye, hogy nem? A mindent uraló szellem és ennek terméke, az értelem mindig fölötte marad az ennek híján tengődő lényeknek és rendszereiknek. Mi nem ezért születünk. Ugye, te is így gondolod?

Utóhang

Nyártól ős derekáig terjedt a táv, amelyre korábban rákérdeztem. Ennyi ideig jegyzetelgettem magamban, mégis másoknak. Ha nincs a nagy nyári felfordulás a lakásban, talán hamarabb végeztem volna. Mégse így kellett, mert a Nagy Rendező Erő nem így akarta, és én se sűrgettem, mert nem a mennyiségi produkció szellemében készültem mások elé tárni az eddig rejtve maradt dolgokat, melyek részben az enyéim, részben mindannyiunké, legfeljebb nem mindenki tudott róla.

Minden párbeszédben, mely elindul valahol, lényeges a változás igénye, másrészt az értékes, szép hagyomány megőrzése. Fontos, hogy választ kapjunk feltett kérdéseinkre. Fontos, hogy kérdezzünk, ne fojtsuk vissza a kikíváncozó lélegzettel együtt a születni akaró gondolatot sem. Kell, hogy legyen szándék az ismeretlen birodalmak megismerésére, de ehhez nem szükséges nyomuló időgépeket képzelni, sem rejtelmes energiákkal működő rakétákat, sem pedig a Föld minden aranyát kilopó alakokat, akiknek ebben az egyetlen fémben testesül meg vágyaik netovábbja. Most elképzelem, hogy amint telerakják innen felszállni kívánó űrjárműveiket a legnagyobb fajsúlyú fémlapokkal vagy rudacskákkal, majd visszaejti őket a saját gépezetük, mert a gravitáció és a Földanya akarata más. Mindenki így jár, aki másokat meglop. Végül lefogja őket egy hatalmas erő, mely talán a saját lelkiismeretük, vagy egy rajtuk kívül álló értelem, mely a helyes irányba próbálja terelgetni őket.

Igyekeztem eltérni az életemet negatív irányban befolyásolni akaró erők és alakok leírásától, de ez nem mindig sikerült. A pozitív-negatív oldal nem választható el egymástól. Csak akkor tanulhatunk jót, ha ismerjük a rosszat is. Fény nincsen árnyék nélkül. Azért talán sikerült ábrázolni valamit azokból az erőkből és nálunk jótékonyabb szándékokból is, amelyek segíthetik földi fejlődésünket. Talán csak úgy, ahogyan a molekulák továbbadják egymásnak a felvett hővel járó mozgási energiát vagy egyéb impulzusokat. Talán egyelőre csak ennyi kell embertársainknak, mert nekik is kell hagyni teret és lehetőséget a további felfedezésekre és a bölcséletben való elmerülésre. Ha csak egy mákszemnyivel is sikerült gyarapítanom mások tudását, már megérte.

Most nyirkos őszi napokat érünk meg, a természet pihenni térésének idejét. Nem zúgolódom emiatt, mert rég tudom, hogy aki megdolgozott korábbi életében, az megérdemli a pihenés, a gyökerekbe visszahúzódás nyugalmas időszakát is. Az eget egybefüggő, szürke felhők borítják, színek már alig vannak, legfeljebb a közelünkben élő, kedves növények utolsó virágain. Nekünk ez is fontos és kedves. Miközben körülöttünk minden a fázásról és a nátháról szól, bennünket már elzsongít a hamarosan érkező hópelyhek puha fehérsége és mindent beborító, védelmező takarója. Ugyanakkor előre gondolunk a tavasz minden évben izgalmas érkezésére, a virág- és illatáradatra és az azt követő nyári termékenységre. Minden évszak szépségére. Még ma is állnak aranysárgába öltözött fák a ház körül, és távolabb is, a sötétzöld fenyők között. Minden zugban szépség rejtőzködik, csak rá kell ismernünk és gyermeki énünk minden örömeivel rácsodálkoznunk. Sün az avarral borított vackában, mag a föld mélyén, öröm a csend hallgatag birodalmában, értelem a most még homályló felszín alatt. Így képezzük le a csillagok szépséges birodalmát, kódoljuk bele a végtelenség érzését kicsinyke lakóhelyünkbe, ebbe a mikrokozmoszba, ittlétünk zárványaiként, hogy valakit egykor majd megörvendeztessünk vele. Cseppben a tenger, parányban az egész, sós könnyekben az óceán titkai, sugárzó örömeinkben a mi Napunk és a végtelen csillagtenger minden szikrázó szépsége. Mi mindannyian. A beköszönő madarakban az Ismeretlen Szárnyas Lényei, hogy ne feledjük: újra megtanulunk repülni, mikor eljön az ideje. Erre a gondolatra felel egy mosolygó napsugár, előbb gyorsan kitekintve, majd gyorsan visszahúzódva a szürke felhőtakaróba. Aztán ismét a Csend.

Kaló Béla: Nevezük a könyvet életfilmnek, vagy életkönyvnek, esetleg naplóregénynek, miért kezdted írni? Milyen belső motivációk inspirálták a szöveget?

Murawski Magdolna: A kor, amelyben élünk, és amelyben úgy a jelenkor, mint életkilátásaink, tudatosultak egykor bennem, tele voltak hazugsággal, ferdítésekkel. Még amikor ún. dokumentumregények vagy dokumentumfilmek készültek is, tömény bűzt árasztva terjedtek belőlük a preconcepciók, szándékos történelemhamisítások, egyszóval hiányzott belőlük az, ami a vérbeli művészet lényege: az igazmondás. Nekem, velük ellentétben, akik beálltak önkéntes vagy megfélemlített rabszolgának egy ilyen rendszerbe, ez az igényem megmaradt. Minden rendszernek van valamilyen torzító, uniformizáló igénye, ami ellen én viszont mindig lázadtam, tiltakoztam. Az igaz szó Isten-lényegű. Hozzá csak akkor lehetünk méltók, ha igazat szólunk és szépen. A művelt, gyönyörű anyanyelvünket nem hagyhatjuk el csak azért, mert mások ennek az ellenkezőjét várják el tőlünk.

Az öregedésről és annak folyamatáról már sokan írtak, sokféleképpen. Én egyrészt ezt is másként élem meg, mert „A művész az örök partizán” jegyében ezt is máshogyan örökítem meg. Később mindez száraz életrajzi adattá válik, a filoszok pedig, akik életemben nem foglalkoztak sokat velem, utóbb legendákat költhetnek hozzá, csakhogy a saját érdemeiket növeljék általa. Ezt én nagyon igazságtalannak érzem. Nagyon nem szeretném, ha utólag olyasmiket magyaráznának bele az életművembe, ami által sikeresen eltorzíthatják azt is, meg a személyiségjegyeimet is, melyek elég markánsan mutatkoznak meg minden élethelyzetben. A ma embere fél az igazmondóktól, mert ő maga elfogadja a társadalom által kínált sokféle hazugságot, melyeket talán igazság-pótléknak nevez. Pedig a hazugság hazugság, és az igazság is igazság. A kettő nem elegyedik, pláne nem szervül egymáshoz. Az ilyen hibrid-kísérletek mind torzok, és aki ezekkel él, annak a jelleme is torz. Lelki gnóm. A XX. században két kegyetlen diktatórikus rendszer torzította el az embereket, akik utóbb, belerondulva ezekbe a rendszerekbe, opportunistákká váltak. Én nem tudok az ő etikettjük szerint élni, ezért kvázi kivonultam a társadalomból. Magán-szecesszióm története is ez a könyv. Még tartjuk valamelyest a kapcsolatot, de már szinte csak virtuálisan. A tiszta víz nem kíván elegyedni a kétes tisztaságú folyadékokkal. A kétes elemek pedig bosszúból megpróbálják a saját piszkos lételemükkel bepiszkítani mindazt, aminek tisztán kell ragyognia. Sokáig nem értettem, mit akarnak tőlem, hiszen én nem bántottam és kerülöm őket. Némi életbölcesség birtokában aztán rájöttem, hogy ez nekik nagy kihívás. Az ő hazugságaik ugyanis arra épülnek, hogy ilyen ember, mint én, meg nincs is. Talán valaha voltak, de már kihaltak. Tehát engem kihalt őslénynek akarnak tekinteni, de a legalkalmasabb az, hogy a saját hazugságaikat rám kivetítve azt akarják állítani, hogy én hazudok, nem ők. Ez pedig a legnagyobb arcátlanság. Olyan ez, mint az óriásplakátok: a tolvajok terjesztik másokról azt, hogy lopnak, holott az ő birodalmuk épül a tolvajlásra.

Műveim jelentős részét írtam úgy, hogy nem sok kilátásom volt a publikációra. Épp azért, mert nem alkalmazkodtam a kiadói elvárásokhoz. Nem tettem úgy, mintha... Nem nyaltam és nem feküdtem. Meghagytam ezt másoknak, akiknek ez az alkalmi érvényesülési forma megfelelt. Kialakítottuk a magunk párhuzamos társadalmi létformáját, mert hiszen senki nem tagadhatja, hogy közben én is létezem. Bizonyára vannak még mások is, akik ugyanígy megcsömöröltek a hazugságoktól, mint én, ezért nem hallgatnak már a hangzatos hívásokra és felkérésekre, hogy meneteljenek együtt velük. Szeretném visszaadni a hitüket, hogy igenis megéri másként gondolkodni egy olyan közegben, amely bünteti az igaz szót és jutalmazza a léthazugságokat.

K. B.: Mennyire tartod jellegzetesen közép-európai, s ezen belül magyar sorsnak a te életutadat?

M.M.: Európának ezen a részén nehezebb az élet. Ez lassan már közhelyszámba megy. Ennek részben az az oka, hogy a „művelt nyugat” kirekesztett és mindmáig kirekeszt bennünket. Valamiféle felzárkózást várnak tőlünk, holott a kultúránk szép és magasrendű. Felzárkózunk csak gazdasági vonalon kell, azt viszont épp azok nehezítik meg, akik nekünk másfajta sorsot szántak. A nemzet most vívja legélesebb szabadságharcát, és ebben a kultúra fogja segíteni. Jómagam elég hamar beláttam, hogy végérvényesen és befejezetten magyar vagyok. Külföldön éltem akkor, 27-28 éves lehettem. Mindenütt elfogadtak és befogadtak, nyelvi és kommunikációs nehézségeim soha nem voltak. Lélekben mégis pakolni kezdtem. Külföldi éveimet peregrinációnak tekintem, amit ott tanultam, maradéktalanul hazahoztam, hogy segítsék vele. Többek között Magyarország emancipációjában is. Európának be kell látnia, hogy a kirekesztő felfogásával maga alatt vágja a fát.

Kulturális gyökereim egyértelműen ide kötnek. Sokat köszönhetek a felmenőknek és ennek a kicsivé zsugorított népnek, mellyel sorsközösséget vállalok. Csak a népemmel együtt kívánok emelkedni. Amíg a nemzetnek nem megy, addig nekem se kell semmiféle kiemelt szerep. Belőle nőttek ki, vele együtt élek és halok. Azok, akik elkényeztetett nyugati polgárként kényelemben élnek, ezt nem érthetik, de ez nem az én problémám. A lekezelően csak keletinek bélyegzett államokban élők sorsa közös a kifosztottságban és abban, hogy ebből az állapotból nem szeretnék, ha kiverekednék magunkat. A mi célunkat viszont mi fogalmazzuk meg és érzük el. Önerőből. Azt már régóta tudnunk kell, hogy ehhez se segítséget, se hátszelet nem fogunk kapni. De hát nem boldog érzés az önerőből elért szép cél? Magyarok lenni, magyar sorsot megélni abban különbözik a nyugati és a keletinek mondott országok lakosaitól, hogy nincs még egy olyan ország szerte a világon, amelyben létezik egy olyan réteg, amelyik képes akár a minősített hazaárulás révén is hadakozni a vele ellentétes nézeteket vallókkal. Mindenkinek, bárkinek ártani, ha az ő (anyagi) érdekei másak, mint a mieink. Ezt a rákfenét ki kell dolgoznia magából egy egészséges szervezetnek.

Életutam részben jellegzetesen közép-európai, de markánsan egyéni vonásokkal. Minden életút más, mert más csillagjegyben születünk, másfajta élethivatásra. Ahogy az írásaimból is kiderül, tisztán európainak tartom magamat, mert ezen a műveltségen nevelkedtem. Mindenki azt a kultúrát tudja tükrözni, amelybe beleszületett. Egyúttal egyre inkább látom magamat és mindazt, ami történik velem, körülöttem, egyfajta kozmikus látószögből. Mivel a Földet zömében gyilkos hajlamú egyedek irányítják, megpróbálom kívülállóként is nézni, hogyan láthatja ezt az, akinek ez a tömény agresszió nem anyanyelve. Isten birodalma hatalmas, és benne a porszemnyi sárgolyó eltöprel, ha kissé eltávolodunk tőle. S ha ebből a nézőpontból közelítünk vissza rá, észre kell vennünk, hogy az én művészsorsom is tipikus. A távoli földrészekén élő írók élete hasonló lehet, ha írotársaim is kegyetlen, kíméletlen rendszerekben élnek. Sokat foglalkoztam latin-amerikai irodalommal, melyet nagyra értékelek. Fordítottam is belőle, izgalmas, feltörőben levő irodalom. Ott ellenkező tendenciák mutatkoznak. Míg mi a szétesés jeleit mutatjuk, emiatt kényszerülünk szecesszióra, diaszpórákba, ott az egységesülés és összefogás vonásait látom kiemelkedni. Talán mert ők is elnyomói rendszerek fiaiként nevelkedtek, szocializálódtak. Meglehet, hogy tévedek, és ott is kiszorulnak a „nagy közös olvasztótégelybe” be nem férő egyedek, s mi nem halljuk a hangjukat, ahogyan az én hangomat is csak kevesen hallják, mert nem férek át a szerkesztői elvárások hálózatán.

Ez a hálózat is afféle társadalmi retardációként maradt ránk, elavult rendszerekből. Maffiaként működik, ahol még működhet, mert nem hagyja visszaszorítani magát. Persze, hiszen hazudni mindig kényelmesebb és kézenfekvőbb, nem kell felvállalni vele fölöslegesnek hitt konfliktusokat. Ám egyúttal befelé rombol is, mert az a társadalom, amely megtűri ezeket magában, rákos daganatokat

hagy terebélyesedni a saját szervezetében. Itt csak radikális megoldás használ. Ezt a mi társadalmunk még nem találta meg. De látom jeleit, hogy keresi.

K. B.: A művészetek: irodalom, zene, színház, film hatása milyen ma az átlagemberre és az alkotóra... hogyan látod mindezt?

M.M.: Szokás leszólni az átlagembert és annak igényeit. Én nem hiszek abban, hogy a nagy átlag igénye csupán a gagyi. Épp a nemrégiben újra felbukkant tehetségkutató versenyek mutattak rá, hogy ez mennyire nem igaz. Egy fél ország tapadt a képernyőkre, mikor a komolyzenei verseny, a Virtuózok és a Páva vetélkedő folyt. Mindkettő magas színvonalú, a bennük felbukkant tehetségek ragyogóak, büszkék lehetünk rájuk. A legnagyobb művészek szívesen jönnek hozzánk fellépni, mint pl. Plácido Domingo, aki tökéletesen tudatában van annak, mennyire remek és muzikális a magyar közönség. Ezt nemcsak tudatosítani kell mindenkiben, hanem tovább segíteni hasonló versenyek megrendezésével. Az irodalom helyzete kicsit más. Még mindig dominálni tűnik az a szekértábor, amelynek tagjai úgymond egymásnak írnak, ahogyan a 60-as években a filmszakma elitjének egy része is egymásnak filmezett, nem törődve a közönség igényeivel és érdeklődésével. Ezért kongtak a mozik az ürességtől, mikor ezeket a filmeket vetítették. Attól, hogy valaki konzekvensen azt állítja magáról, hogy ő lángész, miközben mindenki más ostoba, tudatlanságra és beképzeltségre vall. A közönséget szeretni és tisztelni kell. A művészet is csak akkor teljesedik ki és valósul meg egészen, amikor a közönség velünk együttműködve, felvetett gondolatainkra reagálva rezonál és szólal meg szépen szóló hangszerként A MŰ. Mindez talán a szeretetlenségen múlik. Aki nem képes szeretni másokat, vagy szereti ugyan, de nem tiszteli őket, az érzelmileg fogyatékos, tökéletlen. A disszonanciáért, ami az efféle összjátékból ered, ne másokat okoljon, csak saját magát. A közönséget pedig meg kell kínálni széppel és jóval is. Én biztos vagyok benne, hogy igenis igényelni fogja.

K. B.: A természetközelség az ember életében (könyvedben ez központi szerepet kap) honnan ered?

M.M.: A természet közelsége számomra természetes. Mivel nem rohanó életmódot folytatok, jut időm a kontemplációra. Mindig is jutott. Nem tudok érzéketlenül elmenni a természeti szépségek mellett. Ezekben élek. Éltem ezidáig, amikor fosztogatni, irtani és pusztítani nem kezdték a környezetemet. Talán még foltokban megmarad belőle valami. Talán a kései olvasó már csak az én írásaimból ismerheti meg, mennyire idillikus volt az a táj, amire naponta kinézhettem, ha kinyitottam az ablakot, kiülhettem az erkélyre szép időben. Ugyanakkor szinte hátat fordítottam annak az épített környezetnek, amelyben élek. Miközben kitekinthettem a szép növényekre, megcsodálhattam a madarak életét, gyönyörű tollzatát, megfeledkezhettem a sötét betonból tákolt belső tájról, amelybe életem pár évtizedét kényszerítette a korszak. Nekem nem lesz mit hátrahagyni szülőház gyanánt, amit megkoszorúzhat a kései tisztelők csoportja. Talán egykor a város felépít egy múzeum-házat, amelyen elhelyezhet egy táblát: Itt is élhetett volna Murawski Magdolna. Igen, ha a korszaknak lett volna rá elegendő figyelme, s nemcsak a fizikai megsemmisítésén dolgozott volna akkora erővel. Mert amit a nyugdíjazással kapcsolatosan lejegyeztem ebben a trilógiában, az felért egy lelki és fizikai megsemmisítő táborral. Én így éltem meg, és ezt nem vagyok hajlandó elhazudni másokkal együtt. És arra a később felépítendő házra velem együtt oda kell kerülnie Apor Elemér nevének, és mindazon elfeledett egri szerzők nevének is, akiket hozzám hasonlóan elhanyagoltak. Nem vágyom kitüntetésekre, de az ellenkezője nagyon durva.

Gyermekkorom első tíz évét falun töltöttem. Ez meghatározó volt életemben. Szüleim, nagyszüleim szép kerteket neveltek. A hasznosság mellett jutott elegendő tér a szépség és harmónia számára is. Sokat jártunk kirándulni hétvégeken. De legalább a városszéli tájakra kiruccantunk. Gyermekkoromban sokat utaztunk. A család szétszóródott a háború után, ha látni akartuk egymást,

felkerekedtünk és elbumliztunk a két háború által lepusztított vonatállomány valamelyik darabján. Úgy kellett egy igénytelen környezetben élnünk, hogy közben nem mi voltunk igénytelenek, hanem a korszak, amelynek valahogy mégis csak a gyermekei vagyunk. Ez úgy szublimálódott bennünk, hogy az igényeket lehet ugyan egy darabig pihentetni, megvártni, de végül mégis csak ezek szerint kell élni, környezetünket eszerint alakítani. Ennek egyik eleme a növényi környezetünk. Mindig találtam legalább egy kicsinyke helyet, ahová ültethettem virágokat, fákat, virágzó cserjéket. Ezeket ugyan részben elpusztították azok, akik saját hiányosságaik kritikájaként élték meg ezeket az akcióimat, más részük túlélte az alantas szándékokat. A táj is a szecesszió része. A kozmikus kitekintés is. Ilyenkor láthatom az egészet, vagy amit annak vélek, s nemcsak a közelit, amelyet piti igénytelenség igyekszik a maga képére formálni.

K. B.: A napló műfaja óhatatlanul időnként belterjes. Mit üzenhetnek ezek a „műhelyszövegek” az olvasónak?

M.M.: Minden regény belterjes, ha úgy vesszük, mert az író olyan lelki rezdüléseket szólaltat meg bennük, amikre mások talán nem is figyelnek fel maguktól. Ám ha felhívja rá a figyelmet az szerző, többlet értenek meg a lelki folyamatokból és a társadalmi közegből, amelyben ezek a gondolatok és érzések megszülettek. Szeretném visszaadni azoknak a hitét, akik meginoztak, de még hinni szeretnének az igaz szó erejében.

Akit érdekel ez a korrajz és a hiteles életrajzom, az majd elolvassa a könyvemet, mely mára trilógiává nőtt. Aki nem mer szembesülni az igazsággal, az természetesen elkerülheti, elkerülve ezzel a párbeszédet is. Egy könyv elolvasása egyúttal dialógus a szerzővel. Betekintési lehetőség egy korszakba, akár távoli korszakba is. A társadalmat mindenképpen minősíti, ha nincs kellő figyelme a nehéz helyzetbe kerültek iránt. A figyelmetlenség, mely a közöny egy neme, nagy véték, bár a ma embere nem ezt vallja. Csúnyább az agressziónál is, mert az direktben támadja le a neki nem tetsző egyént vagy közösséget, míg a közöny úgy nő körülöttünk, akár az ár, vagy a sár. Egy idő után mindent belep és bepiszkít. Sunyi és alattomos. Csendes gyilkos. Mindent tönkretesz, mert mindenén átgázol. Ezzel szemben vannak az emberi szigetek, ahol jómagam is élek. Az igazmondókat diaszpórákban élni kényszerítik. De azért élünk, akik igeneljük ezt az életformát, mely a bibliai kiűzetés-történet negatívja. Ott az Ósjóból üzetett ki az engedetlen emberpár, míg az én kivonulásom vagy kiűzetésem az Óssrosszból, a hazugság világából történt meg, tehát nem érzem különösen fájónak. A tisztább élet lehetősége akkor is adott, ha ezt a hazug többség tagadja.

Jelenkorunkban egy új világ van formálódóban. Ennek én már nem lehetek része, úgy érzem. Archaizáló életformám és a magányos alkotói órák igénye megszilárdultak, és már nemigen engednek fel. Maradt az állókép vagy szelencébe zárt fotográfia lehetősége, hogy még megüzenjem: én ilyen voltam, nem pedig másmilyen, amilyenné majd torzítani akarnak, hogy megfeleljek valamilyen elvárásnak, csak hogy be tudjanak szuszakolni egy számomra idegen skatulyába. Barátaim ismerik ezt a képet, s talán meg is örökítik. Az óvatos filoszok véleménye, akik folyton csak egymást kopírozzák, engem nem érdekel, s arra kérem a tisztelt utókort, hogy ők se foglalkozzanak velem.

K. B.: Beszélj kicsit a nyelvekről, fordításokról! Mit gondolsz ezekről?

M.M.: A fordítás a szellemi útkeresés része. Mivel nyelveket nekünk még klasszikus formában tanítottak, nekünk minden idegen szöveget tudni kellett pontosan lefordítani is. Szabatosan fogalmazva, nem melléfogva, hanem egzakt módon. Ez megmaradt, és magam is ebben a formában tanítottam elsősorban. Csak az értheti teljes mélységében az új szöveget, aki képes szép fordítását adni. Ez, ellentétben a mai felfogással, egyáltalán nem vesz el sok időt a tanítástól, hanem elmélyíti a diákok tudását. Egy idő után automatizálódik, reflexszerűen műveli, aki megtanulta. A folyamat

lényege, hogy kiépítünk egy útvonalat, ösvényt két olyan „tároló hely” között az agyban, amelyek két nyelv szókinccse számára külön vannak fenntartva. A két központ inentől fogva kommunikál egymással, míg a csak egynyelvű oktatás esetében ez nincs meg. Az egynyelvű oktatásban részesült diákok nem tudnak automatikusan fordítani, vagy csak nagyobb nehézségek árán tudják megszerezni a hozzá szükséges tudást, mert nem kaptak hozzá tanári segítséget. Vizsgákon ez mégis követelmény. De hogyan lehet megkövetelni olyat a diáktól, amit korábban megtiltottak neki, mármint hogy lefordítsa, amit félig-meddig megértett? Ezért a sok szorongó diák az órákon, aki még nem jutott el arra a szintre, ami a biztos nyelvtudást jellemzi. Gyakran tapasztaltam, hogy azok a tanulók, akik a fentiekben leírt oktatásban részesültek, hirtelen kapaszkodókat keresnek, ha mégis kénytelenek lefordítani valamit. Megpróbálják úgy átültetni az idegen szöveget magyarra, hogy hasonló hangzású idegen szavakat illesztenek be a magyarba, pedig ezek jelentése gyakran eltér az eredetitől. Szóval fordítás helyett voltaképpen fordítást követnek el. Gyakran azért is, mert a magyar árnyaltabban fejezi ki magát, mint pl. az angol.

Egyetemista koromban szerettem volna műfordító lenni. Ehhez viszont nem kaptam elegendő segítséget, így magamban kísérleteztem a számomra érdekes szövegekkel. Ezek valahogyan velem közös sorsot vállaltak. Elhallgatták vagy félretették őket. Nem éppen a jobb időkre, hogy a fiókban érhesse nek, mint a holtak a feltámadásra, hanem hogy lehetőleg felejtse is el őket, akárcsak engem. Ezek viszont búvópatak módjára időnként előbukkantak a homályból, és egy ideig idekint csörgedeztek, mintegy megkérdezve: elég érett már ránk a korszak? Mivel a klasszikus szerző az örökkévalóságnak dolgozik, ez se okozott különösebb törést az életemben. Dolgoztam tovább, mindig azt a tiszta hangot keresve, amelyen megszólalva meglelem az egyedül rám jellemző műnemet és kifejezési formát, amelyen adekvát módon szólal meg a bennem rezonáló hang.

A rendszerváltás óta gyakran hallani nagyképű, arcunkba vigyorgó kijelentéseket, hogy no lám, hol vannak a fiókban őrzött, dugdosott művek? Számomra ezek épp olyan hiábavaló locsogások, mint mikor valaki önmagát tömjénezi. Önigazolást keresnek azok, akik másokat elnémítottak, hallgatólag vagy tevékenyen részt vettek ezekben a művészeti művi vetélésekben. Rikácsolva ordították túl a mások szellemi produkcióit, és ma se tesznek mást. Erről lehet felismerni, hová is tartoznak igazán, melyik oldalt népesítik be. Mert ne higgyük, hogy kevesen vannak. A szellemi abortumokat viszont valami élesen megkülönbözteti a valódiaktól: míg a fizikaiakat az anya vagy mindkét szülő szándéka dönti el, addig a szellemieket agresszíven rákényszerítették és máig rákényszerítik az alkotókra. Én most mutatom fel szellemi gyermekeim egész sorát, mert ahogyan Rheia, én is úgy őriztem őket sokáig, megfosztva külföldi éveim után még a műfordítások publikációjának lehetőségétől is. Az én Krónoszom maga a korszak volt, amelyhez életemet kötöttem. És most ismét csak a figyelmes publikumra apellálok, hadd döntse el ő maga, mit kedvel, mit kíván megőrizni a maga számára.

K. B.: Könyved egy öregedéstörténet tükre is. Miért éppen ezt a témát választottad?

M.M.: Mikor a Csendet írni kezdtem, változás következett be az életemben. Nyugdíjas lettem, és sok minden másképp volt látható, érzékelhető, mert úgy éreztem, kiestem a mások látószögéből. Nagy lett körülöttem a csend, és én úgy éreztem, hogy kezdenek elfelejteni, elhanyagolni. Lehet, hogy így volt, az okokat nem firtatom. Ekkor kezdett tudatosulni bennem, hogy ez az élet utolsó szakasza, amelyet esetleg magam rendezhetek meg, immáron nem mások igénye szerint. Míg aktív voltam, folyton a mások elvárásaihoz igazodtam. A családban, gyermeknevelésben, munkavállalásaimban legalább is. Ez az élet természetes része, ha a társadalom nem törekszik az egyén lelkének eltorzítására. Márpedig szokott. Talán azért volt erős a kontraszt, mert azelőtt eléggé zajos életem volt. Sokat foglalkoztattak, sokan akartak tanulni tőlem, és a helybeli irodalom is igényt tartott rám egy bizonyos formában. A Csend korszaka egyúttal azt is jelezte, hogy fogadjam el a teljes

lecsendesedés idejét, és figyeljek a belső hangra, mely mindig a helyes irányba vezet. Mindig jó iránymutatást ad, rá hagyatkozva nem leszünk se magányosak, se elhagyatottak. Az átállás mindig időbe telik. Azt se állítom, hogy ez csak velem van így. Bizonyára minden nyugdíjas átéli. Sokan belepusztulnak a fölöslegesség tudatába. Én viszont rendezkedni kezdtem. A heves kánikulában megkérték az öregeket, hogy maradjanak bent és ne menjenek az irtózatos erejű UVB-sugárzásba. Ekkor kezdtem el megszerkeszteni kéziratban maradt versesköteteimet, majd kiadogatni őket. S közben megérett bennem az igény, hogy megörökítsem a mindenkori jelenkoromat mások számára. Úgy, ahogyan egy diszkriminált család érzékeny lelkű gyermeke látta szülei, nagyszülei hányatott sorsát, és mindazt, ami körülöttünk történt. A történelmet mindig a győztesek írják, állítják nagyképűen a nagy hazugok. Talán igen, de mindig voltak, vannak, akik tudnak a sorok közt is olvasni.

A Csendet talán azért is írtam, mert kevés értelmes párbeszédben van részem. Még tanult barátokkal való társalgás is gyakran fullad bulvárszintű pletykázásba, mikor az élet dolgait megbeszéljük. Velem hasonló milióból származó családtagok is „más nyelvet beszélnek”, azaz nem értik el a célzásaimat, vagy azokat félreértve megsértődnek olyasmin, amit nem sértő szándékkal mondtam. Sok az egymás mellett elbeszélés, kevés az egyetértés. Úgy véltem, hogy ha hitelesen papírra vetem, majd digitalizálva a nagyközönség rendelkezésére bocsátom írásaimat, egymásra lelhet szerző és olvasó. Az irodalomnak elemi igénye ez is. Talán másokban is feltámad majd az az igény, amely szerint én élek: a hálósobámba csakis klasszikus szerzőket engedek be. Szerkesztőkoromban megszoktam ezt. Napközben elolvastam minden beérkező kéziratot, de este már csak a klasszikusokat tudtam elviselni. Ők nem beszéltek mellé, nem divatoztak vélt vagy valós trendek szerint, és nem akarják félrevezetni az olvasót.

K. B.: Ha már öregnek nevezed magadat, hadd kérdezem meg, te hogyan látod öregkori valódat?

M.M.: Mikor fiatal voltam és elegendő volt a férfiak zaklatásaiból, szerelmi vágytól fűtött vagy csak kalandvágó alakok tolatásaiból, gyakran azt kívántam, bárcsak már öreg és csúnya lennék, hogy hagyjanak békében. Mikor megkérdeztek, miért nem vagyok büszke arra, hogy ennyire „kapós” vagyok, néha visszakérdeztem: ha mindenkivel szóba állnék, aki utánam töri magát, ugyan mi lenne a nevem? Egészen biztos, hogy valami durva és vulgáris jelző fejezné ki. Akit úrilánynak neveltek, az nem viselkedik közönségesen. Most örege, hogy megkaptam, amire vágytam, mármint az előnytelen külsőt, megint csak nem vagyok elégedett az eredménnyel☺)) Nem azért, mert hódítani szeretnék, hanem mert zavar az elvesztett esztétikum. Ezzel nincs mindenki így. A férfiak ezt nem szokták észrevenni, erről írtam is egy versemben.

Gyakran látom azt, hogy idős kort megért szerzőknek előszeretettel mutogatják aggastyánkori képeit, vagy olyankor kezdenek el foglalkozni velük, amikor már nem ítélik meg őket veszélyesnek. Az ifjúkor és az érett kor éppúgy fontosak, mint ahogyan az életbölcsesekben bővelkedő öregkor. Nem szabad kiemelni csak az egyiket vagy a másikat. Életutunk egy folyamatos fejlődési trend mentén lesz teljessé. Ennek pedig harmonizálnia kell az egyéniségünkkel. Ahol diszharmóniát érzünk, ott valami hézag van. Valami kimaradt, vagy valamit elferdítettek. A jó oknyomozó ennek is utána tud járni, még ha a nyomokat gondosan el is tüntették a bűnösök. Én ebben is tiszta nyomokat kívánok hagyni. Még a gyenge képességű, szerény logikával operáló egyén is követni tudja. Amit megírtam, az eloszlát minden homályt, tisztázza a félreértéseket. Az aggastyánkori fotók mutogatói egyfajta kárörömmel viseltetnek az író iránt. Az egykor daliás Apor Elemérnek mindössze egyetlen fotóját szokás mindenhol kitenni, amit el se lett volna szabad készíteni. Egy szárnalmas, leépülőben levő aggastyán néz vissza ránk, akinek gondozói arra se ügyeltek, hogy megberetválják, mielőtt a közönségnek megmutatják. Ezt bármelyik férfitársa megtehetné volna a kedvéért, a fotós is, meg aki a fotóst látogatóba vitte hozzá. S hogy a régi fényképek hová tűntek el kézen-közön? Ki tudhatja már azt...

Az öregkor és az egzisztenciális nehézségek az én arcomra is ráírták letagadhatatlanul nyomaikat. Én nem szeretném, ha bárki is ezeket a ritka fényképeket mutogatná, amik rólam ebben az életszakaszban készültek. Műveim vannak olyan fiatalosak, hogy hozzájuk a mutatósabb, régi fotók illeszkedjenek, életemnek azokból a korszakaiból, amikor ezeket írtam. A Csend I. kötetéhez mellékeltem egy fényképválogatást, amelyben családom tagjai között az én fényképeim is szépen elvegyülnek. Ezeket szívesen hátrahagyom, míg a mostani arcomban legfeljebb a párkák gyönyörködhetnek: érik már a vacsorájuk...

K. B.: Könyved nem könnyen emészthető filozófia, főként művészetfilozófia. Hogyan jutott eszedbe filozófiára adni a fejedet, holott mindenki elsősorban költőként ismer, szűkebb pátriádban legalább is? S hogyan viszonyul ez a mai, sok gagyival terhelt világhoz?

M. M.: A művészetek, mármint az értékes, első vonalbeli művészet, úgy tűnik, hogy nem, vagy kevéssé hat a ma emberére. De ez csak a látszat. A kereskedelmi tévék, amelyek rátelepedtek a korszakra, azt hirdetik nagy hangoskodva, hogy az embereket csakis a gagyi, az értéktelen bővli érdekli. A magyar televíziózás hajnalán, jóllehet korcs társadalomban élünk, még igényesebb trend uralkodott. A tévéseket a legműveltebb, legjobban képzett értelmiségiek közül válogatták ki, és aki oda bekerült, folyamatosan képezte magát, hogy ne maradjon le semmiben a közönség vagy a munkaadók igényeitől. Az arányok legalább is helyesebbek voltak, nem tengett túl a széles tömegek igénye vagy igénytelensége szerinti válogatás. Aztán ezek az arányok eltolódtak. A művelődés helyett a szórakozás vált legelső szemponttá. A TV ezért szórakoztatott, és kevésbé nyújtott elegendő műveltséget a közönségnek, amely aztán máshol kereste ennek lehetőségét. A színház pedig ugyanehhez mérte a programtervet: a legfontosabb a nagy bevétel, az igényesebb előadások meg a stúdiószínpadra szorultak ki. Ha ugyan megtűrték őket. Mert aztán jött a pornószínház, a katarzis helyett üvöltözés, szappanoperákra emlékeztető marakodások, alantas viselkedésformák, a nemzeti értékek sárba tiprása. Ez is egy trend, mely hatott és máig hat.

Nem sokat tudunk arról, hogyan hat másokra az, amit írunk. A legismertebb szerzők bemutatóira gyakran főként sznobok járnak. Az izgalmasat, értékeset talán azokon az előadásokon kell keresni, akiket nem kedvel a média és elkerülnek a sznobok. A hivatalos irodalom művelői és mentorai szekértáborokat alakítottak ki, és ebből nem engednek. Nekünk viszont a Weöres Sándor-i elvekhez kell tartanunk magunkat. Ő a „Jóslás a trágayaözönről” c. írásában úgy jellemezte azt a korszakot, amelyben élt, és amelynek utókora lennénk, hogy a korszakot jellemző szenny egy nagy áradat formájában fog levonulni. Aki mentes akar lenni ennek átkos hatásaitól, annak két dolgot kell betartania: befogni az orrát és tiszta fehérneműt viselnie. Jelképesen persze, de hát nem ezt tesszük? Mindazok, akikben megmaradtak a klasszikus igények, s mivel ismerjük őket, hát mentjük, ami menthető belőlük.

Mikor sokszor reklamáltunk, miért ilyen silány a televíziók műsora, mindig arra szoktak hivatkozni, hogy ez a közönség igénye. Pedig ez nem igaz. A Virtuózok vagy a Páva-műsorok bizonyították legékebben, hogy ez egy hazugság, amit azért próbálnak ránk erőltetni, hogy elfogadjuk: mi vagyunk az igénytelenek és műveletlenek, nem pedig azok, akik ezt a trendet erőszakolják rá széles néptömegekre. Aki fél az értelmes embertől, az maga az igénytelen. Egy művelt, nagy ember jelenléte erősen kihat, kisugárzik az adott környezetre is, ahol él. A fényben, amelyben él, osztozik másokkal, jut elég mindenkinek. Az így „felfényezett” környezet komolyabb fejlődési lehetőséget nyújt a nagyközönségnek is. Gyakran a mecénás neve is fennmarad. Miért kell akkor féltékenynek lenni rá? Nos, a virtuózok és a pávások fellépése (valóságos felbukkanása a semmiből) rámutatott, hogy nem szabad aláértékelni magunkat és nem szabad feladni az igényeinket. Ez a tendencia jó, ezt kell folytatni. Ha a felnövekvő új nemzedékek „kinövik” úgymond a tanáraikat, meghaladják szüleik,

nevelőik szellemi szintjét, az nem baj. Ez minden fejlődés normális trendje. Bizonyára így van ez az irodalmi közönséggel is. Ha a közzórakoztatás helyszíne, a TV, az internet és a színház nem engedné túlbujáztatni a gagyit, hanem elegendő teret adna az igényes szórakozásnak és művelődésnek is, akkor az ifjú nemzedékek is, ezen felnőve tanulnának bele – az anyanyelvet csak habogva, torzul beszélő, ész nélkül hadaró, összevissza hazudozó alakok kultúrpolitikai helyett.

K. B.: A könyv címe Csend. Hogyan értelmezed a címet, véletlen-e a trilógia, mint technikai terminus?

M.M.: A csend nem süket és értelmetlen csend és nem vihar előtti, feszültségekkel teli csend, hanem az elmélyültségnek és a meditatív hangulatnak a halk rezgésekkel teli csendje. Aki tud igazán lecsendesedni, az azt is tudja, hogy ilyenkor van mire odafigyelni. Át kell adni magunkat egy univerzális közegnek, amely úgy lebegtet, ahogyan a madarakat a jótékony termikek, vagy az úszás szerelmeseit az őselem, minden földi élet eleme, a tenger vize. Az utunkat és a lelkünket jótékony kezek irányítják ilyenkor. Nem is értem, hogy a rohanó és zajongó embertársaim hogyan nem vágnak erre. Illetve nagyon is értem: ők is szeretnének ide eljutni, de még odáig se jutottak el, hogy ezt önmaguknak bevallják.

A csend éppolyan illúzió, mint a táj kihaltsága. Ha télen kinézünk az ablakon, gyönyörűen szállingózik a hó, hatalmas pelyhekben, szinte hallani lehet a suhogásukat, amint lassan szállnak és ereszkednek lefelé. Már mindent vastag hótakaró borít, és úgy tűnik, mindenki alszik, senki nincs ébren. De egyszer csak feltűnik egy róka, körbeszimatol, üget a patakparton, talán vadkacsákra akar vadászni. Láttán fácán riaszt. A nagy hó tetején egy görény igyekszik, szintén éjszakai vadászatra. Csak úgy siklik, araszol a havon, karcsú teste valósággal hullámzik, mert ilyenkor nem könnyű a közlekedés neki sem. Majd csúnya rikácsoló hang veri fel a csöndet: most érkezik a szürke gém. Lassan leszáll a patakra, és hosszasan álldogál a jéghideg vízben. Halakra les. Mikor elkap egyet-egyet, fuldokolva nyeldekli, mohó étvággyal. Nappal ugyanez, csak nemes kócsaggal. Ez hófehér tollruhában érkezik, méltóságteljes repüléssel. A landolás már kevésbé elegáns. Néha majd' fenékre csúszik a patakpartot beszövő jégtakarón, de aztán egyensúlyát megőrizve ő is beleáll a vízbe és halászik. Nyári éjszakákon fülemüle énekel kitartóan, dallamosan. Felriad a fácán és riasztja háza népét. Őzbak csörtet a bozótosban, nagyokat böffentve. Vadkacsák érkeznek halászni a házunk előtti öbölbe, ahol mélyebb a víz és több a hal, béka, egyéb vízi állat. Néha őzek érkeznek, máskor mezei nyúl fut át az utcán, szapora ugrásokkal. Szellő mozgatja a lombokat, melyek ettől sejtelmesen susogni kezdenek. Megannyi képi és hangélmény. A csend is ilyen. Ha kellőképpen lecsendesedünk magunk is, annyi felfedeznivaló van benne. Érdeemes odafigyelni rá. Csak türelem és figyelem kell hozzá, s talán a szeretet.

A trilógia nem volt előre eltervezett műforma. Az egyik kötet hozta maga után a másikat. A blogokban való közlés alkalmazkodik a mai olvasó szokásaihoz. Már régebben is szívesebben olvastak novellát, mint regényt, ma pedig gyakran csak egy-egy blog átfutására marad idejük (mert életüket a lényegtelen dolgok szolgálatára adták – akár kölcsönbe, akár örökre). Írhattam volna tisztán filozófiai művet, ami a legtöbb olvasó számára száraz olvasmány lenne, vagy irodalomelméleti opust, ami megint csak leszűkítené az érdeklődők körét. A gondolataim időnkénti csapongásaiba engedek betekintést mások számára ezzel a kötetlen műfajjal, amiről úgy tudom, magam hoztam létre. Ennek nevezem, mert nincs rá skatulya, ahogy én se férek bele semelyikbe.

K. B.: A vezérgondolat a Csend II.-ben is az alkotás mint folyamat körül forgolódik, s mivel naplóregényről van szó, a középpontban természetesen maga az alkotó áll. A műfaj és a formát hogyan választottad? Miért éppen ilyen „gondolatok könyve” lett belőle?

M. M.: A mai világ körülöttünk nagy vonalakban erről szól: hogyan csináld meg saját magadat, hogyan legyél sztár? Aki ebbe veti bele magát, az nagyjából belevész a mai kor nyújtotta sekélyes életformába és ideges nyüzsgésbe, szálnalmas hiperaktivitásba, ami végül mégse vezet sehová. Az ilyen karrierek hirtelen felívelnek, majd a mélybe zuhannak, az embertársak mélységes közönyétől kísérve. Nekem mindig az örök értékek kellettek, és ez már nem változik. A Weöres Sándor-i örök mércéhez mérni magunkat felfogásban élek. Ez az út nem könnyű, de aki beletanul, annak ez a természetes. Otthonról komoly rendet hozok magammal. Szüleim, nagyszüleim, a család egésze és nevelőim is olyan példát mutattak az életükkel, amit érdemes követni. A jó és rossz szigorúan elkülönül bennük és utánuk is. A társadalomnak is erről kellene szólnia. Már ha hosszú távra építkeznek, nem csak egy-egy négyéves terminusra. Gondolatok könyve? Igen, mert nem az író a lényeges az alkotói folyamatból, ahogyan az egyre inkább elbulvárosodó irodalmi közeg kínálja megélhetési irodalmárok példája nyomán, hanem a műve, amit hátrahagy. A sorrend mindig ez, nem véletlenül titkolták el egykori nagy mesterek még a nevüket is, hogy ezzel bizonyítsák, mi a helyes megítélés rendje. A művész mintegy beleépíti magát a műveibe, tehát úgyis fennmaradnak az elemei, a kiszólásai, ezek a (Félre) színházi utasítással jelzett privát megjegyzései. Máskor az egyes szereplők jelmezébe bújva éli át személyes élményként az alkotás folyamatát és a mű végén a katarzist. Bábjáték vagy jelmezbál? Mindkettő és egyik sem, mert az élet egy véresen komoly játék. A végén mindig belehalunk. Az elmaradt beszélgetések helyett pedig itt marad ez a naplóregény. Talán ez is pótol valamit.

K. B.: Univerzumban élünk. Együtt növényekkel, állatokkal. Nálad fajsúlyosan jelen vannak az ember „kísérő jelenségei”, mégpedig determináns jelleggel. Ennek oka van.

M. M.: Tíz éves koromig falun éltem. A vidéki élet minőségileg más, mint a flaszteren élő és természetidegen életformát követő városi emberé. A mai, virtuális létezésre süllyedő világban nem követik azt a lehetőséget, ami a falusi embernek elemi jogként megadatott: a természet közelségét, pompás erejét, nagyságát és fenséges rendjét. Aki egyszer megtanulta, hogy elemi részecskéje csupán a nagy Természetnek, az soha nem akar fölébe helyezkedni, tehát megtörni annak rendjét, amelyben akkor is benne él, ha erről nem akar tudomást venni. Az én korábbi szecesszióim abban a formában játszódtak le, hogy hétvégeken, ünnepeken kirohantunk a természetbe és élveztük azt a fenséges pompát, ami ott uralkodik. Visszatérve maradt a városi élet sivársága, a panelkörnyezet, ahová a rezsi-rabszolgaság kötötte az embert, mert ez is a modern kori rabszolgaság része. Nem ereszti az embert, aki mégis talál magának kiutat belőle. A lelket nem lehet rabszóra kötni. Az szabadon mozog, akárhová veti is jó vagy rossz sorsa. Sokat parkosítottam, folyamatosan gyarapítottam a környezetem növényi társaságát. Volt, ami túlélte az emberi durvaságot, mások elpusztultak. Engem mégis az motivált, hogy legalább egy részét életben hagyják, mert nem elég kitartóak ahhoz, hogy mindent konzekvensen kiirtsanak. Jézus is ezt tanította a mustármag-példázattal. Gyermekkoromban élő állatok is voltak a játszótársaim. Mindenféle háziállat kicsinyeivel játszottam. Ezekről írtam is. Gyerekeimet elvittem a bükki állatrezervátumokba, ahol a földből alig kilátszó kisebbik fiam hatalmas szarvasbikát etetett. Megtanulták, hogy nem akármivel lehet megkínálni őket, hogy például a szarvasfélék csemegéje a juharlevél. Így maradhattak fenn ezek az őzes, szarvasos emlékképek, mindnyájunk derűtségére utóbb. Az univerzális kitekintés is már gyermekkorom óta adott. Vágytam megismerni az Univerzumot, de a titkot magamba zártam. Nem kértem távcsövet, pedig a legtöbb óhajomat teljesítették a szüleim. Soha nem szerettem kérni. Ha megtettem, mindig embertársaim érdekében tettem. Az imáim is többnyire erről szólnak. Mikor befejezem, utána ébrednek rá, hogy mindig csak másokért imádkoztam. Amit én kaptam, azért köszönetet mondok. Nekem ez így helyes.

K. B.: Emberi kapcsolatok. A környező város életlehetőségei nagyon fontosak neked. A napjainkat átszövő kapcsolatokban mi az írástudók felelőssége véleményed szerint?

M. M.: A több évtizedes városi lét, ebből néhány egészen nagyvárosokban, mondhatni metropoliszokban, megváltoztatja az ember szokásrendszerét. Több a kulturális kínálat, ami nélkül egy író nehezen tud meglenni. Már az egyetem végeztével is éreztem előre, hogy egy kisvárosba való visszatérés megfoszt majd a nagyobb könyvtári kínálattól, amihez Szegeden hozzászoktam. Idegen nyelvű könyveket, talán az akkori politika akaratából nemigen lehetett elérni kisebb településeken. Az életem aztán másként alakult, Szegednél és Budapestenél jóval nagyobb helyeken is laktam. Idegenben az ember éli a saját életét, de döntő, hogyan fogadják, s hogy befogadják-e. Nekem ezzel soha nem volt problémám, mert minden nyelvet gyorsan és alaposan sajátítottam el, emiatt tiszteltek. Kölcsönösen elfogadtuk egymást. Az írástudók felelőssége, ha ezt az írókra érted, elsősorban abban áll, hogy igaz, tiszta szavakkal kínálják meg a kedves olvasót, értelmes, jól értelmezhető történetekkel, amik egyrészt tetszenek, másrészt nevelnek. Nincsen jó könyv erkölcsileg megtartó és felemelő mondandó nélkül. Az írónak ezenkívül jó példát kell mutatnia, ahogyan a jó szülőnek is. Ha az életünk és a személyünk példázat értékű, akkor nincsen baj. A magyar írórsors többnyire töredelmes. Ha túl simán mennek a dolgai, az valahogy gyanús. Az írónak soha nem tiszta a törleszkedés. Ez idegen tőle. Életünk végén, vagy azon túl a mindenkori földi hatalomnak meg kell hajolnia ez előtt. Nekünk pedig, ha helyesen akarjuk megítélni a saját helyzetünket és értékünket, fel kell tennünk a kérdést: vajon a felmenőink is elégedettek volnának-e azzal, amit életműként megalkottunk? A lelkiismeretünk teljes bizonyossággal meg fogja súgni a helyes választ.

K. B.: Mi az igazság? - kérdezte Pilátus. Tudjuk a választ, a Teremtőnél az igazság. Mégis, köznapi értelemben hogyan válaszolhatunk erre a kérdésre, ha csak a mi kis rövid életünkre vetítjük a kérdést?

M. M.: Az igazság Isten-jellegű. Az igaz és jó sugallatok Tőle jönnek. Aki napi szinten találkozik az intuícióval, annak ezt se olyan nehéz meghallania. Van úgy persze, hogy az önös érdekek és az anyagi haladással való takarózás túlharsogják ezeket a szózatokat. Isten ilyenkor visszavonul. Hagyja, hogy a nevetlen nebuló kihazudozza magát. Az angyalok ekkor talán sírnak, az őrangyalok pedig szégyellik magukat, hogy csak ennyit tudtak kihozni a rájuk bízott lélekből. Az igaz szavak mindig tisztán hangzanak. A jótét lelkekből ez örömet vált ki. Megfelelően rezonál, mondhatjuk a fizika tudományának terminusával. Az elvetemült alakok pedig dühösen szoktak reagálni ugyanerre. Vagdalkoznak, cáfolni próbálnak, a saját lelkükben dúló felfordulást igyekeznek kivetíteni másokra, elsősorban az igazmondókra. Én sok tiszta lelkű emberrel találkoztam életemben, így könnyű volt követni a példájukat. Szüleim, nagyszüleim ilyenek voltak. Az egyik nagybátyám, aki mélyen vallásos volt, a neki feltett kérdésre így válaszolt, mikor valakinek a gázságait említették fel előtte: „De látja az Úr!” S tovább nem foglalkozott a kérdéssel. Mindnyáján megméretünk a végső elszámoláskor, amikor mindenkiről kiderül majd az igazság. Ezért is fontos univerzálisan tekinteni a magunk helyzetét. Az Univerzum csúcsán ugyanis meg kell látni Istent, el kell indulni a nagy fényesség felé, ami belőle a világra sugárzik, és akkor nem lesznek kétségeink, melyik a helyes út, hol az igazság. Az irodalom sokféle igazság-értelmezést kínál. Pirandellónál pl. mindenkinek igaza van (Hat szerep...), de csak addig, amíg ő beszél. Utána egy másik szereplő szólhat, és egy ideig neki lesz igaza. Minderre magyarázatul szolgálhat Pirandello szerencsétlen magánélete. Ő napi szinten szembesülhetett azzal az igazságértelmezéssel, hogy amíg ő érvelt, neki volt igaza, de aztán megszólalt a felesége, aki az örület logikája szerint élt, és ő köteles volt meghallgatni az értelmetlen, örült szavakat is. S mi talán nem találkoztunk a hazugságbeszéd lucskos értelmetlenségével? Aki olyan hazug rendszerben nőtt fel, mint az én nemzedékem, az alaposan kitanulta ezt a „logikát” is, és jó esetben megtalálta az

ellenszerét. Ha nem akarunk Pinocchióvá válni, élni kell az igazmondás lehetőségével, hogy aztán kötelességünknek érezzük ennek továbbítását mások felé.

K. B.: Kérlek, szólj a panel-létről is, amely elsősorban nem technikai, hanem emberi probléma. Hogyan tud küzdeni a mindennapok embere a beszűkülés, bezárkózás ellen? Mi az ellenszer?

M. M.: A panel-lét olyan, mint aki ezt számunkra kitalálta. Az egyenlősdi igénye, jobban mondvá igénytelensége mindmáig a fülünkbe harsog. Az osztálykülönbségek felszámolására találták fel, valamint a háború utáni lakáshiány nyomorának valamelyes kompenzálására. A különbözőség és a gyökértelenség erőteljesen hat, és van, aki köztes létben él, azaz már nem falusi, de még nem városi. Igényszintjét máig a kádárizmus határozza meg. Ez a fizikai létben való haladás vagy tobzódás (evés-ivás), kifelé egymás bokájába marás. Csak kevés házban alakult ki homogén közösség. Ez a dolog nem működik. Mindenkinek szüksége van egy bizonyos méretű személyes életterre, ahol csendesen elvonulhat (mások zajosan), és senki nem szemtel odafentről, nem bosszantja szórakozásból, hanem valóban abban a közegben élhet, amiről elmondhatja: az én házam az én váram. Hát ettől foszt meg a panel életforma. Amit ültetünk a ház körül, az vagy megmarad, vagy nem. Mások talán azért pusztítják el a növényeinket, mert másfélét szeretnek, de se időt, se pénzt nem áldoznak rá. Megint mások azért, hogy ezzel bizonyítsák a saját prekoncepciójukat: neked se sikerülhet. Ez részben a család hibája, amely nem nevelte épkezláb emberré, másrészt a társadalomé, amely nem tiszteli a tagjait, hanem alattvalóknak tekinti őket. Ez a felfogás van változóban, s remélhetőleg másként alakul a jövőben. A fent említett problémák a tisztelet hiányából származnak. Ha nem is szeretünk mindenkit, attól még lehet tiszteletben tartani egymást. Az egészséges társadalom és annak alapvető társadalmi érintkezési formája ez. A lakásgondokat pedig Magyarországon meg lehet oldani, hiszen van elegendő hely, nem vagyunk túl sokan. Már csak a szándék hiányzik hozzá. Akinek igénye van a saját házra, annak biztosítani kell a lehetőséget, hogy másmilyen közegben élhessen. Az egészséges életkörülményekből sokkal könnyebben lép ki az ember, hogy magához való társakat találjon. A panel életforma begubózásának a leggyakoribb oka a pénztelenség (rezsi-csapda) és az egymással szembeni bizalmatlanság. Ez komoly feladatot ró a nagypolitikára, a megoldás pedig szükséges. Anyagi boldogulásunk nem pusztán a mi kezünkben van. Erősen függ attól a társadalomtól is, amelyben élünk.

K. B.: Ország, otthon, haza, család, a múlt. Át- meg átszövi a könyvet ezek koherens képe, szintetizáló megjelenítése. Hogyan éled meg a megtett utat, amelyben már az ősök, a felmenők, s a hagyományok is benne foglaltatnak?

M. M.: Az ősök akkor is bennünk élnek, ha erről nem veszünk tudomást. Genetikailag nemhogy nem vagyunk függetlenek tőlük, hanem mindnyájunkban van egy ősi sejt, ami nagyon régi, jóval messzebbre mutat, mint az antik világ. Már szinte közhely számba megy, hogy mindnyájan csillagporból vagyunk, az egykor szétrobbant csillagok maradék anyagából, mely mégis nemes, értékes és különleges. Aki ez ellen vét, vagy ezt káromolja, az nagyot vétkezik. A haza nemcsak úgy rendeltetett a számunkra, hanem mi magunk kértük, hogy idejöhessünk. Éppen ezért meg kell becsülnünk, tisztelve szeretnünk. Aki ezt nem tartja be, az önmagát köpi szemközt. Legfeljebb nincsen ennek tudatában. A megtett út, mármint a sajátom most kerül összegzésre, olyan könyvekben, mint ez a trilógia. Miközben haladunk rajta, arra összpontosítunk, hogy helyesen éljünk, tehát ne erkölcstelenül. A hazaárulás a főbenjáró bűnök közé tartozik. Valaha halálbüntetés járt érte. A mai formája, mely szinte mindennapos dologgá süllyedt, azért olyan visszatetsző, mert akik művelik, nem akarnak tudomást venni róla, mit követnek el a saját hazájuk ellen. Önmaguknak adnak feloldozást bűneikért, ami nonszensz. Istent ebből kizárni nem lehet.

A hagyományok természetesen fontosak. Ezek nélkül nincs méltó önismeret. Látjuk, mivé torzult mindaz a szándék és művészetpótlék, amely csak azért is sárba tiporta a régi értékeket. A XX. század, amely ebben tobzódott, nagy káoszt szült. Testvérharcot, egymás ellen feszülő érdekrendszereket, szörnyű háborúkat. A művészet egyik feladata a rendteremtés, a katarzis, a feloldódás lehetősége egy magasabb szinten. A művészetnek ismét fel kell kínálnia ezt a közönség számára, hatására letisztulnak a dolgok, megszületik a rend. Egyénileg nincs más céloom, minthogy távozásom után elmondhassák rólam embertársaim, hogy igaz emberként éltem.

K. B.: A művész „elművésztelenedése” vissza-visszatérő probléma a könyv szinte valamennyi mozaikjában. Azaz a gagyi, az értéktelen eluralkodása a mai világon. Tehet-e valamit ez ellen egy „elkötelezett” alkotó? Vagy pislákoló lángnak tekinti magát, aki szélmalom-harcot vív emberekkel, mindennapokkal?

M. M.: A művészi hitvallás és annak vállalása a mi hivatásunk krédója. Ha nem hinnék benne, hogy értelme van, bizonyára nem is művelném. Mások a könnyű érvényesülésben hisznek, Isten nekik is megengedi, hogy kiéljék ezen hajlamaikat. Amikor persze mindez betüremkedik az ember mindennapjaiba, akkor zavaró, sőt kimondottan idegesítő tud lenni. Megint csak Weöres Sándorra tudok visszautalni, aki szerint a trágyaözönnel szemben nekünk kötelességünk felmutatni a saját tiszta fehérségünket. Ezt nem azért tesszük, mert érdemes (anyagilag), hanem mert ez a szükséges és a jó. A tehetségtelenség tombolásával szemben pedig fel kell mutatni a tehetséget. Elég arra gondolni, mennyi káprázatos tehetséget hozott emberközelbe a Virtuózok vetélkedő vagy a Páva. Miközben alantas alakok folyton szidalmaznak bennünket és minden rossznak lehordanak, legyünk büszkék arra, hogy még mindig ennyi csodálatos tartaléka van ennek a sokat bántott népnek! Bennük, a jövőnkben feltétlenül hinni kell. S még a szélmalomharcok se értelmetlenek, mert Don Quijote ugyan szinte belevakul, amikor tükröt mutatnak neki, hogy magához térjen költői lázálaiból, élete végén mégis megdicsőül, és annyi művész számára mutat groteszk, de szép és követendő példát. Ez a lényeg, nem a félműveltek fanyalgásai.

K. B.: Az előszóban azt írtam, hogy szellemi világpolgár vagy, de ugyanakkor mélyen megélt magyar is. Hogyan egyeztethető össze mindez?

M. M.: Nem tudom, hogyan lehetne szíjjelválasztani a kettőt. Nem is hiszem, hogy kellene. Ahová születünk, az a hazánk. Ezt ugyanúgy szeretjük, mint ahogyan a szüleinket, gyermekeinket, hozzátartozóinkat. A kérdés fel se merül, hogy ez másként lehet. Tudom, hogy vannak hazaárulók és szülőtagadók/nemzettagadók, de azzal ők fognak elszámolni Istennek, akitől szép és érző lelket kaptak, mégis mivé tették?! Nemrégiben egy tévébeszélgetésben a következő badarságot hallottam: „Magyarországon és Európában...” Hogyan élhet valaki Magyarországon úgy, hogy ugyanakkor ne volna Európában?! Ezek a kirekesztő terminusok olyanoktól származnak, akik rajtunk folyton számon kérik a demokráciát és egyéb divatos fogalmakat, miközben ők maguk antidemokratikusan, sovén felfogásban élnek, mégis másokat vádolnak vele. Divatos nyugaton bennünket keletinek titulálni, ami ostobaság. Magyarország Európa szívében található, és ott is marad. Aki ilyen kijelentéseket tesz, az önmagáról állítja ki a szegénységi bizonyítványt, mármint szellemi-lelki értelemben. Most gondoljunk bele, hogy ugyanebbe a kategóriába sorolják be Lengyelországot is, miközben az meg Európa északi államai közé tartozik. A műveletlenség szívós, és ragadós, mint a sár. Ezért kell tartózkodnunk tőle, efféle szlogeneket átvenni pedig mindenkit degradál. Gondoljunk csak bele: már két világégést okozott, amikor egyes népek úgy vélték, hogy ők törzsi ágon, születési előjogokat maguknak vindikálva különbek, és ezért másokat lenézhetnek, alacsonyabb rendűnek kiálthatnak ki! Erre ideológiákat gyártottak, az emberek tudatát megfertőzték vele. Két hitvány diktatórikus rendszer hirdette magáról, hogy ő az egyedüli megváltó és mindenható felépítmény. Európa és a fél világ

majdnem belepusztult. Hát hogyan lehetne akkor azonosulni az efféle téveszmékkel, melyek ugyanazt a torz világfelfogást tükrözik, mint az előző kettő? Visszakérődzik az emészthetetlen, ahogyan a tehén és egyéb kérődzők. Ez volna a modern, a követendő trend?!

Miközben bennünket, magyarokat sokféle formában folyamatosan csak büntetni akarnak, senkinek nem jutott még eszébe, hogy elmagyarázza az eltévelyedetteknek: mi épp ez elől menekültünk, amikor nyugati szövetségeseket kerestünk. Nem kértünk a szovjet típusú diktatúrából, és most se kérünk az EU-diktatúrából. 1956 nagyszerű példáját ma már mindenki frázisként emlegeti, de a szabadságvágyunk lényegét ki érti meg? Miért olyan nehéz ezt felfogni? Mindezt azon az alapon teszik, hogy ők jobban tudják. Egyáltalán mindent jobban tudnak. Ám ha még így is volna, senkit nem lehet erőszakkal boldoggá tenni. Aki effélével próbálkozik, az csapnivaló partner lehet. Nem törődik azzal, hogy az imádott és elérni vágyott nőt boldogítja-e, vagy csak erőszakot tesz rajta. Minden nép maga dönti el, milyen formában akar boldogulni. Ez pedig nem képezi vita tárgyát. Akik ezt nem tartják tiszteletben, azok mélységesen sértik a másik állam szuverenitását. Ezt az elcsépeltté tett fogalmat is csak azért említem ebben a formában, hogy a frázisokban és panelekben gondolkodó alakok is felfogják végre: túlfeszítik a húrt. Van egy pont, amelyen túl nincs további feszegetés, erőszakoskodás. A sértett fél előbb-utóbb vissza fog vágni. Ha kenyértörésre kerül a sor, vajon ki lesz a vesztes?

Úgy élünk több ezer éve Európában, hogy mások nem értenek bennünket (Én a László Gyula-féle hármass honfoglalásban hiszek). Mi megtanultuk mindenki nyelvét, de csak kevesen vannak, akik vették maguknak a fáradságot, hogy ő is megtanulják a mi igen gazdag anyanyelvünket. Az okokat az előítéletességben látom. A monarchiát manapság úgy emlegetik, mint boldog békeidőt, békés együttélést, holott egyáltalán nem volt az. Az osztrákok ugyanúgy vonultak be, majd nem takarodtak ki a török kiverése után, ahogyan az oroszok a II. világháború után. Akkor is volt padláslesöprés, csak ezt gondosan kitörölték, letagadták minden történelemkönyvből, ahogyan a szovjetek helytartói a modern koriakból. És most ugyanazt a típusú erőszakos fellépést kell megtapasztalnunk, mint amit egyszer már eldobtunk magunktól. A mai nagy kérdés: most akkor valóban tisztelnek bennünket 1956-ért és annak okáért, az olthatatlan szabadságvágyunkért, vagy csak megjátsszák magukat és ugyanúgy hazudoznak, mint a kommunista történészek és azok nemtelen elődei, az egykori talpnyalók? Ehhez annak a nyugatnak kell alapos lelkiismeret-vizsgálatot végeznie, amelyik most önnön hipokrizisében fuldoklik, és semmit nem tesz szabadulása érdekében.

A Lajtától nyugatra szokás lenézni és lekezelni a túlpartról érkező embert. De abba nem gondolnak bele, hogy Magyarország korábbi nagyhatalmi pozícióját szándékosan és alattomos módon mások rendítették meg, ásták alá, és a magyar nemzetet azok döntötték rabszolgasorba, akik maguk voltak alacsonyrendűek. Tudom, ezek nagy szavak, kemény ítéletek, de ismét csak a Bibliára tudok utalni: Isten nem személyválogató. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy egyik népet sem emelte mások fölé, csupán akadtak olyanok, akik megtagadva az isteni törvényt, oda erőszakosan felverekedtek magukat, hogy aztán másokat ne hagyjanak érvényesülni. Ez ellentétben áll a Föld evolúciós rendjével is, melynek alapja a természetes kiválasztódás, nem pedig a kívülről ráerőltetett kontraszelekció. Az emberiség azért rekedt meg lelki fejlődésében, mert ezt a szarvashibát nem korrigálta.

A vérbeli hazafiság, ahogyan a valódi szeretet, nem hangzatos, hanem cselekvő. Mindig megcselekszi, amit kell az adott helyen és történelmi helyzetben. Az egyik kanadai barátom, a néhai Domokos Sándor bácsi józan hazafiságnak nevezte az enyémet. Szigorú erkölcsű református családban nevelkedtem, nálunk nem volt szokás érzelegni, érzéseinkkel hivalkodni. Mindent megteszek, amit

megtehetek szerettemért, így a hazámért is. Ezzel a könyvvel is. A lózungok, fölösleges szóvirág mindig komoly hiányosságokat takargatnak, tőlem távol állnak.

A magyar fiatalok nagy szemet meresztenek, mikor megemlítjük hazánk korábbi nagyhatalmi korszakát. Nekik ezt teljesen másként oktatják. Mindmáig. Ki ezért a felelős? Mindenki, aki elhallgatja előlük a szigorú történelmi tényt. A középkorban Magyarország komoly nagyhatalom volt. Hunyadi János hadvezéri nagysága olyan elrettentő erővel bírt, hogy a törökök még a fiát, Mátyás királyt se merték megtámadni. Ma egyfajta monarchia-nosztalgiát próbálnak élesztgetni, ami fals. Mária Teréziát úgy emlegetik, mintha az ő idejében semmi nem történt volna. Nos, hát igen... csupán a madéfalvi veszedelem, a szikulicídium, a folytonos örökösödési háborúk, amelyek alól a nagy matróna se vonta ki magát, sőt... Innen a hírhedt jelszavuk, hogy nekik csak házasodni kell... s miután mindenkiel atyafiságba keveredtek, megtámadni fél Európát, hogy örökséget követeljenek maguknak. A magyar fiúkat pedig kötéllel fogdosták ezekhez az értelmetlen háborúkhöz. Akit befogtak, húsz évig nem szabadulhatott a kénytelen kötelékből. Utána már kiöregedett, megrokkant, nem házasodhatott, ahogyan a gárdatisztek sem, tehát elindította azt a folyamatot, amely a magyarság fokozatos fogyatkozását eredményezte. Tehát a békés házasodási politika Janus-arcú volt: másokat megfosztott ugyanettől a jogtól. Európa legnépesebb államai így jöttek létre, folyamatosan és konzekvensen irtva az összes többit, akiket ők gyűlöltek. A tragikus sorsú Kaczyński elnök ezt oda is mondta Angela Merkelnek. Nem sokkal később balesetet szenvedett és meghalt. Ipart telepíteni nem engedélyezett a „békés természetű” királynő. Azt csak külföldinek volt szabad. Mi csak legyünk elmaradottak, aminek sokszor tituláltak is bennünket. Mi, egriek azt se feledhetjük a császárnőnek, hogy Egerben nem engedélyezte egyetem létesítését, hogy még a főpapságnak is sokat kellett mesterkednie, hogy elérje legalább a Lyceum építési jogát, rangos iskolává tételét. Mária Terézia nem engedélyezte az elárvult Mikes Kelemennek, még öregen se, hogy hazatérhessen. Boldog békeidők? Ugyan, kérem. Van, persze, aki a Kádár-korszakra is képes visszanosztalgiázni. A mi feladatunk nem az, hogy vitába szálljunk a szenilitással és az amnéziával. Pirandello se huzakodott sokat a zavarodott elméjű feleségével, csak lelépett otthonról, amikor már nem bírta elviselni az örület logikáját. Aztán megírta remek abszurdjait. Tőle például érdemes tanulni.

K. B.: Mit üzensz az utókornak?

M. M.: Hirtelenjében csupa klasszikust tudnék idézni, de nem szeretnék tudálékoskodni. Fontos az önismeret, hogy tudjuk pontos helyünket a világban. Ha odabent rend van, kívül is az lesz. Élni csak a szeretet törvénye szerint érdemes, csak úgy szabad. Tanulják meg ismét tisztelni egymást, mert enélkül csak káosz és gyűlölség terem. Nem szabad a lesüllyedtekbe és a folyamatosan süllyedőkbe kapaszkodni, mert azok úgy húznak le mindenkit, ahogyan az özönvízben egymásra ráakaszódó bűnösök. Ezt a mai szlogen-szajkózókra és frázispufogatókra értem. Ők folyton azt hangoztatják, hogy csakis ők a modernek, haladók, európeerek, miközben olyanok, mint a hátramenés. Noé azért maradhatott meg, mert az ő istenhite tiszta volt, és mert hallgatott az isteni parancsra. Próbáljanak meg példásan élni, ahogyan az én felmenőim is tették. Hogy nehéz? Persze, hogy az, de másként nem érdemes.

K.B.: Végül egy nagyon személyes kérdés. Egerben sokan tudják rólad, hogy az Arany család leszármazottja vagy. Hogyan éled meg ezt?

M. M.: Olyan egyszerűen, mint ahogyan az Aranyok tették, vagyis anyai felmenőim. Senki nem sulykolta belém, gőgössé, sőt büszkévé se neveltek, nem raktak rám fölösleges terheket ezáltal. Egyetemista koromban tudatták velem, amikor már markánsan megmutatkoztak egyéni jellemvonásaim és évek óta verseltem. A nagypapa unokatestvére, akit a nagyszalontai Arany

Múzeum értesített róla, hogy az Arany család egyenes ági leszármazottja, székelesen megrándította a vállát és csak ennyit szólott: „Na és aztán, mit csináljak vele?” Unokatestvéreim akkoriban még rendszeresen átjártak Romániába, de engem annyira felháborított a Ceaucescu-rezsim kegyetlen bánásmódja a hatalma alá kényszerített magyarokkal, hogy nem vitt rá a lélek, hogy betegyem oda a lábam. Azóta se tettem. Valami mindig visszatart, és erre semmiféle racionális magyarázatot nem tudok adni. Talán az a dédpapától örökölt és jól megőrzött sejt teszi, amely rám hagyományozta a Trianon utáni kiűzetés rettenetét.

Az Arany család Bocskaitól nyert nemességet. Ennek ma már nincs különösebb jelentősége, mivel családjunk minden tagja plebejus életet élt. A puritán élet a református vallás velejárója. Feljegyezték, mennyit élcelődtek rajta, hogy Arany János még számon tartotta ezt a vitészen nyert nemességet, de bizonyítani sose tudta. Hát persze, hogy nem. Móricz Zsigmond Erdély-trilógiájában olvashatjuk, hogyan fosztogatták végig az Esterházyak a török hódoltság alatt elhagyatottá vált uradalmakat, ellopva, eltüntetve a nemesleveleket, majd az osztrák császártól kunyerálva engedélyt, hogy a saját nevükre telekkönyvezhessék a fél Dunántúlt, az Alföld jelentős részét, sőt Erdélybe is be-betörve saját katonaságukkal, máskor császári segítséggel. onnan is szert tettek efféle zsákmányokra. Így veszett el az Aranyok kutyabőre is, ezért nem került elő, merthogy megsemmisítették. A „noblesse oblige” elvei szerint éltünk, de ezt a lelki, erkölcsi nemességre értettük, nem a származásunkra. A saját rangjáért, elismertségéért mindenki maga küzdött meg. Ezt így tanultam, így adom tovább. Mivel eseménydús életem volt, a „létemért naponta meg kell küzdenem” jegyében telt el, így ez a kérdés is csak jóval később merült fel, amikor mindenki azt tudakolta, honnét a költői véna? Én tudtam, de nem hivalkodtam vele. Magam akartam érdemeket szerezni, és véletlenül se csinálnék úgymond üzletet abból, hogy ilyen remek családból származom. Ma már áll az életművem, ami sokkal másabb, mint az Arany Jánosé vagy Arany Lászlóé. Ő például félt az apja árnyékától. Nekem ezt nem kellett, mert teljesen eltértem családom többi tagjától. Afféle csodabogárként szerettek és egyengették utamat, hogy a művészetről, amihez kiskoromtól vonzódtam, lehetőleg mindent megtanulhassak.

Fölöttem egy egészen más árnyék sötétült: a család folyamatos megfigyelése a titkosszolgálatiak részéről. Ez nem tágított. Már születésemtől fogva gyanús elemnek számítottam. Talán azt is feljegyezték rólam, hogyan oáztam a pólyában☺)) Nekem mindig a többszörösét kellett teljesítenem, hogy élni hagyjanak. Így nőtt a teher alatt a pálma, és bármennyit is kellett dolgoznom, szívesen teljesítettem. Ennek eredménye, hogy máig van mit elővenni a tarsolyból, mert a legnehezebb időszakokban is írtam és igyekeztem fejlődni irodalmárként is. Van, aki tart tőlem, mert maximalistának ismernek. De a maximalizmus legelső sorban önmagunkkal szemben támasztott követelmény, nem mások sanyargatása. Eredetén pedig a fentiek alapján nem lehet csodálkozni. Eredendően természetes önvédelem volt, abból vált életformává.

Természetesen büszke vagyok a jeles felmenői ági rokonokra. Ki ne lenne az? Ám az ő életművük az övéké, az enyém meg a sajátom. Ezért van az, hogy egykori feljelentőim és a nagy „fúrógépek” rendre olyan választ kapnak tőlem, mint Arany János felkérője, hogy dicsőítse Ferenc Józsefet, vagyis A walesi bárdok típusú feleletet. Ismerve magamat, ez már így is marad. És még egy kesernyés konzekvencia, ami évszázadok óta nem változott: a másokat elárulók, fosztogatók folyamatosan gazdagodtak, s közben a becsületes családok egyre szegényedtek. Ezeket az arányokat kell helyreállítania azoknak, akik valóban a magyarság felemelésének programján dolgoznak. A nyugdíjak még mindig aránytalanul azok javára dőlnek el, vagyis magasabbak, akik folyton megfigyeltek és számtalanszor feljelentettek bennünket. Ők mindig haladtak és anyagilag is gyarapodtak. Nem lehetne ezt az aránytalanságot megszüntetni? Ők úgyis a kádári egyenlődsdi szerint gondolkodnak. Hát legyen

egyenlőség ezen a téren is. Legalább egyenlőség. S ha ezen felül is megbecsül bennünket a társadalom, azt örömmel fogjuk nyugtázni. Addig is szeretettel és féltve őrzöm azokat az emlékeket, amelyek összekötnek bennünket az ősökkel: pár régi könyvet, fényképet és a mindnyájunkat megtartó erős hitet.

Üdvözet az Olvasónak!

Blogregényem I. kötete jóval filozofikusabbnak ígérkezett, mint az első. Az aktuális történések azonban nem hagyták, hogy ez teljesen így alakuljon. Az öregedéstörténetek talán nem mindenkit érdekelnek, ám ott áll a Széchényi család sírfeliratának figyelmeztetése örök mementóként: „VOLTUNK MINT TI, LESZTEK, MINT MI!” A Halotti Beszéd örök érvényű szavai is erre intenek: „Nüm iggy ember múlhottya ez vermüt.” Vagyis egy ember se kerülheti el ezt a vermet. Akit felkészületlenül ér az utolsó nagy utazás, az semmit nem rendez el maga után. Ehelyett nagy felfordulás, káosz, értelmetlen siránkozás, rendezetlen hagyaték és

magánügyek, emberi kapcsolatok maradnak utána. Dolgaink földi rendjét viszont földi változatban kell elrendezni, hogy a földiek is megértsék.

Művem szerkezete követi az első kötetét. Benne a bejegyzések blogjai, hol napi szinten aktuálisak, hol egy univerzális lény ki- és betekintése a számára adott világba, rapszodikusan váltakoznak. Ahogyan életünk mindennapjai is. Az anyag visszabeszélt, mondhatni, mert az eltervezett kereteket szétfeszítette a mondanivaló. Olykor Mikesként mormolva a tenger habjaiba, mely már évek óta az Eger-patak muzsikáját jelenti számomra napi háttérzeneként, máskor megbántottan, mert a receptorait a bőrén kívül viselő művész gyakran felszisszen, mikor kortársai durváskodnak vele.

Menteni próbálok egy erkölcsi rendet, amelyet az ősök hagyományoztak ránk, és amely szerint már csak kevesek élnek. Ez nem jelenti azt, hogy nem is érdemes. Egy valamirevaló művész számára egyedül ezt érdemes követni, ez mentesít a köröttünk dúló káosztól és gyakorta értelmetlen köznapi beszédek meghallgatásától, értelmetlen tömegjelenetektől.

Életünk nem múlhat el a mindennapi humortól mentesen. Ennek epizódjai élénkítik a komoly mondanivalót és a kozmikus líraisággal áthatott szövegeket. Lehetne ezek nélkül is élni, csak nem érdemes. Ők az élet sója.

Murawski Magdolna